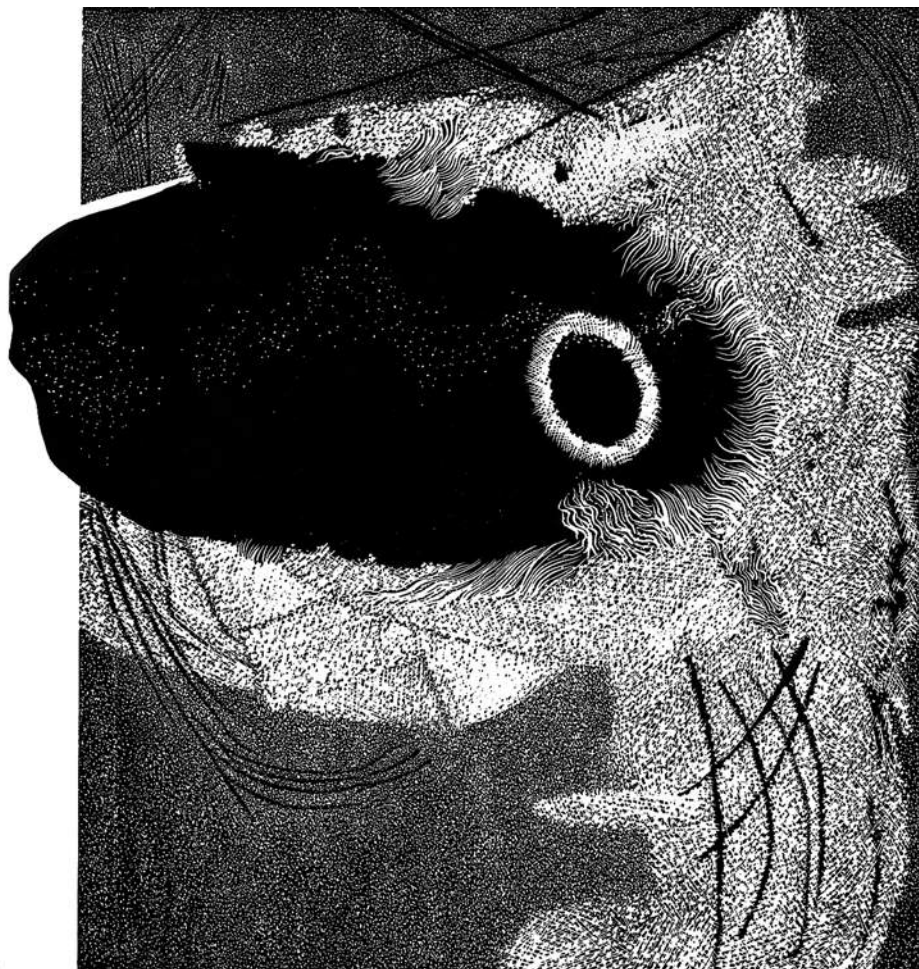

* Ранко Рисојевић * Драган Јовановић Данилов * Горан Бабић * Душан Стојковић
* Бошко Томашевић * Ранко Павловић * Милан Крајновић * Слободан Ристовић *
Миладин Берић * Мирко Вуковић * Бошко Ломовић * Драго Тешевић – ФРИДРИХ
ШИЛЕР * Бојан Белка – ЖИЛ ЛАФОРГ * Бисерка Рајчић – ЗБИГЊЕВ ХЕРБЕРТ *
Јасмина Кувелић – ХЕРМАН ХЕСЕ * Зоран Јунгић – ЛЕИ ПИНГЈАНГ * Милијан
Симић – АНА АЛЕКСАНДРОВНА МАТВЕЈЕВА * Мартин Пребуђила – КАТАРИНА
МИКОЛАШОВА * Љиљана Стејић – ИВИЦА ЧЕЛИКОВИЋ * Душан Савић * Ђорђо
Васић * Саша Кнежевић * Цвијетин Ристановић * Жељка Аврић * Вељко Стамболија
* Ана Стјеља * Љиљана Лукић * Вид Вицко Вукелић * Аћим Тодоровић * Живко
Вујић * Здравка Бабић * Весна Кораћ * Перица Марков * Слађана Миленковић *
Милена Дрпа * Оливера Вукотић * Синиша Видаковић * Миле Лисица *

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

НОВА СТВАРНОСТ

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРУ
УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бања Лука, јануар/јун 2024.

◀ САДРЖАЈ ▶

Редакција

Предраг Бјелошевић – главни и одговорни уредник,
Берислав Благојевић – замјеник главног и одговорног уредника,
Златко Јурић, Данијел Дојчиновић, Саша Кнежевић, Мирко
Вуковић, Јелена Глишић, Слободан Јовић, Синиша Видаковић,
Младен Матовић, Милан Ракуљ

Секретар редакције

Јелена Глишић

Лектор и коректор

Наташа Кеџман

Савјет часописа

Ранко Рисојевић, Ранко Павловић, Зоран Костић, Јованка
Стојчиновић Николић, Анђелко Анушић, Јелина Ђурковић,
Радослав Милошевић, Горан Врачар, Момчило Копривица,
Миладин Берић, Жељко Галоња и Предраг Бјелошевић

Графичко обликовање и прелом

Драган Прља

Издавач

Удружење књижевника Републике Српске
78 000 Бања Лука, Веселина Маслеше 20
Т: 00387 51 263 414
Е: udruzenjeknjizevnikars@gmail.com
W: www.uk-rs.org
ISSN 2744-127X (Online)
ISSN 2744-1350 (Print)

Штампа

BIROGRAF COMP
Атанасија Пуље 22, Земун, Србија

Упутство за слање прилога

Молимо сараднике да текстове достављају у електронској
форми на адресу: novastvarnost.casopis@gmail.com.
Текстове слати у прилогу (Attach File), писане у Wordu (*.doc),
српском ћириличком тастатуром, у формату А4, уз проред 1.5 и
маргине 2,5 cm, фонтом Times New Roman, величине слова 12 pt.

Часопис излази тромјесечно

Објављени прилози не представљају ставове редакције. У потпуности
се поштује *licentia poetica*, као неприкосновена слобода пјесничког
изражавања.

Онлајн и штампано издање часописа „Нова стварност” суфинасирало
је Министарство просвјете и културе Републике Српске, Кабинет
министра без портфеља задуженог за координацију активности и мера
у области односа Републике Србије с дијаспором и удружење Српска
братска помоћ из Торонта.

Ликовна дјела у часопису и на насловној страни (ПРИВРЕМЕНО
ЗАУСТАВЉЕН ОКОЛНОСТИМА; линорез; 30 x 29 cm; 2019)
радови су академског графичара, мр Милана Крајновића.

Ранко Рисојевић	БРАНКОВА МОЛИТВА	5	Ликовна умјетност	155
Драган Јовановић Данилов	ПЈЕСМЕ	7	Умјетник у фокусу.....	МИЛАН КРАЈНОВИЋ
			Синиша Видаковић.....	АМАЛГАМ ЖИВОТА И ЧУЛНОСТИ УМЈЕТНИКОВЕ МИСЛИ
			Оливера Вукотић.....	О ГРАФИЦИ МИЛАНА КРАЈНОВИЋА
Есејистика		17	Афоризми	133
Бошко Томашевић.....	МИСЛИТИ ПИСАЊЕ – РЕФЕРЕНЦА О МИШЕЛУ ФУКОУ		Живко Вујић.....	ИЗБОР АФОРИЗАМА
Душан Стојковић	СВЕТЛОСНО ЗВОНО ТАМНИХ ПЕСАМА БРАТИСЛАВА Р. МИЛАНОВИЋА			
Бошко Ломовић	СОКРАТ – ПЛАТОНОВ <i>alter ego</i>			
Преводи		39	Критика	137
Зоран Јунгић.....	ЛЕИ ПИНГЈАНГ, поезија		Ранко Павловић.....	О ТАЈНОВИТИМ ЗНАЧЕЊСКИМ НАСЛАГАМА У КОЧИЋЕВОМ ДЈЕЛУ (Проф. др Миљко Шиндић: <i>Девет кора говора</i> (Запис о Петру Кочићу), Глас Српске, 2024)
Драго Тешевић	ФРИДРИХ ШИЛЕР, поезија		Ана Стјелца.....	ВАПАЈ ИЗ БАЛКАНСКЕ ПУСТОШИ (Влада Младеновић: <i>Грађа за лађу</i> , КОВ, 2023)
Бисерка Рајчић	ЗБИГЊЕВ ХЕРБЕРТ, поезија		Жељка Аврић	ЖИВОТ, СНОВИ И ДРУГЕ ПРИЧЕ (Саша Кнежевић: <i>...и друге приче</i> , Матична библиотека Источно Сарајево, 2023)
Бојан Белка.....	ЖИЛ ЛАФОРГ, поезија		Вељко Стамболија	СЛИКА БУДУЋЕГ САДАШЊЕГ ВРЕМЕНА (Анђелко Анушић: <i>Маглена авлија/ Бајка о</i> <i>путовању у она места</i> , Прометеј, Нови Сад, Градска библиотека, Нови Сад, 2023)
Јасмина Кувелић	ХЕРМАН ХЕСЕ, проза		Цвијетин Ристановић...	РОМАН О ЗЛУ И НАСИЉУ (Владан Матијевић: <i>Лакрац</i> , „Лагуна“, Београд, 2023)
Милијан Симић	АНА АЛЕКСАНДРОВНА МАТВЕЈЕВА, проза			
Љиљана Стејић	ИВИЦА ЧЕЛИКОВИЋ, поезија			
Мартин Пребуђила	КАТАРИНА МИКОЛАШОВА, проза			
Поезија/проза		87	Актуелности	163
Горан Бабић, поезија	Весна Кораћ, поезија		КЊИЖЕВНЕ НАГРАДЕ	
Душан Савић, проза	Перица Марков, поезија		- Међународна награда за превођење поезије „Коља Мићевић“	
Слободан Ристовић, поезија	Саша Кнежевић, проза		- Годишња награда УКРС-а за најбољу књигу у 2023. години	
Мирко Вуковић, поезија	Слађана Миленковић, поезија		- Међународна књижевна награда „Отворена књига“	
Ђорђо Васић, проза	Миле Лисица, поезија		- Кочићева награда	
Миладин Берић, поезија	Љиљана Лукић, проза		- Награда „Михај Еминеску“	
Здравка Бабић, поезија	Милена Дрпа, проза			
Вид Вицко Вукелић, проза				
			In memoriam	171
			Аћим Тодоровић	ГОРАН ПЕТРОВИЋ (1961–2024)

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Ранко Рисојевић

БРАНКОВА МОЛИТВА

Уз двјестогодишњицу рођења Бранка Радичевића

Бранкова „Молитва“ је најнеобичнија молитва српске поезије. Попут свих истинских вјерника, у њој се пјесник потпуно привија уз Бога и његово дјело, од кога љепшег нема, које је у сваком погледу савршено. Све што постоји само је дио тог савршенства, па и пјесник, који то види и слави. Али, супротно сличним средњевјековним творевинама, он се не поништава у молитви, не одриче се земаљског живота, него у складу с осјећајношћу свог времена, као природан врхунац пјесме, оно због чега се молитва пише и изриче, потцртава своје повјерење у Бога, потпуно предавање у његове руке, младалачком молбом – „Да ми како с права пута/ Душа млада не залута!“ Који је то „прави пут“? Ко ће то пјеснику рећи? Пут којим он управо иде, или неки други? Земаљски или небески? Ако је свијет тако диван, а јесте, због чега је тако диван? Смије ли да му се радује, да кличе и слави то прекрасно Божије дјело? Није да је оно саздано само да би Господ човјека кушао, да се покаже колико је слаб и полети да ужива умјесто да се одрекне тог ужитка и похита на небо?! Слична „Молитви“ је и „Жеља“, готово дјетињаста, али нису ли све земаљске, хедонистичке жеље дјетињасте. Нису ли све муке тог доба слатке муке, али вјечне и узвишене – јер их је Бог сатворио?! За Бранка ту нема дилеме, чак и када подешава свој пут према узорима које му срце прима, он остаје исто оно дијете раширених очију жељно и спремно да се наужије његових милина и руку раширених да приме прелијепе моме. Али, „Молитва“ јесте све то и нешто више, слична пјесмама других романтичарских пјесника, ипак отвара питање које до данас до краја није ријешено у српској поезији. Шта је то пјесников пут и куда он води?

Смисао пјесниковог трагања за својим путем најбоље је изразио Рилке у писму младом Капусу,

то је пут у себе, гдје те нико не може да слиједи нити да ти буде водич, пут, у ствари, на коме се рађаш, али који тек треба да препознаш. Откриће властитог пута представља откривање онога што већ имаш, што јеси, само ти и нико више, јединствен у цијелој васељени. Издати тај пут значи изаћи из себе и служити другоме, базати по туђим стазама које никада неће бити твоје ма колико биле косовске или вишеградске. Јер на тим се стазама родио неко други, не ти, смисао твог послања Бог је одредио другачије.

Немају срећу сви умјетници да рано искажу сву сложеност и љепоту свог талента, они којима је то успјело представљају израз Божије милости и одабраности. Али тајанственост Божијих путева и Божије промисли и овдје се показује, нашем Бранку није било суђено да пређе свој развојни пјеснички лук који би се показао као спирала што се пење увис и која би, вјерујем, имала врхунац у метафизичкој поезији која би била један од недостижних врхунаца српске поезије у мјери у којој је то ова младалачка, буколичка поезија коју нису надмашиле генерације постбранковаца.

Бранкова „Молитва“ казује нам јасно ту пјесничку потребу и намјеру да иде путем испитивања свих свјетских дивота, али да не скрене с правог пута, који је њему намијењен иако неоткривен, јер суштина умјетничког стварања управо је у путу и трагању, препознавању и истрајавању, нади „која није варка“ и вјери у савршенство овог свијета који је тако дивно Бог саздао. Иако младалачко дјело, „Молитва“ у себи сажима све врлине Бранковог пјевања у коме се, ми то данас видимо, налази и оно што његови савременици нису уочили, вертикала духовности и поезије истовремено. Пјесник је ту показао да он зна свој пут јер се с тим знањем родио, краткоћа

живота, да још једном подвучем, спријечила га је да стигне тамо гдје би логично стигао да је поживио још двадесетак година.

Сваки умјетник, а пјесник нарочито, носи у себи осјећајност свог времена као унутрашњи коректив, чији ће глас слушати час преданије час површније, али ће слушати. Само генијални ствараоци успијевају да остваре идеално јединство унутрашњих императива и вањских подстицаја који повремено постају диктати чијој се искључивости тешко одупријети. Идеална пјесникова позиција је отвореност према свијету

и загладаност у себе, јер се тај свијет кристалише у нама, како бисмо, изражавајући себе изразили и њега и обрнуто. Све оно што није доживјело ту кристализацију представља пјеснику баласт кога мора да се ослободи прије него што га његова тежина прикује за земљу. А треба летјети, на крилима која нам је Бог подарио. Тим летом преобраћа се прљавштина и биједа свијета у непоновљиву љепоту. То је његова еротска, животодајна страна, чији је Бранко стварни родоначелник и најзначајнији стваралац. У име тог Ероса, ево 180 година послје Бранковог рођења, отварам 33. песнички сусрет њему у славу а нама као истински путоказ.

(Бесједа на Свечаном отварању 33. *Бранковог кола*, 3. септембра 2004. у најстаријој српској гимназији у Сремским Карловцима)

ТАКО БЛИЗУ, А ТАКО ДАЛЕКО; линорез; 70 x 60 cm; 2023.

Драган Јовановић Данилов

ПЈЕСМЕ | ДРАГАН
ЈОВАНОВИЋ ДАНИЛОВ

ПЕСМА ЗА МОГ ОЦА И ПАСТРМКУ

Бејах дечак од можда неких седам година
кад први пут угледах голему пастрмку коју је
мој отац био уловио, мушичарећи на некој брзој,
планинској води, што говори увек различитим гласом.
И док јој се примицах руком, мислећи да је већ
савладана, та нимало припроста бештија поче жестоко
да се трза и гиба, као да је не дотиче мисао
о кратковечности – тек, мало је недостајало да ме
посече оштрим перајем; након пар минута када је
већ била мрзовољна и скоро обамрла, јер шкрге
у врелини трмог поподнева више нису увлачиле
кисеоник, могао сам да осмотрим њено елегантно
тело: пегице живих, влажних боја, избуљене очи,
крљушт сразмерно ситну; још увек кркљала је
у свом господском очају, не пристајући да је напусти
животни дах; тад у губици, зачудо, приметих још две
крупне удице што, готово урасле у месо, говораше да се
најмање два пута отимала смрти; сећаш се, мој оче,
молио сам те да је пустиш и ти си пристао када си је
видео онако укочену и самосажаљиву, као да у њеним
очима више није било места за још један залазак
сунца; зашто ми се увек изнова у свест враћа призор
те пастрмке, смртно уплашене, оче, краљу над краљевима?
Можда зато што ме је и твоје лице, док си, у ужичкој
болници кркљао после трећег можданог удара,
подсетило на мргодно лице пастрмке што се (као и твоје
срце после толико гибања) најзад умирила на удици
болно забијеној у чељуст, а онда наједном оживела,
једнако као и ти, у мом срцу, у овим речима без дна.

СПАЉИВАЊЕ РУКОПИСА

Песник, као и гавран, рађа се већ стар!
 Сто ми је година и време је
 да у спокојној овој журби спалим
 рукописе који су били део мог тела.
 Не може се у руци држати реч.
 Нити напољу треба да остане оно
 што потиче изнутра. Осветлио сам своје тамнице.
 Дуго сам дрхтао и чинио да други дрхте.
 Сада се враћам својим стопама у снегу
 да избришем трагове пролаза.
 Спаљујем песме као варке
 које светлуцају да би ме подсетиле на себе.
 Никог не занима ничији бол, ето,
 зато сам себи приредио забаву.
 Велики мир окружује ову ватру. Горе песме
 као изасланици које увек шаље неко други.
 Горе најлепше могуће речи, да више не буде трагова.
 Недовршен је сваки покушај.
 На кога се овај зид срушио?
 Ни последње жеље пред погубљење немам.
 Спаљујем све рукописе осим овог.
 Ко ме у овом тренутку не види,
 тај ме никада није видео.

ДРЕВНИ УЧИТЕЉИ

Увек изнова враћају се у наше дане
 древни учитељи, шкрти у речима,
 понешто уморни од тешког посла кога су,
 ваља признати, обавили.

Обдарени даровима достојним богова,
 у сумрак пролазе агором, или шетају обалом,
 далеко од расипне разоноде светине
 и бучних пијанки из смрадних крчми.

Древни наши учитељи, стари пророци, сведоци
 будућности, живели смо у добу неразговорнијем
 од снова; сада у вашим неизговореним речима
 тражимо одјек.

Јер, све постаје видљиво кад се сагледа
 из исхода самог: неће нас нигде бити без вас,
 древни наши учитељи. А опет, пропашћемо
 ако не разрушимо ваша сјајна краљевства.

СТЕПЕНИШТЕ

Поново сам крај степеништа
на коме смо као деца, загрљени
учили француски, читајући Игоа.

Некада су около била поља
минирана шумским јагодама.
Сврака се гласала говорећи више
језика него што их зна, а веверице,
вижљасте неконформисткиње,
живеле су овде битнички.

Сећам се како сам ти баш овде
на почетку нечег што се никада
неће завршити обећао своје срце,
јер веровах да с тобом никада
неће малаксати.

У мучној нарави претумбала су се
преко степеништа толика годишња
доба и тешко би било рећи да је
оно због тога постало мудрије,
или од неке користи човечанству.

Старо као гнев света, сада изгледа
као најнапуштеније од свих позоришта.
Сунце на заласку личи на товар на неком
броду који кријумчари кокаин.

Опет надлази сумрак и моју душу
преображава у куцање штапова и звукове
штики и старомодних ципела које су ходале
овуда, те и те године.

Касно је и мале су шансе да се нешто
поново отпочне: као попадало лишће које
досађује својом причом и ушушкава кораке,
нестали су толики људи које смо волели.

Сада са мном разговарају тек врбе
што се повијају као да признају пораз
и, мислим, ветар што ковитла суве листове
претварајући их у варваре.

СВЕТО МЕСТО

У тој уклетој, малој вароши
имао сам и ја своје свето место –
угодно склониште топлог голубарника,
где голубови за мене безимени,
обитаваху у плашљивој пометености.

У свето време сумрака, кад тајанствено
мешаху се флуиди дана и ноћи,
под дрхтавим трешњевим гранама
што скривале су пола града,
гукали су у правди своје путености,
као да славе неки само њима знан празник.

Неки су живели жалосно и немо, безмало
као старци, рецимо голуб и голубица, одани,
сабласни пар, један је био преиспољена хуља –
отимао је зрневље, терорисао остале, чак се
залетао на мачоре и пацове, те тамне принчеве
овог света, неки су се издавали за моје
пријатеље, а било је и голубова за које нећу
погрешити ако кажем да су били моја браћа.

Нека тиха туга, као после вођења љубави,
сколила би ме када бих оне остареле
и немоћне морао уз мердевине носити горе
до легла, а кадицад, пронашао бих у голубарнику
или тик око њега, цркнутог голуба.

Кажем, имадох и ја свој олтар у уклетом,
малом граду у коме ме нису волели.
У данима осаме, пред тим голубарником
молио сам се, молио, ни сам не знам чему.

ПЕСМА О БРАЧНИМ ПАРОВИМА ИЗ ПРОХЛАДНИХ СЕВЕРНИХ ЗЕМАЉА

Сасушени старци и старице
које је захватила неумитна јесен,
још увек заљубљени брачни парови из
прохладних северних земаља, држе се
за кошчате руке и обилазе Београд.
Несумњиво, поштено су одрадили свој
радни век, већ су иживели своје животе,
године су брзо прошле и све што ће им се
у данима који следе догодити, чист је дар.
Докони, вероватно богати, а можда и
побожни, са изненађујућим поносом
иду с једне дестинације на другу,
а ја се не могу отети утиску да они заправо
не иду никуда. Обасјани пролећним сунцем,
журе се да сниме све знаменитости града.
Виде оно што гледају, гледају оно што не виде.
Ништа за њих није тако довољно незанимљиво
да се не би могло посетити и фотографисати.
Смирене изнутра, потпуно неузружане,
онако мушмуласто-згужваних лица,
замишљам те постарије европске брачне парове
пред Кеопсовом пирамидом и гробницама
што отимају човека од пролазности.
Ти људи очигледно знају своју меру и као
градитељи из фараонских времена засигурно
нису градили оно што нису могли довршити.
Док ми, одлазећи према Калемегдану,
лагано излазе из видокруга, свраћам поглед
на један други београдски приказ: напослетку,
крај фонтане ту су и незасити голубови –
уз клепет крила отимају се о мрвице.
Мали, пернати зликовци не могу знати да су им
те мрвице оставили заљубљени брачни парови
из прохладних северних земаља, што настављају
да живе у тужној песми коју сам написао
у овај зимски сумрак, неиспаван, склон сети,
у погрешној временској зони.

БОЛНИЧАРКЕ

Има нечег у исти мах сабласног и привлачног
у вези с болничаркама; пролазе поред мене
кораком везних играча у каквој уиграној екипи,
и не погледавши ме док носим кесу с поморанцама
за болесног пријатеља што као похабан брод
у пристаништу, скрхан, труне.

Квргаве и дебелгузе, бедара напетих као у бикова,
послују између пацијената што леже у постељама,
вршљају између кревета као између гробова,
шире бесну глад за животом у овом предграђу
за мртвачницу.

Просто је знаменито како хитро покрећу те гузове
тешке од смрти с којом су се саживеле као са
неким ближњим; како сигурно забадају стерилне
игле у дебела меса својим свакодневним шакама.

Да ли осећају сву милину живљења док гледају
како сенке негдашњих људи у пицамама климају
ходником, а самртници на туђим јастуцима бљују
отровне гљиве у погребној екстази, чекајући да
по њих дође чиста смрт што ће их напоскон
учинити људима?

Не једном, помислио сам како ли могу бити снажне
и мокре копулације тих знојних бедара док се
бацају у љубавну битку у чаршавима, када их опхрва
помама тела. И тада, бар на тренутак, испунило би ме
озарење што таква бића постоје на земљи.

КАЊОНИ

Старост долази кад са смрћу почнемо да живимо
као са пролећем. Није потребно бити учени
енциклопедиста па знати да стварност не може бити
преварена. И овог јутра мислим на вас, кањони
и питам се чији сте ви поседи? И деле ли Богови
с вама власт над светом? Тек, сви смо ми ваши
вазали. На овом месту река напушта своју
уздржаност наратора и постаје дивља. Кањони,
продубљени наши гробови, старе су стене мог срца.
Не проговорити, то је за вас камене беспосличаре,

вечито заузете, велика мука јер дивљина, како било,
 најочитија је ваша особеност. Ви сте ходници кроз
 које се исповедају ветрови пуштајући водене олује
 да преносе свој безразложни бес на стене, журно,
 без одговора. Ја сам то мливо које меље вода
 оробљена од разговора са родитељским стенама.
 Поглед на кањон богатији је од сваког филозофског
 учења. Кањони, господо, то нису резиденције.
 Испоручени смо кањонима, тим великим читачима
 светих текстова, да нас њихове збуњујуће воде
 однесу у вечери које пламте. Сад удевам поглед
 у нешто унутар чега човек не може да стане.
 Ма колико покушавао да говорим попут кањона,
 могу само светлוצати као свитац, мали
 безначајни апостол који је летео у сопственој
 срамоти и понижењу и који нигде није видео зло.
 Ти си ми овде прикачио крила да у тунелу између
 Тебе и мене неки прсти пребирају по костима
 мог тела као по жицама харфе, Исусе.

ТЕМЕЉ

Свако изговара реченице у којима се, потом, дави!
 Када пишем немам потребу да плешем.
 Кад пишем, ја се лагано одмичем од онога
 што сам већ изрекао.
 Бацам се у речи да се не бих с моста бацио
 у Дунав па да ме Ренато Грбић извлачи.
 Није лако испустити душу кад дође онај
 који је узима.
 Док сам писао песме, изгубио сам много крви.
 Ја сам самохрана мајка мојих песама.
 Ја сам закон који сваког дана изнова ступа на снагу.
 Тек што напишем стих, он је већ застарео.
 Овај сунчан дан немоћан је да изнесе таму из мене.
 Сутра је сплав који никад не долази, а срце
 сидро заборављено на дну језера, па се
 не може носити у грудима.
 Сад дишем, а сад издишем.
 Нико не живи у близини себе.
 Одроз са чаше вина је пророчанство,
 а пуцање леда разбијање неког сна.
 Ми, живи, трунемо, а мртви светле као наранџа
 у рукама детета.
 Срце ишчекује срчани удар како би схватило
 да је некад дамарало у тамној дестилерији,
 у горкој емиграцији.
 Пролеће нам измиче, јер не постоји.

Једино темељ зна да је све безвредно.
Ватро, још се ништа није запалило.
Ватро, кажи грани да процвета и људима
несталим са фотографија да полете.
Пакао је тамо где више нема нигде
да се положи глава.

ОСАМЉЕНЕ ЖЕНЕ

Виђам их готово свакодневно у хаљинама
шареним као башта, или у оним тешким,
баршунастим, превише суморним за светло дана.
Има међу њима и удовица што су се као и гробари
богами, наслушале најлепших и најтужнијих говора.
Оцвале, средовечне лепотице шетају себе и своје псе
поред зграда на којима су исписани љубавни графити
као мemento нечега што већ одавно не постоји.
При високој плими, кад се нешто мора потопити,
преплављују кафетерије и летње баште
и испијају кафе док се птичице зајебавају на гранама
изнад њихових глава.
Прохујале године су толико тога обезвредиле,
истопиле су се залихе заноса из једног бајног доба.
Након мноштва промашених љубави, након толико
неопозивих растанака са собом, утеху траже
у путовањима на далеке дестинације и чаробне
градове како би се тамо одмориле од себе самих.
Напуштене жене што су се некада на страшним
љуљашкама љуљале, оне које до скоро бејаху
јаке као кремен и које су жариле и палиле растурајући
своје и туђе бракове као куле од карата, факат, нису више
део ове луде брзине, овог вучјег света – успомене, живе
као ране ни заборав вредне остале су иза њих како би их
у бесаним ноћима прогониле, а Бог устрајао у неком
свом безакоњу, неуморан као Оноре де Балзак
никако да пусти тврд сан на њихове главе
што не заборављају до конца времена.
Пустош, то је тако екстравагантно!
Налик на рањене богове, тешке и тврде у чекању,
том најподробнијем послу, најједном мале и покорне,
а опет уздрхтале и силно присутне под звездама,
ипак, напуштене жене нису свила па да се поцепа.
Иако догоревају, као кад нагло вену цветови
и даље срца још нису истргнута из њих, па чекају
да пролеће гране сред зиме, штавише, још ниједна се
није предала: на леп бели Божић постављају
свечане софре за госте који засигурно неће доћи.

А кад невидљиве ватре стану походити бедра
не одустају од куповине хаљина за дочек
Нове године, верујући да ће празнину и тугу у души
однети снежна вејавица, а заправо осећајући
да се више ништа неће разгорети, јер их време
непрекидно претиче и да су те уникатне хаљине
које су, као под принудом неке непознате заповести
изабрале у ексклузивним бутицима заправо одоре
за последњи плес, или можда за погубљење
кад се без лампе иде у ноћ несталих.
И управо та лепота пораза коју читам на њиховим
лицима, то сазнање да се неко ко ће бити јачи од њих
и ко ће знати шта истински значи бити нечији
неће никада појавити, бар мени, те осамљене
и напуштене жене чини неодољивим.

МАЧКЕ ИЗ ПРЕДГРАЂА

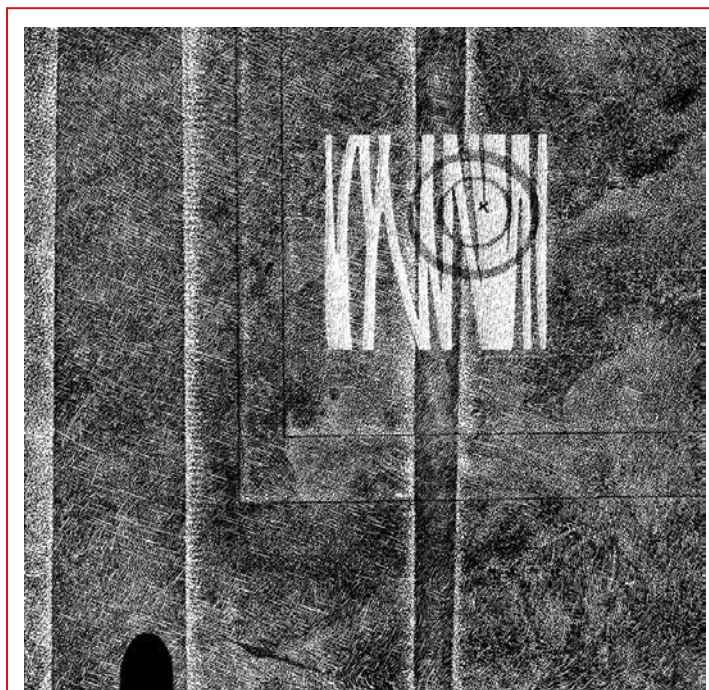
Како су само лепе те мачке што се врзмају
по предграђима малих градова, тамо где би
залутала и кола хитне помоћи.
Видим их, крзнасте сфингице, како се
излежавају са зидним гуштерима,
или где се шуњају поред неке трошне куће
(што ће се урушити за најмање
годину-две) дабоме, прикрадајући се
кантама за ђубре.

Њушкица зароњених у топлопенушаво млеко,
посматрам их потпуно незаинтересоване
за горуће светске проблеме и увек
изнова откривам колико су врашки згодне –
доиста, прелепе су овако озбиљне
и блиставо самосвесне, а и нама је,
могуће, лакше са њима у овом уклетом рају.

Сам Бог може знати како им ја изгледам.
Понекад, када им се довољно приближим,
препознам загонетни сај у њиховим очима;
као неке девојке, младе али већ зреле и чврсте,
гледају ме оним очима зеленог камења, као кроз
шпијунку и не једном помислим да ми оне то
заправо, оном брзином којом куцају њихова мала
срца и дабоме, схватајући важност тренутка,
персирају: господине, са Вама не разговарамо!

ЈОШ САМ НА СВОМ ОСТРВУ

Реч сумрак и сама је нека врста смираја. Са ове куле далеко се догледа. Сумње, као птице, излазе из својих малих кутија. А потом, све се избрише за спас наших душа, све док странице књиге не остану празне. Једина земља коју поседујем налази се у глиненим саксијама с мушкатлама на мојој тераси, где лежи остарела мачка, уседелица жељна љубави. Она ме гледа тим погледом повезаним с пламеном, а ја њу посматрам и мислим – важне су и песме које нисмо написали и тако их окаљали коначним обликом. Кад снег напада, то је као да се обришу сећања. Душе огољене као гнездо птице која се засигурно више неће вратити, још сам на свом острву. Жао ми је што сам толико говорио – за име Божје, требало је много више ћутати: ћутати онако како вулкани избацују ужарену лаву. Никад нема праве речи на свом месту. И ништа није обучено у голотињу. Немам речи које ће бити више од откуцаја срца. Дан у коме ћу умрети гледа ме као да ме однекуд зна. Једино Ти што си ми напунио главу страшним жељама, видиш ме. Осим вести коју је донео гласник, све ће разнети погребна служба лешинара. И све ће се сломити о пролеће. Тамо где се губе трагови рука ће престати да пише. Из свега оног што је болело изникнуће песме. Као пиринач расуће се на све стране. А неке ће попут наковња, бити толико тешке да се више неће моћи померити с места.

КАДА ТЕ ВИДИМ...; линорез; 53,7 x 53 cm; 2018.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПУТОВАЊЕ ДУБИНАМА ИНТУИЦИЈЕ; линорез; 2019.

Есејистика

Бошко Томашевић

МИСЛИТИ ПИСАЊЕ – РЕФЕРЕНЦА О МИШЕЛУ ФУКОУ

Душан Стојковић

СВЕТЛОСНО ЗВОНО ТАМНИХ ПЕСАМА
БРАТИСЛАВА Р. МИЛАНОВИЋА

Бошко Ломовић

СОКРАТ – ПЛАТОНОВ *alter ego*

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бошко Томашевић

БОШКО
ТОМАШЕВИЋ

МИСЛИТИ ПИСАЊЕ – РЕФЕРЕНЦА О МИШЕЛУ ФУКОУ

Није нужно у тексту који следи да оно што је Мишел Фуко (M. Foucault) говорио о писању буде интерпретирано тако да без остатка проследи оно што је он мислио о писању, већ да оно што је он о томе говорио буде сагледано у оној приближности која сваком писању даје искуство авантуре. Истина тога шта је Мишел Фуко о писању говорио има за нас карактер извесног донкихотства. Наиме, истина о којој је реч за нас се не састоји (или, не састоји се нужно) у дословном преношењу Фукоовог становишта његовом говорењу о писању, већ у извесном покушају писања *по трагу* тога говорења које, додуше, задржава везу са оним што о писању Мишел Фуко казује али, истовремено, наше писање о Фукоовом писању о писању испреда, само за себе, једно *допуњавање* изворишта које у нашем раду уноси разлику у подручје неспорне сличности и испоручује материјал „авантури“ која више није наука, но књижевност. Фукоово схватање науке о томе нам иде наруку. Оно што он говори о успостављању низова, о различитим низовима који су постављени једни поред других, једни за другима следе, преплићу се, укрштају „и не могу да се сведу на линеарни образац“, у основи важи иза нашу намеру у овом спису. Конвергенција, дисконтинуитет, обесредиштење низа, преплитања и укрштања, мутације, прекиди и преображаји указују на то да је немогуће, упркос потреби, успоставити у било којој науци некакав стални ниво формализације, извесно трајно утемељење које не би било изложено непостојаности или сумњи. Ставише, идеал Фукоовог разумевања науке јесте да се управо тамо где постоје „велика, непокретна и нема постоља“, које је сплет традиционалних приповести прекрио густим слојем догађаја“ пође према описима правила раздео, према описима дедуктивних ланаца, према појавама и упадима прекида. У оним случајевима где се то успело,

било је могуће говорити о односима аналогije, о успостављању система хомогених односа, о игри корелација и превладавању, о низовима који отварају „простор једног расипања“. Свему томе, свој тој разрађеној методологији, био је циљ успоставити једну, у ничеовском смислу, „веселу науку“, која би опстојавала изван „мрачних синтеза“ и била јемство да ће оно што је било прегруписано разградњом и помоћу разградње једног дана бити реверзибилним процесом враћено у обновљеном јединству, наиме у своје *порекло*. Читав овај круг – од потребе разградње до потребе проналажења изворног утемељења – био је неопходан да се пређе како би се на делу показала нужност отворености система. Подвиг је био неопходан тим пре, јер је њиме на делу дошао до изражаја подухват у оквиру којег су „доведене у питање методе, границе и теме својствене историји идеја“, односно, биле су доведене у питање, Фукоовим речима, чврсто утемељене „телеологије и тотализације“. Тако је била покренута расправа о структури која је увела равноправност слојева, охрабрила право на мутације, ослободила жељу за раскиде, утемељила преображаје а несигурност граница ставила у врх својих методолошких истина и операција. Писање по трагу Фукоовог писања о писању уклапа се стога у оквире једног покретног, никада могуће довршеног процеса кога сâм Фуко назива „чвором у мрежи“. Наиме, као и књига, тако и сâмо писање које реализује настанак књиге јесте извесна „игра упућивања“ на друга писања, „на друге текстове, друге реченице“ (Мишел Фуко). Стога можемо рећи, уколико и идемо по Фукоовом трагу, ми се управљамо према нашим јединицама знања, нашим особним референцама, градећи тек само једну корелативност спрам Фукоовог појма писања – писања у контексту његове „археологије знања“. Корелативност је неопходна да би се одредила почетна тачка, дао почетни замах,

управљајући се према ономе што се иначе никад не може досегнути – почетак и извориште. Оно што формулише наш сопствени дискурс већ се налази артикулисано у дискурсу који му претходи али га помало и закрива и ућуткује, како би се кад-тад и колико-толико ослободио туторства, владавине претходећег дискурса и био подесан да се изложи пажњи неког евентуално будућег дискурса. Операција је стално реверзибилна. Наш дискурс о писању, он сâм, ваља да створи себи оно поље на коме ће бити у-писано нешто „никад речено“, ма колико то „никад речено“, у стварности, никад не буде речено. Ствар је у могућности. Јер, у суштини, све је, напротив, већ речено, све у себи већ садржи извешан *траг*, извесну претходну датост која поткопава сваки напор да се оствари оно: никад-речено. На тај начин може се рећи да се само искон понавља. У стварима писања, пак, он не мора имати значење које ће бити страхопоштовано. Да страхопоштовање пред претходним написаним постоји, књижевност више не би имала о чему да пише. Увек се, наиме, прибегава свесном забору претходног, намерном занемаривању претходећег и свега што је већ написано, а опет, све то написано држи се на окупу и стоји под контролом, улазећи у дијалог са новим, и све се то понавља од искона. Без тога дијалога, без тога додавања, писање, односно књижевност не би никад успевала да додирне искон и – угасила би се. На сваки начин се, каже Фуко у *Археологији знања*, ради о успостављању једног „другог (новог) дискурса, о проналажењу неме, мрмљајуће, непресушне речи која изнутра покреће глас који се чује, односно о успостављању бледог и невидљивог текста који се провлачи између написаних редова и каткад их ремети“ (*Археологија знања*, стр. 32 српског превода). Говорити о Фукоовом науку писања, то значи бити веома охрабрен да се следи један траг, да се уочавају и следе мутације које ће ударити темеље новим секвенцама, новим серијама. Уколико је свако писање једна интерпретација, онда следећи логику Фукоовог схватања појма интерпретације, то значи да постоји извесна написана обавеза да се писање увек изнова преузима, да се у густоћи знакова, „тај отворени, бескрајни, разјапљени простор“ без престанка испуњава, све док се круг логоса не затвори и оствари смисао речи која беше стајала на почетку. Колико за Ничеа, толико и за Фукоа, нема, не постоји тако нешто што се може назвати првобитно (првотно) означено. Саме су речи писање сâмо, а то писање најпре означава, па онда интерпретира да би поново означавало. Јер, у корену сваког писања лежи, некако у исти мах, и означавање и интерпретација, а то стога што алегорија и хипоноја (*allegoria, hyponoia*) стоје и

јесу у темељу самог језика, будући да оне рађају најпре речи и говор, па онда и писање. Уколико језик никад не исказује тачно оно што говори, онда се та почетна ситуација језика директно преноси и на ситуацију писања. Заправо, таква ситуација језика захтева такво писање: бесконачно, у бити интерпретаторско и обнављајуће, јер се испод сваке написане (односно изговорене) речи крије неки још битнији смисао кога ваља отворити, докучити, утемељујући консензус света који се тако обелодањује. Насушност писања је као насушност речи: садржана је у суштом облику почетне ситуације језика. И као што Дерида, говорећи о Едмону Жабесу (Edmond Jabés), каже: „Писање се премешта на један искидани ред између изгубљене речи и обећане речи“, тако се и писање о писању још дубље спушта у речени тренутак Раздвајања, још дубље тражећи на „неодређеном земљишту“ неочекивани знак Истине. „Белина листа је“, каже Жабес, „пуна путева... Прећи ћемо исти пут по десет, по сто пута... И сви ти путеви имају своје путе. – Иначе не би ни били путеви“. Писање не би ни било то да није такво како јесте са путевима који су алегорија писања.

Да бисмо задобили извесно полазиште за оглед кога намеравамо да напишемо, задржаћемо нашу пажњу на самом наслову рада, „Мислити писање – референца о Мишелу Фукоу“. Тема нашега рада је проблематика писања - у смислу феномена писања једног текста, било којег, било које провенијенције и било којег жанра: писање, дакле, као такво, одређено праксом протеклих времена, односно писање као онтички чин, дефинисано писањем као таквим, са корпусом које га окупља унутар свести која га оснива, од које води порекло, а то значи унутар димензија које га дају, за шта је предуслов оно: „постоји писање“, „биће-писања“, „биће писања“ и због чега нам је допуштено да се позивамо на јединствен појам писања. За такво писање кажемо да *јесте* и да је увек могуће да буде бесконачно и транзитивно. Свако писање је у том смислу део једне једине Књиге. Изван те Књиге света нема писања, нити икаквих црних рупа писања, некаквог писања изван. Та Књига образује светскост писања у коме има места за све субјекте који су били, који јесу сада или који ће бити. У оквиру тога и таквог општег писања желимо да сагледамо путеве писања, њихов смисао који води од једног конкретног субјекта писања. Овога пута желимо да говоримо о Фукоу. Тачније: да сагледамо Фукоово писање (rekli бисмо радо „фукоовско писање“), да сагледамо Фукоа у писању, да утврдимо његов епохалан, али симболичан удео у стварању поменуте светскости писања. Ако је фукоовско писање једно од

парадигми писања које нас занима, ми желимо да расветлимо пресек тог и таквог писања које је, верујемо, формативно и градеће за писање уопште. Коначно, у оквиру констатација о том и таквом писању желели бисмо да то писање проширимо својим, а у окриљу важећег закона транзитивности писања као таквог. Ми смо ту само да дамо пролаз фукоовском концепту писања а оно, фукоовско писање, је ту у обрнутом смислу: да нама осветли пут, да буде део нашег сопственог концепта писања. Крајњи циљ јесте: умножити писање, писањем се у-писати у онтологију, у књигу живота (чији је архетип Књига Живота коју води Бог Јевреја и на коју указује Жак Дерида у есеју о Едмону Жабесу), или књига опстанка (чији је архетип *Књига мртвих*), или коначно, уписати се у једну бесконачну Књигу која води порекло од Малармеа, у једну Флоберову „*књигу-ни-о-чему*“, у једно бесконачно писање без сваког стварног и утврђеног средишта – што је био идеал и француског ерудите и филозофа Жака Дериде, млађег Фукоовог колеге. Сви ови концепти бесконачног писања, писања без обала, су и наши концепти. Али, зар исте нису имали у виду и Ниче и Бланшо и Жабес и Батај, Делез? Фукоово у-писавање писања само следи те концепте, нарочито концепте Бланшоа и Батаја, дајући, дакако, тим концептима сопствени карактеристични тон. Тај фукоовски траг писања интересује нас у овом раду. Шта, дакле, питамо се у том смислу, проиходи из знамените *Археологије знања / L'archeologie du savoir* (1969), шта из судбински одређене књиге *Речи и ствари / Les mots et les choses* (1966), шта из капиталног *Поретка дискурса / L'ordre du discours* (1971), такође, шта из корпуса текстова о литератури (на пример: „Бесконачно говорење“ (1963), „Актајонова проза“ (1964), „Шта је аутор?“ (1969), „Функција књижевности“ (1986) објављених разних година (1963–1986) у разним француским часописима?

Појам Фукоовог научног дискурса могуће је уоквирити нечим што он сам назива археолошким дискурсом, те оним што се у његовим текстовима назива тематизацијом и анализом самог дискурса у његовој несводивости. У том смислу ваља напоменути да је, како каже један аутор, сама археологија заправо „историја дискурса, више него морфологија или пак феноменологија или можда историја духа а преко тога и критика појма субјекта“ (Ц. Милања). У том смислу Фуко ће поводом своје *Археологије знања* рећи: „Изуचाвао сам скупове дискурса једне за другима; одређивао сам њихове посебности, одређивао сплетове правила, трансформација, прагова, реманенција; усклађивао их међусобно, описивао снопове

односа. Умножавао сам систем где год сам то сматрао потребним“ (М. Фуко: „Одговор на једно питање“, час. „Есприт“, 1968/371, стр. 853). Поставља се сада посве конкретно питање, наиме шта, кад је о писању реч, значи то изучавање „скупова дискурса“, његових правила, трансформација, прагова, реманенција, шта значи то описивање „снопова односа“? – То, одговарамо, најпре значи да Фуко хоће да каже, и он то каже, да „не постоје непокретни дискурси“, него управо распршени и разсредиштени дискурси. У том смислу карактеристичан је Фукоов однос према Ничеу на чијој је деконструкцијској пракси Фуко утврдио своје сопствено методолошко-интерпретацијско становиште. Гледећ саме природе знака као таквог, Фуко ће доћи до закључка да „сваки знак који се нуди интерпретацији није знак неког предмета, него је већ интерпретација неког другог знака“ (М. Фуко: „Ниче, Фројд, Маркс“, час. „Philosophie“, 1967/6, стр. 193). Сумња у једнократност интерпретације, у ствари, је потврда да сâм дискурс припада нечему што се може назвати редуктибилном отвореношћу, те да је његова природа, сходно природи саме интерпретације, одређена непрестаном могућношћу омеђавања и уланчавања. Ако Фуко закључује да не постоји *interpretandum* који не би био и *interpretans*, те да је стога лако закључити да је интерпретација, свака интерпретација, недовршена, а недовршена је стога што у стварима дела духа не постоји нешто прво које се као такво, то јест као прво, може интерпретирати, будући да је све интерпретација. Из тога се дâ закључити да је свака интерпретација интерпретација интерпретације. И тако *ad infinitum*, и у круг. Кружност интерпретације доводи у сумњу примарност, исконост сваког знака, што доводи до закључка о непостојању неког првог, исконског знака. Да такав један поредак ствари који се односи на суштину дискурса и суштину интерпретације има непосредне реперкусије на разумевање природе самог писања, у то не би требало сумњати. Путања бесконачности писања самог, схематски гледано, раскриљује се пред човеком духовним оком овако: једно писање иде у сусрет другом, преломи га, и унутар тога прелома ствара се простор следећем који савија свој дискурс у правцу разрешења, извесног „конститутивног коначног“ и који сада иде путем крајњег одмотавања предмета (силâ) дискурса. Тако савијање и одмотавање постају архетипска слика писања, његова археологија – археологија писања. Слика овакве трансверзалности, а не коначности и непомичности, постаје репрезентативна слика рада писања које нема свој почетак, које никад не почиње и које се никад не завршава. Последица тога је не моћи довршити икакво писање, већ не

моћи више мислити неку мисао, започети је, а то већ отвара озбиљно питање о ерозији једне културе. Вратимо се поново самом Фукоу. Када је реч о његовом гледању на књижевност, није довољно рећи да је тај поглед веома комплексан. Стога једино разматрање Фукоовог односа спрам књижевности, и спрам књижевне теорије посебно, захтева једно промишљање које са овим радом није сасвим компатибилно, мада му се не може порећи извесна веза која обавезује. Много више када је реч о проблематици коју овде обрађујемо – пробле-матичности писања као таквог – нама иде на руку укупност онога што би могло да се назове Фукоовом епистемологијом, односно његовом општом археологијом знања која садржи значајне функционалне еквиваленције, извесна „поља суделовања“ и које скупа лако могу да буду употребљене у сфери проматрања једне опште граматике писања; писања, дакле, које, с једне стране, даје увид у извесну узајамност Фукоових идеја гледано *en generale* и једне идеје писања уопште, с друге.

Мишел Фуко – то морамо да имамо у виду када говоримо о Фукоовој епистемологији и чињеницама његових духовних назора – је ученик Фридриха Ничеа, Жоржа Батаја, Мориса Бланшоа и Пјера Клосовског. „За мене“, рекао је једном Фуко, „беху Ниче, Батај, Бланшо и Клосовски могућност да искочим из философије“. Шта овај Фукоов исповедни исказ значи, гледећ теме о којој је овде реч, лако је докучити када се зна да су ова четворица поменутих философа били носиоци идеја о писању као прекорачењу, као извесне субверзивности, а у погледу књижевности заступали идеју апсолутне слободе мешања жанрова и самодостатности књижевности као такве. Штавише, књижевност је за ове философе постала нешто као *prima philosophia* и замена за до тада владајући философски дискурс који сада уноси у философске исказе све могуће слободе које су до тада била резервисане управо само за књижевност. Књижевност постаје место мишљења које руши традиционалне категорије философије, па је стога њена врста говора изван реда и поретка уобичајеног дискурса. Она је заправо изврстан противдискурс (*Gegendiskurs*), једно „*Anderswerden der Sprache*“. Тако је језик књижевности унутар Фукоовог назора постао једна врста паслике субверзије философског система знања. Стога књижевност, према Фукоу, у једном смислу обележава једно не-место језика, једну заснивајућу утопију језика. Такав атопијски језик књижевности потврђује се, дакако, и у самој матрици писања, то јест, и оно само унутар једне такве констелације бива прожето наведеном атопичношћу, једним бескрајним преливањем

своје супстанце у све облике људске духовне делатности која свој начин обелодањивања пружа и раскрива управо кроз писање и писањем. Није нимало чудно, дакле, да Мишел Фуко за огледни пример оног што он сâм сагледава у бићу језика узима Малармеово дело. (Успут нека буде речено да и Бланшо, чији је утицај на Фукоа несумњив, пише оглед о Малармеу у коме ће бити обелодањена идеја о Малармеовој „археологији ћутње“ коју ће потом Фуко више пута тематизовати у својим списима о књижевности. Прим. Б. Т.). У сваком случају, како се показује у *Речима и стварима* (1966) Фукоова употреба појма „противдискурс“ указује на један субверзивни програм за књижевност који је упрт против традиције философске модерне. Појам противдискурса у књижевном пољу ослобађа књижевност за једну вишу смисаону употребу језика, где се језик третира као атопијска фигура, која има сву слободу да се носи са свим појавним облицима писања и која писање ослобађа за све могуће путеве који му се, у склопу људске духовне делатности, пружају. Противдискурс кога Фуко уводи у књижевну теорију спрам појма као што је „поредак дискурса“ садржава основни циљ да путем теоријског поља, то јест на темељу једне чврсто обележене заснованости, утврди да нема разлога да се књижевност држи утврђеног поретка дискурса (поретка који је важио у доба класицизма, и касније), те да једно бесконачно писање, у смислу једне отворене транзитивности и без икаквог односа спрам жанровских одређења, јесте сада нешто посве прихватљиво и разумљиво и, што је важно, присутно је у самој природи писања као таквог.

Уколико Фукоов опус провизорно поделимо на радове пре и после књиге *Речи и ствари* онда се намах дâ запазити да се Фуко после ове књиге далеко мање, готово никако, не бави питањима књижевности. Његово дело *Археологија знања* (1969) не садржи много рефлексива о књижевности. Место књижевности у *Археологији знања* заузела је анализа дискурса, дакле једна формална рефлексива о језику у чијем средишту стоји специфично питање односа моћи и дискурса. Уколико је у *Археологији знања* Фукоово интересовање за књижевност готово ишчезло, ипак се, можда на један парадоксалан начин, може рећи да управо идеје изложене у *Археологији* представљају плодно тле за рефлексиве о писању. Штавише, ми смо спремни да тврдимо да управо на подручју идеја које дистрибуира *Археологија знања* пролази пресек који се лако уланчава са секвенцама проблематике писања као такве у Фукоовим ранијим списима. Ми, наиме, у овом тренутку мислимо на аспекте једне

серијалне методе за коју се заузима Жил Делез (G. Deleuze) и која, како он вели, „омогућује да се изгради серија у суседству једне тачке појединачности и да се потраже друге серије које се на њу надовезују у другим правцима, на нивоу других тачака“ (Ж. Делез: *Foucault* (1986), Фуко, српски превод 1989, стр. 27). Таква метода, верујемо, може бити изузетно плодносна, јер увек постоји један моменат унутар једне серије идеја када се ове отварају другим, неслућеним аспектима комбинација са нечим што стоји посве изван њихових првобитних усмерености и изван онога за шта су се оне првобитно биле везивале. У том смислу, ми ћемо сада покушати да Фукоову *Археологију* прочитамо „унакрст“ и да при томе, на извесним местима пресека утиснутих у сâм Фукоов спис, забележимо оне прагове који мобилишу (отварају) могућност да се заснује (артикулише) једна рефлексивна о писању, а која не би била некакав нуспроизвод Фукоовог археолошког начела знања, већ равноправни дискурс у чије компетенције задира и секвенца која се зове: писање. Тек на овом месту започињемо један *agon* о писању који се, како видимо, намеће унутар Фукоове епистемологије.

У средишту Фукоовог интересовања у спису *Археологија знања* стоји анализа дискурса. На замисао анализе дискурса Фуко је дошао имајући један, у основи негативан, став према некада тако престижним појмовима као што су историја идеја или духовна историја. Појам „анализа дискурса“ имао је стога у *Археологији знања* бити пласиран као теоријски програм. (Разјашњења ради, рецимо да се реч *дискурс* (*discours*) у синтагми „анализа дискурса“ никако не односи на употребу француског субстантива „дискурс“ (*discours*) чији смисао превасходно иде у правцу да би се одредио извесан реторички, политички или књижевни дискурс.) Синтагма „анализа дискурса“ у Фукоовој употреби гаји, како вели Манфред Франк (M. Frank), „извесну осетљивост према ригидним регламентацијама а, с друге стране, покушава да изнађе извесну средину између нормираног језичког система и просте индивидуалне употребе језика“ (Уп.: М. Франк: „Ка појму дискурса код Фукоа“ / „*Zum Diskursbegriff bei Foucault*“. У: „*Diskurstheorien und Literaturwissenschaft*“, прир. J. Fohrmann и H. Müller, Франкфурт/М. 1988, стр. 26). Сâм појам дискурса код Фукоа, имајући у виду два његова капитална дела *Речи и ствари* и *Археологија знања*, има два значења, различита по својој усмерености. У првом се говори о поретку дискурса, о „његовом односу према симултаности коју мора да представи“ (М. Фуко). Овај поредак дискурса испитује „поредак и повезаност људских сазнања,

испитујући њихову генеологију, филијацију, узроке због којих су настали и особине које их карактеришу“ (М. Фуко: *Речи и ствари*, српски превод 1971, стр. 149). Другим речима, „говор, разјашњење и знање припадају, у стриктном значењу речи, истом реду“ (М. Фуко: нав. дело, стр. 151). Будући да на један драстичан начин скраћујемо анализу поретка дискурса који Фуко спроводи у *Речима и стварима* на овом месту навешћемо један Фукоов закључак који нам се чини да је од суштинског значаја када је реч о наведеној анализи. Наиме, Фуко ће, говорећи о поретку знања и поретку дискурса језика у деветнаестом веку констатовати да се однос тих двају дискурса (поредак дискурса знања и поредак дискурса језика) посве раздвојио, а тај празан простор населила је књижевност, у специфичном значењу те речи. Између та два подручја, рећи ће Фуко, „шириће се, до бесконачности, посреднички језици, изведени или испали из знања или из дѐла“ (М. Фуко: нав. дело, стр. 152). У подручје „посредничких језика“ који не припадају ниједном одређеном типу дискурса ми, уместо речи књижевност, уводимо реч писање. Оба појма су за нас нешто што је готово једно. Посреднички језици који су били такви да се могу назвати и чистим језиком (књижевношћу, дакле), нису ништа друго до алтернативни израз за слободно давање писања које води право у књижевност. Тако се, дакле, појам „поредак дискурса“ из дела *Речи и ствари* трансформисао у један посве аутономан, али зато изузетно широк појам, рађајући и оживљавајући пројекат неформалног конституисања једног чисто емпиријског појма – појма писања. Овај дужи екскурс био је неопходан како би се сачинио прелаз према Фукоовом појму „анализа дискурса“ који представља, како смо већ напоменули, средиште његовог интересовања у *Археологији знања* – студији која је, како је Манфред Франк добро приметио, Фукоов *Разговор о методи*.

У центру појма „анализа дискурса“, како га Мишел Фуко схвата, стоји потреба изградње једне археологије, чији је циљ да се изнесе на видело епистемолошко поље (*épisteme*), у коме „сазнања, посматрана изван свих критерија који се позивају на њихову рационалну вредност и њихову објективну форму, учвршћују свој корен позитивитета и тако потврђују једну историју која није историја њиховог растућег савршенства, него управо историја услова њихове могућности; у овом подухвату треба да дођу до изражаја у простору знања оне конфигурације из којих су настали различити облици емпиријског сазнања. Стога је више реч о једној *археологији* него о историји у традиционалном смислу“ (М. Фуко:

Речи и ствари, српски превод 1971, стр. 66). Анализа дискурса је, према томе, постављена и сагледана као једна *археологија* чији је превасходни интерес „језик у његовом широком стању“ (М. Фуко). Археологија којом се Фуко бави није, дакако, истоветна с археологијом којом се бави археолог. Ова бизарна констатација је нешто што је очигледно и на први поглед је сасвим непотребна. Па ипак, њоме се хоће још једном да потврди да је појам „археологија“ у Фукоовој употреби дат унутар услова једне метафоре. Између Фукоове археологије и археологије једног археолога постоји ипак једна значајна сличност, наиме, и један и други се баве местима на којима се некад нешто утиснуло, где постоје извесни слојеви и на темељу чега се може извести општа конфигурација ствари (дискурса), „извесна историја њихових могућности“ (Филип Вено). У *Археологији знања* ступамо у подручје говора о говорима. Методолошки гледано, то подручје саздано је од низова дискурса који могу да буду употребљени у дијагностиковању других, исто тако расутих, дискурса. Фукоов начин археологисања истоветан је процесу изградње писања. Овим смо дошли до кључног дела нашег излагања. Археолошки образац је само негатив или позитив, зависи како се гледа, онога што је нај-спектакуларније у повести људског деловања и делања. Термин „писање“ и фигура писања ће од сада бити онај *transparens* кога је, као лик у огледалу, могуће сагледати и сагледавати унутар свега онога о чему Фуко беседи у свим својим делима. *Археологија знања* јесте оно место археолошког писања по повести хуманистичких наука које није вођено никаквим универзалистичким претензијама, већ му је циљ да скрене пажњу на „ситна места“ скретања, на помицања, на „феномене прекида“. Мишел Фуко је у том смислу први, прави постмодерни писац (намерно не кажемо философ). Његов „Увод“ у *Археологију знања* је стога за нас изворни манифест о писању као таквом. Једно виђење писања којим се постаментују „правила трансформација, прагова, реманенција“ која су увек, *in nise*, присутна у обавези и моћима писања. Писање је увек образовање једне топологије дискурзивних конфигурација, а то је управо оно што, по Жилу Делезу, карактерише Фукоову археологију. Објашњења ради, али и ради објективности, ваља још једном истаћи да Фукоова *Археологија знања* ни у једном свом сегменту не помиње појам писања као конститутив његовог „археолошког“ метода. Али зато оно што као негатив лежи унутар *Археологије знања* развија једну философију писања која је, могуће је, много суптилнија од оне Жака Дерида. Суптилнија, у смислу да даје, свакако ненамерно,

правила образовања писања, услове којима се повинују елементи писања, одржања писања, његови пореци, корелације, расипања, системи расипања, мутације, низови, замене, преображаји, хијерархизовање преображаја, латентни сукоби, резови, „једно, никад речено“ образовање чворова у мрежи, али све то тако како би се „довеле у питање телеологије и тотализације“, јер писање само, свако писање, јесте једна епистемолошка мутација говора о бићу, о свести и, најзад, о пореклу и субјективности и самосвести о писању. Писање је увек слободно од методе, граница и теме – трима односима својственим неким другим хуманистичким делатностима. Свако писање „увек је догађај који ни језик, ни писмо не могу потпуно исцрпсти“ (М. Фуко). Писање, у једном суптилнијем смислу схваћено, манифестује се у напрслини његових интенција и датости, тако да се ту у сваком појединачном случају ради о успостављању увек једног новог кохерентног дискурса али, с друге стране, у ствари, писања исто се тако ради и о „проналажењу неме, мрмљајуће, непресушне речи која изнутра покреће глас који се чује, о успостављању бледог и ‘невидљивог’ текста који се провлачи између написаних редова и каткад их ремети“ (М. Фуко: *Археологија знања*, српски превод 1998 стр. 32). Уколико бисмо сада желели да дефинишемо однос између Фукоовог археолошког дискурса и писања *per se*, онда би пре свега требало да знамо шта реч „дискурс“ у Фукоовој оптици значи. У *Речима и стварима* појам дискурса описан је као изванредан хомогени поредак но, ипак, несводив на структуру *langue*. (Види: М. Франк: *Казиво и неказиво*, хрв. превод 1994, стр. 238). У *Археологији знања* појам дискурса објашњава се његовом особеношћу да буде многострук, тачније, да буде дисконтинуитетан (ради се о дисконтинуитету између више дискурса који постоје истовремено). Према Манфреду Франку који, свакако добронамерно, подвлачи да је Фукоов појам дискурса доста нејасан, и то нарочито онда када га Фуко хоће да инструментализује „до садржаја једног теоријског програма“ (коме је Фуко дао име „археологија“ - прим. Б. Т.) – „дискурси би били интермедијарни пресеци посебне врсте за које вреде сви могући изузеци и специфичности: када бисмо их посве лишили генеративних правила, били би једнако имагинарни као и Далијеви меки сатови“ (М. Франк: *Казиво и неказиво*, хрватски превод 1994, стр. 242). Ако на крају свога текста „Шта је дискурс?“ Манфред Франк прихвата да „поредак дискурса... није некакав фантом“, он ипак каже да „статус његовог бића јесте чиста виртуалност, док је његова стварност перманентно мењање и ново стварање дискурзивно конституираног

смисла који се не може спутати нити оковати никаквом вољом за моћ“ (М. Франк: *Казиво и неказиво*, хрватски превод 1994, стр. 245). Имајући пред очима овакву димензију појма „дискурс“, односно синтагму „аналитике дискурса“ која представља главно методолошко упориште у *Археологији знања*, принуђени смо сада да се упитамо како би се на темељу оваквог разумевања појма „дискурс“ могао да дефинише однос дискурса и писања? За ову прилику, зашто не, сасвим је сврсисходно позвати у помоћ Дерида, дакле оног философа кога Сара Кофман обележава као „философа писања“. За одговор о природи писања у коме учествује Дерида изабрали смо један веома општи, али стога доста и речит и неуобичајен одговор. Он гласи: „Писање (јест оно) које премашује све оно што је историја метафизике захватила у линији, у њеном кругу, у њеном времену и у њеном простору“. И к томе још један одговор: „Писање се дефинише... као немогућност да се један ланац заустави на неком означитељу који га не би поново покренуо, јер се већ ставио у положај означитељске супстанције“ (Жак Дерида: „Одговор Жану Лину Утебину и Гију Скарпети“, разговор вођен 17. јуна 1971). Уколико сада упоредимо исказе који се односе на појам дискурса, односно на појам писања лако ћемо уочити изванредан пресека који говори о отворености оба система о њиховој несводивости, мењању, о непрекидном новом стварању које је у ситуацији да премашује „све оно што историја метафизике захвата у линији и у њеном кругу: једна посве конкретна немогућност да се буде заустављен на неком означитељу који га не би поново покренуо“. Према томе, одговор на питање о односу писања и „аналитике дискурса“ садржан је у, с једне стране, њиховој изузетној близини и блискости коју одваја једна танка линија разлике а, с друге, однос писања и рада аналитике дискурса присутан је у једној „структури недопуњавања“ (израз је Деридин). Ознака близине одређена је „близином према апсолутној природи“, то ће рећи близином према језику у његовом сировом стању, док је однос структуре недопуњавања, односно надоместка (*suplement*) дефинисан тако да се ту ради увек о извесној природној закаснелости писања и дискурса унутар једне изгубљене универзалности чистог присуства. Окрет ка писању стога је увек обраћање писању као облику (и покушају) присвајања презентације. Надоместком (*suplement*) се кроз, и путем писања, захтева достизање пуноће („пуноће која тражи другу пуноћу“ – Ж. Дерида), то јест једном логиком кружности се покушава да се писањем стигне до врхунца присуства. Писање је покушај тога достизања и непрестано пристизање у близину присуства. Полазећи тако од надоместка (*suple-*

ment) као позива (и зазива), и идући кроз лавиринт понављања, преображаја, пермутација, путем описивања расипања, њиховог узајамног подупирања, сукцесије, узајамног одређења, и на тај начин укључујући се у повест смисла – укратко, једне повести – „чије се порекло може увек дозвати или се може наслутити као крај у облику присутности“ (подв. Б. Т.) – писање заједно са анализом дискурса тка једно обећање да ће, како вели Мишел Фуко, „субјект све ствари удаљене разликом једног дана моћи ... поново да присвоји, да обнови своје господство и нађе у њима оно што се доиста може назвати његовим *боравиштем*“ (М. Фуко: *Археологија знања*, превод на српски 1998 стр. 17). Писање и анализа дискурса јесу, дакле, извесно споро пристизање у боравиште бића тубивствујућег. Писање је већ боравиште у бићу тубивствујућег али, будући да је биће тубивствујућег повесно одређено, потребно је да писање буде изазвано да крене у потрагу за дисконтинуираним дискурсима и да, посвећујући се играма разлика, открива „преображаје који важе као утемељење и обнова утемељења“ (М. Фуко: *Археологија знања*, српски превод 1998, стр. 10). Писање је у том смислу ходање по трагу, тражење изворног присуства (потрага за изворним присуством), па је у таквој констелацији ствари оно уистину нешто што у себи садржи археолошке поступке. Свако писање се зачиње иза једне богате неизвесности нереда и настаје изван сваког система (сваки систем је вештачки производ духа), те иде ка „животу који ври“ и никад није обуздан. Спрам писања као таквог метода анализе дискурса је само сан о могућности откривања некаквих коначних стања. Фуко у том смислу тако шта и вели: „Не настојимо, да пређемо од текста на мишљење, од брбљања на ћутање, од спољашњег на унутрашње, од просторне расутости на чисту прибраност тренутка, од површине многострукости на дубоко јединство. Пребивамо у димензији дискурса“ / подв. Б. Т. / (М. Фуко: *Археологија знања*, српски превод 1998, стр. 84). Свест писања је свест о томе пребивању. Зато и кажемо да писање и анализа дискурзивних творевина стоје попут певања и мишљења у присуству *благе али јасне разлике* (Упор. Мартин Хајдегер: „Бит језика“ / „*Das Wesen der Sprache*“, предавање из 1957). Уколико је анализа дискурса изванредан мисаони концепт који почива у археологији самог животног врења, онда је писање, на другој, процес који се ставља у службу „структуралности структуре почела“ и бива вођено нагоном који, каже Дерида, „у неку руку влада жељом за средиштем“. Али, једне средишне присутности која би увек била оно што јесте – нема. А уколико средишта нема, што значи да стално постоји само „нека врста не-места на

коме се одигравају, до у недоглед, замене знакова“ – онда је писање бесконачно; оно је онда једна сушта обезсредиштеност. У одсуству средишта, пак, „све постаје дискурс“ (Ж. Дерида), односно „систем у коме средишно означено, било изворно или трансцендентално, никада није потпуно присутно изван система разлика. Одсуство трансценденталног означеног проширује до унедоглед поље и игру означавања“ (Ж. Дерида: „Структура, знаи игра у дискурсу хуманистичких наука“. У: *Бела митологија*, српски превод 1990, стр. 134). Анализа дискурзивних творевина је неопходна, али, будући да се спроводи кроз инстанцу писања, она је такође бесконачна. Она заправо открива „претконачне правилности“ (израз је Фукоов) у односу „на које се коначно стање... пре дефинише својим варијантама“. Између онога што каже философ писања – Дерида – и онога што каже археолог дискурзивних творевина – Мишел Фуко – практично нема неслагања. Обојица се, наиме, налазе и пребивају унутар постмодерног дискурса. Јер, уколико се анализа дискурзивних творевина завршава на прагу варијаната и уколико се у процесу описивања те анализе служимо писањем које, са своје стране, указује да средишта нема, те да се само унедоглед одигравају замене знакова, што ће рећи да је писање принуђено да се непрестано бави модификацијама, па самим тим да буде једно бескрајно ткање текстуалности, онда, уистину, између писања и анализе дискурзивних творевина неке суштинске разлике нема. Укратко, Фукоу је већ на самом почетку *Археологије знања* било јасно да „иза видљивог прочеља система стоји богата неизвесност нереда“ (М. Фуко: *Археологија знања*, српски превод 1998, стр. 83). Уколико се, пак, анализа дискурзивних творевина у миљеу културе Запада спроводи, фактички, писањем, онда је посве разумљиво да писање као такво није у стању да савлада богату неизвесност нереда, јер сâмо „никада није потпуно присутно изван система разлика“, па је већ стога, и у таквој констелацији и спрези ствари, Фукоов пројекат потраге за једном археологијом знања осуђен да се стално бави творбама. Сама реч „творба“ упућује на нешто што је недовршено, на нешто што се стално „твори“, дакле, у том творењу, писање се показује као једна битна делатност на коју је онај који се бави творбама изричито упућен. Такво стање ствари никако није нешто што се да окарактерисати неуспехом у поступку или неуспехом у настајању. Једноставно, такво стање ствари говори о постојању пукотина у онтичкој твари епистеме Запада. Та пукотина је, дакле, нешто стално постојеће. Уколико бисмо ту реч записали великим почетним словом (Пукотина), онда би, с обзиром на то на шта се она

односи, морали стално бити спремни да је изнова објашњавамо, да изнова тумачимо њене модусе, праксу, њене последње (то јест тренутне) облике. У бити ствари – то се тако и чини. Све говори да непрестано имамо посла „само са мноштвом расутих догађаја“ (М. Фуко: *Археологија знања*, српски превод 1998, стр. 26) и да је све укључено у једну бесконачну „игру упућивања“ (израз Фукоов). Тако, примера ради, „оквири једне књиге“, рећи ће Фуко, „никада нису јасни и оштро одељени: од наслова, првих редова и тачке на крају, преко свога унутрашњег распореда и облика који је осамостаљује, књига је укључена на систем упућивања на друге књиге, друге текстове, друге реченице: она је чвор у мрежи“ (М. Фуко: *Археологија знања*, српски превод 1998, стр. 27). Тако нешто говориће и Жак Дерида. У спису „Изван књиге“ („*Hors de livre*“, у: *La Dis-semination*, 1972) Дерида ће употребљавајући појам „чаробне бележнице“ и тумачећи Фројдов спис „Напомена о чаробној бележници“ пронаћи ону тачку ослонца како би могао да говори о постојању једног несводивог текста обележеног изворном структуром понављања. Оно што Дерида практично чини тумачећи Фројдов спис, и сâмо припада поступку удвајања писања, то јест и он, како вели Сара Кофман, „уклапа Фројда у свој текст и чини да се он ту укршта с другим калемовима“ (С. Кофман: *Граматица и психоанализа*, 1973). Писање је калемљење. „О Дерида би се могло писати“, каже се у истом тексту Сара Кофман, „тако што би се размотрило како сваки од уметнутих калемова доводи до бујања његових (то јест Деридиних – прим. Б. Т.) текстова, и како сваки од узетих текстова, пренет на нов терен бива померен, стимулиран, преображен“ (С. Кофман: нав. рад). Делезов и Гатаријев (F. Guattari) појам ризомског писма такође се сасвим добро уклапа у овај контекст појма писања. Ризомско писмо увек прикључује „семиотичке ланце“, оно је као кртола која агломерира „врло различите чинове“. Писање је у том смислу увек „отисак, отисак себе самог, отисак претходног писања ма колико се од њега разликовало. Бит саме књиге је таква“ (Ж. Делез/Ф. Гатари: *Хиљаду равни. Капитализам и шизофренија*, ориг. изд. на франц. 1980). У књизи *Ниче* (1967) Мишел Фуко ће такође говорити о бесконачности интерпретације, о „битном недовршењу интерпретације“, јер „не постоји ... неки *interpretandum* који не би већ био *interpretans*“. Према Фукоу, за Ничеа и саме речи су само интерпретације. Обележје интерпретације је „да интерпретира саму себе у бескрај, да се увек изнова предузима“. У том смислу Фукоове претече су и Ниче и Фројд. Фројдова психоанализа излаже начело бесконачности интерпретације,

начелно и фактички никада довршене интерпретације. У фројдовско/дериодовској варијанти несвесно и писање, памћење и писање јесу изворна разлика-одгода, изворно опросторење-размицање. У несвесном, као и у „писању, ништа се не окончава (...) ништа не заборавља“. Ниче, Фројд, Дерида, Делез, Гатари, Фуко. Овој листи писаца ваља додати Бланшоа, Батаја и Џојса. Такође, питање и проблематику Малармеове *Књиге* (*Le Livre*). Светови њихових списа окренути су „игри упућивања“, расутости, раскидима, разликама-одгодама, низовима, преображајима, дисциплинама које су „несигурне у своје границе, тако неодлучне у погледу свога садржаја“ (М. Фуко), а које ми у овом раду, заједно са Фукоом, називамо анализом дискурса. (Раније се то називало историјом идеја, историјом сазнања, историјом наука – прим. Б. Т.). Анализа дискурзивних творевина, показало се, припада једној одређености намерâ, која се у битном поклапа не са идејом писања, него са клиником писања. У обема делатностима дају се утврдити корелације археолошке природе. Природна историја писања, односно онтологија писања и пројекат анализе дискурзивних творевина износе на видело велике природне континуитете једне идеје људског опстанка. Једно бесконачно писање (појам једног таквог писања) стога је повезано са посве природном човековом потребом да остави траг за собом, један утиснут траг који би његов живот продужио након његовог одласка из живота. У тексту „Језик до бесконачности“ / „Le langage à l’infini“ (у: „Tel Quel“, 15, 1963) Фуко ће записати: „Писати да се не би умрло“, како каже Бланшо, „или чак само говорити да се не би умрло, јесте једна делатност која је вероватно толико стара колико и сама реч“. Један такав модел бежања од смрти на темељу речи имамо у Хомеровој *Одисеји*. Аидосово певање опева јунака Одисеја још пре *Одисеје*, а опева га и пред самим Одисејом и обећава да ће га опевати и после његове смрти. „Вероватно“, каже Фуко, „постоји у Речи једно суштинско сродство између ње и смрти, једно бесконачно себе-самога-слеђење унутар саме моћи језика“. Писање у западној култури увек се прихвата као један виртуални простор кога се може искористити за самопредстављање и за дуплирање сопственог живота.

Вратимо се још једанпут, накратко, самој Фукоовој позицији спрам проблематике писања и књижевности.

Речено је у овом раду да након расутих списа о књижевности из раних шездесетих година као и након књиге *Речи и ствари* да се Фуко готово више није обраћао књижевности као могућем

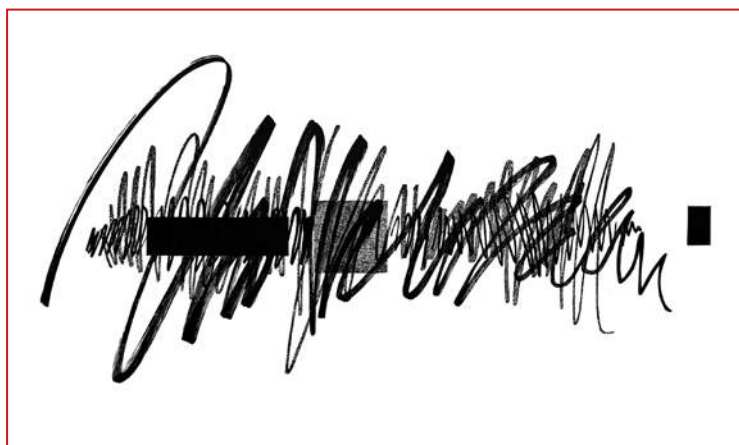
теоријском исходишту његових потоњих књига. У списима и огледима о Фукоу често се наводи и понавља иста ствар, наиме да појавом *Археологије знања* Фукоово интересовање за књижевност као за једно од могућих методолошких исходишта његових истраживања готово у потпуности ишчезава у корист покушаја стварања једне теорије засноване на појму дискурса. Анализа дискурса и дискурзивних творевина, по Фукоовом сопственом уверењу, супротставља се „многим уобичајеним описима“, штавише самој атопији језика, једној дакле карактеристици језика за коју је био толико везан у својим разматрањима о природи књижевности. Ово и овакво уобичајено становиште о Фукоовом делу за нас, кад је реч о тематици писања као таквој, нема снагу апсолутне уверљивости и недодирљивости. За нас је *Археологија знања*, у једном специфичном смислу, место, и то богато место, идеја о *извориштима* писања, подручје дефинисања стања појма писања и, пре свега, огледало једне праксе писања.

Писати археологију знања то за нас значи писати пре свега један пројекат који се укршта са проблематиком и питањима етнологије културе, а чији би циљ могао да буде „једно формално описивање европских форми знања“, односно једна археологија хуманистичких наука, а то је, подсећамо, поднаслов Фукоове књиге *Речи и ствари*. Известан лук између Фукоовог дела *Археологија знања* и дела *Речи и ствари*, видимо, ето, упркос свему, постоји. Зашто би онда унутар тога лука напречац, да тако кажемо, ишчезла свака веза, сваки Фукоов однос према књижевности, према самој проблематици изворности писања? У *Археологији знања* – и то је оно што желимо да у овом раду посебно подвучемо – блистају пореци ознака, који у једној логици метафоре буде бљештаве фигуре за које се без много премишљања може рећи да су у ствари саме фигуре писања. Шта значе синтагме „поље укрштаја“, „поље преплитања“, „поље мутације“, „игра упућивања“, „закон расипања“, „облици сукцесије“, „појаве повратности“, „скупови вербалних перформанси“, „исказне коегзистенције“, „значењски скупови“, „учинци контекста“, „исказна поља“, „тачке разламања“, „тачке неспојивости“, „тачке еквиваленције“, и даље, шта значе појмови „атрибуција“, „артикулација“, „деријација“, „серија“, „траг“, „праг“, „пресек“, „секвенца“, „рез“ итд.? Не упућују ли те синтагме и ти појмови на нешто што само писање већ чини, и што Фуко, пишући о томе, већ чини? Не предлаже ли Фуко, опет, можда, у форми једне скривене метафоре, да све то о чему он говори може да послужи као извесна полазна тачка да се

пише археологија знања која би обухватала много више од пуке археологије знања, но би управо сâма била формална онтологија која кроз функцијске и трансформационе законе води чистој књижевности схваћеној, како је књижевност већ и иначе у култури Запада схваћена, као метафора за бесконачно писање и бесконачну *писаност*? Стога ми *Археологију знања* видимо пре свега као једну врсту подвостручења, обнављање тезâ из дела *Речи и ствари* у форми „анализе дискурса“, а што није ништа друго до упућивање на праксу писања која једина може да изложи археологију знања. Мишел Фуко пише *Археологију знања*, он је не гради од дрветаилицигала, он је практикује инструментима археолошких ископавања. Он предлаже једну археологију знања до које се може(мо) домоћи само писањем као јединим начином уверавања у то шта се мисли. Кроз *Археологију знања*, у ствари, на примордијалан начин „блиста биће језика“, али оно је и нешто што је у *Археологији знања* једино откривено као нешто што у тренутку док се мисли треба да буде и записано. *Археологија знања* и археологија знања уопште (пре)даје писање док трага за примарним, најдубљим (археолошким) вокабуларом у философији. Њен референтни оквир јесте анализа дискурса али унутар тих дискурса већ је (у)писано писање помоћу кога се улази у онтолошку традицију знања. Око Фукоовог текста *Археологија знања* не стоји никаква празна маргина нити неисписана страница, већ

други текст кога Фуко, додуше, није написао, али је на њега упутио. До тога другог текста можемо да стигнемо само писањем. Други су тај текст одавно написали. Други ће га тек написати. Ми смо га, ево, написали.

Фукоова *Археологија знања* у целини ре-ферира на писање као ону празну тачку археологије коју писмом, означеним и обележеним самосвесном безграничношћу, односно „самосвесним одсуством философског затварања“ (Ж. Дерида), ваља не само ископавати или употпуњавати унутар њеног спектра празних места, већ моћи наставити набрајати постојање тих празних места оним најелементарнијим речима које су за литературу спасене од метафизике. Уместо метафизике као грана спаса стоји књижевност – метафора повезивања Куће и Бивствовања, односно писање које нас, слично *arché*-у спасава од смрти и заборава. Остаје, дакле, писање – без удела класично схваћеног појма метафизике – које има право да пише о безграничности самосвешћу археолога који је преко познатог слоја ископао примални, најдубљи вокабулар, одлучну дубину исходишта: Бивствовање и Становање, Кућу и чисто Присуство, дакле меланхоличну „нову везу с интимношћу ствари“, предосећај, како каже Морис Бланшо, непознатих односа, „неког другог језика способног затворити тишину која стоји у основи људског искуства“.

УНУТРАШЊИ РИТАМ 1; линорез; 29,5 x 59,5 cm; 2012.

Душан Стојковић

ДУШАН
СТОЈКОВИЋСВЕТЛОСНО ЗВОНО ТАМНИХ ПЕСАМА
БРАТИСЛАВА Р. МИЛАНОВИЋА

Братислав Р. Милановић (1950) је веома пажљиво – с великим временским дистанцама, што га је на одређени начин и удаљавало од наше критике која се, и иначе, поезијом успутно и више клановски бави – штампао, максимално лирски исцизелиране збирке константно високих вредности и складао заокружен, архитектонски обликован, опус: *Јелен у прозору* (1975), *Клатно* (1980), *Неман* (1987), *Балкански певач* (1995), *Врата у пољу* (1999), *Силазак* (2004), *Писма из прастаре будућности* (2009), *Одрон светлости* (2017) и *Плава медуза* (2022). Поред неколико избора његових песама на страним језицима (румунском, енглеском, италијанском, македонском), појавио се и репрезентативни изборник његових песама *Мале лампе у тамнини* (2006), који је изабрала и приредила за „Повељу“ Јасмина Нешковић, као и први том његових *Сабраних песама* (2019). Целокупно његово досадашње песничко дело заправо јесте велика књига складана од малих књига (песме су атоми већих, пажљиво структурисаних, целина – циклуса и збирки; читав песнички опус је поетски пројекат који се, сведен и изведен, подастире новим, унапред предвидљивим, и гранањима и дубинским понирањима). Песници којима би се по остварености наумљеног – одсањаној и реализованој *Књизи* – могао придружити наш песник јесу међу највећима које је поезија уопште изнедрила. Милан Ракић, Момчило Настасијевић, Васко Попа, Миодраг Павловић, Никола Цинцар Попоски, Раша Ливада, када је о српској лирици реч. Ничег сувишног у Милановићевим песмама нема. Пишући о *Клатну*, 1985. године у књизи *Друго лице, Прилози читању новијег српског песништва*, Јасмина Лукић је свој текст насловила „Негативна утопија“. Иако се то данас унеколико оспорава пошто се за накнадне

песникове књиге проналазе и неке друге могуће одреднице, не може се сасвим оспорити како она то унеколико и јесте. Основна њена реч, она која је само срце овога песниковања, јесте *силазак* (паклени / пакленски) – силазак у мит, једнако као и силазак у бит.

Милановић зна да наслови збирку. И када бира именицу која је симболички и семантички мрежи, и када се одлучи за синтагму и када употребом предлога у насловима двеју књига (*Јелен у прозору* и *Врата у пољу*) сигнализира како је онеобичавање један од основних и амбивалентних модела његова песниковања уопште (јелен у прозору није јелен који се кроз прозор може угледати, али није ни јелен нацртан на прозору, као што врата у пољу отварају онострано и подсвесно, оспољујући унутрашње и поунатрашњујући спољно, будући асоцијације на чувене надреалистичке сликаре Салвадора Далија и Рене Магрита). И наслов књиге изабраних песама – *Мале лампе у тамнини* – преузет од једне песникове песме, пажљиво је одабран: крајњи слог прве речи први је наредне, *тамнина* је једна од речи-тема Милановићева песништва, она семантички покрива много више од обичне таме, мрак је и унутрашњи, онај који препокрива душу и који ни пламен, а камоли *мале лампе*, „разбити“ не могу, но и лампе, макар мале, сведок су – довољан – да предаје нема: попут *самца у свемиру*, Матошевог *јаблана* у песми „Јесење вече“, и оне светлошћу *шапћу* као *мраком глухијем*, истовремено и увећавајући и скраћујући *тамнину* која веје око нас, вејући и у нама у исти мах). Богатство звучне равни присутно (алитерацијама и асонанцама) у наслову ове Милановићеве збирке једна је од константи његова певања уопште. Наслов збирке *Писма из прастаре будућности* несумњиво је оксиморонски. Писма / песме би,

по њему, могла/е пристизати из неке далеке, заправо *прастаре*, будућности чиме се указује да времена у правом смислу речи уопште и нема већ је оно само субјективна чињеница, покретна у разносмерним правцима, неухватљива, лебдећа, са којом се сваки човек рве на себи прикладан начин. Но, то је само полазна тачка коју следи вртложно и дубинско асоцијативно-семантичко поље засићено и лирским и метафизичким пропламсајима. Највише онеобичавања, међутим, доноси наслов *Одрон светлости*. Светлост престаје да буде само супротница тами, живљење насупрот смртовању, већ постаје и нешто чврсто, стена која се може одронити и смрвити све пред собом, под собом, ако је, којим чудом, она магритовска која лебди небеским просторствима. На Магритовој се указује, додуше, замак, али он више личи на уклету дворца у којем смрт царује него на станиште радосних људи: близина неба у које се продрло/зарило више је приближавање устима небића него узлет ка светлосним висинама које људски род непрекидно привлаче.

На корицама *Малих лампи у тамнини* налази се, нимало случајно одабрана, Рембрантова слика „Философ у медитацији“. Она нам показује како бисмо Милановићеву песништву могли, и морали, да приступимо тако што бисмо непрестано држали на уму сликарско умеће великог холандског сликара. Кјаро-скуро је, једнако, Рембрантов сликарски и Милановићев лирски поступак. Затамњење које подразумева „ухапшену“, тренутно склоњену и скрајнуту светлост, али и тамнина која светлост као да призива, па макар и неуспешно, на слици је, наговештена (но, то се прочити једино да *унутрашњим оком*, домишљањем, „допуњавањем“) на тамном обвитом лицу насликаног философа. Философичност у Милановићевим песмама иде руку под руку с лирским медитирањем. Класичност и модерност (ниједан од ових лирских полова није нападно видљив) у особеној су, максимално песнички вредној и продуктивној, симбиози.

Својевремено је прилично утицајна била тзв. функционална граматика (код нас је њен заговорник био, граматичар из сенке, Игрутин Стевовић) која је посебну пажњу када је о врстама речи била реч посвећивала заменицама. Милановић иде корак даље и максимално „активира“ предлоге. Он врши, намерно, укидање поделе (у песмама) на пуне и помоћне речи. Ове друге, у извесном смислу, чак, постају и основно лексичко средство песничке граматике. Нема *празних места* у песмама. Оне морају да се „носе“ пре него што буду записане. Оно што нас *раскида* од свемира у који смо *дрско уденути*, истовремено су и *светлост* и *нигдина*.

Милановићева поезија и јесте управо то: *језни* трептај светлости у нигдини, али, истовремено, и нигдина сама унутар светлости. Светлост нигдине; нигдина светлости. Малено зрно сјаја (оно које у себи амалгамише свебитак) у тамнини која је његов једини простор. Не лове то *пресудним мрежама* веслачи. Они сами ловина су мрежа. Улоге су у Милановићевој поезији сасвим, и неповратно, замењене. Ово песништво одупире се сваком површном читању и ишчитавању. Оно је заогрнуто, благо наговештеним, симболима (њихову само привидно овлашну снагу „ојачава“ онеобичено померање, често уприличено управо предлозима који их поетски измештају; подсетимо се, јелен се не види *кроз* прозор, он није *на* већ је у прозору: истовремено, и јелен, и слика јелена, и ментална представа јелена и нешто четврто „допловило“ из ко зна којих архетипских даљина и дубина самог есенцијално лирског). Елиптичан стих, пун разбокорене „предложности“: *И ангел нам из уста – у песму, у зид, у слику, синегдохама* (песма = лирика; зид = фрескосликаство; слика = сликарство) синкретички уортачује сродне уметности, наговештавајући ликовну компоненту анализираног песништва. Ево још неколико примера за *колоплет* предлога: у *простор згуснути / иза песка; црква од мастила, од слова, у висини блеска; из срца нереда* (тај колоплет има помало и улогу да одвуче – ако је то када је о правом песништву реч уопште могуће – пажњу од епитетских просијања типа *простор згуснути* или *срце нереда*, или метафоричког, онеобиченог у бити, узлета до *цркве од мастила*). Треба се задржати такође и на експресивној, и експресионистичкој, снази, семантичкој дубини и симболистичкој тамнини, глагола *раскидати*: *раскида* нас нигдина, али то исто чини и светлост. Као што то чини употребљавајући реч *ангел*, тако у синтагми *беоњаче зора* „активира“ још једну архаичну, скоро сасвим заборављену, лексему *зор* (изводи то и тако што је „уноси“ у именицу *зора*). Богати лексичку раван употребом речи: *запросторје, захумље и умље* (у осталим песмама лексичко клатно ће се кретати од „народског“: *врљати, здипити, љоснути, мрчава, мувати се, тмица, тмуша, распиштољен, скутрити се, упрепастити, шапољити*, преко деминутива /нпр. *душица и капка*/, ређих речи /нпр. *низветрина*/, ретких шатровачких и, још ређих, потенцијално неологистичких речи). *Речи-теме*, оне које су опседантне за читаву Милановићеву лирику су: *вода, звезда, анђео, крљушт, љуштура, дрхтај, срце, тишина, сан, тмица, мудрост, силазак*; али и придев *тих*.

Уводна песма *Јелена у прозору*, ненасловљена минијатура, и данас је прави поетички сажетак –

кристал, течни кристал (послужимо се насловом антологије српског микроесеја двадесетог века Зорана Богнара) – читаве Милановићеве поезије. Наводимо је, стога, из цела (нема је у овом изборнику и нудимо је овде):

*Уклони фотографије, експонате,
и постави лице – глиненог голуба.
Нека се вежбају у погађању сна
који подупиру земљу, снажно
попут стуба*

Братислав Милановић не фотографише ни стварност ни душевне пејзаже. Његове песме чврсти су снови, они који, попут Атласа, подупиру станиште у којем јесмо, и јесмо чак и онда када престајемо, и престанемо, то да будемо. Као да је око нас аура сна, а ми, измештени из простора реалног у којем други мисле да јесу и верују да и ми заједно са њима јесмо ту, лебдимо – недовољно чврсти и оформљени, дрхтаве егзистенције, што постаје и језно и страшно – у сновном простору који се магритовски згрудњава и чврсти, а да притом (п)остаје флуидан, прамињав. Налазимо читаву прегршт примера те *сновности* у Милановићевим песмама, ствараним, као што је то и Кафка радио у својим прозним творевинама (немачки писац се притом служио „правнички“ формулисаним реченицама које су, у судару правног и сневаног, досезале врхунску онеобиченост), *процедуром / техником сна* (чешће, *сна-море*): *Кад опет имаиш хиљаду година* („Око, први опис“; бришу се све временске међе), *Твој сто се тихо претвара у поље* („Мртвачки сат“; ове песме нема у избору; бришу се и све просторне границе; живи се тако што се пролази кроз непрекидне метаморфозе – незаушастљиве; треба се задржати и на прилогу *тихо* који посебно сенчи у стиху опевану метаморфозу), *...та слика (мртав јелен) / пропиње се, скаче у пејзаж* („Јелен у прозору“; јелен ће у песми бити назван и *лажном животињом*), и чујеш *риче твоја кожа* (Исто), *месо које над градом дрхти / као изненадни слог* (Исто), *Напустиле су ствари своје место / и висе над градом попут звезда* („Записи о прогонитељима, V“), *... исписана су на ваздуху слова / и речи се цакле* (Исто; слова су на ваздуху, не у њему), *Дрво са кичмом од звука* („Записи о прогонитељима, VI“), *црним / устима олука* (Исто), *под кровом пљушти // непогода* (Исто), *приљенове земље* („Вратна“), *У кутовима висе репови тишине* („Непојамна кућа“), *Ко клатно-сечиво хучи у висини / ваздушни сат* („Орфеј после свега“), *стуб гласа* („Свест о поређењу“), *на небеској софри* („Спавач пред библиотеком“), *под снегом видим равницу / у којој бубри хлеб ко у трбуху богородице* („Балада о путовању и хлебу“). Песник „закључује“: *сан је*

највећа истина („Писма из прастаре будућности, XXVII“).

Сневана, сновна *прича* говор је о бескрају који је и простор и време, *време-простор* за које је све постојеће мање од труни која се труни. Нема малог ни великог (једна песма зове се „Мала соба – сан“; постоји и у песми „Пред путовање“, неуврштеној у наш избор, и *соба-свемир*). Нема оностраног ни оностраног. Нема опне, поготову не непробојне, између људи и њиховог окружја. И само песничко *Ја* је безмеђно, оно – хунски – осваја и простор и време. *Ти* је, изузетно често, самообраћање – као самоогледање.

Оно што је постало једним од кључних, прикривено, поетичких термина кудикамо више од тела / емоција јесте разум / мисао: *опасан разум* („Орфеј после свега“); *Негде далеко, у свим стварима, / мој усамљени разум трепери, трепери* („Црни Тројан“); *у углове смештам разум* („Отворено писмо драгани“); *просуте су боје, и наш разум, по реци* („Галерија стара капетанија“). Милановић, наоко парадоксално, достиже *дубоку јасност* („Пред путовање“) уз помоћ *подивљале маште* („Јелен у прозору“). Акценат је на понорности придева *дубок* који се везује, суновраћујући је унутра, уз јасност.

Када о Београду пише, песник као да његове године листа. Испод савременог Београда пулсира онај прастари који га је препокрио. Песник пева о Сингидунуму, Римском бунару, Римској дворани, ковачима под Ташмајданом, али и о Врачару. Уводи у игру митске але и змајеве. Тражи романтичарску *плаву ружу*. Често употребљава придев *зауман*.

Као други пол Милановићеве поезије јавља се *метафоризација* певаног којом се „покрива“ метафоризација света: *На свим леђима, на топлим оделима застају, / пресечена у галопу / сунчана крда* („Свест о поређењу“), *Пролазе улицом младе смрти* („Добро проучивши ствари“), *Кроз ваздух још зује душе* („Клатно“), *Дува страшан ветар / између две наше стидне кости* („Отворено писмо драгани“), *поцрнело небо воде* („Срце које не прескаче“), *пупак и срце пучине* („Уље, маслине и вино, I“), *јер овде цветају лажи и херпеси* („На обронку времена“). Још је Блез Паскал написао: „Фигура садржи у себи и одсуство и присуство“. То се, несумњиво, и на метафору односи. Неколике слике су надреалне, магритовске: *Дрвеће расте са корењем увис* („У меком и удобном мраку“) и далијевске: *истопљени сатови / обојени вокали* („У атељеу Љубице Мркаљ“). Друга призива Рембоове „Самогласнике“. Као специфичан

цитатни песник, Милановић има песме: „Мандељштам“, „Франциско Гоја“ или „Пикасо“. Спомиње и Леонарда да Винчија и Моцарта. Индиректно, Достојевског, Шекспира и Нушића: *За леђима – беле ноћи, зочин и казна / веселе жене из Виндзора и народни посланик* („Спавач пред библиотеком“). Јављају се и Нефертити, Зевс, Харон, Кибела, Скила и Харибда, Јасон, Хомер (у песми у којој се он помиње присутни су и *глицер* и *рафинерија*, што подсећа на „осавремењивање“ чувене „Плаве гробнице“ Бојићеве у „обradi“ Ивана В. Лалића), Хелиос, Еол, Авел, Краљ Лир. *Још миришу лепе с питомог Врачара*, наслов једне Милановићеве песме, преузет је стих из песме „Три писма“ Милана Ракића. Милановић има и песме „Бранкушијева капија“ и „Одисеј и Наусикаја на Схерији“. Такође, и „Слово о љубави“. „Молитва за Богородицу Тројеручицу“ придружује се песмама Алека Вукадиновића, Матије Бећковића и Љубомира Симовића посвећеним истој „јунакињи“. „Очи анђела из Милешева“ можемо упоредити с песмом „Каленић“ Васка Попе. У трима песмама јунак је Аристотел: „Поподне с Аристотелом у Стагири“, „Аристотел у Ставросу“ и „Аристотелов трг. Голубови“. У двома Свети Сава: „Савин пастирски штап у Милешеви“ и „Свети Сава на Врачару“. Анђела налазимо у песмама: „Отворено писмо анђелу“ „Очи анђела из Милешева“ и „Немој анђеле“, а пали анђео присутан је и у оној насловљеној „У ателеу Љубице Мркаљ“. Главни „јунак“ Милановићеве поезије је, никакве сумње нема, тракијски певач Орфеј. Он се јавља у трима песмама (једна је настала када је наш песник био млад, друга у његовим средњим годинама, а трећа у зрелом добу): „Орфеј после свега“, „Орфеј над Београдом“ и „Орфеј на Врачару“. Овај легендарни Грк био је трагичар који је, забрањеним окретањем, дефинитивно без Еуридике остао, индиректно заборављајући да је и песник: није му било довољно да замисли како се она за њим креће и излази из Хада, те се окренуо како би се уверио у то. Орфеј је био и на лађи која је кренула ка Аргу по златно руно. Поред тога, он је и уметник који је, добивши од Аполона лиру, чудесном својом свирком заносио људе, припитомљавао дивље звери, покретао стење и дрвећа. Уз Одисеја, најпознатији је *силазник* у доњи свет. Орфеј је присутан у песмама великог броја светских песника (на пример, Аполодора, Аполонија Рођанина, Диодора Сицилијанца, Вергилија, Овидија, Андреа Шенијеа, Игоа, Валерија, Рилкеа, Тракла, Аполинера, Коктоа, Цветајеве, Рицоса, ...). Чувене су песме наших песника „Орфеј у Кореји“ Миодрага Павловића, „Триптихон за Еуридику“, „Орфеј у подземљу“, „Сонет о непорочној љубави“, „Орфичка песма“ и „Орфичко завештање“ Бранка Миљковића и

„Тако је певао Орфеј“ и „Песма о Еуридики“, као и циклус „Орфеј на палуби“, Ивана В. Лалића. То, наравно, није све. Милановић, откривајући своју поетику у интервјуима које је различитим поводима давао, открива да постоје две „основне линије“ његова песништва: *орфичка* и *критичка* (веристичка). Орфеј је *балкански певач* о којем је у једној фази свог певања поднео исцрпан песнички рачун.

По угледу на дво-речи (и једна и друга су „ударне“, ниједна се другој не потчињава, чувају амбивалентност казаног) карактеристичне за Маринетија и италијански футуризам уопште, исте уноси у своје песме и наш песник: *пси-часови* („Добро проучивши ствари“), *материца-земља* („Арлекин“ и „Увек има један који виче“), *катран-постеља* („Мандељштам“), *змија-муња* („Велики брат“).

И иначе, Милановић је прави мајстор, готово без премца у савременој српској поезији, када је о епитетима и њиховој експресивности реч: *светли ваздух* („Мала соба – сан“), *мртав ваздух* („Гавранова посета“), *мртви ходници* („Врата у пољу, 1“), *глуво степениште* (Исто), *мокар ветар* („Врата у пољу, 2“), *ведра земља* („Црни Тројан“), *крта љубав* („Бекство“), *болна светлост* („Очева заоставштина“), *млада светлост* („Писма из прастаре будућности, V“), *дубока светлост* („Писма из прастаре будућности, IX“), *страшна тишина* („Врата у пољу, 4“), *млад ветар* („Уље, масина и вино, 1“), *опасној тишини* („Отворено писмо анђелу“), *мек и удобни мрак* („Седим у меком и удобном мраку“), *угрушци неба* („Леда и лабуд у старој фотели“), *весели сјај* („Сасвим обичан наслов“), *саће небеско* („Балкански певач“), *меке речи* („Мандељштам“), *суве речи* („Велики брат“), *мирисни језик* („Сваки пут док је гледам“), *топли језици* („Телефонски разговор“), *небеска рђа* („Као да ме сасвим обавија“), *густа топлина* („Одмориште“), *густа празнина* („Писма из прастаре будућности, XX“), *црна киша* („Писма из прастаре будућности, XII“), *грлатих лешина* („Арлекин“), *изривене постеље* („Непојамна кућа“), *разривен кревет* („Топола на тераси“), *струнули јастук* („Мирно, сасвим мирно“). Многе од ових синтагми су синестезијске или оксиморонске. Придев се може преметнути у именицу: *корен... таме* („Римски бунар“ и „Bateau mouche“), *језик светлости* („Врт у Тополској“), *пљусак часова* („Писма из прастаре будућности, XI“).

Уочљива је експресивност глагола за којима Милановић посеже у својим песмама: *руши се мисао* („Непојамна кућа“), *моје срце штекће*

(„Увек има један који виче“), *црно вино њишти из чаше* („Уље, масине и вино, III“), *ветар звижди из ваших очију* (Исто; асоцијација на најбољу приповетку, „Ветар“, Лазе Лазаревића), *ветрови њиште* („Топола на тераси“). Последњи пример, мало проширен (*Њишемо се док ветрови њиште*), може, уз: *Лови ме, лопти* („Црни Тројан“) бити илустрација игри речи и звуковне експресије Милановићева песништва. Песник о којем пишемо служи се алитерацијама и асонанцама. Прибегава и рефренима. Од самих почетака свога песникованја Милановић се веома обазриво служи римом. Највише је има у засад последњој песничковој збирци – *Плава медуза*. Она је у његовим песмама „растресита“, „посејана“ на необичним местима – п(р)обуђује веома често фактор изневереног очекивања. Оне су писане тако што је активирано *око-огледало* („Око, први опис“). Оно и *гледа* и *гледано* је. ОГЛЕД-ање; ог-ЛЕДАЊЕ...

Када је Милановић почео да објављује своје песме, Мирослав Максимовић и Слободан Зубановић – тада такође млади песници – „напали“ су катренску строфу тако што су унутар ње римовали само средишње стихове – други и трећи. Братислав Милановић је *узео под своје* квинту. Квинта је у нашој ранијој поезији углавном била затворене, прстенасте форме са петим стихом који је био поновљени почетни. Песник о којем пишемо окренуо ју је наглавце: завршни, пети стих је код њега веома често „скраћен“, заправо полустих: ударац о звекир, а не одјек /ехо. Добијамо тако ритмичко пресецање, а не: замирање. Ударац, а не утрнуће. Песнички експеримент којем је Милановић прибегао указује се као нешто трајно и он може и данас (штедро то и чини) за њим да досегне.

Многи наши песници (посебно Милутин Петровић и, касније, Иван Негришорац) експериментишу и са интерпункцијским знацима. Братислав Милановић има *свој* знак: двотачку.

Прича за себе Милановићеве су поенте.

Највише је од наших савремених песника експериментисао када је о стиховној метрици реч. Свака његова песма „диктирала“ је какво ће метричкорухоимати. Наш песник се сваког лирског калуђења клони. Оно чиме се руководи техника је *изневереног очекивања*. Није увек крај строфе истовремено и крај реченице: наредна строфа је, неретко, продужетак, уз гејет-е и анжамбмане, оне која јој је претходила. Није строфа основна јединица; то је, Милановићу, песма. Свака његова збирка права је архитектонска целина. Свака је готово боља од оне која се пре ње појавила.

Најбоље, антологијске, јесу: *Силазак*, *Писма из прастаре будућности* и *Одрон светлости*.

Песник је „оживео“ и помало скрајнуте у савременој поезији баладе: „Балада о путовању и хлебу“ и „Балада о испирању злата“. Један је од најбољих песника поема (друштво му праве: Бранко Миљковић, Божидар Шујица, Милован Данојлић, Матија Бећковић, Милан Комненић, Адам Пуслојић, Радомир Андрић, Срба Игњатовић, Драгомир Брајковић, између осталих): дванаестоделна „Врата у пољу“ и читава збирка *Писма из прастаре будућности* (сам песник ту збирку сматра „венцем“ песама). За разлику од других наших савремених песника који су громопуцателно, патетично, песнички реаговали на НАТО бомбардовање наше земље, Милановић је написао на исту тему памтљиви „Триптихон за Алексинац“.

Писма из прастаре будућности увођење су нове форме у српску поезију. Њима, Милановић покушава, и успева, да се приближи песничкој музици Црњансковог *Стражилова*. Но, то је *Стражилово* укрштено с *Ламентом над Београдом*. Гозба звука, несумњиво. Али, и гозба духа. Ова поема састоји се из четири дела: „О повратку“, „О неспокоју“, „О сновима“ и „Бруј“. Првих тридесет песама садржи по двадесет и један стих: између четири првих и завршног катрена уметнут је један издвојен стих. Повлашћен издвојен стих у двадесет и једној песми започиње са *Тамо, код тебе...*, у трима са *Ту, у...*, у двома са *Само ту, код тебе...* а у осталим четирма песмама је уникатан: *Ту, код тебе...*, *У твоје простору...*, *Само тамо, код тебе...* и *Тамо, у твојој аури...* Он је формулаичан: сан је сан, нада – нада, нежност – нежност... (Као такав, формулаичним чини и читав „Бруј“ у који се „сели“.) Довољан је то сигнал да су пред нама, помало занемарене, поетске епистоле. Једнако, и наговештај да је реч о, такође помало у последње време незаслужено скрајнутој, љубавној – али аутентичној, великој, љубавној поезији. Милановићеве песме могли бисмо упоредити са путописним писмима (велика је и снажна њихова традиција у српској књижевности), чувеном епистолом „Слово љубве“ Деспота Стефана Лазаревића, неколиким епистоларним романима (нпр. Русоовим, Монтескјеовим или Фосколијевим), Андрићевим *Ex Pontom...* Не смемо сметнути са ума ни средњовековна *плетенија словес*. У првој строфи првих тридесет песама једанаест пута се појављује *Пишем ти*; у осталима неколико пута јављају се варијације ове „формуле“. Формулаични су и крајеви првих тридесет песама збирке: *И пожелим...* јавља се двадесет два пута,

*пожелим... једанпут, и прижељујем... једанпут, и помислим... двапут, а у остале четири песме глагол је „подигнут“ у претходећи стих: и пожелим... трипут и прижељујем... једанпут. „Бруј“ је својеврсна структурална „капа“: свака његова песма састоји се од по три квинте чији је завршни стих увек, редом поновљени, издвојени стих из песама претходних циклуса. Свака прва строфа „Бруја“ (за мене је он *магистрале* Милановићевог љубавног венца) садржи *Издајам те...**

Ова збирка има своју наративну потку, „причу“: кренуло је писмо са тридесет година задршке. Али одакле, и коме? Адреса је: октобар 1976. Шта се притом са временом збило? Како се разумети ако се находимо на различитим временским равнима? Може ли се из *прастаре* будућности пристићи до *будуће* прошлости? Којом машином? Сна, маште, жеље? Брисањем времена, које, ионако, субјективна категорија јесте? Помаже ли нам притом то што поезија, суштински, ванвремена јесте? Она која омогућава песничком субјекту да пише, мртвој драгој (?), *из једног у други век, уназад* (V). Тренутак је изједначен са вечношћу. Но, за кога? Колико нас има у сећањима? Није ли сећање поновно оживљавање, уклањање, пресељење из *сада* у *тада*, али такво да *тада* постаје *сада*. Где је ту – онда – тада, овај који се – сада – сећа? Призовимо Жоржа Пулеа и његову књигу *Човек, време, књижевност*: „Анахронизму трајања одговара и преко њега се ставља анахронизам времена. Трајати је бити присутан; а бити присутан је бити присутан стварима које постављамо у изван време-простор“. Милановићеве песме лирска су „прича“ о опростореном времену и о овременењеном простору, између којих су све међе укинуте. Нимало чудно, све песме су меланхоличне. Но, човек, мислећи, једино меланхоличан може и да буде. Није потребно да му раздвојеност, темпорална, раздвојеност уопште, ту припомаже. Ништа једноставније ствар не стоји са простором с којег писмо „полеће“: *Пишем ти са ове даљине, са руба бескраја* (I), *Пишем ти са дна провалије...* (II); *толико си згуснула простор* (II); пред нама

је једна од слика која се налазе у самом срцу ове књиге); *на оштрици / између ничег и празнине* (II); *А ти се, далеко, разрасташ у празнини* (XI); *Пишем ти са свих континената што откинута / крстаре мојом плазмом...* (XII). Једном речју, *негдина* постала је *нигдина*. И обрнуто. Тамо је овде, овде тамо. Но, да ли су то два света, размеђена два доба? Тај простор, ни стварност ни сан, јесте свет *и... и*.

Аутори са којима је Милановић у дослуху су: Миодраг Павловић (његова балканска и словенска фрагментизована епопеја згуснута је, наравно битно модификована и модернијем хватању у коштац са митским прилагођена, у *Балканском певачу*), Крлежа као аутор *језичких обртаљки* у дијалекатским *Баладама Петрице Керемпуха*, Осип Мандељштам, по атмосфери чак и прва књига лирско-прозних Црњанскових *Сеоба*. Много више, један сликар чије су фантазмагоричне и халуцинантне слике несумњиво врхунац сликарског умећа – Хијеронимус Бош. Многе песме Братислава Милановића као да опевају узлет / дизање у ваздух, небесима, али затамњеним, тако што људска кожа остаје да виси на жици а тело се синегдошки комада и дроби.

Милановић има сјајну минијатурну поетичку песму „Може и тако“:

*А моји другови пишу песме
о шибицама, иглицама, бочицама...
Нека пишу.*

Он такве песме не пише. Његове доносе азбуку смрти, њен проговор. Баладескне су и меланхоличне. Многе су антологијске и заслужују да се нађу и у најригорознијим и најсведенијим антологијама српске лирике, онима које обухватају њене несумњиве вредносне врхове. Милановић је казао у једном интервјуу: „За мене није важно само *како* ће песник нешто да каже, него и *шта* ће да каже“. Он има *шта* да каже и зна *како* то да учини.

Бошко Ломовић

БОШКО
ЛОМОВИЋСОКРАТ – ПЛАТОНОВ *alter ego*

Више је разлога да се поверује да Сократ, онакав каквог знамо из Платонових текстова, није постојао. Значи, сву славу у којој Сократ ужива дуже од два миленијума, треба приписати Платону.

Дође ми, 1. маја, из Београда унука Тамара и, одмах с врата, упита: „Деда, да ли је Сократ постојао?“ Зар сумњаш, па он је, уз Аристотела и Платона, највећи ум античке Грчке, брзо одговорих. „Е, неће бити! Сократ није историјска личност. Што више читам Платона, све сам у то уверенија“. Унука студира – бруцош је – Општу филологију на Филолошком факултету и у овом семестру свакодневно слуша предавања о античкој филозофији и књижевности. Уместо да ту сумњу протумачим као необуздану децу маштарију, упецах се и почех да се присећам свега што сам о антици учио и читао. И, заиста, закључих да се њена смела тврдња, готово јерес, може наслонити на неке знане нам чињенице.

Најпре, Сократ (469–399. п. н. е.), Платонов учитељ, како пишу енциклопедије, није оставио ниједно дело, никакав спис. А то је кључно по чему су давни филозофи, писци, астрономи и људи друге струке сачувани од заборавља. По чему знамо да је постојао Аристотел (384–322. п. н. е.), Цицерон (106–43. п. н. е.) и Ибн Халдун (1332–1406)? По *Органиону*, *Реторици* и *Никомаховој етици*, сачуваним списима првога, преводу Ксенофоновог списка *О економији*, спису о реторици *О изналагању тема* другог и *Општој историји светске цивилизације* и *Аутобиографији* који су нам, између осталог, остали иза трећег. Сократ нам на папирусима (хартија се тек у XII веку почела производити у Европи) није оставио ништа. Славу је стекао на основу Платонових рукописа у којима је често главни јунак. Реч је о *Дијалозима* са Ксенофонтом, Аристофаном, Критијом, Кратилом, Федоном и другима; ту су још и Платонова *Гозба* и *Држава* у којој Сократ води главну реч. Већ је запажено да се често не зна да ли Сократ износи своје ставове

и идеје или то Платон, на Сократова уста, говори оно што жели да каже. Зато се намеће мисао да је Сократ Платонов *alter ego* чија улога је да каже све што би Платон рекао, али, из њему знаних разлога, не жели то да учини. Сократ је, вероватно, Платонов књижевни лик (давно су уочене литерарне вредности *Дијалога* и других Платонових списа). *Сократски дијалози* су серија дијалога које је написао Платон у форми дискусија између Сократа и других људи тог времена. Идеје које Платон саопштава не изговара ниједан посебан лик, већ оне испливавају путем сократовског метода, под Сократовим вођством.

Шта је то Сократ (читај Платон) говорио и заступао? Сократова филозофска мисао је прекретница у античкој филозофији, јер он прекида традицију дотадашње „спекулативне“ природне филозофије чији су предводници били Талес, Анаксимандар, Парменид и Демокрит, и филозофију усмерава на пут етике: добра и врлине, односно практичног живота човека. Сократ даје велики допринос пољу етике, до данас су се одржале одреднице Сократова иронија и Сократов метод. И данас се у дискусијама често користи Сократов метод као тип педагогије у којој се постављају серије питања, не да би се добили индивидуални одговори, него да би се подстакло темељни увид у проблематику. Цитирају се често сентенције из *Дијалога* и *Државе*; неки их приписују Сократу, а неки Платону, чиме *implicite* поистовећују аутора *Дијалога* и главног саговорника у њима. Критиковао је демократију: По његовом мишљењу, демократија настаје када сиромашни победе богаташе. У почетку ће владати слобода и свако ће радити шта хоће. Демократски човек настаје од олигархичног, када нека од његових побуна добије помоћ са стране,

па дође до унутрашњих сукоба. Зависно од окружења, побеђује час једна, час друга страна. Тимократија, олигархија, демократија и тиранија су четири облика државног уређења која су лошија од државе. Сва четири уређења Сократ сматра болестима државе.

Платоново можда најзначајније дело је дијалог о држави, које чини 10 књига. Бертранд Расел пише о Платоновој, а не Сократовој, *Држави* препознајући у њој три дела: У првих пет књига, Сократ води расправу о правичности; представљена је утопија идеалног друштва и начин образовања чувара државе (војска). Од шесте до седме књиге, Платон дефинише филозофе зато што они представљају идеалне владаре такве заједнице; филозофи морају постати краљеви или краљеви морају постати филозофи. Alegорија о пећини представља централни део једне књиге у којој се расправља о природи нашег образовања и потреби за њим. У завршне три књиге се расправља о модалитетима најбољег (и најгорег) државног уређења: тимократији, олигархији, демократији и тиранији. Савремени читаоци и теоретичари перципирају ово Платоново дело пре као теоретско, неголи практично упутство за добро управљање државом.

Сократ се сматра једним од оснивача западне филозофије. Он је енигматична фигура, позната углавном путем записа класичних писаца, посебно дела његових студената Платона и Ксенофонта, као и представа његовог савременика Аристофана. Платонов дијалози су међу најсвеобухватнијим описима Сократа који су сачувани, мада је у доброј мери нејасно колико је сам Сократ сакривен иза његовог најбољег следбеника – Платона.

Сократ је имао неуобичајене ставове о религији. Изнео је неколико позивања на свој дух, или *даимонион*, мада је експлицитно тврдио да овај дух никада није управљао њиме, већ га је само упозоравао на разне будуће догађаје. Многи од његових савременика су сумњали да Сократов *даимонион* значи одбацивање државне религије. Опште је мишљење да је Сократов *даимонион* сличан интуицији. Штавише, Сократ је тврдио да концепт врлине, а не одређивање шта богови желе, у ствари, претходи њему.

Још не тврдим, али претпостављам да је Платон наумио да своја филозофска гледишта остави забележена, те да је изабрао форму дијалога да то искаже. Али не лично, као учесник дијалога, већ да то учини извесни Сократ који је, можда, постојао међу предавачима или слушаоцима на *Академији*, као младић интелектуално далеко од

виспреног Сократа коме је Платон наменио улогу свога *другог ја* у *Дијалозима*. Најзад, све што данас знамо о Платону потиче из *Дијалога*, *Гозбе* и његових иступа у *Академији* коју је сам основао. Осим Платона, о Сократу је оставио забелешке и Ксенофонт (430–354. п. н. е.); био је савременик и колега Платонов и Сократов студент. Познат је по својим списима, посебно по *Анабазису*, *Меморабилу* и *Извиђењу* (друга два списка се баве Сократом и, поред Платонових списка, основа су за оно што знамо о Сократу). Његова *Анабазис* се чита вековима и нашироко је поштована. Ксенофонтони описи терена и битака су толико верни да је *Анабазис* користио Александар Велики као теренски водич приликом сопственог похода на Персију.

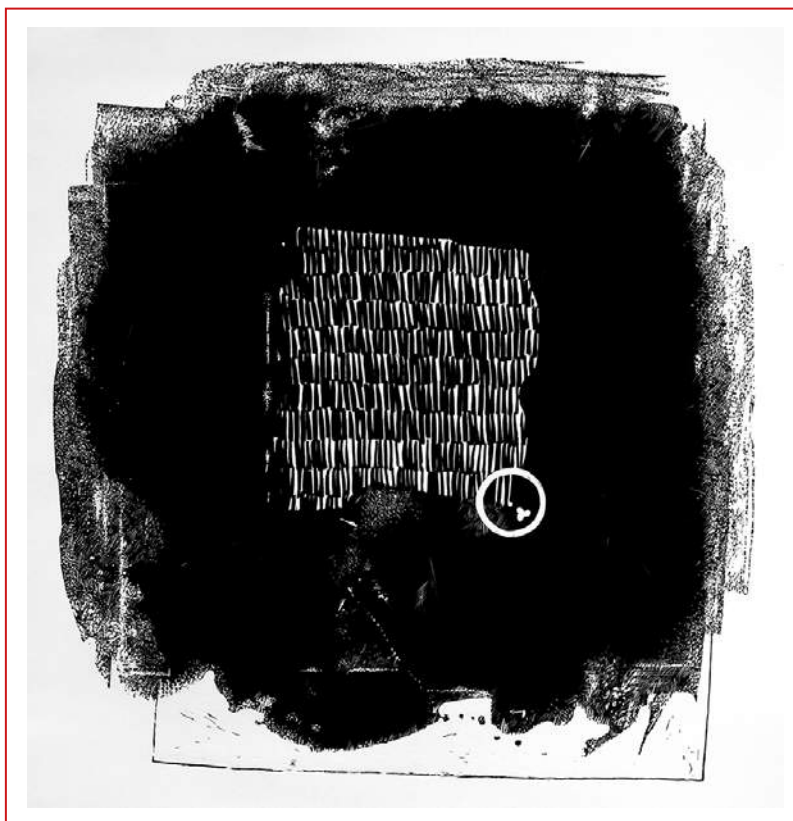
Не верујем да је Платон присуствовао свим дијалозима, ако их је уопште и било. Био би то преголем физички напор, а како би их и забележио кад су магнетофон, диктафон и стенографија изуми каснијих векова. Истина, у античко време је постојао систем брзописа, назван тахиграфија. Нема података да ју је Платон знао, да се њоме служио. Логичан закључак је да је дијалоге узео као форму записивања (разлог је само њему познат). Тако је настало, филозофски и књижевно посматрано, важно Платоново дело које му је осигурало дуг живот после смрти.

А кад је Сократ обавио свој посао, његов творац је одлучио да га усмрти (*Одбрана Сократова*) као што је то, на пример, учинио Толстој са Аном Карењином на железничкој станици, пошто је у роману одиграла своју улогу до краја. Да га усмрти по угледу на античку трагедију. Сократ је заговарао послушност законима и, иако је сматрао да је осуда на смрт била неправедна, мирно је испио кукутин отров. Приредио му је смрт достојну јунака трагедија Софокла, Еурипида и Есхила (узгред, није ли се и Шекспир угледао на Есхила).

Истина постоје исклесана попрсја многих атинских мудраца, па и Сократа. Једно такво се чува у Ватикану. Но, она су могла настати касније, а старац са мало косе и густом брадом и брковима је могао бити неутемељена замисао клесара (ко ће то проверавати). Постоји и уље на платну Жак-Луја Давида *Сократова смрт*, насликано 1787. године, безмало 21 столеће после Сократове смрти. Уосталом, и статуа Платона у Атини, дело је грчког вајара Леониде Дросиса (1836–1882), дакле подоста векова после Платонове смрти (399. п. н. е.). Уметник није могао нити морао да се држи његовог лика. Да, живи и предање о Сократовој супрузи Ксантипи

о којој Аулус Гелије (125–180. п. н. е.) пише: „Ксантипа, жена филозофа Сократа, уживала је глас да је била особито пргава и свадљива жена, неисцрпан извор свађа и дању и ноћу“. Војсковођа и државник Алкибијад (450–404. п. н. е.) је, пун чуђења за ова њена непрестана зановетања мужу, питао Сократа због чега не потера из куће овако оштру жену. „Зато“, рече Сократ, „јер подносећи у кући такву жену, приучавам се и вежбам лакше подносити насртљивост и неправде оних који су изван куће“.

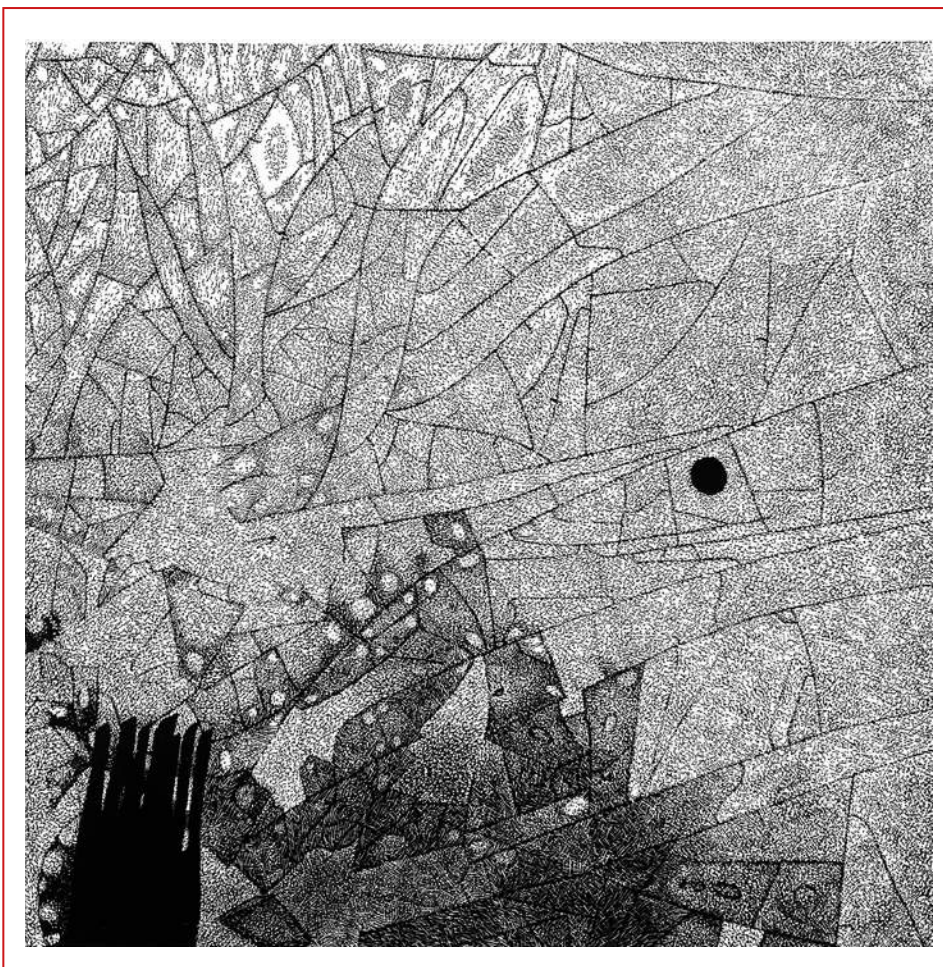
Ни попрсје, ни Ксантипа, ни Алкибијадово чуђење нису поуздан доказ да је Сократ постојао. Више је разлога да се поверује да, онакав каквог знамо из Платонових текстова, није постојао. Значи, сву славу у којој Сократ ужива дуже од два миленијума, треба приписати Платону.

ДОБРО СТРУКТУРИРАНО ПИТАЊЕ; линорез; 70 x 60 cm; 2020.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ОДВАЈАЊЕ; линорез; 53,8 x 53 cm; 2020.

Преводи

Зоран Јунгић	ЛЕИ ПИНГЈАНГ, поезија
Драго Тешевић	ФРИДРИХ ШИЛЕР, поезија
Бисерка Рајчић	ЗБИГЊЕВ ХЕРБЕРТ, поезија
Бојан Белка	ЖИЛ ЛАФОРГ, поезија
Јасмина Кувелић	ХЕРМАН ХЕСЕ, проза
Милијан Симић	АНА АЛЕКСАНДРОВНА МАТВЕЈЕВА, проза
Љиљана Стејић	ИВИЦА ЧЕЛИКОВИЋ, поезија
Мартин Пребуђила	КАТАРИНА МИКОЛАШОВА, проза

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПЈЕСМЕ | ЛЕИ
ПИНГЈАНГ

Са енглеског језика превео:
ЗОРАН ЈУНГИЋ

(добитник Међународне књижевне награде „Отворена књига“
Удружења књижевника Републике Српске за 2024. годину)

ЛЕИ ПИНГЈАНГ (Lei Pingyang) кинески је пјесник и есејиста. Родио се у покрајини Јунан, 1966. године. Замјеник је предсједника Удружења књижевника Јунана и професор на Јунанском универзитету. Од 1980. године објављује више од 20 књижевних радова, као што су, на примјер, *Забелешке из Јунана*, *Планина Џинуо*, *Поздрав води која тече*, *Песме тла*, итд. Добитник је великог броја књижевних награда, као што су Књижевна награда Лу Ксун, *Награда кинеских медија за поезију*; проглашен је такође пјесником године уз награду *Народна књижевност*, пјесником године уз *Награду периодичних часописа*, итд. Он је један од најпопуларнијих кинеских пјесника на међународним фестивалима поезије. Његова дјела су преведена на енглески, француски, шпански, корејски, јапански, руски и др.

ДВА ЗАВРШЕТКА ИСТЕ ПЕСМЕ

Вежбали смо скокове у море,
Десет хиљада пута тела би нам пробола таласе,
А наш би потиљак за длаку избегао
Смртоносну одскочну даску од метала.
Евентуална смрт
Беше избегнута.
Срећа у несрећи на приморју
Напрасито се понављала. Да Бог
Није бдео над одскочном даском,
Истина које си свестан не би била истина.

Вежбали смо скокове у море,
Десет хиљада пута тела би нам зашла у таласе,
А наш би потиљак за длаку закачио
Смртоносну одскочну даску од метала.
Невероватни самртни случајеви
Тада би се редали.
Трагична несрећа на приморју
Напрасито се понавља. Да Смрт
Није бдела над одскочном даском
Истина којој сведочиш не би била истина.

КРАЈ

Нем, храпав, сивобели камен
 Под наизменичним је теретом неба и планина.
 Изложен сунчевој светлости, звездама, ветровима, и вртлогу
 Пролазности. Нема облик Буде, човека, или звери,
 Ни све крупније руке ни све мањег срца. Нема на њему епитафа,
 Нико укопан испод њега. Копају около,
 Али ту нема корена бенгалске смокве или бунике,
 Нема свеприсутних пипака или бритке бамбусове трске,
 А глисте, стенице, и колоније мравца побегле су већ пре.
 Њихове напуштене кости су се са земљом стопиле.
 Птице на њему не проводе време, а месечина га
 Као огледало никад изгачала није. Без икаквог је одраза,
 А срце му не садржи ни предвиђање ни сећања.
 Сакијамуни је проповедао негде миљама даље,
 Остављајући за собом бистре реке, пејзаже, следбенике, и храмове.
 Није ништа ни чуо, ни видео, нити осетио,
 Пригрливши своју камену бит, посве одбацујући
 Било какву могућност да постане споменик...
 По мени овај споменик на планини Џино означава крај.
 Ако пронађеш неки други
 Који је њему сасвим супротан,
 Ти онда предложи тај други крај.

ГЛАС ПРОШЛОСТИ

Са далеког крова,
 Онај који је давно нестао
 Име моје је призивао. Око мене и оних других самотњака
 По крововима,
 Соларна светлост треперила је бела,
 Сунце, без златне коже своје сада
 Имитирало је месец хладним, несносним сјајем.
 Пре него што успем да на ово одговор дам, сви други су
 Своје осушено месо по крововима купили,
 Одазивајући се мојим гласом.
 Између зграда, као острва
 У побеснелом мору,
 Лежи празан простор испуњен скривеним китовима.
 Док метем и чистим кров,
 Покушавам да разаберам ко ме то зове, ко се то одазива у име моје.
 Али док као мађионичарска варка без трага нестаје
 Немогуће је извући лице из магле,
 Скинути маску, открити осмех,
 Тај исти осмех покидати.
 Како је само срамна ова пробојна бела светлост на крову,
 А у налетима вртоглавице осетим дозивања окрутност,
 И моју личну осетљивост. Ох, давно пре,
 У мени не беше нимало злобе, нити сам грешио
 Да би своје сећање икад умрљан.
 Све оне сломљене љубави нису биле довољне да ме прогласе кривим.

Зашто ме он зове? И то са крова,
Не би ли ме од осталих издвојио и истрагу отказао?
Свет ће свој мир наћи, с једним изузетком –
Само зато што је неко моје име прозвао,
Ја ћу остати на крову, сам са собом разговарајући,
Док је срце моје пусто и празно, а ипак још нешто злобе у себи оно је скрilo.

ХОР КУКАЦА КОЛЕКТИВИЗМА

Шапућући у притаји или цвркућући из надувеног трбуха, цела шума
нема места за тишину. Крекет жаба се једино истиче ту,
та крупнија тела, ближа људима,
њихов зов, скоро као да заповеда.
По целу ноћ, док лежим у постељи крошње дрвета,
непрекидно сам осећао да сам грешком уплетен
у концентрациони логор бесног света кукаца, окол,
бескрајно свуда окол, док се дижу у густим налетима,
уста им широко отворена, очи округле, груди им надуте.
Оглашавају се, гласно дозивају, из петних жила, позиви
лете са оголелим срцима и плућима. Опет и изнова,
отварао сам врата, ступао ван, не би ли сазнао
шта се друго осим жаба огласило, зашто су се
тако гласно јављале. Тамна шума, вео ноћи,
све састављено од позива, и ја без наде
нашао нисам извор ни једног јединог позива на било којој грани,
иако је сваки лист на тој грани
затрпан био зубима и језицима. Није ми се чинило
да то беше тишина, нити небеска хармонија. Искључујући предосећај
и подсвест, искључујући страх појединца и колективни
немир, вољан сам да то схватим овако: шума је
превелика, исувише тамна, сваки кукац се мора огласити
да би потврдио свој идентитет, да би одао
свој положај. У зору,
кукац се све слабије чује, а напуштајући хотел, ја чух
низ мајмунских позива. Ти славни
гимнастичари, у шуми, прескачу, увис лете,
салто мортале изводе, и онда дозивају, такође гласно дозивају,
једнако нехајно, једнако срцепарајуће.

МРАВИ

Покушавам да замислим
Двадесет тона мрава који се врпоље пред мојим очима.
Какав би то само приказ био.
Млада монахиња ми каже: „Тона мрава је
од прилике десет милиона створења, а двадесет тона
Би могло испунити деведесет хелија тиховања,
Свака од њих десет квадратних метара...”
Мислим нешто, то значи двадесет милиона малених живота
Који тихују и множе се у унутрашњости храма.

ЕУКАЛИПТУС I

Време је још давно престало да пркоси и да се представља као дрвеће.
Све мора да се повинује
очитој чињеници да пропада све! А ипак верујем
– овај еукалиптус, сишао је
из раја, пркоси прогласу времена, садржи
један од својих многих видова самосталности. Оно што видимо
од његовог облика, исушених грана раја,
и леђа земаљског лава, док се свијају заједно,
искривљени се уздижу, тврдоглаво. Мишићи, тетива за тетивом,
тврђи су од бутне кости и револуционара и пустолова.

Створити време – створити време које не оптужује,
и намерава да истражи претварање насиља у лепе
степенице раја, једноставно смирено указује
на човекову поносну а ипак исушену душу,
као на еукалиптус крунисан у тамној измаглици – у измаглици,
где бео трн пробада, као муњом распарчана, влакна
тунгстена. Ово је рапсодија која се претвара у хаос, не увреда,
ово је еп који губи јунака свог, савршено лично суђење песнику,
не градитеља храма који јунаке замењују нитковима. Црте, боје,
мудрост узвишених сазнања, мека кора дрвета што виси
накривљена, оголели унутрашњи мишић затегнутог тела,
бескрај близак битној основи еукалиптуса,
бескорисно шибље, памучно небо у позадини.
Такозвано смирено стваралаштво је свеприсутно, стабло најаву
новог царства, идол спреман за обожење, сасвим се држећи
закона о „пореклу из висина и вазнесењу“,
са земље се винувши, с неба сишавши. А ипак избегли нису
двоумљење апстрактног света –
– користећи ово као оригинал, или са копијом у руци,
потрага за „оним нечим правим“ почиње у дрвету,
јављајући се најзад, боје смрзнуте, прозор зоре опет затворен,
пре него што ова три неповезана догађаја изађу на видело дана.

Само због руком нацртаног еукалиптуса, различите врсте дрвећа
инсистирају све да су еукалиптус, само овај еукалиптус
– негира постојање еукалиптуса.
– у свету у којем живим, ништа не може од раја преузето бити,
чак и ако је дебло степеница небеска стаза што завршава у светлости,
насамо је

враћена рају силом неком,
једноставно нас носи
до неког другог тела небеског. Док заобилазимо рафинерију уља еукалиптуса,
ми ступамо у царство изумирања,
као да се добровољно паклу враћамо, гледајући на казну као на личну муку своју.

ЕУКАЛИПТУС II

У музеју стоји велико дрво, изгледа
још увек живо. Из доба разгледања посмртних остатака наша тела су се
спретно пребацила у доба посматрања живих бића. А ми не видимо да
разлика, наша запањеност, срца које Бог сломи,
на време доказују: ми заиста не знамо ништа о стварању.

У избеглиштву, док убрзаним кораком напуштамо избеглиштво,
у дивљини божанска рука нас води упркос стазама које су се рачвале,
док убрзаним кораком дивљину напуштамо, упадамо
у лавиринт суседства, док убрзаним кораком напуштамо суседство – ми наш пут сасвим
заборављамо. Дрвеће које смо засадили поред пута, неуписано у
у књиге божанске, чија је присутност избрисана силом очаја,
чак и они у близини заборавом бежу заражени, несвесни
да онај који их засади међу агавама сад се у публици налази
– слепац, помоћу дрвених штака се креће,
овисан од звука да би уочио свет страсти, бескрајну тајну, подсећајући
да је тајни овде крај. Али ми само можемо рећи у поверењу
– да мач којег смо ми исковали, након што смо одсекли дугу
узајамних посета нас и богова, против нас окрену оштрицу своју,
терајући нас назад, свдећи нас на независне и себичне авети у некој
лабораторији.

„Један једини еукалиптус може нас убити.“ Тематска драма
коју еукалиптус безброј пута понавља, јер Бог тако хтеде,
и од представе стварност створи, све више заборављајући и понављајући.
А шта од тога имамо ми? Очи помно представу гледају,
а ми опет и изнова од језика умиремо, од опалог лишћа, од бројева,
умиремо од камена којег Сизиф најзад низ брдо пушта, умиремо од стреле

Хоу Јиа.

Али ове поруке из будућности враћају се, стижу као стреле,
пре језика или звука, већ су кроз нас пролетеле.

ЕУКАЛИПТУС III

Буди се сам, звук га помаћи не може.
Кад се пробуди, самог себе не види. Као младица што жмирка
лиснатим очима, немоћна да види свој облик од пре.
Губитак и брисање самог себе јављају се у једном једином,
стварном предмету. Присутан, одсутан, присутан у одсутности, одсутан а ипак
присутан.

Очаравају снови које нуди.
– Дакле, да ли још увек постоји? Да ли сам осећа
да постоји? Врати ово дебло, кости истурене ван,
наспрам њега, нек сам себе опет грли. Да ли би помислио
да смо га ми – чудовишта из неке друге легенде – заменили са накривљеним стубом
из морског храма? Да ли је још увек сам свој?
Они који су љубопитљиви застати могу, и још дубље погледати: тамо где се дебло
прво грана, одмах ту ниже, удесно, налази се

удубљена рука, пет прстију покиданих као железне шипке,
а ипак неспокојно хвата се круга. Од руке, улево,
дрвена текстура вртлог ствара, у себе се не скупљајући довољно брзо, већ у
рељеф,
подигнут као лишајем прекривен барелеф, подсећајући на наопаку материцу
мајке божије

која рађа богове. Окамењен, скоро увео, а још се није смежурао,
још увек се шири бескрај који носи лепоту побуне, и
измешана малоумност светости и разврата,
побеснели бол. Радости нигде. Горе нешто више,
глава која се котрља наниже и испружена рука симетрију граде,
наоко задужени да материцу заједно чувају.
Ова глава, смешно издужена, са лицем испијеног свештеника,
једва је видљива. Месо са ње отпало, јагодице и вилице насиљем изоштрене,
док удубљење левог ока исијава вечно хладну светлост
која се неће гасити ускоро. Прикован? Отцепљен од дебла?
Пада ли са неба на крошњу дрвета? Дебло, са својим роговима
и пршљеновима, као тачкама нестанка, сила противуречности
води крају пре него што ће све сасвим да стане.
Онај што броји лишће и мртве гране иза дебла стоји. Ништавило је као понор, као
демонски ветар без трага који не оставља наговештај чаробњака. Испрва
смишљен

да покаже облике олује и времена,
један идеални крајњи састојак, који немо
носи распон губитка, облика, уредно распоређених, изложених прво,
као народ Кино, стављајући смрт изнад живота – као да су
људске душе имале лица, постајале целине, наша тела састављена
од леда и звука, распадају се у простору, водене мрље напуштене
задржавају се ту за трен, одишући сузном слашћу.
Ох, пролазна равнотежа између нас изгледа,
још је пролазна, испод сваког еукалиптуса човек прогања
ножом сенку своју. На брегу, ту близу, неко
венчава своју ћерку са боровим дрветом. Можда смо посумњали,
ми – сваки од нас – углављени у целокупно биће његово,
издубљени и као лутке таоци, док остављају свет за собом непромењен,
а божански призори грешком су схваћени као плачка и насиље. У теорији, ми смо
већ мртви,
док умиремо сад. У теорији, мора да постоје издајници посвећени
нашој и његовој самосталности и вазнесењу, међе поправљајући, пролазе
крпећи,
али рај саграђен као птичије гнездо на еукалиптусу још увек се не види.

БОР

На планинама, борово дрвеће стоји, било да
неко испод њихових грана прође или не, то су и даље борови.
Било да су ждрали присутни или одсутни, било да ветар дува или не, то су
борови.
Чак и да планине нестану, да борова не буде више, то би још увек били борови.
Као небеса испуњена железом, никад не стају док пролећу. Види, било да је то
плаво или црно небо, железне плоче леже поређане, слој за слојем. Кристали
светлости, у геометријским облицима, претварају небо у тешку, кружну кулу
бесконачну.

Гле: видљиви и невидљиви борови, поређани, слој за слојем, покривају планинске висове, скривајући људе, ждрале, и ветар, и чак заклањајући облик планине и самих борова. Свака зелена иглица, оштра док боју мења, белу измаглицу ствара, циља на оно што нестаје, на ништавило, немо као завеса, повремено емитујући људске монологе, ждралова зов, и завијање ветра.

Предмети непознатог порекла, поверени боровима, друго склониште не налазе, ни начин изумирања, лагано, и они постају такође борови.

ПЛАНИНА МАИЦИ

Будистички кип добио је свој облик
зато што је Бодисатва намеравао да копира самога себе
у камену пристојне висине како би могао свет да посматра.
Људи су говорили о посвећености и издржљивости
древних кипова; Бодисатве су то слушале,
неки су се осмехивали,
неки очима севали,
неки су ћутали,
неки се распадали, претварајући се у ништавило, постајући невидљиви.
Бодисатва шири самилост,
али мало њих то схвата, иако многи долазе ту да се моле,
падајући ничице пред кипом окрвављених глава.
Ја сам један од оних тупавих у овом бесмисленом свету,
који се железним степеницама сада пење на планину Маици,
до вртоглавих висова
да би са Будом био,
да станем поред њега који трен само.
Али стајао сам на овом хладном месту сада и зато
не би ли те ране зиме бацио поглед на планину Кинлинг
и њену маглу, величанствену и нестварну.

ЕУКАЛИПТУС

за Чен Лиу*

Дани кад ме свет заборави
дани су које треба заборавити. Откуцај сата застаје, аветињске птице
нејасних обриса искрадају се,
остављајући за собом неприметне и загонетне крике. Ово мировање је
засигурно уобичајено, тако да одмах ступам
право у суштину ствари. Торзо еукалиптуса
извија се, као стари плесач који изводи луде заокрете,
забављајући околне зелене површине – миран простор,
дакле, отвара се испред мене: нови свет

са прошлогодишњом травом на немирном тлу,
а остаци старих чекиња на лози
дају уметнички смисао између овог и оног еукалиптуса.
Осветљен простор је надахнут хладном мисаоном измаглицом,
уз нови откуцај који се осећа кроз сиво растиње у овом мирном међувремену.
Ја сам затечен зрацима светлости каљене безосећајном науком, али такође
видим заиста несавладиву наду у мајсторству спектроскопије.
– Сада је време да бујну машту своју са ланца пустим: олуја
односи лава али оставља његове јаке мишиће недирнуте,
исто као и овај еукалиптус, без облика у рукама свога творца,
божански изгледа на падини брда да би га видели сви.
Дрво то многим је непознато, док ка небу стреми,
и облаци се уздижу из његових руку, и клупко месечине
распада се у милионе зрака светлости док је тишина све већа.
Морам признати, кад овај еукалиптус, у свом опипљивом
или апстрактном облику, смилује мени
и спаси ме од овог поподнева у рану зиму,
тад видим голим оком тишину у њеној шкољци, заједно са
обликом, суштином и значајем. Кога је брига ако ова опсена
и мене такође погоди, и натера ме да на морском дну бандеру
означим као еукалиптус, а овај еукалиптус на платну означим
као рајске мердевине или неки кристални мост. Док се предмет сам по себи
обнавља, док ми хватамо „предмет“ у ништавилу,
док се скрива између ничега и свега у безграничном простору,
да ли да скупимо усне своје и звиждимо
неку веселу мелодију? Будимо радосни док свет сам себе оживљава
– док се све још невиђене биљке буду звале еукалиптус.

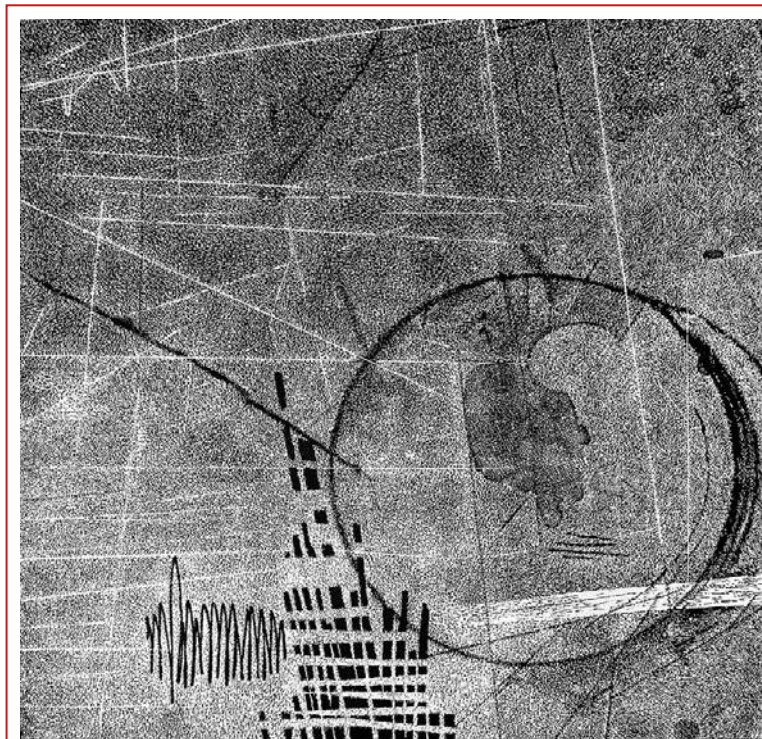
* Чен Лиу, савремени кинески уметник, воденим бојама је урадио слику коју је назвао „Еукалиптус“.

ПРЕДСТАВА

Стави цитру на тигрова леђа
Тигар сигурно воли да за њега свирам
Али ја сам изненада збуњен и не знам
Шта да одсвирам
И тако ја на крају ништа не урадим
Једино цитра остаје на леђима тигра

ПРАВЉЕЊЕ СВЕЋА

Гурни фитиљ у восак у посуди за свећу.
Они је пале, да тако траје у жућкастом сјају.
Обрађују восак и танку шпагу,
Пресецају и кувају саће, стружу влакна конопље – сваки процес
Као што Гита рече, захтева напорну обуку
Пре него свећа заузме свој облик, а ниједан поступак
Не може сам по себи да се изведе. У међувремену, још је руку било
Потребно, да би се на време свеж восак,
Тек обрађен или коришћен, правилно додавао у посуду,
Бамбусовом иглом придржавајући фитиљ усправно.
Ако се ноћ исувише одуљи, или ветар настави
Да свећу гаси, и у обуци искрсну још неки проблеми,
То не треба схватити као карму, јер онда у подрум сви иду,
Тамо где они све свеће похрањују.
Цела породица, погнуте главе, седи око пламена величине грашка,
Док печате восак у пластику, и пакују.
Простор око њих мрачан се чини, али тишина која и даље траје ту светли.

РАЗДОБЊЕ НЕДОУМИЦЕ; линорез; 53,7 x 53 cm; 2017.

ПЈЕСМЕ | ФРИДРИХ ШИЛЕР

Избор и препјев са њемачког језика:
ДРАГО ТЕШЕВИЋ

ФРИДРИХ ШИЛЕР (1759–1805), један је од најзначајнијих њемачких пјесника, драматург, филозоф и историчар. Био је преводилац, уредник и издавач часописа. Овај велики романтичар донио је у Њемачку и дух класицизма, који она до тада није познавала. Иако је првобитно у младости хтио да буде свештеник, студирао је право, да би на крају постао војни лекар. Његово прво, али и најпознатије дјело били су *Разбојници*. Након што је објавио ову књигу, као војном лекару био му је забрањен даљи рад у књижевности, па он бјежи из Штутгарта у Манхајм да би у слободи могао наставити са писањем. Сљедећа објављена дјела била су му: *Фискова завера у Ђенови*, *Дон Карлос* и *Сплетка и љубав*. Већ пред крај живота одлази у Вајмар и тада пише историјске драме: *Валенштајн*, *Марија Стјуарт*, *Дјевица Орлеанска*, *Виљем Тел*, *Месинска невјеста*.

ПЕГАЗ У ЈАРМУ

На вашару сточном, код села Сењака,
Где очас у робу прометну се ствари,
Довео млад песник, празнога стомака,
Вилен-Вранца Музâ, би да га пазари.

Хипогрифон јечи, њишти из свег гласа,
Пропиње се, какве красне пируете!
„Питома ли створа, да пусте ли штете,
Што пар грдних крила сред витка му стаса,
Изобличују га у наказан руг...“
Свет разгледа ата, „нека ретка раса,
Нит је за дилижанс, немоли за плуг,
Ко је тако блесав да по зраку ба́са,
И да за њ дреши кесу иза паса!“

Тек закупац смело за повоцем сеже,
„Од тих крила, брале, слаба вајда, знам,
Осим да их човек поткреше, ил веже,
Тад би коњче било подесно за âм.
Дваес фунти, више ни паре не дам.“
А трампош ће, срећан, што смунђа џамбаса,
„Ево пет поштених!“ журно пружа длан.
Газда Јован чило с пазаром откаса.

Племенита ждрепца у кола упрегне.
Он, пак, чудан терет не осећа питом,
Већ јурну пут неба, звезде да досегне
И у гневу своме стумба силовитом,

Таљиге на самом рубу провалије.
„Не мари“, теши се зарад бесне звери,
„Овако поамна за колеса није,
Искуство се кадшто сувим златом мери.

За превоз путника можда више вреди,
Кад парипа спрегнем, ко предњак да ради
Ем ће да ми добар пар коња уштеди,
А време ће ћуд му бесну да охлади.“
Спрва беше ласно, коњиц лакокрили,
Подстиче на корак и други пар рага,
Да потегну кола, стреловито, чили.
Шта се то сад збива? Оком облак вага,
Веран јачој ћуди, Пегаз, као муња,
Несвикнут да земљу стаменим копитом,
Напушта траг точка и утабан пут,
Јури преко поља, каљуга и жбуња,
Језди понад њива засејаних житом,
Узаман кајасе, не помаже вика,

Читаву запрегу занос носи љут,
Док на крају нису, на ужас путника,
Сасвим раздрндана кола се смрскала
И уврх брежуљка над урвином стала.

„То вражја су посла силног готована,
Муци нигде краја“, тужи Јошко, худ,
„Сав мој труд не вреди ни луле дувана,
Можда коњосање и мршава храна
Обесноме црву да промене ћуд?“
Са речи на дело, питомог пастува,
Једва да је прошло неколико дана,
Усукала слама – кост и кожа сува –
„Пронађох решење!“ Јоца, блажен, бунца,
„У рало ће, уз мог силовитог јунца.“

Што рече, то чини. Смешна ли двопрега,
Крилат белац и бик, клипше поред њега.
Срдит, грифон, к небу устремљен високом,
Упиње свом снагом, набрекнуте жиле,
Залуд, парњак крај њег ходи мирним кроком,
Из удовља вранцу дах и снага чиле,

Од отпора силног клону горда глава,
Племените душе, погружен од јада,
Фебов парип већ се вочку поковава,
Ат божански на тло у прашину пада.

„Проклета кљусино!“ Јошко клетве пласти
Грдећ из свег гласа, батином тимари,
„Теби, канда, плуг је с њивом испод части,
О, како ме срамно нитков насамари!“

И док газда Јоле, сав зелен од беса,
Витлајући бичем чемер свој истреса,
Све певајућ друмом, крепкога корака
Наиђе весељак, млађан, са китаром.

Кроз урес му коса, плавих, коврцави,
Гиздаво се сплиће венац златних трака.
„Докле, побро, са тим чудественим паром?“
Громко, издалека, земљоделца здрави.

„Птић с волом у јарму бауља уз брег“,
Момак ће у шали, „полако, не пени,
Извини, пријане, збиља чудан спрег!
Тај твој пастух није за рало и руду,
Него, дај дер, начас, бедевљу мени,
И макни у страну, па се диви чуду.“

Хипогрифу на то џамбас скрати муке.
Јуноша, осмејнут, вођица се маша,
И чило, у скоку, узјаха крилаша.
Парип, осетивши гиб мајсторске руке,

Гризе челик ђема – праскају кајасе! –,
Поскакује бодро, из живахних зена
Палацају муње, искри огња пена;
Дух ли је, ил бог, тај чилаш кротке расе?

Размахнув ненадно господственим крѣтом
Крила својих раскош, језди пут небеса.
Ни трага од створа, штоно часак нетом
Последњим напором прах са сапи стреса.
И брже но поглед сможе да га прати,
С плаветном даљином стопи се Крилати.

ЈЕМСТВО

Балада

Код Диониса, Мѳр се створи,
Потајац му из скута вири,
Истог часа сколе га жбири:
„Шта си с бодежом хтео, збори“
Бесомучник им одговори:
„Да сиља лишим цитаделу!“
„То сад испаштај на распелу.“

„Справан сам да мрем“, Узвишени,
Не просим да ми живот простиш,
Већ те, имаш ли самилости,
Преклињем, даруј дан-два мени,
Да сестру предам младожењи,
За мене јемчи пријан прави
Ако умакнем, њег задави.“

Подло осмејнут краљ га прати,
Па вели, након кратког стајња:
„Да успеш, прилика је танка,
Три дана ћу ти на дар дати,
Гледај па се пре рока врати,
Ако се дотад вратио ниси
Врли ће пријан твој да виси.“

К другару хита: „Краљ заповеда,
Распет на крсту да се клатим,
Да главом грешни науи платим,
Три дана, више ни трен не да
Сестру да удам, тек рад реда,
Док се не вратим, ти си фота,
Прескупи залог мог живота.“

Верни га пријан ћутке грли,
Прашта се, стаје пред тирана,
Док онај други, за три дана,

Без даха дому својем хрли,
Обавља свадбу, затим, врли,
Пута се дугог брижан хвата
Да друга спаси од целата.

Слише се кише у том часу,
Кôб врукте горске разобручи,
С водама с брежја крш се сручи;
С обале гледа глиба масу
Где гранит кула у прах сасу
Уз језан громот дивљих сила
Клонуше мосту вита крила.

Док вода орља обалама
Несмиљен бес око њег тутњи,
Он, сав сјађен, пун црних слутњи,
Тумара жалом, блед од срама,
Заман, нигде сплава, ни прама:
Скелеџије, у зô час, где сте,
На другу страну га превезте!

Клону на жало, шта га снађе,
Клечећ, пут Зевса руке ломи:
„О, тутањ валâ, ти, затоми!
Сунце успори, попут лађе,
Рок је – пре но за брдо зађе –,
Не стигнем ли дотад до града
Верни ће пријан мој да страда.“

Бујица бесом брежје мочи,
Валовље бије о кâм голи,
Ко гнев толики да утоли?
Охрабрен страхом склопи очи
И у пенушав ковит скочи,
Замасима се опире сили
И бог се један на њ смили,

И на брег диже дављеника.
Док овај бога за спас хвали
На њег се нова беда свали,
Одсвуд се склепта на путника
Хорда безочних разбојника,
Нико не слуша, нити пита
Куда и зашто клетник хита.

„Шта бисте?“ вапи, блед од страха,
„Немам ништа, сем главе русе,
Њу ће још данас да поткусе!“
Батину зграби, у два маха
Тројицу срази, ко без даха
Остали клисну куда који
А он продужи путем својим.

С неба се круни жар зрака свилних,
Њему, од непојамних мука,
Колено клеча, дрхти рука:

„Ти, што ме спасе вода силних
И харамија крвопилних,
Не дај, да овде сахнућ скончам,
Милог ми друга чека омча!“

Напет, ко струна, слуша, зури,
Негде се жубор звонак чује
Жиле подземног зденца брује,
И гле чуда, из стена сурих
Живахан млазак шумећ цури,
Сав озарен се к земљи свије
Да водом уде вреле мије.

Сунце просева кроз лисје младо,
И по рудини, издужене,
Горостасне простице сене.
Два намерника греде џадом,
Обилазећ их, свитлан јадом,
Претрну, чувши, у по гласа:
„На крст га пењу овог часа.“

Житке му ноге једва пузе,
Зебњом би да их окрилати
Јер већ вечерња румен злати
Високе куле Сиракузе
У сусрет њему, лијућ сузе,
Препозна слугу Филострата:
„Враћај се, скидај беду с врата,

Бежи!“ молбама га обасу
„Спасавај барем своје кости
Твој пријан мре у немилости
Надао се, у сваком часу
Повратку твом, а своме спасу,
Чак ни мрског тирана руга
Не поколеба веру твог друга.“

„Закасних, вај ме, несрећника,
Спас жарко жуђен да му пружим,
Нек барем смрт ме са њим здружи!
Ал нек тирану не буде дика
Реч, погажена, заветника,
Нека две погубљене главе
Љубав и верност врлу славе.“

Сунце за брежје већ замаче.
Док су распетог подизали
Склептана руља у њег зјали,
Рукама снажним пук размаче
Завапи горко пут крстаче:
„Мене, целате, мене задави,
Он је тек јемац мојој глави!“

Сузних очију гомила кличе.
Око загрљених другара кола,
Они грцају од среће, бола.

Чувиши конач чудесне приче
Тиран Дионис, ганут, сриче,
Начас праштању људском склон:
„Сместа са њима пред мој трон!“

Задивљен, тиран дуго гледа
Час задиханог, час полумрца:
„Надвладали сте јед мога срца,
Верност није тек варка бледа,
Стога вас молим, не заповедам,
Дозволте још ми реч-две рећи
Да будем друштву вашем трећи.“

РОНИЛАЦ

„Ко међ вама има толико куражи,
Врли витезови и пажеви смели,
Да се за кондиром у понор одважи!
Златан пехар бацам“, дворјанима вели.
„Ко ми га покаже, био млад ил стар,
Њему златан кондир поклањам на дар.“

Само што то рече, краљ вргну озгора,
Са врха хридине, што стрмена врло,
Стрши над понором бескрајнога мора,
Златан пехар право Харибди у грло:
„Ко је јунак смели?“ Глас туткачки звони
„Да по овај кондир у бездан зарони!“

Велможе и пажи око њег се јате,
Загледају понор, где бес мора хара,
Занемели, помно, сваки миг му прате,
Али канда ником није до пехара.
По трећи пут пита краљ право у очи:
„Зар ниједан од вас није муж да скочи?“

Ал и даље зебња и тишина влада,
Тек момчуљак смеон, смерно се, без гласа,
Издвоји из младог и сплашеног стада,
Плашт са плећа стрже и појас распаса;
Сјаћени мужеви, и жене, одреда,
Краснога младића свак с дивљењем гледа.

Младић крочи к самом рубу стрме стене,
Загледа наниже пут пакленог гротла,
Где се с вриском воде комешају, пене,
Харибда их бљује из ђавољег котла.
И налик орљању громова, далеком,
Утроби се мрачној отимају с јеком.

Шуми, кључа, шишти, гиба се и мршти
Каоно кад вода с угљевљем се меша,

До небеса плушти, пуши се и пршти,
Ковит за ковитом гневно се комеша,
Бес им не јењава већ кипти све горе,
Канда се из мора рађа ново море.

Гле, напoкон, дивља силаина се смири,
Мрк, из беле пене, када се размакла,
Из зинулог зјапа узан процеп вири,
Бездан и ужасан, ко предворје пакла.
Сви гледају, како, из бурних таласа
У левак вртлога шикља воде маса.

Хитро, пре но снова пена забеласâ
Младић се уздајно Богу препоручи,
Дворкиње наокуп вриште од ужаса,
И већ га ковитлац у црн понор сручи.
Утом се, волшебено, чим воду дотаче,
Склопише чељусти над смелим пливачем.

Понад провалије мук, тишина гусне,
Демон тмоно стѣње у бездану строгом,
Дрхтав шапат бруји од усне до усне:
„Племенито момче, иди срећно с Богом!“
Што муклије грува из дубине јака
Тим се с више зебње страхује и чека.

Да сâм бациш круну у раље тог хада,
И да велиш: оном, ко ми је донесе,
Поклањам краљевство, нека њиме влада,
Баш ми не би стало до ћесарске кесе.
Шта ли разуларен амбис овај скрива
То нам рећи неће душа срећна, жива.

Понеко пловило сковитлачи вода
И свали у бездан, ако сврне с пута,
Овде смрскан јарбол, онде хрбат брода,
Стрши из гробнице, што све редом гута.
Громко, све јасније, као бруј олује,
Све ближе и ближе тутњава се чује.

Шуми, кључа, шишти, гиба се и мршти
Као кад с угљевљем вода се помеша,
До небеса плушти, пуши се и пршти,
Талас за таласом бесно се комеша,
Гнев им не јењава већ кипи све горе,
Канда се из мора рађа ново море.

И гле чуда! Збиља, из мрачнога ждрела
Помолив се, засја, ко лабуђе крило,
Најпре врат обнажен, за њим рука бела,

Весла пуном снагом, све се у трен збило,
Он је! Клићу редом, кад га угледаше,
Како им путиром сав озарен маше.

Час дише дубоко, час удише дуго,
Захваљује небу, дање светло здрави,
Ликујућ, дворјани, вичу један другом
„Жив је! Ено!“ Углас свако Бога слави,
Отео се гробу из вртложне тмуше,
Вратио се! Спашен, јунак смеле душе.

Раздрагана граја младца окружи
Кад краљу пред ноге на колена паде,
И клечећ, владару, златан калеж пружи,
Краљ дражесној кћери миг овлашан даде
Светлуцавим вином пехар да наточи,
Младић се обрати краљу дигав очи:

„Живео нам, краљу! Нек се свак весели,
На руменом светлу! Доле влада тмуша,
У амбису оном сабласно је“, вели
„Нека човек ћуди богова не куша,
И нипошто, никад, не пожели, лаком,
Да види страхоте што их крију мраком.

Муњевним трзајем у гротло ме снело,
Умах, према мени, из стенастог ждрела,
Бујицом прошикла силовито врело,
Двострука ме струја у пропаст понела,
Свитлав ме у ковит, као да сам чигра,
Врти ме без станка и са мношћем се игра.

Тад ми Бог показа, за њим вапљах худ
У невољи вељој, што се на ме спрти,
Из дубине стрши стрм корални спруд,
Хитро га дочепих и умакох смрти.
Тамо је, на срећу, гушта од корала
У паду кроз бездан калеж задржала.

Стрм, попут планине, испод мене зјап,
Налик глувом уху, у вечитом сну,
Кроз пурпурно-модар помрчине слап,
Око, са ужасом, зури према дну,
Доле, у страховном ждрелу пакла врви:
Аждаха и молох, даждевњаци, црви.

Свијени у клубад на све стране гмижу
Читави сплетови одвратних наказа,
С медузама, раже, у јатима стижу,
Разјарена, грозне зубе ми показу,
Похлепно ме стрижућ из ледених зена
Језива ајкула – подморска хијена.

Док лежах на спруду претрашен и свестан
Да сам ту једина осећајна душа,
Без људске помоћи крај ми је извештан,
Сабласна самоћа с хладноћом се груша

Морска чудовишта, урлање таласâ,
И пустош што не зна за јѣк људског гласа.
И помислих, згранут, језа ме свег проже,
Пут мене гамиже сноп пипака густих,
Хоће да ме зграбе – сад, спасавај, Боже! –
У безумној мори спруд корални пустих;
Тог трена ме скопа горопадно море
И, на моју срећу, повуче нагоре.“

Искрено задивљен, краљ ће момку на то,
Пре него скупочен прстен с руке скиде,
С великим драгуљем опточеним златом:
„Кондир је твој, синак, уза њ прстен приде,
Ако се поново у вир суновратиш
И с вешћу шта на дну морском виде вратиш.“

Кћер саосећајна све то прати, мирна,
Умиљата уста краља смерно моле:
„Пусти, оче, чему игра безобзирна!
Где сви устукнуше, он смело одоле,
Ако кадар ниси хир да опозовеш,
Да пдстиде пажа – имаш витезове.“

На то, брже-боље, краљ пехар дохвати,
Те га врже право у вртлог стравичан:
„Ако ми, јуначе, кондир опет вратиш,
Бићеш убудуће витез мени дичан,
Још данас, ко супруг, љуби, грли, воли,
Ону, што с усрђем милост за те моли!“

Божанска му сила душу сву обузе,
Оком смелим сева, лепог створа гледа,
Како, поруменев, суздржава сузе,
Виде и кад клону, онесвесла, бледа,
Замамна награда, лепота и слава,
Скачи! Макар била у питању глава!

Чује се, где вали бију спрам литица
И са грмљавином ка пучини броде,
Нагињу се, зуре, престрављених лица,
Талас за таласом ваља масу воде
Хука се час пење, час посвема стрне,
Ал талас ниједан младића да врне.

РУКАВИЦА

Испред својег зверињака
Још за борбу нема знака,
Забавом се краљ Франц крепи;
Уза њ, велможе, блиске трону,
У полукругу, на балкону,
Јато дворкиња лепих.

И тек што миг им прстом даде,
 С кавеза тешки засун паде,
 Опрезним кроком, самоглав,
 Из њега у врт ускочи лав,
 Немарно и охоло
 Прошета наоколо,
 Зевну, и мркосивом
 Протресе гривом,
 Уде протеже
 И леже.

Краљ опет прстом увис сеже,
 И хитро се на другом крају
 Још једна врата отварају,
 У дивљем скоку отуд један
 Тигар излете крвожедан,
 И тек што лава спази
 Фркћући у бесу слепом,
 Урла и језик плази,
 И укруг витла репом,

Кези језиве раље
 Презајућ, крену даље,
 Све зазирућ од лава
 Око њег обиграва
 Јарним оком га реже
 И, режећ, постранце леже.

Краљ опет увис прстом сеже,
 Кроз двоја врата истог трена,
 Два леопарда, разјарена,
 Жељна борбе и смела
 На тигра су полетела,
 Грозне шапе их дочекаше,

Лав се придиже, ближе пришав,
 Једним урликом спор утиша,
 Горећ од страсти убилачке,
 Четири горопадне мачке
 У полукруг се поређаше.

Утом је, с балкона, плава,
 Рукавица с ручице пала
 У благом луку слепршала
 Право пред тигра и лава.

Кунигунда, с ругом на лицу,
 Младом витезу Делоргу вели:
 „Ако су, збиља, тако врели,
 Та Ваша љубав и осећаји,
 Које спрам мене срце Вам гаји,
 Ох, госпон витеже смели
 Донесите ми рукавицу?“

Без оклевања, жустрим ходом,
 Витез у страшни кавез сиђе,
 И одважно, корака чврста,

Зверима приђе
 И са осмехом на лицу
 Са два прста
 Подиже рукавицу.

Удивљење и језа проже
 Племенкиње, витезе и велможе,
 Кад с рукавицом Делорг стиже,
 Кунигунда га дочека сненим
 Погледом срећно заљубљеним,
 Све живо се на ноге диже,

Уз наклон дубок он јој вели:
 „Ваше хвала, госпо, не желим“,
 И окрену се исте секунде
 Без опроштаја од Кунигунде.

ХЕКТОРОВ ОПРОШТАЈ

АНДРОМАХА

Што ме Хектор стално дочекује муком,
 Сада, где Ахилеј недостижном руком,
 Свом Патроклу свуда стравне жртве па́ли?
 Ко ће, убудуће, чедо научити наше
 Да боговештује и да копљем маше,
 Кад Орк дивљи тебе у мрак вечни свали?

ХЕКТОР

Врла, мила жено, владај својим плачем,
 Жарко у бој жудим да град браним мачем
 И мишицом овом, Пергам, од свих залâ.
 Да се борим, како закони нам ишту,
 И, паднем ли за спас на светом огњишту,
 Сам ћу сићи у мрак на стигијска жала.

АНДРОМАХА

Кад једном утихне оружја твог звука,
 У дворима, мач твој, докон ће да чека,
 Док Пријамов народ срâм трпијом млави.
 Ти одлазиш тамо, где дан нема вида,
 И где мрачни Кокит кроз пустаре рида,
 Љубав твоју Лета навек да отплави.

ХЕКТОР

Све мисли одреда, жудњу своју сваку,
 Ја ћу да потопим у Летином мраку,
 Љубав своју – никад! – ни по цену света.
 Чуј! под зидом Дивљак бесом народ плаши,
 Мани се тужења, него мач ми паши
 Љубав Хекторову не гаси ни Лета.

ТУЖБАЛИЦА

И Лёпо мора да мре. Шта људе и богове свладѧ,
То Зевсу стигијском не гане тучану груд.
Једанпут само љубав је смекшала Владара сѧѧ
И он јоште на самом прагу строго опозва свој дар.
Не утољава Афродита лепом дечаку рану
Што му свирепо у танан струк запара вепра зуб.
Не спашава јунака божанског бесмртна Мајка,
Кад он, павши пред Капијом скејском, своју испуни коб.
Ал она излази из мора са свим кћерима Нерејевим
Да сина прослављеног тужаљком оплаче свог.
Погледај! Богови плачу, ридају богиње редом
Што Лёпо пролази, што Савршеност мре.
Дивно је бити и жалопојка из уста вољеног створа
Јер простота без јецаја иједног слази у Орк.

ВЕЧЕ

(Према једној слици)

Свези, пресветли боже, жеђају поља и њиве
За росом окрепљивом, скапаје човек,
Вранци све малаксалије вуку,
Свези ту кочију своју.

Погледај, ко ти оно из кристалних таласа мора
Умилно смешкајућ се маше! Не препознајеш је срцем?
Плаховитије већ лете ати,
Тетија, божанска, домахује.

С кочије полетно скочив, возар, у загрљај
Њезин хита, узде прихваћа Купидон,
Зауостављени коњи
Поје се хладним пљуском.

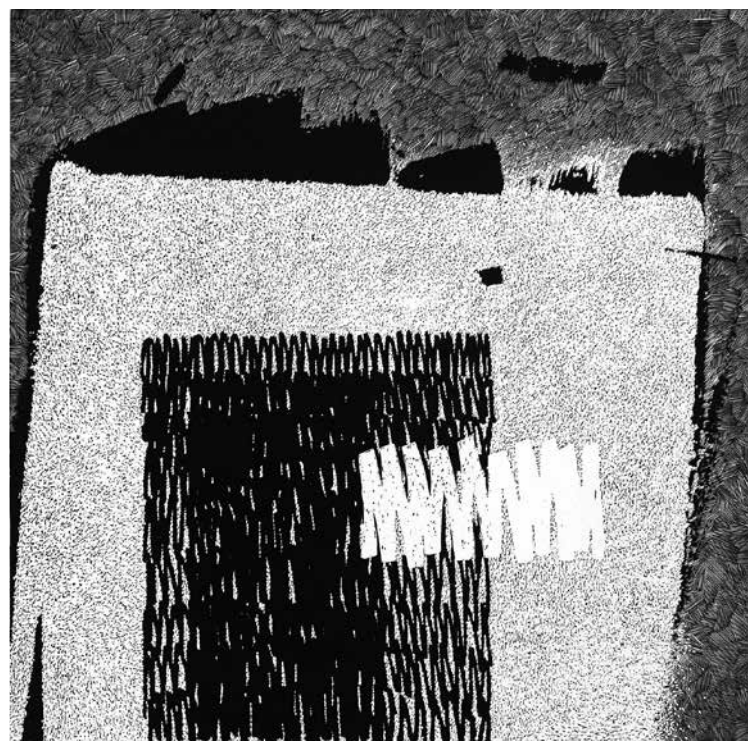
На небни свод, кораком лаким,
Мирисна пење се ноћ; сустопце за њом слатка
Прати је љубав. Мирујте и милујте се,
Љубљеник, почива Феб.

ОПРОШТАЈ ОД ЧИТАОЦА

Муза ћути, с њеног девичанског чела
Румен се разлива и лице јој боји
Крочи ли преда те, знај, суд твој би хтела,
Она га поштује, ал' га се не боји,
Са признањем znalца радо би се срела,
Ког истина троне, клони се привида,
Онај, ком се срце пред Лепотом струни,
Достојан је да њу ловором окруни.

Ове песме живе дотле да би среле
Кликтавим звуцима душу штоно чека
Да је маштаријом красном развеселе,
Чувством узвишеним запљусну, ко река.
Потомству далеком одлебдет не желе,
С временом забруји и стихне им јека,
Хир трена их рађа, кадшто јарка зора,
Да отпрхну с колом лаконогих Хорâ.

Пролеће се буди и пашњаке ствара,
Млађан живот брижди из сваког бокора,
Жбуње кади ваздух мирисом нектара,
Небом бруји песма расклитктаног хора
И старо и младо по ваздуху ша́ра
Наслађују чула миљем из свих пора.
Пролеће прохуја! Цваст у семке чили
И нико не оста од свих што су били.

СУХИ ВРТ 2; линорез; 53,7 x 53 cm; 2014.

ПЈЕСМЕ | ЗБИГЊЕВ ХЕРБЕРТ

Уз стогодишњицу рођења

С пољског језика превела:
БИСЕРКА РАЈЧИЋ

ЗБИГЊЕВ ХЕРБЕРТ (Zbigniew Herbert), пољски пјесник и есејиста рођен је 1924. године у Лавову, умро 1998. у Варшави. Потиче из енглеско-јерменско-пољске породице која је припадала средњој класи. Послије завршетка II свјетског рата, када је Лавов припао Украјини, као и многи други Пољаци с тог простора, његова породица се преселила у Пољску, изгубивши све, иметак и статус, живјела је на ивици биједе. Завршио је студије економије и права. Осим њих студирао је филозофију и историју умјетности. Био је и полиглота. Знао је класичне и све европске језике. Користио их је за своје „вјечне студије”. Односно, од самог дебија у поезији послје југовине 1956. ствара универзалну, мисаону и на свој начин ангажовану поезију.

Њену круну представља збирка *Господин Когито* и пјесме под тим насловом које је писао до краја живота. Како због васпитања тако и из осјећања или како је сам говорио - „због укуса” - није прихватао комунизам. То неприхватање га је веома коштало. Са два завршена и још два незавршена факултета, знањем пет страних језика није могао добити иоле пристojно запослење. Скоро цијели живот је провео без стана. Да није рано превођен на четрдесетак језика и добијао најпрестижније награде и стипендије, сигурно не би преживио. Из принципа се одрекао чланства у свим умјетничким удружењима, тако да није имао ни пензију. Али, и поред бројних тешкоћа, сељакања широм Пољске, Европе и Америке током цијелог живота, оставио је фасцинантно дјело: поезију, драме, есеје, кратку прозу на античке теме, критике; пјесничке збирке: *Зрак светлости*, *Хермес*, *пас и звезда*, *Студија предмета*, *Натпис*, *Господин Когито*, *Извештај из опседнутог града*, *Елегија о одласку*, *Епилог олује* и више избора поезије; *Драме*; есеји: *Варварин у врту*, *Мртва природа с ђемом*, *Лавиринт над морем*; проза: *Краљ мрава*; критика: *Гордијски чвор* и други расути списи 1948–1998. У Србији се убраја међу најпревођеније и најцјењеније пољске пјеснике и есејисте. Поводом стогодишњице његовог рођења „Трећи Трг“ објавиће обиман избор његове поезије у преводу Петра Вујичића и Бисерке Рајчић.

ИЗАБРАНИЦИ ЗВЕЗДА

Ово није анђео
ово је песник

нема крила
има само пернату
десну шаку

том шаком удара у ваздух
на три одлеће бучно
и одмах поново пропада

када је сасвим ниско
одражава се ногама
на часак лебди у висини
маше пернатом шаком

ах када би се одвојио од привлачења глине
могао би да се настани у гнезду звезда
могао би да скаче са зрака на зрак
могао би –

међутим звезде
на саму помисао
да би биле његова земља
падају ужаснуте

песник заклања очи
пернатом шаком
више не сања о лету
већ о паду
који као муња црта
профил бесконачности

ЗРЕЛОСТ

Добро је оно што је прошло
добро је оно што наилази
чак је добра
садашњост

У гнезду исплетеном од тела
живела је птица
ударала крилима о срце
најчешће је зовемо: немир
а понекад: љубав

током вечери
ишли смо на бујну реку бола
могли смо се огледати у њој
од ногу до главе

сада
птица је пала на дно облака
река је утонула у песак

беспомоћни као деца
и искусни као старци
просто смо слободни
то значи спремни да одемо

У ноћи долази мио старчић
примамљивим покретом дозива
како се зовеш – питамо уплашени

– Сенека – тако говоре они што су завршили
гимназију
а они који не знају латински
зову ме: мртвац

МАДОНА С ЛАВОМ

Кроз земљу се може на магарцу
међутим Марија путује
на месецу дебелом као шаран
и као брицин тањир пресијавајућем
Дрвета постања дижу главе
иницијално цвеће чудно уздише
хваљена буди – довикују птице
– добар дан – краљица пророка
– дрводељина жена Марија
– одговара

од свега највише воли да путује
на оседелом и гипком лаву
који меко и лако хода
а кад гриву затресе

припитомљени громови пуцају
Тај лав је нељудски добар
све озбиљно узима
и испод сваког дрвета њушка симболе

иза Марије Анђео с двосеклим мачем корача
пун последњих речи
а иза њега љубимац Маријин – Јање
њен плашт и сенку четвороструко пресавијену носи
Јање је пуначко добродушно
и без слуха
Већ стижу
лав осетивши шталу пуну мркве риче
а на крају шимшировог шпалира
шарена рајска рампа

СЕДМИ АНЂЕО

Седми анђео
потпуно другачији
чак се другачије зове
Шемкел

није исто што и Гаврило
златни
стуб престола
и балдахин

ни оно што је Рафаел
оснивач хорова

ни Азраел
кормилар планета
геометар бесконачности
савршени познавалац теоријске физике

Шемкел
је црномањаст и нервозан
више пута због кријумчарења грешника
кажњаван

између провалије
и неба
непрестано топће

уопште не држи до свог достојанства
чувају га у резерви
само због броја седам
није као други
није ни оно што је четовођа

Михајло
сав у панцир кошуљама и перјаницама

ни оно што је Азрафаел
декоратер света
заштитник бујне вегетације
с крилима као два шумна храста

чак ни оно што је
Дебраел
апологета и кабалиста
Шемкеле Шемкеле
– придикују анђели
зашто ниси савршен

византијски сликари
кад број седам сликају
репродукују Шемкела
налик на оне друге

јер сматрају
да би јеретици постали
ако би га онаквим какав јесте
насликали
црног нервозног
са старим избледелим ореолом

О ПРЕВОЋЕЊУ ПОЕЗИЈЕ

Као трапави бумбар
седе на цвет
да се сави витка грана
провлачи се кроз редове латица
налик на речничке листове
тежећи средишту
у коме су арома и сласт
и премда има кијавицу
и не осећа укус
ипак тежи
чак удара главом
у жути тучак

и ту је већ крај
тешко је пробити се
кроз чашице цветова
до корена
стога бумбар излази
веома поносан
и гласно бруји:
бејаш у средишту
чак онима
који му сасвим не верују
показује нос
са жути прахом

ЕПИЗОДА

Идемо изнад мора
држећи чврсто у рукама
два краја античког дијалога
– волиш ли ме
– волим те

из намрштених обрва
износим сажето сву мудрост
два тестаментa
астролога пророка
филозофа из вртова
и манастирских филозофа

то отприлике звучи:
не плачи
буди одважна
баци поглед на све људе

извијаш усне и кажеш
треба да будеш проповедник –

ти љутита одлазиш
јер не волиш моралисте

шта треба да кажем изнад обале
малог мртвог мора

вода лагано испуњава
облике стопала који су нестали

СВИЛА ДУШЕ

Никада
нисам разговарао са њом
ни о љубави
ни о смрти

само слеп укус
и неми додир
трчаше између нас
док смо удубљени у себе
лежали присно

морам
да завирим у њену унутрашњост
да видим шта има
унутра

док је спавала
отворених устију
завирио сам

и шта
и шта
шта мислите
шта сам видео

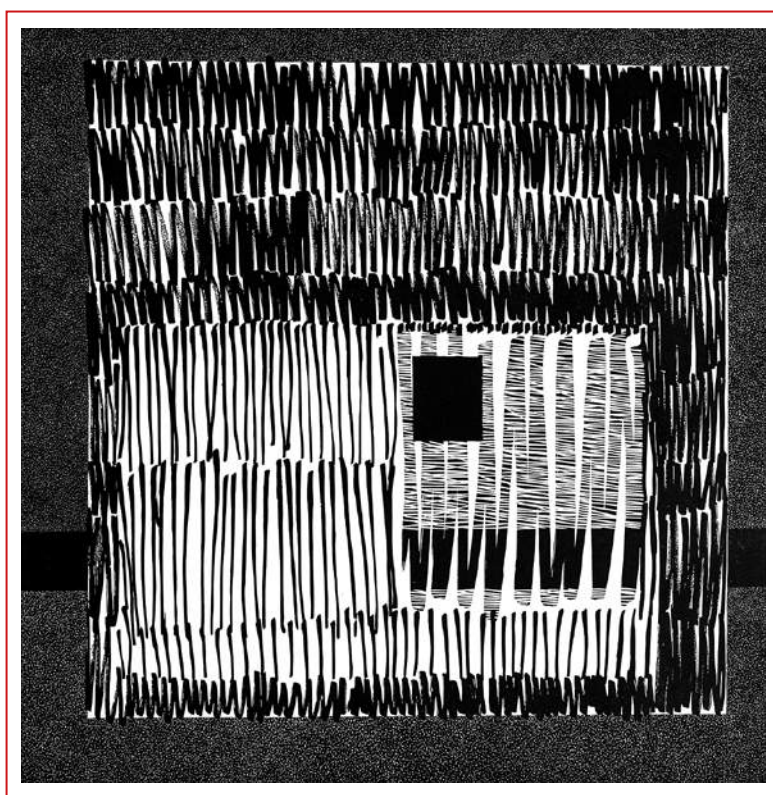
очекивао сам
грану
очекивао сам
птицу
очекивао сам
кућу
изнад воде велике и тихе

а тамо
на стакленој плочи
угледах пар
свилених чарапа

Боже мој
купићу јој те чарапе
купићу јој

али шта ће се тада појавити
на стакленој плочи
мале душе

да ли ће то бити ствар
која се не додирује
ниједним прстом сновиђења

СУХИ ВРТ 1; линорез; 53,7 x 53 cm; 2013.

ПЈЕСМЕ | ЖИЛ ЛАФОРГ

Са француског језика превео:
БОЈАН БЕЛКА

ЖИЛ ЛАФОРГ Монтевидео... Дванаесторо браће и сестара. На рођењу последњег детета умире мати. На очеву сахрану није ишао. Париз... књижнице, галерије, музеји. Денди адолесцентског песимизма, јеретик тонско-силабичких канона, каткад сноб интелектуалних дисонанци и ексцентричних рима. Оскудно знање енглеског али савршено осећање Витмена, у раном часу када га је у Америци мало ко разумео. На концу мистик, месечасто-хипнотичке музике, арлекин достојанствене лакоће играња над безданом. Ум који се рвао са Богом застртим иза избледелих розета на недељној служби. Паганска светковина космичког празника...

Можда нико боље од њега није писао о импресионизму. Угодан живот и добро плаћен посао на двору царице Аугусте. Пише: *Јадиковке*, *Цвеће добре воље* и ремек-дело *Легенде моралике*. Поново Париз. Болест. Смрт усред августа крај ужареног камина. На гробљу Монпарнас са делфинима медицинским и госпа-прија-Луном, почива испод сиве, обнажене, божјачке плоче, без религиозних симбола, без стихова и рима, без иједног другог имена сродника, породице, или оног који гроб подиже... Нема трговине – не пише чак ни – Песник... На том мужевном гробу, стоји – Жил Лафорг 1860–1887.

ЈАДИКОВКА ДОБРЕ ЛУНЕ

Чују се звезде:

У крилу стара
Господара
Ми плешемо ли, плешемо,
У крилу стара
Господара,
Плешемо у колу жара.

„Не једи се, госпа Луно,
Нека ти је срце пуно;
Плеши с нама и не ћердај,
За златастих сунца ћердан.“

„Боже, како дивно то је,
За јадну Пепељугу;
Ја колајну имам другу,
Дар планете, сестре моје.“

„Пих, земља ти баш у мраку
Бесловесног! Празнуј с нама;
Окренућеш главу сваку
Тим доличним звездицама.“
„Хвала, али драгу мијем,

И чујем је како јада!“

„Вараш се, то дах је када,
Васељенске хемије!“

„Зли језици, сад тишина!
Морам бдети. Фуфе дробне,
Кокетујте, ал из тмина!“

„Гле, врлинке цветодобне!
Госпа пјаних, Дева ћуку,
Лопурди, вампиру, вуку!
Мачорима што се туку!
Ку-ку!“

Одлазе звезде са позорја. Тишина и Луна. Чује се:

Под сводом цара,
Безданара,

Ми плешемо ли, плешемо,
Под сводом цара,
Безданара,

Плешемо у колу жара.

ЈАДИКОВКА О ЗАБОРАВЉАЊУ МРТВИХ

Даме и господо драга,
Ви чије мајке спију,
Гребе вам преко прага
Гробара доброг пијук.

Покопани
У тмине
Нигда ће вани
Из глине.

Пуше ваш у кригле окот,
Уносна идила јада,
Негде доле пева кокот,
Јадни мртви изван града!

Погнуто засео деда,
С прстом на челу се клати,
Сестра је хеклала бледа,
Упали лампу мати!

Тајно леже
Мртви на дну,
Одвећ је свеже
Тамо у сну.

Прија ли вечера, редом,
Послови како и то?
Мртворођено чедо
Шушкати нема ко!

Прибележите, вала,
У ваш буђелар присан,
Све трошкове бала
Гробница и миса.

Живот је квит,
Ведар и сит,
Мила, зар ти,
Ла-лу-ли?

Даме и господо драга,
Ви чије сестре спију,
Звечка вам преко прага
Гробара доброг пијук.

Кад хладна вам срца зјапе,
Доћи ће (молим, без буне)
Да вас повуче за шапе,
У ноћи блиставе луне!
Ветар пени
Кроз борове!
А упокојени?
Плове...

НЕДЕЉЕ

Jaques Mofley's fhe only wear.

Наук лекарства
Подели природу на три царства,
Проповед бдије
Над савршенством врста нам раних.

Ах, ти дивани
Долом Тесалије!
Многа копна
Млако-кобна,
Своде људи
Благоћудни
Мајку нашу
На испашу,
Јануаром,
Јамом старом
Волиш трошан
Без рабоша,
Удубином
Очај тмином
Црна јата
Акробата
Клижу кости
У тихости...

Ах ко ја, дабоме,
То зна свако воштен;
Зашто бих уопште
Причао о томе.

ЧУХ СВЕТО МИ СРЦЕ

Чух Свето ми Срце бата
Маглом без сестриње руке,
У сутоњу овог сата,
Без судбине и без луке!

Чух зри млада крв ми тиха.
Двоструко кроз жиле згрева,
Између Рајева стиха
И паланке очева.

Чух Панову фрулу реску,
Бруји: „Пођи у далеко!
Умри кад је живот прескуп,
Ко све губи, тај је стеко!“

ОКТОБАРСКЕ БЕДИЧИЦЕ

Свакога октобра поринем у беду;
Сто грлића фабричких небо чаде свагда....
Пилице товне једу
За Благдан.

О! да, то, риком на бледе наследне нам душе,
Отопићу леднике седам север-звона,
Мистику стрепну да сруше
Сиона!...

Шкрто ће дух крепни груди да подари;
Допуштено баш, но ко то вртом рије?
Чији су благослов Лари
На столетије?

Држаћу бдење за Снежине Прве
И кричат у Ветар: „Зар и ти, робе, кљако!“
Бремне вас не лишим мрве
Тако.

(Али са снегом милосрђе снежи
Муке; та срца од коже грезне,
Штрик нека дреша
Ко чезне.)

Јалов труд да растргнеш уши од беде....
Ни богови, доба, уметност ни стих,
Талира хаље не вреде
Ни очију тих.

Драга, талир хаље, и топао плиш
Још талир погледа, и радости ине,
Исцелиће век-пришт
Чамотиње.

ЈАДИКОВКА ГНЕВНОГ МУЖА

На познати напев:
„Зашто си ишла на бунар?“

- Зашто си ишла у Нотр Дам,
Жено, реци ми!
Зашто си ишла у Нотр Дам?

- Молила Господа сина нек да,
Боже, мон ами;
Молила Господа сина нек да.

- Што си у углу стајала фина,
Жено, реци ми?
Што си у углу стајала фина?

- Седење је три цекина,
Боже, мон ами;
Седење је три цекина.

- Видим официр, плећати мужјан,
Жено, реци ми!
Видим официр, плећати мужјан.

- Уз кип то Христов стала сам тужна,
Боже, мон ами;
уз кип то Христов стала сам тужна.

- Не носе Христи Крст Часта данас,
Жено, реци ми!
Не носе Христи Крст Часта данас.
- То би му ко крин, с Голготе рана,
Боже, мон ами;
То би му ко крин, с Голготе рана.

- Христима само на ребру је зјап,
Жено, реци ми!
Христима само на ребру је зјап!

- На срцу му згруша се кап,
Боже, мон ами;
На срцу му згруша се кап.

- О распећу ја не зборим,
Жено, реци ми!
О распећу ја не зборим!

- Само га превише волим,
Боже, мон ами!
Само га превише волим!

- О, мозак ћу ти просвират у ништ,
Жено, реци ми!
О, мозак ћу ти просвират у ништ!

- О, бесмртну узеће ме Христ,
Боже, мон ами,
О, бесмртну узеће ме Христ!

ЈАДИКОВКА О ИЗВЕСНИМ ДОСАДАРИЈАМА

Сутон космогонија!
Ах, како је живот плитак...
Памтимо једино читак,
Туп лист што вашљиво зија...

За исповест ћутања дугог,
Нек дивотно просине пут,
Да другог у себи је чут!
За свагда себе у другом.

Хтели бисмо крв Тишине,
Гнани у ћаскања лака;
Не! горке су даме фине
По питању барјака.

Лица им тмурнога кова.
Многи под небом се поте,
Над тајном те хипер-лепоте,
Дражесна бића су ова.

Ево, већ мами ме мазна,
Да нађем прстен сред траве,
Где (кроз пустарну плавет?)
Сувенир Љубавни, – каза!

Дражесна бића су ова!

НЕДЕЉЕ

Јесен је, јесен је, јесен,
Ветруштине свита свела
За одмазду! музика хори!...
Под велом година зрела,
Пад лишћа, Антигона, Филомела:
Мом гробару, вај, poor Yorick!
Лопата је догрдела!...

Живела љубав и сламене ватре!...

Крхке деве нетакнутих тела,
Корак им своди мала капела
Химеричних звона
Недеља бона
Зове их нежно на очист ко прелат.
И као да све је недеља!
И као саглас-васиона!

Док прилазе, тмур ли сам и дроњак...

НЕМОГУЋЕ

Ноћас умрет могу! Кише, сунца, ветри,
Раздаће ми срце, срж и нерве чама.
Свршено биће! Ни бдење, ни сан свети.
Никад нећу бити тамо са звездама!

Са светова даљих, знам, на сваком крају,
Ходочашћа иста бледих самовања,
Из благосне ноћи руке нам пружају,
Сестре Човечја у ројевима сања!

Иста браћа свуда! (Знамо то, о, знамо!)
Самотна ко наша. - Бриде у жалоби,
И машу нам ноћу, Ах, зар никад тамо?
За загрљај тешни у тешкој тескоби!

Сусретом ће звезде једном да се сроде!
Заблистаће можда заједничка Зора,
Појањем просјака с мислима слободе!
Устаће на Бога рика братског хора!

Авај, до тог доба, кише, сунца, ветри,
Утрнуће ми срце, срж и нерве, чама,
Конац без мене! Ни бдење, ни сан свети!
Никад нећу знати нежност међ звездама!

Ах живим ја, бели медвед!
Пловим на сантама леда
Чистијим но причеснице медне...
Ја што се цркви не предах,
Ја, Велики Мајстор анализе беда,
Ма шта био-један!

Ипак! Ипак! Каква је то, каква анемија?
Повери другу, у каквој грижи чмијаш...

Стварно! Зар почин!
Ка мору ћу, ка елементима поћи
И свему што тек зна за гроктаје ноћи!
Ох, светост која!
Нек дан великог бдења сване!

Јадно, јадно, испод љупких боја!

А ми, ми, сена,
Пјано, пјано, за очаране...
Очарани, на колена!...

ГЛЕДАЈ, ДРХТИМО УТРТИ

У вечери првој без краја
Кад све је пупољак очаја
И братства у смрти!

О, чудо, скривено у тмуше!
Мучеништва ти пламену лепи!
Дотаћи те могу душе
Махнитих богом, слепих!

О, чудо, зебем.
Идеалу, љубице лета,
Бди свемир уз тебе,
Све годове дојиш планета,
Материнства и погребе!

О, како је све то изнад
И Бога и ове мисли!
И ничег до драгих очију изнад
Несвесно у бојама чистим!
Крхки, крхки род!
Самртни је она дом
Сав почива на њој свод!...

Опростите ако против себе,
И радости јој датих,
Очима каткад зашкиљи мало
Као да вас моли мало
За милосрђа мало!

Крхка, крхка на мисама,
А чини се као да се игра,
Погни, погни главу уз мене,
Гледај грозд јоргована меког,
Са мнош је тек сновид, завођење,
А тамо-преко?

О, да можемо из живота зато
Са Службе ко једно у двоје,
Огавнути нашим сојем
Што зева ко јато
Пред припратом.

У ФОКУСУ; линорез; 53,7 x 53 cm; 2019.

ПРИЧА | ХЕРМАН
ХЕСЕ

Са њемачког језика превела:
ЈАСМИНА КУВЕЉИЋ

ХЕРМАН ХЕСЕ (2. јул 1877, Калв, Њемачка — 9. август 1962, Монтањола, Швајцарска) био је њемачки писац, пјесник и сликар. Његова најпознатија дјела су *Степски вук*, *Сидарта* и *Игра стаклених перли* у којима су уочљиви његово занимање за егзистенцијалне, духовне и мистичне теме и велики утицај будистичке и хиндуистичке филозофије. Добитник је Нобелове награде за књижевност 1946. године.

ВУК

Отако се памти, француско горје није задесила тако дуга и сурова зима. Бистар, леден и опор ваздух вио се недељама над брдима. Дању, под јаркоплавим небом, са стрмих падина сјактале бескрајне загасито беле простирке снега, док би ноћу, мален и јасан, Месец клизио изнад њих, Месец нажутог сјаја, мргодан, хладан и страшан, чија се јарка светлост на снегу преливала у сабласну модрину и личила на сушто отеловљење Мраза.

Људи су избегавали путевке и стазе, а посебно висове, ленчарили псујући у својим брвнарама, са чијих се прозора ноћу зарила румен која је на оној плавичастој месечини изгледала као димом замућена и брзо трнула.

Тешко и мучно време за дивљач и звери у том крају. Ситније животиње су се масовно смрзавале, чак би и птице страдале од мраза, а њихова скочањена телешца бивала мршав плен јастребовима и вуковима који су подједнако патили од ужасне хладноће и глади.

Тек неколико вучијих породица живело је у том крају и само их је љута невоља гнала да се окупљају у чопоре. Дању су тумарали појединачно по околини.

Ту и тамо промакао би понеки од њих целцем, упалих слабина, изгладнео и чула наперених,

плашљив и нечујан попут авети. Његова танушна сенка вукла се поред њега по снегу. Њушкајући ваздух дизао би шиљасту њушку према ветру и каткад се огласио реским и боним урликом. Свечера би кренули у пуном броју и уз продорно завијање насртали на села, где је стока и живина била збринута на сигурном и добро чувана, док су иза солидних прозорских окана вребале смртоносне двоцевке.

Ретко кад би им допао какав ситнији плен, нечији пас, а већ су два члана чопора страдала од пушака. Мраз није попуштао. Вуци су често мировали шчопорени, снатрећи заједно и грејући се узајамно телима. Скољени страхом ослушкивали су замрлу пустару, све док један од њих, мучен грозним грчевима глади, не поскочи изненада и огласи се језовитим урликом. На то би остали, један по један, управљали њушке према њему, и цео чопор би дрхтурећи прихватио његово стравично, претеће и жалобно завијање.

Најзад мањи део чопора одлучи да се отисне у непознато. За раног јутра измилеше из својих јазбина и окупише се, дахћући узбуђено и уплашено у ледени ваздух, а затим се удалише оштрим и равномерним кâсом. Остатак чопора испрати их разрогаченим, стакластим очима, потрча двадесетак корака за њима, застаде неодлучно и беспомоћно, и врати се покуњено у опустеле логе.

Око подне чопор одметника се растурио. Једна тројка запутила се према истоку, ка швајцарској Јури, а остали су кренули на југ. Она три самотњака беху лепе и крепосне, до скелета измршавеле звери. Увучени, светли трбуси, истањени попут штављене коже, на прсима жалосно стрше испала ребра, њушке суве, поглед широм отворен, очајан.

Утроје су зашли дубоко у Јуру, сатрли сутрадан једног овна, а трећег дана пса и ждребе, док су их са свих страна вијали разјарени сељани. У том пределу, богатом селима и варошицама, гласине су раширивале страх и ужас о несвакидашњим уљезима. Возари поштанских саоница нису кретали на пут ненаоружани, нити се ико усуђивао да се без пушке запути у суседно село.

У туђем крају, тројка се, после онако добре ловине, помало стрепећи осећала лагодно; вуци се осмелили и, дрзовитије, него су икад у свом ревиру били, усред бела дана упали у шталу на једном салашу.

Рика говеда. Шкрипа скршених дрвених преграда, тапкање ускомешаних папака и врео крвожедан дах испунише тесну, топлу просторију. Али овом приликом умешаше се људи и помрсише им рачуне. Сељацима је награда за свако убијено звере удвостручила храброст. Убили су два вука, једноме су сручили сачму у врат, а другог дотукли секирама. Трећи је умакао и бежао док се није полумртав свалио у снег. А био је најмлађи и најлепши међу њима, горда звер силне снаге и гипких удова.

Дуго је лежао сопћући. Врели крвави кругови витлали су му пред очима; повремено би се огласио шиштавим, болним стењањем. Бачена секира погодила га у леђа. Опоравио се таман толико да је успео да се придигне и тек тада је приметио докле је побегао. Ни трага од људи и њихових кућа. Тик пред њим испречио се Шасерал, огромно брдо, завејано снегом. Одлучио је да га заобиђе. Мучен жеђу, грицкао је скореле окрајке снежне покорнице.

Стигавши на другу страну планине, набасао је на село. Смркавало се. Сачекао је у густом јелику. Потом се опрезно прошуњао око баштенских ограда и плотова, следећи воњ топлих штала. Успут, ни живе душе. Плашљиво и похотљиво загледао је између зграда. Утом плану пуцањ. Забацио је главу, сав напет, спреман да јурне, кад је одјекнуо и други пуцањ. Погодило га. Белкасту потрбушину ороси крв која је лагано гуснула сливајући се низ слабине. Великим скоковима некако се домогао шумарка на супротној страни брда и клонуо.

Наперених чула ослушкивао је тренутак-два и разабрао гласове и кораке са двеју страна. Престрављен, запиљио се у врлетни обронак, обрастао шумом, сувише стрм за пењање. Али није имао другог избора. Сопћући вукао се уз стрмен, док је за њим пузао колоплет псовки, заповести и лелујаве светлости са бакљи. Дрхтећи, рањени вук се пео кроз полутаму јелика, док му се низ упале слабине и даље сливала мрка крв.

Хладноћа је попуштала. Магловито западно небо наговештавало је снежне падавине. Исцрпљен, вук се некако довукао до врха. Застао је на благој падини снежног пропланка, недалеко од брда Кросина, високо надвијеног над селом из кога је умакао. Глад није осећао, али је рана бречала и кињила га потмулим, грчевитим севовима. Тих и нездрав цвилеж јавну се из његових оклембешених чељусти, срце му залупа тешко и болно, слутећи шапу смрти, која га тишташе неизрецивим теретом.

Разграната јелка на самку домами га под своју крошњу; завукао се под њу и смркнут загледао у сабласно сивило снежне ноћи. Пола сата мину. У том трену, чудесно и меко, кануо је загасито црвенкаст зрачак светлости на снег. Стењући, вук се придигао и окренуо своју лепу главу спрам светла. Месечина. Тек што је, огроман и крваво румен, Месец грануо на југоистоку, а већ се лагано успињао у тмоно небо.

Недељама није био онако црвен и голем. Опхрвано тугом, око умируће звери залепи се за месечев колут, из грла поново закркља слабашан, болан и мукао јаук у ноћ. Уто приспеше бакље и кораци. Сељаци у дебелим гуњевима, ловци и млађарија са шубарама и грубим гамашама, добазаше кроз дубок снег. Вриска и клицање. Затекли су га у предсмртном хропцу, опалили два пута у њега и оба пута промашили. Кад су приметили да је на издисају, острвили су се бесомучно на њега мочугама и батинама. Он то више није осећао.

Поломљених удова свукли су га до Светог Имера. Смејали су се и хвалисали, радовали се ракији и кафи, певали, проклињали, псовали.

Нико није приметио лепоту завејаног шумарка, ни сјај висоравни, ни руменкасти Месец, надвијен над Шасеролом, а понајмање благе одблеске његове светлости, што се преламала на њиховим двоцевкама, проблескивала са снежних кристала и трнула у згаснулим очима умлаћеног вука.

ПРИЧА | АНА АЛЕКСАНДРОВНА МАТВЕЈЕВА

С руског језика превео:
МИЛИЈАН СИМИЋ

АНА АЛЕКСАНДРОВНА МАТВЕЈЕВА рођена 19. јануара 1972. године у Свердловску (данашњем Јекатеринбургу) у породици лингвиста. Дипломирала журналистику на Уралском државном институту у Јекатеринбургу 1994. године. Радила је за више часописа и издавачких кућа као новинар, секретар за штампу и члан редакција.

Данас се, поред писања романа, повијести и прича, бави редиговањем и уредничким пословима.

Ауторка је пет романа: *Превој Дјатлова, или Тајна деветорице* (2001), *Небеса* (2004), *Јест!* (2010), *Завидан осјећај Вере Стјонине* (2015) и *Сваких сто година* (Роман с дневником) (2022), те једанаест књига повијести и прича: *Па-де-труа* (2001), *Гољев и Кастро* (2005), *Пронаћи Татјану* (2007), *Сачекај, умријећу – и доћи* (2012), *Девет деведесетих* (2014), *Сабласти из опере* (2015), *Лолота и друге париске приче* (2016), *Грађани* (Необичне приче из живота људи града Ј.) (2017), *Скривене ријеке* (2019), *Катја иде у Сочи* (2021) и *Армастан. И ја тебе* (2023). Године 2020. објавила је књигу *Дјевојке са слика* (Музе и сликари – од Рафаела до Пикаса). Све су изашле у више издања.

Добитница је неколико значајних награда за књижевност, међу којима награде часописа „Космополитен“ (1997. и 1998), награде часописа „Урал“ (2002 – за повијест „Слатки отров понижења“), награде „Lo Stellato“ (Салерно, Италија) (2004 – за причу „Острво Света Јелена“), награде „Павел Бажов“ (2017 – за књигу *Грађани*).

На српски језик преведена је прича „Острво Света Јелена“ („Мрвице среће“, „Stylos“, Нови Сад, 2002).

ТВОЈА МАЈКА

Свјетка је сједила у засједи од јутра, трудећи се да не размишља о томе да ће у школи полагати тест из енглеског – мораће лагати Албини да се опет разбољела и договарати се о поновном полагању, али све је то фигња*, ма какав енглески... Повукла је јакну мало ниже, како би покрила смрзнуте голи стомак – као и све нормалне дјевојчице, Свјетка је носила врло кратке мајице и сијевала је пупком кроз читаву школу. Прије годину дана Корабљева и она хтјеле су да пробуше пупак, али мајка Корабљеве тако је кћерки натрљала уши због тога да су снови привремено одложени на страну. Свјетка је из солидарности пристала да сачека Корабљеву – чим ступе у институт прво ће отићи да ставе пирсинг. Неки, пак, имају среће с родитељима

– као, на примјер, Јашка, Маша, Јаковљева, мајка им је дозволила да пробуше језик и одмах послѣе часова Јашка ставља огромну гвоздену шњагу*. Корабљева каже да се с том шњагом, вјероватно, дивно љубити, али, у ствари, ни она сама, ни Свјетка никад се ни с ким нису љубиле. То је, само по себи, тајна – Корабљева, Јашка и Свјетка сматране су најнапреднијим, чак си их се бојали и неки наставници. И само је Свјетка знала да Корабљева још спава с плишаним играчкама, а Корабљева је знала да Свјетка гледа цртане филмове са својим млађим братом, али све то не пристаје имицу нормалне дјевојчице.

Пљуснула је киша, као из ведре неба, па још и ледена, као да је црн облак био у фрижидеру.

Свјетка није имала кишобран, а мјесто за засједу је изабрала рачунајући да може да види улазна врата. Да види кад ОНАЈ изађе и упути се, гегајући се, према свом аутомобилу.

Аутомобил – црвена „мазда“, у таквима се обично возе тетке – последњих пола године стајао је поред Свјеткиног улаза скоро свако вече. Онај је молио Свјетку да пази на „кола“, док су се мајка и он затварали у собу. Свјетка је стављала Мишку у кревет, журно одговарајући на питања – „Волиш ли ме? Никуд нећеш отићи? (на све – „да“), покривала брата јорганчићем и на прстима одлазила у кухињу. Чај, двије кашике шећера, слушалице, јачи звук, још и телевизор – и укочена црвена „мазда“ иза прозора, која се црни заједно с небом.

Излазио је од мајке након два сата, она га је испраћала на врата, гледала тако да је Свјетки било непријатно.

– Опрости ми, Свјеточка – рекла је мајка након што су се за Њим затворила врата. „Мазда“ је одлазила даље, Свјетка је загрлила мајку, брисала јој сузе.

Неколико пута је Онај возио мајку некуд у госте, једном – кад му је супруга била на службеном путу – били су у ресторану, а онда су отишли његовој кући. Миша те вечери никако није могао да заспи и Свјетка му је читала о микробу Пећки – цијелу књигу до краја, а затим – опет из почетка. Микроб Пећка нон-стоп. Али се зато мајка вратила сутрадан ујутро срећна, била је недјеља, пекли су пироге* – али се већ предвече мамино расположење промијенило, као вријеме. Свјетка је одавно примијетила да вријеме зависи од нашег расположења – ето сад јој је лоше, и вријеме се покварило, али је ипак јутрос небо било тако ведро...

Онај је изашао из улаза заједно са женом – Свјетка се брзо сакрила из дрвета. Добро је што је дрво примијетила раније. Жену је успјела да разгледа још прошле седмице – кад је први пут одлучила да поприча с Њим. Сад је већ јасно да код куће не може да га уходи – он као да се крије иза своје жене, као Свјетка – иза дрвета. Свјетка је злурадо помислила да му жена изгледа много старија од мајке, и мамине ноге су – дуже, и фигура – љепша. И лице. Још да мајка није пила... Код ње су се већ појавиле ружне црвене жилице на носу – Корабљева каже да их треба уклањати ласером у салону љепоте. Мајка Корабљеве не излази из салона љепоте, надограђује нокте, фарба косу у зони бикинија, лијепи ту и тамо стразе*.

Мајка раније уопште није пила и Свјетка се не сјећа каква је била прије развода од оца и прије него што ју је Онај напустио. Мама је била заокупљена Свјетком, као свјетским чудом – тако ју је и звала „Чудо-Свијета“. Куповала јој је књиге – све које су се могле купити, и лијепо је облачила, и играла се с њом, и шетала, и шила јој хаљине – једну за Свјетку, а другу, исту такву – за лутку. Миша, тај, пак, није могао ни да сања о нечему таквом, Свјетка сад схвата да је мајка родила Мишу да би отац остао с њима – али ма какви. Отац је отишао у други град, код нове жене – Свјетка ју је због нечега замишљала налик новој лутки, код које се још слабо разгибавају ноге, а хаљина стоји као колац – уштиркана.

Онај је сјео за волан, жена – поред њега. Подигла је панел-плочу с огледалцем, искривила усне. Свјетка је искрено пожељела његовој жени што више бубуљица и бора – од свег срца. Црвена „мазда“, без икакве Свјеткине жеље, постала јој је драга и кад је одлазила даље, Свјетку као да је неочекивано неко боцнуо у срце иглом.

Помислила је да први пут након много мјесеци жели да поприча с оцем. Тада, пред одлазак, отац је Свјетки поклатио први у њеном животу мобилни телефон и сам је укуцао у меморију све бројеве – са посла и кућни. Свјетка је извукла из џепа тешко тјелашце телефона, баш кад је стигла порука од Корабљеве: „Гдје си? Положила сам, ознојила се, Јашка је пролетјела“.

Свјетка се осмјехнула, као да је другарица била поред ње. Добро је што је Јашка пала – то јест, није добро, наравно, али барем неће морати сама да поново полаже. Ставила је слушалице и отишла полако у школу, настојећи да не покваси своје засад још нове патике.

* * *

Мама је дошла с посла на вријеме, Свјетка и Миша тек што су упалили телевизор. Сад је добро, цијелу последњу седмицу остајала је докасно, долазила је кући јако припита и ишла на спавање не разговарајући са Свјетком. Ујутро је још страшније – мајку је било стид, скакала је прије сванућа, спремала јело, стискала Мишу, плакала, мучила свој телефон: Свјетка је знала, чека позив или СМС од Њега.

Миша је искочио у предсобље, угледао кесу из самопослуге, упутио се тамо радосно, али мајка га је ударила по потиљку. Није га бољело, али малишан се, наравно, растужио, усна – као потковица, бризнуо у плач. Мајка је одмах почела да плаче с њим: „Опрости ми, Мишења, ту

ништа за тебе нема, ту је све мамино“. Свјетка је однијела кесу у кухињу – не гледајући могла би да каже да је ту боца вина, пакло цигарета и таблица чоколаде. Мамино.

Али сада је барем била тријезна. Вечерала је сама, Свјетка је пустила Миши његов омиљени цртани филм о Сонику, бесмислен, глуп, као и све јапанско.

– Данас ћу лећи раније, али ако ме неко позове...

Свјетка је климнула главом. Морала је још да се спреми за сутрашњи испит.

Ноћу се пробудила од тишине – као да је иста као и увијек, али у исто вријеме некако туђа и злокобна. Миша је чврсто спавао, незгодно извадивши ручицу испод јоргана. Свјетка је брижљиво премјестила малишана, окренула ознојени јорган. Он ју је сањиво упитао: „Волиш ли ме, Свјетка?“

Свјетка је послушавала тишину, али ништа није могла да схвати – а затим је добро чула слабо стењање из мајчине собе.

Мама је лежала на боку, згрчивши се, као ембрион из уџбеника анатомије, и дрхтала као од хладноће, иако је у соби било топло, за Свјетку – чак, можда, и вруће.

– Свјеточка, угриј ме – замолила ју је мајка. Свјетка је покрила мајку другим јорганом, легла и сама поред ње и миловала је по глави, чак је запјевала и пјесму, коју је увијек ноћу пјевала Миши:

*Блиједе знаци Зодијака
Изнад пространства поља.
Животиња нас спава,
Птица врабац дријема...*

Мама је плакала већ одавно, јорган је био влажан – да га исциједиш. Боца се откотрљала некуд према балкону – Свјетка ју је распознала очима, навикнутим на мрак.

Од дјетињства мама се Свјетки чинила лијепо, као принцеза – па и била је принцеза, сви одрасли и дјеца увијек су говорили да Свјета Дорожкина има најљепшу маму. Свјетка се устручавала због љепоте своје маме, али се и поносила њоме и маштала да постане слична њој. Разумије се, сама она доспјела је у очев род, али ни то није лоше, помислила је Свјетка. А затим се мама некако нагло, за један дан, од љепотице

претворила у најобичнију жену. Обичну за све, осим за Свјетку,

– Кћерчице, отвори прозор – замолила ју је мама. – Излазе из мене управо сада.

– Ко излази? – уплашила се Свјетка.

– Отвори, теби говорим!

Свјетка је скочила с кревета, нагло повукла балконска врата. Боца се бучно откотрљала преко читаве собе.

– Ма ко излази?

– Много их је – рекла је мама. – Разни. Један ме тјера да пушим, други – да пијем, а трећи најстрашнији, Свјеточка, ждере сву моју радост. А сад, не знам шта ће се десити, можда ће се за мене неко молити, можда ће се десити чудо, али они одлазе. А ујутро ћу имати сасвим другачији живот.

Ујутро је мама заиста била сасвим другачија, мирнија и радоснија. А увече је напунила пуну каду воде и исјекла себи вене, док су дјеца гледала цртане филмове. Свјетка је куцала на врата купатила, дуго јој нико није отварао, а онда је одлучила да телефонира Корабљевој. Пола сата касније Корабљева је, заједно са мамом и татом-доктором била у њиховој кући. Тата-доктор је одвалио врата и успјели су да спасу Свјеткину маму. Иако је изгубила веома много крви.

– Дужан сам да обавијестим о томе и да је упутим у болницу – гласно је рекао тата-Корабљов, који је механички миловао по глави уплашеног Мишу. – Ово се може поновити, и шта онда?

– А шта ће бити с дјецом? – мама-Корабљева је подигла Мишу у наручје и показала га тати-Корабљевој, као да га овај до сада није видио. – Свјеточка је у кризним годинама, Миша је сасвим мален... Не јављај, касније ћу с њом попричати?

– Сам ћу да попричам.

И попричали су. Једно вријеме је Свјеткиној мајци било боље, можда су они, који су сједили у њој, заиста изашли – не те ноћи, заједно с крвљу, која је обојила каду у тамну, масну боју. Свјетка је знала да никада неће заборавити ту боју.

И још је знала да мора да пронађе Оног и да га врати својој мајци. Прије него што се посјекла, мајка је написала цедуљицу – не Свјетки, не Миши, имајући у виду рашћење, не бившем мужу, већ Њему. Како га воли, увијек чека, опрашта...

Свјетка је затворила очи и сјетила се „мазде“

с латицама јабуке на крову, чврсто залијеplеним, као лепилом. Сјетила се црнпурастих образа и ружичасте кошуље Оног. Његових руку, које су увијек тако похлепно и чврсто хватале оно што је желио да ухвати – сендвич, мамину руку, цигарету, волан... Свјетка га је мрзјела, али је одлучила да ће сутра поново сједити у засједи. Пропустиће књижевност, свеједно из ње има само петице.

* * *

Онај је дошао на посао до десет ујутру, како се Свјетка и надала. Жену је, по свој прилици, пребацио до радног мјеста и сад је полако изашао из „мазде“ и пошао, тако самозадовољан, да Свјетка умало није повратила. Данас је био у изблиједјелој жутој кошуљи и кравати на тачкице. Свјетка је коракнула ка њему из жбуња.

– Ти? – зачудио се. – Шта ти радиш овдје?

Свјетка је наједном помислила да он не може да се сјети њеног имена. Ни она, ни Миша никада га нису занимали, они су за њега били – декор. Позадина. А Свјетка је још и бесплатни чувар глупе „мазде“.

– Желим да попричам с вама. О мами.

Направио је гримасу, као да је разгризао трулу шљиву.

– Већ сам рекао Лиди да је све готово, да нисмо више у љубавној вези. Ох, па мора да постоји понос код твоје мајке, зар не? Твоја мајка, ма више ми је досадила својим звоцањем, уходила ме је свуда, хистерична жена. А сад још и тебе шаље, да ли је то нормално, а?

Онај се насмијао, предложивши Свјетки да се заједно повеселе над глумом Лидом. Свјетка је стајала тачно испред њега, завукавши руке у џепове фармерки, ниско спуштених на бедрима. Била је у годинама када је одраслима тешко да схвате – да ли се на равној нози дружити с њима, или се бар понекад сјетити да је пред тобом – дијете. Тијелом је – жена, грудњак број три, ноге дуге и јаке, као у плесачице, лишце – дјечје, није Лолита, али лијепа је, лијепа и уопште не личи на луцкасту Лиду.

Онај се искашљао, пребацио ташну у другу руку и рекао:

– Е па, идемо, послужићу те чајем.

* * *

Албина је мучила Свјетку више од једног сата, али је као резултат добила петицу. А ето Јашка је имала мање среће – Свјетка је чекала другарицу у ходнику и чула је увријеђени Јашкин бас, који се невјешто борио, с временима и падежима. На крају крајева, црвена и разјарена Јашка појавила се на вратима.

– Опет поновно полагање. Поколебала сам се већ.

И осврнувши се на кабинет, додала:

– Стара коза.

Свјетка се из све снаге трудила да изрази саосјећање, иако ће Јашка и онако већ након пет минута заборавити на тај ружни енглески. У тоалету су се обје брзо нашминкале, Јашка је одмах ставила све своје пирсинге – у нос, језик, уши, пупак, изгледала је – све у свему, изванредно.

– Хоћеш ли кући, Јаш? – упитала ју је Свјетка.

– Ма не, шта тамо да радим. Идем у шетњу.

– Треба да разговарам с тобом, Јашка. Да се посавјетујем.

Ишле су из школског дворишта. Свјетка је ко зна по који пут размишљала о томе како је Јашка имала среће с мајком – била јој је као другарица. Чим је сазнала да Јашка пуши, дозволила јој је да пуши код куће. Дозволила јој је и пиво, а Јашка је још рекла да јој је мајка у току, да је кћерка и више од тога. Није дјевојчица. Ето баш је о томе Свјетка и морала да сазна штошта од Јаковљеве. Само да не разгласи. Јашка је у животу – клепетуша на штапу. Корабљева је сасвим другачија, али Корабљева је, као и Свјетка – дјевица. Каква ријеч – дјевица. Не припада нашем вијеку.

Код гараже Јашка је извадила из торбе пакло „вог суперлајта“, запалила. Свјетка је одбила – како се често дешава, кћерка мајке која пуши није подносила чак ни дим цигарете.

– Е па, шта ти се догодило, Свјетик? Како ти може помоћи стара искусна жена?

Свјетку одавно више нико није звао Свјетиком – само тата. Још једном је помислила да жели да му телефонира, али наглас је рекла нешто сасвим друго:

– Јашка, немој се смијати, само реци – кад се оно ради... да ли много боли?

Презервативе је Корабљева набавила, украла их је од оца из ноћног ормарића. Плоснате квадратне кутијице, у свакој – четири комада.

– Не треба ми тако много – промуцала је Свјетка.

Јашка се насмијала: сви тако кажу. Процес је описала у детаље, обећала да ће је бољети, али не превише, али зато какво уживање! Свјетка се згрозила од ужаса кад јој је Јашка описала на што ће све личити, а још је и стид било што ће морати да лаже другарицама – за тај посао одабрала је осамнаестогодишњег момка, с којим се упознала за вријеме прољетног распуста. Корабљева је, јасна ствар, заплашила да ту и није све тако једноставно – па зашто јој Свјетка раније није ништа причала? Али није је запиткивала, хвала јој. И Јашки такође – хвала.

– Хвала богу, биће још једна дјевица у школи мање – рекла је Јашка на растанку, а Свјетка је наједном помислила да Јашка изгледа некако веома несрећно. Вјероватно, због енглеског.

* * *

Онај је чекао Свјетку у свом кабинету – посљедње чега се сјећала био је звук кључа, који се окреће у вратима. Све остало настојала је да одмах заборави. Све је било веома болно, болније него што је Јашка обећала. И непријатније. И ни ријечи није рекла о томе шта је Онај урадио на крају свега – сјео је у фотељу и натјерао Свјетку да клекне пред њим на кољена. Она у почетку није схватила шта он жели и приљубила се лицем уз његове груди, али он је развукао усне у смијешак и одмахнуо главом: „Не, голубице, ниже, ниже“. Свјетка је покушала да уради како он жели, али је одмах повратила. Онај се, ма како то чудно било, није наљутио, није грдио Свјетку и рекао је њежно, као неко најрођенији:

– Хоћеш ли доћи сутра?

– Не. Ти ћеш данас да дођеш код мајке. А касније ћемо видјети.

– Шта, договор вриједи више од новца – обрисао је панталоне салветама. У кабинету је јако мирисало на Свјеткине бљувотине.

Свјетка је у тоалету скинула фармерке, видјела крв на гаћицама и још неке танке плочице, сличне комадићима балона. Тата јој је у дјетињству увијек куповао балоне, а мама говорила да код Свјетке сувише брзо пуцају.

Дошао је увече, док се мама још није успјела напиту, а Мишка већ успио да заспи. Врата је отворила Свјетка, зачудила се што Онај гледа поред ње. Донио је цвијеће и велику флашу вина. Целофан је шуштао. Од њега се до одвратности ширио мирис познатог парфема. Мајка је излетјела из собе и расплакала се. Свјетка је одавно није видјела тако срећну.

– Хоћеш ли припазити на ауто? – замолио ју је. У његовом гласу звучало је нешто ново, жалосно – тако би рекла згажена бубица, када би знала да говори.

Мама се с Њим закључала у спаваћу собу, а Свјетка је ставила слушалице и сјела поред прозора. Црвена „мазда“ се смјестила под јабуку, као у добра стара времена.

– Опрости ми, Свјеточка – рекла је мама прије свега, након што су се за Њим затворила врата. – Ја га, у ствари, волим, ето у чему је ствар. А ти, кад одрастеш и заљубиш се, сигурно ћеш ме разумјети.

Свјетка је чврсто загрлила мајку, као у дјетињству – наговарајући је да се задржи поред кревета још један минут. Затим је мама заспала, а Свјетка је до јутра сједила у кухињи, загледајући се у мрачну празнину на оном мјесту гдје је прије само неколико сати стајала црвена „мазда“. Сједила је, слушала музику и размишљала о томе да се, на крају крајева, сваки живот – прије или касније – скуппи до величине једног јединог човјека. Којег ти, у ствари, волиш.

* фигња (сленг) – којешта, којештарија, глупост, ситница

* шњага (сленг) – мала стварчица, нешто непријатно, ружно, бесмислица

* пирог – филован колач

* страз – вјештачки камен од кристала, имитација брилијанта, смарагда или топаза

ПЈЕСМЕ | ИВИЦА ЧЕЛИКОВИЋ

С македонског језика превела:
ЉИЉАНА СТЕЈИЋ

ИВИЦА ЧЕЛИКОВИЋ (1962, Скопље) је пјесник, приповједач и преводилац. Аутор је и петнаестак ауторских дјела, збирки поезије и романа.

Преводи шведску књижевност на македонски језик. Превео је више од четрдесет дјела познатих шведских писаца, међу којима су: Аугуст Стриндберг, Хари Мартинсон, Гунар Екелеф, Астрид Линдгрен, Микаел Ниemi, Јонас Хасен Кемири, Катарина Фростенсон и друге. Са норвешког је превео роман Кирсти Блум.

Преводи и македонску књижевност на шведски језик. Аутор је антологије *Македонска поезија* која је 2005. године објављена у његовом преводу на шведски.

Завршио је интердисциплинарне студије новинарства у Скопљу. Студирао је и на Институту за новинарство и масовне комуникације у Гетеборгу, у Шведској, гдје живи и ради. Члан је Друштва писаца Македоније од 1990. године. Од 2003. године је члан и Савеза шведских писаца.

Пјесме су му превођене на енглески, шведски, српски и персијски.

Добитник је више награда и признања, међу којима су „Млада Струга“, „Златно перо“, „Иселеничка грамота“, „Стојан Христов“ и „Стале Попов“.

СВЕТЛОСТИ НАД ГРАДОМ

Најмања

тиха и у трептају изгубљена светлост

што са тајанственим бљеском

улази у мој дом

изграђен на трошним темељима

на тврдом камену –

довољно је јака

у свом забректалом пиру –

гутајући асфалт ужарених улица

отргнутих из погледа кроз празан прозор

што се безнадежно котрља њима –

и полеће са ветром над реком –

над том непознатом водом

између планина

и измешаних молитви

изроњених тихим гласом –

иза леђа старог тамничара

који наставља да тражи

паклене кључеве.

ИЗАЗОВ

Немој се клети да ниси грешник,
каже ми туђин који упорно тврди
да је коначно схватио како да преброји дане
до сопствене смрти
и како да ме увери да не жели да сагори у крвавом зноју

ја, са својим погледом као знак воде
немам поверења у никога,
треперава светлост над том тамном водом
за мене никада није постојала
јер ја не осећам дубину,
не могу ни да је замислим
док трчим код реке
и успомене из детињства
кријем у тајанственој јабуци,
никада довољно изгризеној

таква је лаж којој се не тражи порекло,
када станемо за трен да чујемо
глас човека

када не можемо да повежемо времена,
каже ми туђин,
јер не можемо да изађемо
из мириса вагона који се разликује од свих других,
журећи негде ка европским беспућима.

И шта нам још преостаје
осим да наставимо да размишљамо
да ли је недовршена песма
безнадежна
као прозор који чува небо
док му краду мртвачку постељу
на којој више нема места за победнике,
нити пак за туђина
који не зна да каже
у какву победу још верује

длановима ће успети да премери океан
по хиљадити пут,
у песми о комаду земље
која родне градове претвара
у стихове које (пролазећи каменитим путевима)
називамо македонским,
или можда безнадежно верујемо у непоновљиво

и у трачак светлости
за који туђин у свако време каже
(ако хоћемо можемо да га питамо)
да је можда губитак који се враћа као одјек,
а мање као болест,

исту болест и за туђина и за мене самог,
док нам сагоревају прљаве руке

јер и ти то можеш да чујеш ако покријеш лице,
и ако су ти прсти довољни
за такав подвиг

у свету који очигледно
не жели да зна за умирања
и понавља се кроз заборављене болести,
исте оне усађене,
то добро знаш
али чак и када немам више шта да кажем
и то може да буде довољно
када те више нема,
када си сагорео ишчекао
и избледео
на безименим охолим булеварима

ЖЕЉА

Зид се у мени уздиже
и у дивљој игри се руши
(као зло које не може више да делује)

у оном неочекиваном трену
када у улози жртве
тражим свој смисао

додирујући светлост дарежљивим прстима
сакривеним иза угла
који бацају коцку
пред ноге жене која се претвара
у игру на срећу

у бешумну тврду пету са судбинским знаком

као казна која долази са висина –
и прозирна је –
(увек се враћа свом извору)
и у писму које полеће из сна
узалуд затвара шапат

кроз гвоздена врата
пролази ка златном небеском рубу –
кријући задовољство и озбиљну болест

али са добротом која ипак
не може да побегне од обећаног
и увек се враћа – са заносом
да са истином влада

шаљући ми уместо одговора
блештаву звезду поред чела
која и на обичном камену блјесне

и трагове под лаким девојачким кораком
са новонаученом грубом речи
за збогом тумачи
и уздиже

ЧЕКАЊЕ, ВЕЛИКИ ВЕТАР

Најзад је требало да ми буде јасно
да улице нису никада могле да нестану
испред мојих стопала –

то би била чудна игра
која прати промене на дугим путовањима кроз спаљене
шуме
и осветљене градове поплочане изгаженим змајевима
и потонулим у сну са мало значења

циљ остаје веома далеко
чак и за оне којима је јасно видљив
пошто је време, чија се дужина рачуна на земљи, прошло

остављајући иза себе питање
да ли нечији гробови заслужују
да буду начети погледом из невидљивог угла

јер оно што изгледа болесно
не опире се више ветру
док се непријатно приближавамо једни другима –
не знајући шта више да радимо
и како да поново сакупимо тамна зрна назад у књигу –

и с пуним торбама увреда и празних метака
стрпљиво чекамо да се догоде још суровији дани

и да се избистри река
да бисмо могли да схватимо
да се тупим сечивом
не може повући линија
која ће означити растанак

и заповести које слушамо као недостојне позиве
у дану с мртвим рибама на заставама –
тој нашој недовољно јефтиној утехе

УСАМЉЕНА ПТИЦА

Чудесан је дан пред светлошћу
која се клања – и открива нам
да је осећање самоће
недостижно

долазим сам, да бих отишао сам
са крилима испод пазуха
скривеним од аветињских ветрова
и пустињских утвара
и моје мирне помисли
која се пуни разним судбинама –
и успокојава хришћанским песмама
о одмазди и опроштају – за нови почетак,
негде између небеских врата
и глувог звука сазрелог на морском дну

тамо где птица више не чује
плач скамењене земље
сачуване у чежњи топлине

и која већ одавно не чека моје стопе –
због поруке коју не разуме
и не жели да чује

као песму са узбуђењем, с љубавним руменилом –
то тешко вино што се на снегу леди
и у коренима урања –
у нови сан
о простој речи

песма која никуд не стиже
и никога не дотиче врелим дахом –
играјући у својој самоћи на корак од амбиса –
пре него што се поново утиша.

ПОГЛЕД

Не одузимам полумрак животу, рече им младић
пунећи џепове земљом незаштићеном од зла,
од пресахлог духа
и потрошене стоке

и у хладноћи чекања
осећа моменат
са генима залуталим пред будућношћу
и с безгласним речима
из претходног живота

потамнелог око беле птице у његовом срцу
лакшом од смрти

не само као тегоба најмучнијег дана
него и као љубав
која остаје у игри са лаким махањем крилима
и с поруком коју шаљу непознате очи
у оном трену када се поново чини
да је живот превише дуг

са рукама које се поново рађају
заривене у земљу

и које никада не ишчезавају
стварајући сопствени свет
малог постојања
као шапат са девојачких усана
који завршава под срменим јелецима
кријући се у крчазима са освећеном водом –
постојање нераскидиво од моје наде,
каже им сада младић
избацујући из џепова мрве његове земље
које пред прагом предворја пакла
преплашено кљују
окрвављене голубице

винути из истог корена –
дижући га
у тишину неба

ЈЕСЕН ИЗА ДРВЕЋА

Посматрам поновљиви блесак
из поподнева где лежим
са својим ликом из откривеног заклона,
у истом досадном кругу
у коме моје постојање постаје довољно

тишина није само обично упоређивање
са сликама светлости
које пролазе испод дрвећа

као живот – спокој
све већи
под мрачним – за нас једноставним – дрвећем
да би се заборавило то што се чуло:
волите своје прогонитеље
који вам праштају злодела
и гутају вас муклим устима
пуних блата –

и у привиду руке
која исписује да је неко сувишан

занемарљиви облици отаџбине –
која не мирише на снег

(и осећај који се пасивно мења) –
Јер ниси ни за шта одговоран
зато што си почињао да припадаш времену
које се налази негде –
мењајући места пред улазом

без душе
и без било каквих трагова
(на празној хартији и у лакомисленим реченицама
које такав заборав не схватају)

у заслепљујућој светлости
над језерским миром – који као да шапуће –
кроз охридске тајне канале
обавијене сјајним папиром

док се невешто прибијамо један уз другог
и чекамо тек изговорену Реч
о Божјим искушењима

овога света
без појма о принуди

Бог улази усред мука –
као унутрашњи јесењи ветар
заустављен испод дрвећа

ВАТРЕ

Поред мене се дешава,
да пламен буде прогутан
невидљивим чељустима

и поново покуља у најтамнијој зони мисли
које ми једну по једну одузимају,
остављајући ми избледели стари лик
у коме поново оживљавам

јер топлина не може да згасне
у ружноћи свакодневног постојања
од којег само танки пламенови
сакривени међу прстима
могу да изгоне таму самољубља

и када се већ деси
ватра ме не заслепљује
у пустињи
од разливених речи
које лажни Светац
сакупља на длану

као мрве од прљавих жртава
и сагорелих осмеха

НЕШТО НЕУПОРЕДИВО

1. Тајна сакривена у даљини

Чини се да остајем сам
са несаницом и духом у најави
заклоњен мојим погледом
у сопственом бездану

и с мишљу да је могуће наћи – и сачувати време
које мења места
на длановима покривеним земљом –
за коју други простор не постоји

добро је што говорим о незавршеном бекству
и новим знацима добровољне понизности
са осећањем које ме тера да сиђем
међу темеље изнад сиротих костију –
још целих и људских –

међу ветрењаче и хотеле
на пусте железничке станице
у којима се измишљају слике
узнемиреног живота – на таквом месту

као златна мрежа која заслепљује поглед
и у којој се наслућује молитва
за последњу реч запелу у грудима

ЈУТАРЊА МИСАО

Беше само ветар
када поверовах да је заблуда
да може туга да се дели
у остацима напуштене куће

и на брзину склепаном раскршћу
да се усмери као казна
просечне висине лета
ка Крститељевим чудесима
која се поново дешавају преко њега

о бесу у људима који говоре
тек да уступи место
онима који суде
јер су ослепели пре Васкрса

пре наде
и пре слике једноставног буђења у златном раму –
с напором и криком
затвореном

ПЕСМА ПРЕД ДВЕРИМА

Путник застаде изнутра осветљен
да би дотакао круне очима

које му одговорише лаким стиховима
који говораху о данима

као да гране то не осетише треперећи пред прстима

и равнајући његов пут
недефинисан и лоше означен

за његову неприпремљеност (са мучним кретањем)
да би могао да избрише своје безимене трагове

ПРИЧА | КАТАРИНА МИКОЛАШОВА

Са словачког језика превео:
МАРТИН ПРЕБУЋИЛА

КАТАРИНА МИКОЛАШОВА је рођена 27. 4. 1963. године у Жилини (Словачка). Бави се писањем поезије и прича за дјецу и младе.

Дебитовала је збирком поезије *Кроз очи у тебе улазим*, 2003. године. Од тада је објавила пет збирки пјесама и осам књига прича за дјецу.

Катарина Миколашова воли да путује и упознаје занимљива мјеста, што се огледа и у њеном књижевном стваралаштву за дјецу гдје комбинује фантазију и елементе магије са одређеним историјским чињеницама и географијом краја о коме пише. Најчешће су то лијепа мјеста у Словачкој, али и другдје.

Године 2020. објавила је двојезичну књигу за дјецу на словачком и српском језику (*Povesti spod Vitoroga / Приче испод Виторога*, превод: Мартин Пребуђила), која је инспирисана јањским крајем у Републици Српској, а тренутно припрема књигу бајки за дјецу која се ослања на теме из змијањског краја у Републици Српској.

ЛИВАДЧИЦЕ НА МАЊАЧИ

Милена помузе краве и потера их на пашу. Први јутарњи зраци постепено откривају још уснулу ливаду. Провидни покривач магле избацује радознале језике и обавија их око влати траве. Милена би најрадије потрчала. Само тако, према сунцу. Но, има много обавеза. Окрене се и бежи кући. Већ следећег тренутка већ из оставе вади остатак љеваче коју је јуче испекла. Ставља је на сто. У шољу сипа млеко. Наспе га и у другу, и испије га у једном гутљају. Одломи парче пите и са гуштом га загризе.

„Добро јутро.“ Отац излази из ковачнице. Смешка се. „Данас баш имамо посла, Милена! Драгану из Доњег Раткова треба дванаест мотика.“

„Конечно“, уздахну девојка, „барем нешто.“

„Она твоја пита је данас још укуснија“, прозбори отац пуних уста.

Милена седе на треножац поред шпорета. Напола склопљених очију чешља своју дугу црну косу. Сви кажу да баш она има најлепшу косу у целом селу, рекао јој је једном отац. А можда је то и истина, помисли Милена. И сама је приметила да људи често застају да би је испратили погледом.

Твоја мајка је имала исто такву, говорио је тада отац и постајао би тужан.

Већ дуго живе без мајке. Милена се више и не сећа како је изгледала. У то време у Стричићима је харала страшна болест од које је умрла скоро половина становништва. Бака се прва разболела. Мама се бринула о њој, а онда се и она разболела. Бака је умрла, а мама недељу дана после ње. Милена се ничега од тога не сећа. А и како би могла кад је имала једва две године.

„Идем у радионицу“, рече отац.

„Одмах ћу доћи“, одговори кћерка. Брзо доврши плетенице. Већ дуго је било на њој да притиска мех како би ваздух распиривао огњиште. У ковачници је баш вруће, али Милена се не буну. Драго јој је што отац коначно има неки посао. У последње време му баш слабо иде. У Стричиће се доселио млади ковач и направио радионицу доле на почетку села. Људима је то било много ближе.

Увече заједно с оцем седи на клупи испред куће. Обоје гледају у правцу Мањаче. Боје ливада и пашњака постепено се сливају у једну – сиву.

„Чујеш ли то?“, рече одједном Милена.

„Шта да чујем? Птичице?“

„Не.“

Девојка приближи главу. На њеном челу се појави замишљена бора. „Као да неко пева. Женски глас.“

„Ништа не чујем“, рече отац. „Можда сам већ мало наглув, све сам старији“, насмеши се.

„Чула сам их и јуче. Чак и јутрос када сам била с кравама.“

„Можда неко пева тамо доле у селу.“

„Можда.“

„Идем да легнем“, рече отац. „И ти би могла већ исто.“

„Још само мало. Док сунце не зађе.“

Јесење јутро буди житеље пашњака, птице већ гледају на прве још успаване мушице. На врху планине Мањаче стоје жена и четири девојке. Све личе једна на другу. Сасвим сигурно је то мајка са кћеркама. Држе се за руке и гласно певају. Њихова песма се спушта низ долине све до људских пребивалишта, кружи око њих, на тренутак се задржи на једном од кровова и кроз отворен прозор завирује у соби, а затим се, заједно с ветром, враћа на Мањачу. Ветар, изгледа, нимало не смета девојкама које певају, иако су доста лагано обучене. Мајчина глава је покривена белом марамом, кћеркама дуге косе несташно плешу на ветру. Једна има црну косу, код друге је браон, трећа је риђа а четврта... никакву! Четврта девојчица нема никакву косу на глави.

„Данас почињемо са сакупљањем и сетвом семена траве. Крајње је време“, рече мајка.

„Тратинчице, Љубичице, ви ћете надесно“, обрати се кћеркама. „А Душица са Висибабом левом страном. Прво истресите семенке из класова и сакупите их у врећице. Кад их будете напуниле, вратите се овамо. Сејаћемо од врха ка доле.“

Девојчице се весело сјурише низ ливаду. Мама се насмеја.

„Не заборавите на семе!“, виче за њима.

Прва се врати без иједне косе на глави Висибаба.

„Види колико сам их скупила“, показује на кесу пуну семенки високог вијка, мачијег и лисичјег репа.

„Одлично“, похвали мајка девојчицу. „Баш си паметна!“

Висибаба остави врећицу у трави и потрча даље. Кад се поново врати, донесе пуно наручје ливадских орхидеја.

„Исплешћу венац пре него што се сестре врате“, рече и седне на камен поред мајке. Неко време вредно плете цвеће, затим подиже главу и крупним смеђим очима погледа мајку: „А зашто ја немам косу као моје сестре?“

„Толико пута сам ти већ рекла“, уздахну мајка. „Тако си рођена. Коса ти никад није израсла. Ти си сасвим другачија од својих сестара. Али и ти си исто тако лепа.“

„Али и ја бих хтела да имам дугу косу“, тужно рече Висибаба. „Могла бих да направим плетеницу. Или чак и две.“

Мајка устаде и гледа око себе. Између два камена се котрља последњи остатак расцепканог покривача магле. Дуну у њега. Магла се диже, заковитла се у ваздуху, још који трен завијори укруг и одједном се диже лагани бели вео око Висибабе.

„Погледај“, насмеја се мама. „Вео за тебе.“

„Веома је леп“, обрадова се Висибаба, дохвати вео и стави га себи на главу. И причврсти га венцем од орхидеја.

„Тратинчице, Љубичице, Душице!“, мајка дозива остале кћери, које су биле задржале негде на другом крају пашњака. Три девојчице се дижу у ваздух и полете изнад чистине. Зауставе се тик до мајке. Све три истовремено јој показују торбе пуне семена.

„Веома сте добро радиле“, похвали мајка кћерке. „Сада можемо да кренемо са сетвом. Можете ли још да летите?“

„Можемо! Наравно да можемо!“, надвикују се кћерке. „Летење је наша најлепша забава!“

„Добро“, насмеши се мајка. „Ја ћу прва. Све летите за мном. Одвешћу вас на ливаду где се скоро сва трава осушила. Тамо ћемо засејати нову.“

Затим мајка узлети увис, на тренутак застане и погледа око себе. Кад види све четири кћерке да је прате, настави са летом.

Прелећу над врхом планине Мањаче, тако рећи га прескачу и брзо нестају из видокруга.

Милену ујутру пробуде чудни звуци. Учини јој се да неко лупа на прозор. Одмах затим чује слаб глас. Као да неко шапуће... Или тај глас ипак долази са спољне стране прозора? Међутим, девојка иза стакла не види никога. Али шапат постаје све гласнији. Милена у почетку не разуме, затим задржава дах, наћули уши и послушјује.

„Ако се попнеш на сам врх планине Мањаче, видећеш лепоту какву до сада ниси видела“, шапуће глас. „Тамо ће те срећа срести.“

„Каква срећа? Желела бих срећу за мог оца. Желела бих да сваки дан има довољно посла“, узвикује Милена.

„Ако се попнеш на Мањачу, сазнаћеш много више“, прошапута поново глас и утихне. Јак налет ветра отвори прозор. Милена скочи из кревета и погледа напоље. Види сокола како кружи високо на небу.

Набаци на себе зобун и изађе пред кућу. Гледа Мањачу, облаци магле се с њом играју жмурке. Понекад се, међутим, планина покаже у свој својој лепоти. Тада се Милени чини како да јој се смеши и издалека је дозива: приђи ближе, приђи ближе!

„Милена, шта се с тобом дешава?“, зачу очев глас иза леђа. „Краве чекају...“

„Идем, идем“, прену се девојка и отрча до штале.

Након што је нахранила стоку, уђе у кућу и приђе до малог отвора у зиду. Овде је одувек своје место имао Свети Ђорђе. Икону је наводно насликао ујак Милениног оца, који је био монах. Светитељ седи на белом коњу, рамена му прекрива црвени огртач. Леп је, млад и пун снаге. Са копљем у руци бори се са змајем. Милена се од детињства поноси што је Свети Ђорђе заштитник њихове породице. Кад год је требало нешто важно решити, питали су га за савет. У отвору у зиду поред Светог Ђорђа лежи и ретка књига са молитвама и сликама светаца. Ујак ју је поклатио оцу још када је био дечак. Из те књиге га је учио да чита, а отац је потом из ње учио и Милену. Али сада девојка не жели да узме књигу. Само гледа у лик Светог Ђорђа. Тражи одговор у његовим очима.

Сутрадан Милена устаје раније него обично. Брзо изврши све своје обавезе око стоке и кухиње, у торбу стави парче хлеба и изгуби се из куће. Брзим кораком креће уз брдо ка врху Мањаче. Што се више креће узбрдо, све лепши и лепши јој се показује поглед на удаљене планине, али и на околне пашњаке и раштркана насеља, која постепено израњају из снежно белих облака јутарње магле. Ово је лепота какву до сада нисам видела, помисли у себи Милена и затвара очи пред првим зрацима сунца. Испод самог врха планине, изненади је јак ветар. Звижди низ падину, савија влати траве и ниског жбуња леске, увија се око белих кречњачких стена које леже свуда унаоколо. Некада давно неки цин се

играо камењем и немарно их је разбацао по целој стрмини, помисли Милена. Или је то, ипак, био ветар? Полако корача даље. Када заобиђе повећу стену, примети пред собом скупину животиња. Спази да је магарица мајка са двоје младих. Мајка је ланцем везана за велики камен и магарчићи мирно пасу у њеној близини.

„Шта је ово?!“, љутито ће Милена. „Једна животиња! Чекај, мила, сад ћу те ја одвезати!“ Женка заколута великим очима и климну главом као да разуме. Милена прилази стени за коју је прикачен не много велики ланац. Али неко га је поштено затегао, тако да Миленини ситни прстићи не могу да размрсе чворове.

„Шта сад?“, уздахну девојка. „Свети Ђорђе, помагај!“

Одједном са неба се зачу продорно цичање. Истог часа са висине се вертикално наниже спусти велика птица грабљивица. Зграби из земље ровчицу и поново полети високо у небо. Уплашени, магарчићи јурнуше низ падину, нестајући у трену из видокруга мајке. Животиња се нагло тргне. Једном и још једном. Стена зашкрипи. Ситни каменчићи под њом зазвече, камен се помери. Женка поново запрти, камен се помери. У том тренутку пуца ланац, и ослобођена мајка као без главе јури за децом.

Милена зачуђено гледа на место где је малочас стајала стена. На њеном месту из земље зјапи отвор из којег се повремено диже облачић паре. Девојка пажљиво прилази и гледа унутра. Отвор изгледа као узак, коси ходник, али му се крај не види. У ходник се може ући само четвороношке. Радозналост је већа од Милениног страха. Полако, опрезно улази унутра. Ходник се постепено шири и Милена се одједном нађе у великом пећинском холу. Најзад се усправи и зачуђено загледа беле заобљене зидове, у којима ту и тамо светлуцају кречњачки кристали и капи воде. Нешто даље, главни хол пећине рачва се на неколико споредних увала. Но, Миленин поглед тамо више не допире. У том трену, однекуд из мрака појави се некаква сподоба.

„Добро дошла код нас, Милена“, рече жена у белој марами и осмехне јој се.

„Добар дан“, љубазно отпоздрави Милена. „Извините што сам овако упала, али сасвим случајно сам приметила отвор у земљи.“

„Само сам хтела да видим одакле је дошла оваква ужасна промаја. Где је онај отвор?“

„На крају ходника“, показује Милена иза леђа. „Али ја то нисам урадила, заиста!“

„Знам да ниси, не брини. Али морам то да

доведем у ред. Одмах се враћам“, рече мистериозна жена и нестаде.

„Како ћу да изађем одавде ако ми ова жена затвори отвор?!“ Милена се уплаши, но нема времена за дубље размишљање. Из једног угла пећине одједном се појаве четири мала створења. Вичу, смеју се, скачу око Милене, хватају је за руке и вуку.

„Дођи да се играш са нама!“

„Хајде да плешемо заједно!“

„Хајде да се јурцамо!“

„Дођи с нама напоље, на ливаду!“

„Чекајте!“, брани се Милена. „Прво ми реците, ко сте ви? И како ћемо уопште стићи до ливаде?!“

„Ми смо ливадчице“, вичу на сав глас девојчице. „Чувамо ливаде и пашњаке. Пазимо да свугде буде довољно пашњака.“

„Ја се зовем Висибаба и ово су моје сестре Љубичица, Душица и Тратинчица“, рече девојчица са велом на глави.

„А наша мајка се зове Русомача“, додаје Тратинчица.

Девојчице воде Милену за обе руке у следећу пећинску салу. Ту једна од њих додирну дланом глатки камени зид. Зачу се тихо шкрипање и зид се отвори. Када су већ изашле напоље, поново се затвори иза њих.

„Ах“, чуди се Милена. „Каква велика камена врата! А како ћете се вратити у пећину?“

„Гледај“, показује Тратинчица на белу громаду поред ње. „Мораш да додирнеш овај камен дланом и врата ће ти се отворити.“

„Дођи“, пожуреју Милену ливадчице. „Хоћеш ли да нас научиш да играмо коло?“

Милена показа девојкама кораке најпре веома споро, а затим убрзава. Девојчице понављају за њом. Одлично им то иде, лепо певају и скакућу у ритму. После неког времена хватају се за руке и врте се у круг. Лица им се румене, очи се смеју. Али дуне ветар и скиде вео са Висибабине главе. Зграби га, избуши, па подиже у вис и носи га ко зна где. Четири ливадчице се дижу и лете за њим, али се вео губи у густим облацима. Кад се врате, тужне поседају на траву. Висибаби теку сузе низ образе.

„Волела бих да имам дугу косу“, прозбори између јецаја.

Милена је помилује по глави.

„Одакле ти тај лепи вео?“

„Мама ми га је ушила из магле.“

„Од магле се, ипак, не може ушити вео“, чуди се Милена. „Само уз помоћ некаквих чини.“

„Наша мајка зна да враћа!“, с поносом рече Висибаба. „Само косу не зна уз помоћ чини да направи. Више пута је то покушала.“

„И ми смо покушавале“, убаца се Тратинчица.

„Свака од нас је одсекла по један прамен косе. Онда смо уз пун Месец правиле плетеницу“, рече Љубичица.

„Онда смо месечином везали плетеницу Висибаби око ушију. Главу смо јој пошкропили росом из траве. Тако пише у старој књизи бабе Мањаче“, објасни Душица.

„Говори се да је баба Мањача била јако мудра, али ово никако није ишло. Ујутру је плетеница нетрагом нестала, а Висибаба поново није имала ниједну косу на глави“, додаде Тратинчица.

„То је чудно“, замисли се Милена. „Можете ли ми на тренутак позајмити ту стару књигу?“

„Ти знаш да читаш?“, чудиле су се сестре.

„Да.“

Душица потрча ка белом камену. Додирне га дланом и нестане у пећини. Убрзо се враћа с дебелим књигом укориченом у црну кожу.

„Пази да не поцепаш странице“, каже Милени. „Странице су већ врло танке и крхке.“

Милена климну главом, узме књигу и полако се удаљи. Нађе стари пањ, седне на њега, стави књигу у крило и нестрпљиво окреће странице.

„ГЛАД“, чита на првој страници реч која је написана великим словима. Испод ње, ситним словима, налази се неколико рецепата за разна јела. Милена прескаче рецепте и већ на следећој страни нађе реч: „ТУГА.“ Ни овде неће наћи оно што тражи. Испод речи „КОСА“ налази се упутство како да је одржавате лепом, како да је правилно шишате и чешљате. Али има и савета шта да се ради ако некоме недостаје коса. Баш онако како су Милени рекле ливадчице. Изгледа да нису нимало погрешиле. Па зашто онда чаролија није успела? Милена прелиста још неколико наредних страница. Тек тада примети реч: „ПОМОЋ“.

Овде се удуби у читање.

„Ако неко има проблем и треба помоћ, помоћи ће му твоја жртва. Мораш да жртвујеш нешто што ти је веома драгоцено или оно што је на теби најлепше.“

Милена ову реченицу чита више пута заредом.

„На мени је, кажу, најлепша моја коса. А управо њу би требала Висибаба. И сестре су хтеле да јој је дају, али нису успеле да јој помогну. Зашто би баш моја коса могла да помогне Висибаби?“, дубоко се замисли.

Подиже главу и загледа се у далеке тамноплаве планине.

„Дакле, свака јој је дала само по један прамен косе. Можда то није била довољна жртва?! А шта ако поклоним сву своју косу Висибаби? Шта ако чаролија не успе?!“

Девојка нагло скочи, књига паде у траву с отвореном страном надоле. Милена је пажљиво подиже, одува са ње неколико мрава и затвори је. Тада потрча с књигом испод пазуха ка пећини. Међутим, тик испред велике стене пренеражено застаде.

„Како ћу се онда оцу показати на очи? И пред људима у селу?“ Милена замишља како корача путем без своје густе црне плетенице, без косе ошишане до главе. Дечурлија за њом подругљиво вичу, а старице помислише да је то неки дечко. Али највише јој би жао оца.

„Ставићу на главу мараму какву носе удате жене. Док коса поново не израсте.“

Мало ће се смирити. Дубоко удахне и положи длан на камен.

Само што су је мале ливадчице угледале, потрче јој у сусрет.

„Донела сам књигу“, рече Милена. „Хвала.“

„Јеси ли нашла нешто ново?“

„Јеси ли нашла неку нову чаролију?“

Ливадчице нестрпљиво скакућу око Милене.

„Није то никаква нова чаролија. Али можда знам како да помогнемо Висибаби. Где вам је мајка?“

„Тамо негде позади. Дођи, идемо до ње“, каже Висибаба, ухвати Милену за руку и поведе је кроз пећину. Русомача седи у каменој столици, коју је једном давно покрила маховином, и нешто вредно плете. Око главе јој лети рој свитаца. Само захваљујући њима Русомача види како јој раде прсти. Када јој приђу девојчице, подиже поглед са свог ручног рада и радознало погледа Милену.

„Хтела бих да поклоним сву косу Висибаби“, рече Милена.

Русомача подиже поглед.

„Јеси ли сигурна да сву?“

„Да“, одговори Милена. „Мислим да ће тек тада чаролија бабе Мањаче да се обистини. Ошишајте ми косу и исплетите од ње плетеницу за Висибабу.“

„Проћи ће доста времена док ти не израсте нова коса. А шта ако чаролија ни тада не успе?“, рече Русомача. „Јеси ли добро размислила?“

„Размислила. Могу да живим једно време и без косе.“

„Онда добро. Седи овде“, показује Русомача на мали камени сточић поред столице. Тратинчица

јој однекуд донесе велике маказе. Свици пролете изнад Миленине главе и Русомача се баци на посао. Већ у наредном тренутку земља око сточића је потпуно прекривена дугим црним увојцима. Девојчице их пажљиво сакупљају.

„Сада треба само да сачекамо пун Месец“, рече Душица.

„Биће ускоро“, радује се Висибаба. „За два дана.“

„Хоћеш ли сачекати овде са нама?“, упита Љубичица.

„Не могу овде остати још два дана“, рече Милена. „Отац би се много бринуо за мене. Али обавезно ми јавите да ли је чаролија успела.“

Русомача скиде с главе белу мараму и пружи је девојци.

„На, узми“, осмехну се. „Ти си добра и храбра девојка. Узми и једну влас од своје косе. Баци је у ватру у очевој радионици. Нека су косе из ове радионице танке као моја коса и јаке као моја одлука, кажи наглас ватри и онда ћеш видети шта ће се десити.“

Милена пажљиво узме влас косе и опрости се од Русомаче и девојчица.

„Морам да пожурим, убрзо ће мрак.“

„Сигурно ћемо се још видети!“, викале су за њом мале ливадчице и уздигнуше се у небо. Одатле гледају на Милену која весело скакуће низ ливаду. Њена фигура се брзо удаљава, све док коначно не нестане у густој шуми.

„Где си била цео дан? Већ сам хтео да идем те тражим“, каже јој отац нестрпљиво шетајући испред куће. „Шта ти је то па сад пало на памет? И шта ће ти та марама на глави?!“

„Молим те, немој да се љутиш“, рече Милена. „Можда сам урадила нешто јако важно. Касније ћу ти све објаснити. Има ли још ватре у ковачници?“

„Управо сам завршио косу за Миленку. Још се није угасила.“

„Ајмо у радионицу. Пробај да направиш још једну косу“, замоли га Милена.

„А за кога? Нико више неће никакву косу.“

„За мене“, девојка се враголасто осмехну и пожуре да распири ватру. Затим баци влас своје косе у њу и рече: „Нека су косе из ове радионице танке као моја коса и јаке као моја одлука.“

Ковач је врло вешт мајстор, посао му добро иде. Али сада се још више труди, јер је ово поклон за његову кћерку. Под ковачким чекићем се на црвено загрејани метал постепено мења у витку и дугачку косу. Милена с одушевљењем посматра оца.

Кад је коса готова, већ на први поглед обоје

виде да је другачија од оне Миленкове. Много је тања и лакша.

„Ујутру ћу је ставити на држаљу, па ћемо је испробати“, осмехује се ковач, очигледно задовољан резултатом.

Рано ујутру газда Миленко погледава обе косе. Нашао их је наслоњене на зид ковачке радње. Миленко узима у руке једну, па онда и другу. Узе ону Миленину, крене мало даље и направи неколико широких потеза.

„Мајко мила, па ово је сјајан рад! Па ова скоро да сама коси! Свака част, ковачу!“

Миленко задовољно звиждуће.

„Узимам је!“

„Али то је коса моје кћерке“, изговара се ковач.

„Твоја је требало да буде она друга.“

„Узимам ову или ништа!“, загрми Миленков глас, тако да се и Милена уплаши.

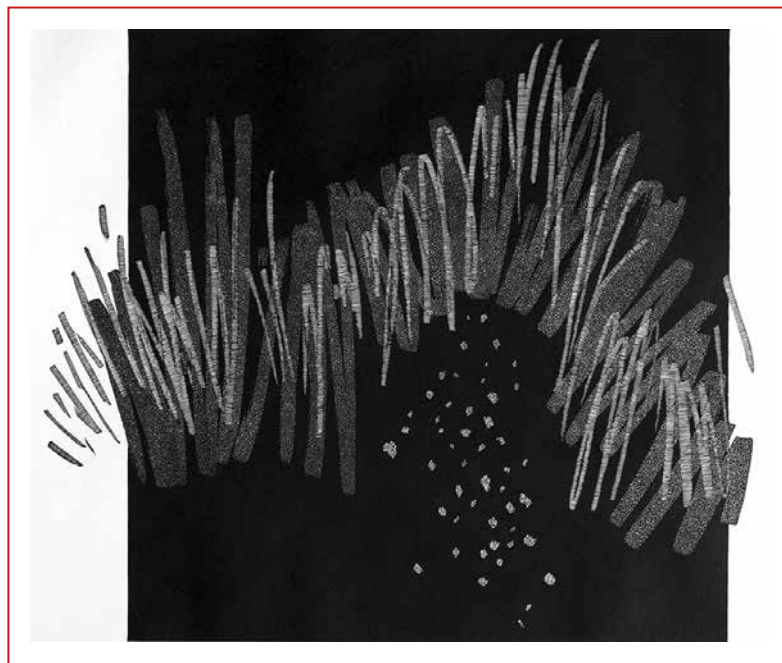
„Кћерци ћеш направити другу. Чак и много више. Колико год буде хтела док се не уда“, гласно се насмеја Миленко и потапша ковача по рамену.

„Дај му је“, тихо ће Милена оцу.

Већ следећег тренутка гледају како Миленко задовољно одлази са косом на рамену низ падину до свог газдинства.

Миленко није одолео да се не похвали комшијама својом новом нестварном косом. И одједном, све газде из широког краја пожелели су такву косу, само од Милениног оца. Ковачу је коначно добро кренуло, имао је стално доста посла, тако да је брзо заборавио на дане сиромаштва. С радошћу је примио младе шегрте и учио их свом занату. Млади ковачи су основали своје радионице у околним селима и у оближњем Варцар Вакуфу. Град и крај око њега постали су познати по својим необичним косама које су људи звали варцарке.

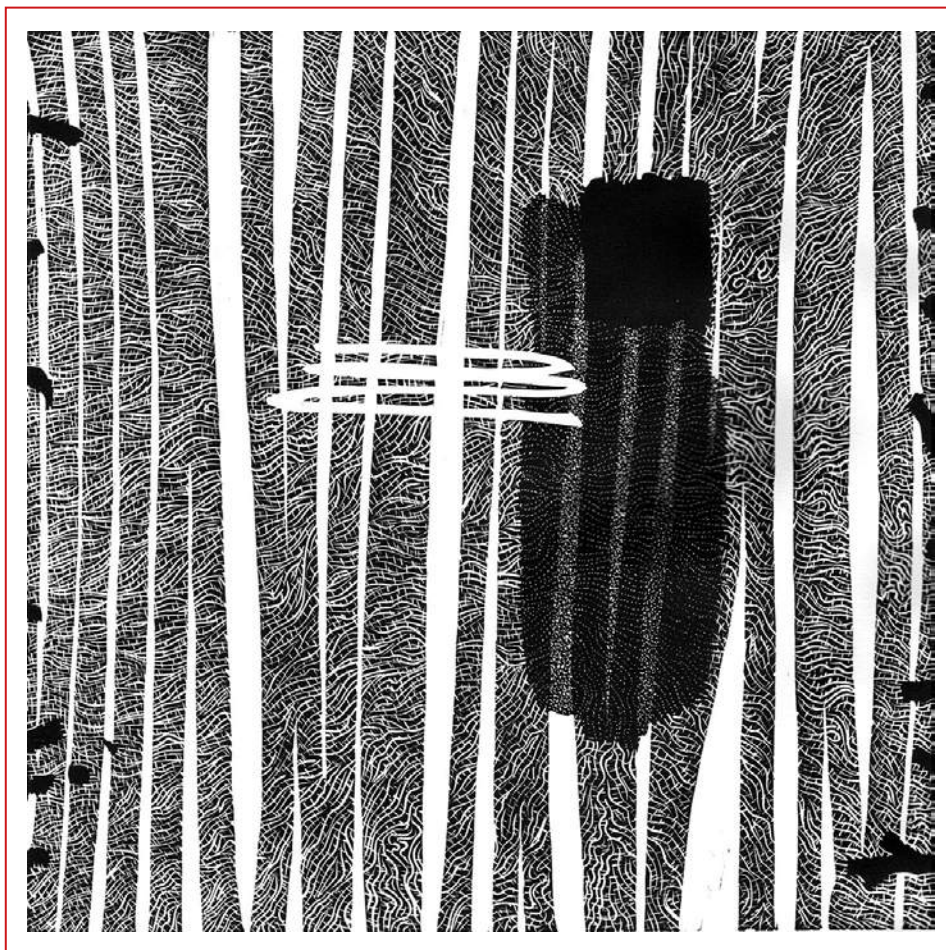
Прошле су године, Миленина коса је поново израсла. Поново је поносно носила своју тешку црну плетеницу. Понекад би, када би са кравама изашла на пашњак, видела четири веселе ливадчице како се играју на небу. Иза све четири вијориле су се на ветру дуге локне.

У ТАМИ ЈЕ МЕКО; линорез; 41,5 x 48,5 cm; 2013.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ЧУДНА ПЈЕСМА; линорез; 30 x 30 cm; 2016.

Поезија/проза

Горан Бабић, поезија

Душан Савић, проза

Слободан Ристовић, поезија

Мирко Вуковић, поезија

Ђорђо Васић, проза

Миладин Берић, поезија

Здравка Бабић, поезија

Вид Вицко Вукелић, проза

Весна Кораћ, поезија

Перица Марков, поезија

Саша Кнежевић, проза

Слађана Миленковић, поезија

Миле Лисица, поезија

Љиљана Лукић, проза

Милена Дрпа, проза

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПЈЕСМЕ | ГОРАН
БАБИЋ

Горан Бабић

НЕМОЋНИ АНЂЕЛИ

Кад је оно Жуков,
Маршал,
хапсио Берију
Јавила се слаба нада
да ће ускрснути
мртви у Лубљанки.

Али (нада) није дуго
трајала.
Анђели, они горе,
нису се хтјели одрећи
својих другова.

Зато су Видела, Виола и Галтијери
жртве бацали у море
с неба
из авиона.

Живи, а везани
падали су према
гладним ајкулама
иза којих,
иза Проскрибишева
и Вишинског, није остајао траг.

САНДАЛЕ

Љути ме вулкан.
Већ двије хиљаде година
људи расправљају
о тајни.

Једни мисле да је
Емпедокле
од своје воље
скочио у дубину,
у кључало,
док други сматрају
да се оклизнуо
и пао. У бездан.

Мрзим вулкан.
Он једини зна
шта је било, али шути
и грми.
Разумијете ли ви,
можда, грмљавину?

11. 4. 2023.

ПРИЧА | ДУШАН САВИЋ

Душан Савић

ЧОВЕК, ПАС – ПАС, ЧОВЕК

Ч: Кроз живот пролазим како знам и уmem. **Ч**А биће да знам јер радим само оно што ми причињава задовољство. И чини срећним. О појму слободе не размишљаам све до почетка шездесетих. Мушкарац сам и, признајем, ту негде sazревам. Тек сада схватам да све оно раније нека је врста зимског сна, хибернација у којој се случајно погоди добар избор. Дакле, бирам живот да будем слободан. Несвесно не дозвољавам да он бира мене. Танка је линија између живота и смрти. Једнако их мерим и једнако су лековите. Не плашим се да стигнем тамо где ме води судбина да испуним задату мисију. Ако је имам!?! Ако не, не очајавам. Срећан сам овако независан и спреман да станем на подвучену црту без имало страха. Јер, ако те не излечи живот, излечи те смрт.

Тих дана у мој живот невино улази мали, мушки, бели пас. Немачки дамски шпиц. Спонтано добија име Лоле. Преко ноћи више ништа није исто.

П: Моја мајка, коју једва памтим, једног суморног јутра дарива ми псећи живот. Уз мене коти још шест штенаца, две сестре и четири брата. Као такви нисмо у ситуацији да ишта бирамо. Господарица наших живота, нека поголема куја мешанка, прерано нас одваја од легла. Већ после четврте недеље. А уз мајку требало би да смо најмање осам. У чопору те опаке лајавице шапућу како јој је важнији некакав новац од нашег физичког и менталног здравља. Уносна смо роба, чујем коментаре сваког дана. Све остало је ствар среће. Мене купује старији Човек (чујем да тако називају ту посебну расу с репом напред и без крзна), ставља ме под мишку и одводи својој кући. Иако ме храни, теши и милује целог поподнева, без престанка цвилим све до следећег јутра. Недостају ми браћа, понајвише мајка. Недостају ми: познати мириси, топлина њеног трбуха, набрекла брадавица пуна слатког млека и они ритмички откуцаји срца

који смирују. Не могу рећи, мој нови вођа чопора – Човек – предан је у жељи да ми надокнади барем део одузете родитељске љубави. Трудим се да му повременим лизањем предњих и задњих шапа узвратим макар делић његове пажње. Ипак, жал за родним брлогом исувише је велик. Није лако бити пас! Човек то зна боље од мене.

Тек петог дана полако долазим себи и почињем да прихватам моје ново станиште. Велики пас је пажљив и необично стрпљив. Нежно и ненаметљиво ми показује своју наклоност. Љубав му узвраћам истом мером. Заслужује!

Ч: Сваким следећим даном ово моје псетање постаје све умиљатије. Трапаво трчкара за мном по кући и штенећи залаје да ми закупи пажњу. Онда нагло застане и фиксира ме својим лепим, крупним, црним очицама. Толико сјаје да је нестварно. Као оне вештачке стаклене ушивене на плишаној играчки. Мало-помало и заљубљујем се у ову белу пуфницу која тачно зна како се завући човеку под кожу. Брзо откривам његову изузетну интелигенцију. Док радим за рачунаром, до мене њушком гура празну чинију за воду. Потом застане и кратко лајуцне да према њему окренем главу. Врхунац настаје приликом посете неколико пријатеља. Дружељубив пас Лоле, какав већ јесте, весело маневрише између наших ногу. Умиљава се док разговарамо за столом. Како застане крај неког од гостију, ја спонтано изговарам његово име. После десетак минута откривам да је попамтио сва имена. Кажем му да иде код Весне, он непогрешиво седа поред ње и пружа јој шапу. И тако редом: Срђан, Славица, Драган... Гости не верују својим очима. Ни ушима. И сâм сам изненађен. Понекад помислим проговориће истог часа колико је бистар. Брзо се успоставља комуникација. Његовом заслугом.

Чини се да је на путу једно велико пријатељство.

П: Овај Човек је веома благо створење. Много је већи пас од мене, а уопште не лаје. Само незнатно отвара своју неприродно обликовану њушку и испушта неке чудне гласове које покушавам да разумем. Не личе на апорт, још мање на неко објашњење, а није ни љутња. Јасно ми је да користимо различите језике. Али, неразумевање с моје стране не траје дуго. Брзо учим и налазим решења. Изгледа да ипак он мене разуме много боље. Виспрен је, с лакоћом чита мисли и брже савлађује знакове мог тела. Њушком му принесем посуду за воду под ноге и он зна да сам жедан. Када се окренем око своје оси и једном залајем одмах граби поводац и одлазимо у шетњу. За храну га не опомињем, ту нема потребе за знаковима. Од првог дана храни ме редовито и увек у исто време. Иако је његово легло вероватно с друге стране света, већ првих месеци се сасвим добро разумемо и надопуњавамо. Судбина ми одређује лагодан живот уз вођу чопора, мог Човека, који је вредан пажње и није тиранин.

Иако смо прилично различити, волим га свим срцем и бићу му веран до краја живота. Осећам и он мени.

Ч: Деца су нам одрасла и расута по свету. Године чине своје, умртвљују нас и умотавају у самоћу. Посебно мене. У последње време све мање излазимо из куће. Разним изговорима избегавам и одлазак у набавку. Пса купујемо на супругино инсистирање. Време је, говори, за радикалне промене. Мудра је, зна да волим животиње, али не и претерано кретање. Одлучно заступа став да као пензионер имам времена напретек. Не подноси више да ме константно гледа испруженог на кревету. Тај проклети екран. Само политика и спорт. Ако не то, онда књига пре спавања. Скоро да више и не разговарамо. И неће ми пасти капа с главе да са кучетом имам само ту малу обавезу свакодневне шетње. Она ће све остало. Осим тога, висок ми је притисак и корисно је за моје здравље.

Коц(с)ка је бачена! Тако се наша породица увећа за још једног члана.

П: У нашем чопору присутно је још једно псето. Мислим, вођина куја. Нека подврста његове пасмине, али много мања. Веома је мирна, скоро неприметна. Са мном никада не размењује нежности, али ме прихвата без поговора. Осетљива је, али то сакрива прилично вешто.

Стално се склања у страну као да није пас. У неку руку то ми одговора јер сам јако љубоморан. Велики пас ми је све на свету и нисам вољан да га делим ни са ким превише. Па, ни са њом тако резервисаном. Некако осећам да сам вођи ипак први. Само мени дозвољава да заједно с њим будем заваљен на разметљивом кожном троседу. Ту сатима тонемо у мекоћи док она седи на мало бољој, али обичној столици с подметачем. Осим тога, храну проналази и узима сама, велики пас је ретко мази и, очито, служи му само за парење. То се дешава повремено. Он се повлачи, а она ме спроводи до ходника и за мном затвара врата. Није ми јасно зашто ми не допуштају да будем присутан. А можда грешим, нисам сигуран, можда и није парење у питању. Досад нису имали младе. Не волим када ме одвајају, али нисам злопамтило. И поред тих ситних, али немиких детаља добро се слажемо. Важно је да у чопору нема већих трзавица. Вероватно зато што нас нема много. А најважније од свега, разумевање је тројако.

У сваком случају не морам да размишљам о бољем животу од овога.

Ч: Сваког дана разговарам с мојим кучетом. Већ годинама. Ниједан човек ми не пружа толико радости, љубави и разумевања. Он мисли исто. Сигуран сам. Својим понашањем ми доказује да се боље слаже с људима него са било ким од своје врсте. Зачудо, добро се разуме и са мојом женом, иако на дистанци. Зато што је непромењива мишљења да псу није место у кући. Понекад се око тога и споречкамо, јер тај сам који не признаје разлику. Ипак, међу нама влада спокој пун апсолутног поверења. Увече Лолета четкам и милујем по глатком крзну, тепам му тихим гласом, а он враћа љубав на свој начин. Главу прислања на моје бедро и посматра ме широм отворених очију. Не трепће, привржен до бесвести. Тако се поштују и воле прави пријатељи. Још израженије и јаче у познијем добу. Стари смо обојица, а старци више не требају никоме. Али ми требамо један другоме! Псу је потребан човек, а пас човеку, нажалост, пречесто и није. Мени засигурно јесте! Можда једном заједно затворимо очи и одрекнемо се света. Овог суровог, злог и прљавог. Онда нађемо неко боље место где вечито греје сунце и цветају руже. Можда, а можда и не!?! Питање је постоји ли уопште такво место? У ствари, то није ни важно. Једино што бих волео да, негде тамо горе или било где, опет будемо заједно. Па макар и у трњу.

Жена не одобрава моја размишљања и мисли да губим правац. А, ја сигуран да сам на правом путу. Интуитивно га бирам срцем и знам да је добар и сигуран. Не бих волео да залутам на туђ простор и заузмем стазу која је намењена неком другом.

На сву срећу, та мисија је немогућа јер савршено препознајем и најмање место где не припадам ни у којем случају.

Тако ми мога пса!

НЕКА ВРСТА ЛУДОГ СНА; линорез; 70 x 60 cm; 2022.

ПЈЕСМЕ

СЛОБОДАН
РИСТОВИЋ

Слободан Ристовић

ГОЛУБОВИ
НА ШТРИКАНОЈ ЗАВЕСИ*Мајци*

Сви су отишли
 А ти их и даље
 Дочекујеш са бокалом воде
 Приносиш им пешкир
 И склањаш у крај да прођу
 Па милиш за њима
 Носећи коцку шећера и плаво лонче
 Шећер се топи међ прстима
 Капље по трави
 Из које излећу пчеле
 И падају на твоју руку
 У прозору на штриканој завеси
 Два бела голуба
 Кљуцају памучни грозд
 Док твоје трепавице
 Придржавају сузе
 Да не падну у прашину
 Међ скореле стопе
 Оних чије слике чуваш
 Заденуте за стакло на креденцу

ГРАЧАНИЦА

У гробу 'лебасам, Боже,
 Прокишњава кора нада мнош.
 Дај ми бар дупљу у дрвету,
 Одбрани ме од глади,
 Којом ме образ ранио.
 Немам где него у мајку,
 А мајка ми се из земље иселила.
 Побегла теби
 Од ове курјачије
 Коју си домамио.
 Сиђи мало до нас
 Ако ниси бацио пусуле о нама.
 Ти бар знаш где су нам куће,
 У јами.
 Побратимили смо се са ровцима.
 Ако не смемо под сунце
 Онда ћемо дуго да се печемо.
 Отац ми је оставио лобању
 Уместо фуруне.
 У њој разгоревамо зенице и кестење
 Којима гађамо мачке кад скоче
 На астал да једу панаију.
 Претапамо срце,
 Од овог вајде нема.
 Да је среће, ти из њега не би излазио
 Као што ми не излазимо из
 Грачанице.

ТОДОР ИЗ БИЛБИЈА

Ћед Тодор, из села Билбије,
 Го к'о на рођењу,
 Јер је аљине оставио Богу.
 Сакупља павиту
 По врзинама, око грахова,
 Да исплете сепет
 И Билбије однесе у небо.
 ”Шта то радиш Тодоре?
 Шта ће ти сепет
 Кад нам ни ове године
 Ништа није родило?
 Како ћеш у небо без ичега?”
 Пита га ровац
 Који се негде затурио,
 Па га ватра није до'ватила.
 ”Родила ми је смрт, рођени.
 Њу ћу са овом дрлијом понети,
 Нека је Бог прокува за црнину,
 Негде ће му сигурно зафалити.
 А јабуке, ако икад роде,
 Нека их искљују нечије тице
 Кад више ничијих људи нема.“

ГРОБОВИ

Гробови су бесмртни
 Господари земље,
 Материца свих записа.
 Човек без гроба је бескућник,
 Његови трагови су
 У костима живе речи
 Са станом у смрти.
 Кад су једнога Србина Саву
 Подигли из гроба
 Да се угреју на угљевљу
 Његових очију,
 Нису ни слутили
 Да је он за живота
 Постао тропрста звезда.
 Његовим ребрима су
 Распалили ћумурану.
 Гар је вековима падао
 На кошуље и речи,
 Памћење је постало
 Црње од црнине.
 Данас кад идеш Србијом
 Сав се у убоје претвориш
 Саплићући се о живе смрти
 И уснуло бусење.

ПУТ У ПРИЗРЕН

Виде Чукарић џипом КФОР-а
 Иде у Призрен на дијализу
 Као што је некада ишао
 На пазар и причешће
 Око пута горе куће
 И Срби вуку цркве у недрима
 Виде их гледа и пева
 Па ако уз пут и погине
 Бар нека виде шифтари
 Да их се није уплашио

ЋЕДОВИ

Ја нисам имао ћедове
 Погинули би пре него
 Би им унуци проходили
 Да се нису млади женили
 Постојали би само на споменицима
 Где их виђамо Задушницама
 Као да другим данима
 Не постоје
 И као да су одувек ту

ВЕЛИКА ХОЧА

У Великој Хочи
 Људи и смрт живе заједно
 Као што живе умрлице и крштенице
 Пси, буве и стенице
 Ако умреш у том селу
 Смрт до подне бира цркву
 Хоће да ти учини част
 У Великој Хочи
 Смрт је увек одрешена
 А пси само ноћу
 Људи ко људи моле се и псима
 И смртима и Богу шта друго могу.
 Кад дођеш у Велику Хочу
 Сачека те цело село
 Кад изађеш из превоза
 Деца те загледају
 Хоће нешто да ти дају
 Али се плаше да ти се неће свидети
 Када сам пошао из Велике Хоче
 Љуба Бркић ми је дао литар белог
 Казао ми је: попи га с неком
 Мени су све ове жене сестре
 Испред цркве је стајао Стајко
 Спасић
 И плакао
 Њега је Бог ту ставио да плаче

КУЋА

Не носи се кућа у џеповима,
 Није то марамица.
 То је много прече,
 Дубоко као презиме и крштеница.
 Кућу и гроб
 Започнеш заједно,
 Само што једно не помињеш.
 Није то због страха,
 Него се због прага не ваља.
 И док жене саде цвеће
 И износе лице и постељину
 Да их види авлија и комшилук,
 Домаћин иде на гробље.
 Никад се не зна кад ће насеље.
 Кућа све види и чује,
 Чека те цео век ако негде одеш
 Када кренеш на небо,
 Кућа ослепи.

КУЋНИ ПРАГ

Нигде нема толико слободе
 Као што је на своме небу
 Урамљеном кућним прагом
 Са њега се види све
 Од крштенице до кадионице
 Види се корен зноја
 И ружа рађања
 Када кренеш од куће
 Све закључаш
 Само праг остане раскопчан
 Само за његову кошуљу немаш дугме
 Сакривен у пупак и мајку
 Праг те прати и са пута врати
 Онај ко има праг за путоказ
 Ни на небу не може да залута

ЉУДИ ОД ВОДЕ

Људи од воде у срцу носе бисер
 Њихова смрт је ветар окићен маслачком
 Људи од воде живе у облацима
 Крила су им од соли и меда
 Када плачу
 Из очију им капљу шкољке и пчеле
 Људи од воде сами себи
 Ископају корито којим теку
 Када се претворе у понорницу
 Њихове обале постану крила
 Којима одлете Богу

ЉУДИ ОД БИЉА

Људи од биља ничу на сунчаној страни,
Њихове мајке прво роде златне сенке
А онда сунчево биље које назову децом.
Људи од биља су Христова деца
Која му хладе чело на распећу.
Бог децу од биља
Назива својом
Обасипа их љубављу
и неизлечивим болестима
Болесни биљари моле Бога
Да их намирише мирисима
Који подсећају на душу његовог сина
Очеви деце од биља у својим недрима
Носе жене које наговарају да их роде
Људи од биља потроше живот
У смишљању најмириснијих речи
Биљарице су најлепше жене
Оне су жене сомун
Вруће као прељуба
Дубље од клетве
Оне су одувек жене
И одувек деца

ОГЊИШТЕ КУЋНИХ ГУЈА

Умеју ли кућне гује да наложе ватру у напуштеној кући
Или се смрзавају?
Кућна гуја, огрнута пустилинама свог домаћина
Секиром свога језика сече суво воће око куће
И ложи га на стражарском месту.
У пустој кући се кикоћу зарђале шунагле
И јашу коња славског свеца.
Мишеви из пустих кућа долазе до кућног прага,
Али га не прелазе.
Видео сам да ласте прелећу такве куће.
Огњишта као и обично плачу у себи,
Због тога је пепео мокар.

ПАС КОЈИ ЈЕ ВОЛЕО ЦВЕЋЕ

Путем су пролазили тенкови
Докони народ им је махао
Жене су бацале цвеће
Идућег јутра
Зачуле су се експлозије
Путем се однекуд враћао пас
Носио је нечију шаку
И у шаци цвет

ПЈЕСМЕ | МИРКО
ВУКОВИЋ

Мирко Вуковић

ДОМ*

БЛАГОСЛОВ

Ова самштина,
                                         ова тмина...
Ништа не гонетам,
                                         ником не сметам.
Свикнут на кут свој
                                         сјеновити,
срећан, у бити
                                         (и збиљски!),
ко језик змијски осјетљив,
                                         ћутљив...
Ова самштина,
                                         ова тмина;
                                         благослов.
Лахор са Хорива
                                         у свом клонућу чућу;

дропко је срце,
                                         живот – дивот и јад.

11. 2. 2004. год. Челинац

КО ПУШКА О КЛИН

На почин,
                                         ко пушка о клин,
ноћас.
Сам,
                                         и кереће среће.
Твој зрачак,
који ће мрачак
                                         да расвијетли?
У ходу разроком,
                                         дрхтавим кроком,
крачак, и знах –
да додах још дах
                                         само
све би се срушило;
од карти осула кула.
На почин.
                                         Ко пушка о клин.
Уз муку,
                                         на срце руку,
али научиш најзад:
Блебет
                                         слушаће свијет –
мудре никада.

24. 7. 2004. год. Челинац

КО ПОСЛЕ КИШЕ

Да душа продише,
                                         ко после кише,
да сване,
да не пробудиш се –
                                         заноћив жив.

Безљудица –
саме сјене без лица
                                         свуда.
Збланут,
осупнут,
                                         ужаснут и овај пут,
у људе,
у Јуде,
                                         упразно гледаш.

Никоме мио
(никад ниси ни био!);
ни себи сличнима –
                                         ни њима!

Свети Игњатије Богоносац
2006. год. Челинац

* Од онога што сам затекао на пустој острву на које сам након бродолома доспио саградио сам себи дом, главу да заклоним...

БИТИ БУДАН

Тешко је,
                   тешко је са мнош,
 ја страном тамном
                                         газим,
 људе заобилазим
                                         ко звјере.
 Ја сваку
                                         мисао вагам,
 за правом
                                         ријечју трагам;
 моје су ријечи скупе!
 Видиш
                                         да ја све радим
 ко врело да
                                         кестење вадим
                                                         из жара.
 Мој изглед
                                         уопште не вара –
 ја сам,
                                         у најмању руку,
                                                         чудан,

 о, јер сам будан,
                                         јер сам превише
                                                         будан.

1. 10. 2008. год. Бања Лука

ИЊЕ У КОСИ

У коси иње –
                                         на срце, дјетиње,
                                                         мраз.
 Проћи ће године,
 силне лавине,
                                         прије него ме мине
 и ред се
                                         васпостави у глави,
 привидан бар.

 Климоглав –
 један посве
                                         помирљив став.

 Потроших живот
 ждребећи јурећи лудо.

 На киши
                                         звонке ми амбреле
                                                         веле:
 Отопотао – и стао.

1. 1. 2006. год. Челинац

ОСЛУШКИВАЊЕ

С вечера
                                         тужна те мизера звјера
                                                         сколи.
 Твоје су расјелине.
                                         Твоје су тмине.

 Фрижидер,
                                         ил друга звијер нека,
 замамно у мраку режи,
 прежи
                                         покрет твој сваки.

 У доба глуво,
                                         претворен у уво,
 ти схваташ, ипак:
 кад фијук корбача
                                         бол, сав, надјача
 остане музика само.

 А кише по олуку туку
 и звони,
 теби саобразно –
                                                         празно!

Томиндан 2004. год. Челинац

БЕЗДНО

Куд год погледам – бездан.

 На крају,
                                         снови нас издају
                                                         неизоставно;
 сладост, љепота,
 сваки привид живота
                                         варљив.
 Куд год погледам – бездан,
 и све ми,
                                         већ поодавно,
                                                         равно.

 Не тражим
 (не лежи
                                         једном нежежи
 таинства да рашчворује!);

 не тражим –
 јер не би
                                         себе у себи
                                                         пронашао.

26. 11. 2006. год. Челинац

ДАВНО ЗАТУРЕН ТРЕН

Буде, и тише од тишине
                                                         мине.

 А пловак
 мален учини помак
 на млачним водама душе.
 Одмара,
 ко кликер испод ормара,
                                         тај давно затурен трен.

 У њему свијет се мијења.

 Шајкаш милује шаш,
                                         удише вјетар,
 Масаи пјева кравама
 док тама свладава свијет,
 умиру нарвали на обали...

 Неспознат,
                                         тај давно затурен трен
 да буде уза те
                                                         у оне сате,
 кад срце у захлађе зађе.

15. 6. 2005. год. Челинац

ДОК НОЋ СЕ ТАЊИ

Рана се запара стара.

 Ко крушка гњилећи,
                                         туђ срећи
                                                         чамиш.
 Закопаник...
 Сада ил' било када,
 чак и не хотећи
                                         мораћеш рећи:

 За покој су опојани дани.

 Капа
                                         у доба уштапа сјета,
 звијезде озаре баре –
                                                         очи нам сузне.
 Рана се запара стара.

 У срцу,
 док ноћ се тањи,
                                         дрхте локвањи бијели.

Макавеји 2005. год. Челинац

БЕДЕМ

Под сводом
дрхтавим ходом
ходим;
бродим нејаком барком.
Зловољан,
сам себи довољан
сасвим.

Оса космоса ноћас.

Кад очи сведем
тихи узросте бедем,
свијете, међу нама.
Ја руке скрштам,
ја пуштам
све да ме мине.
Лето, потопи све то
заједно са мнош!
Ноћи бесане,
сновите дане,
очај и сјај...
Лето, потопи све то
заједно са мнош.

*Преображење Господње
2005. год. Челинац*

СВЕ ШТО САМ ЗНАО

А кад ме не буде,
једном,
у трену недогледном,
у сјају,
Ти ћеш једини знати:

Све што сам знао
у ријеч сам сапињао
да се не копрцне;
све што сам знао
у ријеч сам сапињао
да ме не ода.

Као мислен свак
што то ради –
за гозби
пјевах о глади,
за славља
душа свијет како
оставља пусти.

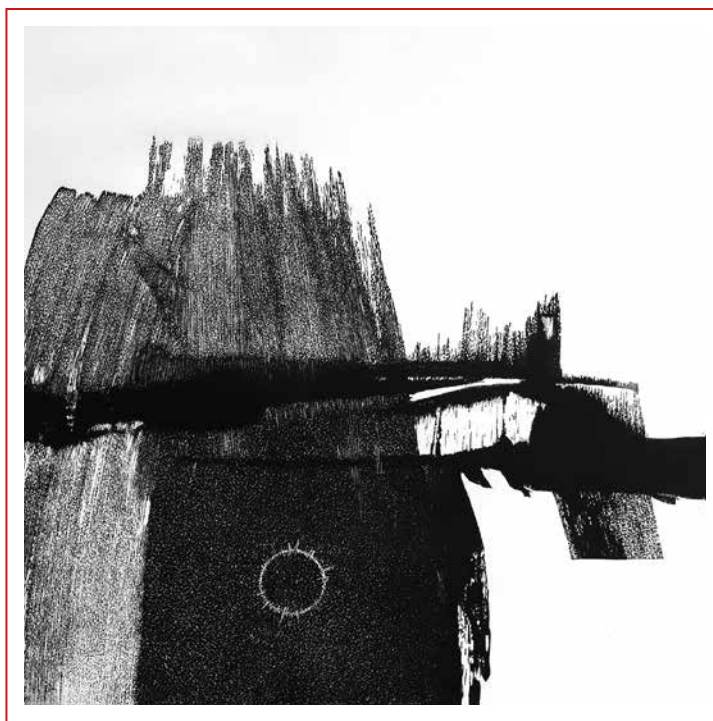
Све што сам знао
у ријеч сам сапињао
да не проговори.

31. 1. 2009. год. Челинац

КА БЕЗДАНУ

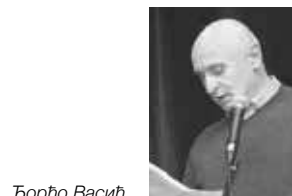
Све што у памет призивам
бивам.
У сузи зрцали
мој свијет мали,
растрошени.
Ка рубу,
мало ме помало гнало
било –
срце
што снагом парипа ђипа
у свелу тијелу
моме.
Све што у памет призивам
бивам.
А сваким кроком
бездану дубоком
ближи.

3. 1. 2006. год. Челинац

ИСПОЧЕТКА; линорез; 70 x 60 cm; 2021.

ПРИЧА | ЂОРЂО ВАСИЋ

Ђорђо Васић

АВИОН

Авион који је Писац опазио на балкону, начињен дјечјом руком од тврдог картона и летвица, имао је све: кљун, крила, реп. Чак и исписано име на трупу, само што су га испрале кише и снијег, па је изблиједјело. Писац се начас замислио и као да је пред собом видио дјечју руку која га је бацила с балкона. Начас је помислио колико је тај лет свеукупно могао да траје, закључивши за себе: Вјероватно не дуго. Можда се тек начас виноу попут птице, а онда, након оштрог скретања, почео је највјероватније да се преврће, обара нос према земљи, па се вертикално обрушио и скончао на његовом балкону иза пластичног сандука с угљем и прибором за роштиљање. И држећи га у руци, Писац се сјетио како је као дјечак маштао да ће направити свој приватни авион и одвести њиме оца на лијечење у болницу. Али не било коју, него у једну посебну чији је назив садржавао три слова и у којој се могао наћи сигуран спас за све врсте болести. Чак и оне најтеже.

Јер, отац је био болешљив. Још као младом, страдали су му плућа и дисајни органи. Десило се то за вријеме изградње фабрике у чијем погону за производњу небијељене целулозе се касније и запослио. Наиме, једном је по свршетку посла покисао и од умора заспао ослоњен леђима на зид радничке бараке. Дошавши кући, почео је да кашље – ситно и подмукло, дубоким и тврдокорним кашљем. Најприје му је на прегледу констатовано замагљење оба плућна крила, а потом и туберкулоза. Лијечио се у љечилишту за туберкулозне болеснике у близини Тузле, а кад се вратио кући, више није био стари. И најмања промаја и излагање студени су га обарали у постељу. Добијао је грознице, упале дисајних органа, спадао га је несносни кашаљ. И то тешки, дубоки, од кога се напиње дијафрагма, скоро распада грудни кош, црвене образи и напињу вратне жиле.

Дјечаку у таквим ситуацијама никако није

било јасно због чега га је мајка кривила што се разболио и зашто му пристаје на муку:

– Јеси ли се опет „средио“? Ти знаш да си као неварено јаје. Да не смијеш на студен и промају. Нећеш да се чуваш. Да си дијете, ја бих те утопила, али шта ћу с одраслим човјеком.

– Таква је куваона. Врелина избија из кувача, а кад се одмакнеш убије те промаја – отац се слабо бранио, а Дјечаку опет није било јасно како се то чува од болести. Он је болести доживљавао као зло које се деси. Као неки усуд. Непогоду.

Но, најчешће, већ након неколико дана, отац би живнуо и похвалио се како му је кашаљ сазрио и апетит се вратио. Дјечаку је тада с плећа падао тешки терет, јер сва искакања из колотечине и устаљеног кућног реда узнемиравала су његово нежно срце.

Иначе, сценарио очевог разболијевања се понављао циклично по неколико пута годишње да би једне вечери, изненада почела да га тресе тако јака грозница да је мајка лично отишла да тражи помоћ код доктора Ђука, Загрепчанина, једне од најпризнатијих и најпоштованијих личности града. Он је носио огромне бркове као неки хајдук. Осим тог упадљивог детаља у вањском изгледу, имао је уњав глас и говорио као спортски коментатор.

Доктор Ђук је самоувјерено и гипког корака ступио у собу, спустивши одмах на столицу своју надувену докторску торбу. Дјечак и његов брат су стајали покрај врата, а мајка је хитро стала иза очевог кревета. Преко надлактице јој је и даље био пребачен најновији пешкир који је извадила на брзину из ормана, али од збуњености је заборавила да га однесе у купатило. Сада се извјештачено смјешкала и кршила прсте, док је

доктор Ђук отресао топломјер и стављао га под очеву мишку. Потом је завукао у уши слушалице и отац је по његовим командама дисао час дубоко, час заустављао дах.

– Ма, ништа то није. Прехладица. Неколико аспирина. Чај, презнојавање и буш бил ка нов – тако је зборио испод грмоликих бркова, враћајући стетоскоп у смеђу кожну торбу.

Но, оптимистичка предвиђања доктора Ђука се нису обистинила. Није била ријеч о прехладици. Ствар је била много озбиљнија. Оцу је у току ноћи температура још више порасла, па је на крају колима хитне помоћи превезен у оближњу болницу.

У кући се отад говорило полушапатом. Дјечак није све најбоље разумио, али је цијелим бићем осјећао да се ради о тешким и крупним стварима. Лежај у примаћој соби на којем је отац лежао зјапио је празан, а у Дјечакову свијест урезивале су се, већ својим звуком страшне ријечи које су означавале још страшније болести. Чудно је да их је све попамтио, а можда се то дешава кад препадно дијете прескочи неколико ступњева на развојном путу, па проникне у смисао стручних назива који под нормалним околностима никада не би добили значење у дјечјој свијести: водена поребрица, спуштена дијафрагма, аритмија, бронхитис...

Да, сви ти медицински називи означавали су нешто страшно што је Дјчаков свијет предочи бојило тамним и загаситим бојама. А међу свим тим застрашујућим медицинским називима, искрила је и једна скраћеница у којој се крила нада у спасења: ВМА. ВМА болница. „Најбоље би било да га упуте на ВМА у Београд. Да га не мрцваре по овим нашим болницама. Али тешко је добити упутницу за ВМА.“ Тако се јадала Дјчакова мајка комшиницама и родбини. И сви су се слагали с том мајчином тврдњом да би отац сигурно био излечен на ВМА у Београду.

Захваљујући веома корисној вјештини да се лако преносио у измишљене свјетове проналазећи у њима утјеху, он је крадом одлазио у примаћу собу да би ту, кријући се иза напуштеног очевог болесничког кревета и сједећи ослоњен на зид, ковао планове како ће конструисати мали једномоторни двокрилни авион, двосјед, и њиме пребацивати оца до установе у Београду која је носила то кратко и моћно име – ВМА. Јер у њој би се, како су сви тврдили, за оца нашао сигуран спас. У тим тренуцима он је у мислима пребирао по сталажи очеве подрумске радионице, одабирао

дрвене сандуке, металне шипке, старе прозоре, врата, шарафе, матице, пиле, шрафциgere – практично све што би се од материјала и алата дало искористити за један тако крупан пројекат као што је прављење приватног авиона за хитни транспорт тешких болесника. Након што би завршио с одабиром неопходних дијелова и алата, прелазео је, наравно у машти, на пиљење, турпијање, зашрафљивање, понегдје и заваривање, склапање и испробавање направљеног. Био је то пројекат без нацрта за летјелицу погоњену маштом и жељом за очевим спасењем, јер, искрено говорећи, Дјчак није ни размишљао о погонском гориву, што за овакву врсту дјечјих изума и није од пресудне важности. Само је још требало наћи погодну ливаду без дрвећа и винути се у висине... И долетјети до Београда. До ВМА.

Отац се након неког времена вратио, истањен, посивио и упалих образа, али насмијан, поново заузевши своје старо мјесто у примаћој соби испод Вилерових гоблена „Тицијанова кћерка Лавинија“, „Зимска ноћ“ и „Коњи на појилу“. Након неколико сати Дјчак је опет смио да борави у тој соби, и ту је, чим би отац начас заспао, заузимао своје изумитељско мјесто испод заглавља на којем је почивала његова глава и настављао да усавршава план о градњи спасилачког авиона. За сваки случај. Ако се код оца опет установи нека од страшних болести с којима су укућани живјели као с непозваним гостом. Да их очево обољење више никад не затекне неспремне.

П. С.

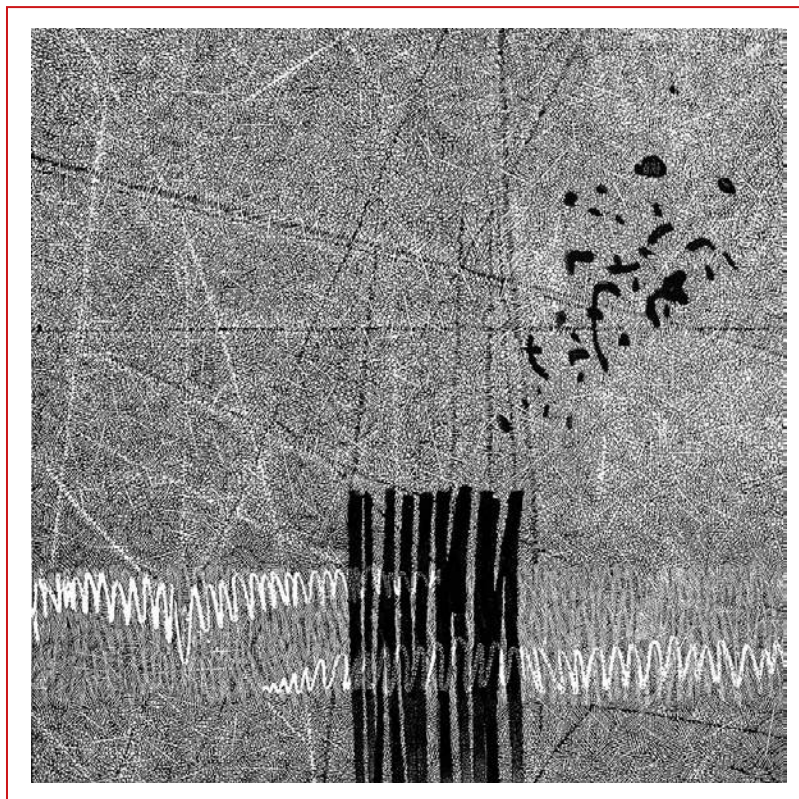
Двадесет деветог септембра 1995. године, у близини викендице у којој су Пишчеви родитељи пронашли прибежиште за вријеме четворогодишњег рата у Босни, четири гранате су пале из правца артиљеријских положаја војних формација Армије Босне и Херцеговине, лоцираних у селу Мошевац код Маглаја. Историја се не бави појединачним судбинама, и бар као наука, она не може да постоји на нивоу појединца, јер би је тада било немогуће појмити, а то напросто и није њен задатак. И тако нигдје није забиљежено да је Пишчев отац индиректно пострадао од посљедица овог ничим испровоцираног и стратешки и војно потпуно непотребног гранатног удара. Непознати артиљерац на задатку у Мошевцу, без стварног повода, а можда и наређења, повукао је окидач на, рецимо, неком 120-милиметарском минобацачу, или хаубици М-101, или Д-140, или можда оној – мелодичног имена „нора“, и испалио четири пројектила од којих су три погодила овај цивилни објект у којем се отац управо у том часу затекао. На касније урађеном ЕКГ снимку установљена су два ожиљка на срцу који су указивали да је

том приликом доживио два срчана удара – дакле, четири гранатна удара за два срчана удара. Од експлозије и ударног таласа страдале су му алвеоле у плућима, што је довело до каснијег губљења даха и гушења.

Љекарски извјештај је даље наводио да је гранатни шок код оца изазвао и посттрауматске симптоме. Од тог тренутка више никада није успио да пронађе чврсту тачку ослоња на земљи. Имао је осјећај да се све под њим угиба и подрхтава. Као да је загазио у живо блато или стао на палубу заљуљаног чамца. Свако лијегање у кревет и покушај заспивања будио је у њему осјећај тоњења и пропадања у амбис, па је након тога већином спавао на поду или сједећи у фотељи.

То је кратка историја пострадања Пишчевог оца, само десетак дана након званичног престанка ратних операција и склапања такозваног трајног мира у Босни. Да, не прије, него након што се то десило. Апсурдна трагика или трагични апсурд редослиједа. Отац се лијечио од 27. 3. 1996. до 30. 4. 1996. у Општој болници „Свети апостол Лука“ у Добоју. Exitus Letalis, тј. његово преминуће наступило је 30. 4. 1996. у 17 часова и 35 минута.

Пишчева мајка након тога није пропуштала прилику да у својим присјећањима зажали што отац није хитном пребачен на ВМА у Београд. Вјеровала је да би се ту сигурно нашло спасење за њега.

НАПРАВА ЗА ЕМИТОВАЊЕ ЕНЕРГИЈЕ; линорез; 53,7 x 53 cm; 2015.

ПЈЕСМЕ | МИЛАДИН
БЕРИЋ

Миладин Берић

ЛЕЛУЈ

(1)

куда ћемо поћи кад пођемо ријеком
у посљедњој ноћи ка сазвијежђу неком

што се тек назире у ћошку небеса
лаки као перце из хлада чемпреса

покривени велом боси и без крпа
миловани сузом мјесечевог српа

да ли ћемо моћи блиједи бестјелесни
наћи своје зрно у свеопштој плијесни

ил' ће у том трену док завјеса пада
наше све сад бивше бити задња нада

(2)

док киша ромиња и натапа мијехе
свјестан пребројаваш све несвјесне гријехе

јер када крене лишај по кожи да мили
постаће доступно све што смо сакрили

од тишине саткан и кројен од суза
слушаћеш кроз тропар јецај задњег блуза

слућен што не можеш у божанском праску
према свом отиску изабрати маску

јер ће неко други неко правди вичан
да пусти твој лелуј у свијет безграничан.

ЛЕПТИР

У ноћи одласка што слуги на влагу
кад се слане капи отисну низ маску
поћох посрћући унатраг по трагу
да сам себе нађем у замрлом праску
да потражим ослон у тупој празнини
која штима попут срси раног мраза
да из мене ноћас израсту пелини
без компаса циља и без путоказа
да још једном нађем бар на рубу сања
цикламу што пупа након сусњежице
с молитвом на усни из Књиге постања
неспретан у јутру лепет ноћне птице.

И да тад у свјетлу што се распупава
по ломним гранама стољетних платана
као лептир ловим искре заборавља
да ме боли брига што ме кваси слана
тражио сам међу прасјенкама ону
што на вјетру воли да заплеше полку
сијале су звијезде у жутом галону
Врбас обукао у трен ноћну ролку
чекала ме зора дужа од два вијека
што на души тугом зна бразде да оре
пој славуја мирис раног кукуријека
Господ сву ноћ слао с неба метеоре.

И у тој свјетлости што нагриза таму
схватих да сам лептир који нема зору
са крилима бола спрженим на пламу
непотребан замрс гордијевом чвору
јер у свијету снова у којем се тражи
бисер који свијетли дуго изван шкољке
не постоји ништа трајно осим лажи
и слатког додира пипка богомољке
и да у том пипу што кипти од страсти
лептир нађе лучи под којом ће снити
одабравши трајни покров баршунасти
иза којег само још зимују нити.

ЦВРЦКА

(Лабудова пјесма)

У затишју кад свјетлост ушета
на прстима ко крадљивац снова
на каскаде гдје остаци љета
златом боје сјенке лабудова
једва чујан шапат потпетице
цврцнуо је у додиру с водом
по небу се сударале птице
прободеном на рубу чиодом.

Сјенка бора кратак гутљај вина
ту на пијеску гдје бијаше замак
и бал бјеше, маске... кринолина
Бог до раја спустио басамак
ни слутили иза степеништа
које води стазом иза свијести
да у збиру неће бити ништа
осим туге што се у сну мријести.

Прсак воде са каменог слапа
вратио нас међу земне слуге
упорно су у води што капа
свјетлуцале неке туђе дуге
два лабуда у бијелом и црном
изван свијета што сам себе кљуца
у потрази за најтврђим зрном
што ће једном са дна да свјетлуца.

Ту над Цврчком расла „цитадела“
у спокоју што се спојем нађе
ноћ падала на Вилинска врела
из сумрака израњале лађе
возиле нас пучином без циља
сву ноћ с неба капала је чесма
ту у царству смиља и босиља
опила нас Лабудова пјесма.

...

Зором ничег више није било
сем балона слатке сапунице
мирис вина које се попило
и звук које праве потпетице
мутно небо изнад Цврчке слуги
прободено на рубу чиодом
лабудову пјесму на флаути
за двије сјенке што крстаре сводом.

КОСОВО

Под пољем које се види једнако са земље и с неба
у поноћ божурни флуиди шапућу царски молебан.

Пламте таборске ватре са звијездама ће да се споје
и сјеме ће да се затре ако престану да постоје...

Прошли смо кроз пакао јаве бљескали у свеопштем мраку
кроз разум начете главе тражили божанску зраку.

Обијали прагове бола уз тропаре и уз јектеније
везала нас ђавоља смола ал' успјела везати није.

Звонила звона са храма оних што би за талире
да нас макну из рама уз титрај франачке лире...

Бирали небо на пољу које је и само отишло горе
метак у будућем пиштољу за прасак мождане коре...

Из сјемена пољских ружа витезови се рађају и гину
а ноћ све дужа и дужа ко посљедња у Терезину.

Чекали смрзнуте птице да снесу ђавоља јаја
Господ нам гријао лице огњем што с пепелом спаја.

Расути ко бисери пресветом царству небеском
кројеном по нашој мјери понекад се јавимо бљеском.

Свијету који је спреман за неку нову поплаву
која ће да затре неман свијећу палимо на сплаву.

Стојимо у реду губавих до краја одани кнезу
са усана жељних љубави тргамо скупљену језу.

Одједном ватромет звукова Боже да ли то снујем
кроз гладне урлике вукова молебан царски чујем.

МАСЛАЧАК

И тако се једном оде у тишину
да се стави тачка
на вријеме што мину.

На све крхко земно да се стави тачка
просута по гори сјемена маслачка.

И тако се једном путем Христа оде
на сплаву што бљешти
изнад живе воде.

Док тоне у свјетлост слути да за паству
одлази ко светац ка небеском царству.

Зна да не протраћи своје земне дане
ако шта његовог
у нама остане....

Причешћен кад стане пред божијег суца
ореол ће изнад кренут' да свјетлуца.

„Грешан јесам али вјерујем да могу
рећи да сам душом
служио свом Богу

И да могу часно преко ријеке бола
прећи неоквашен с плаштом апостола.“

Ноћ претешка црна пада на Морачу
гдје вјетрови хорски пјевају
и плачу.

Просута по гори сјемена маслачка
кад се проспе сјеме не постоји тачка.

Сад столује Ђедо уз благослов Бога
крај Његоша
и крај Петра Цетињскога.

У ЧАС КАСНИ

Још једном те молим Господе опрости
што те у час касни издадоше гости.

Сад кад смо остали без варљиве наде
да можемо рећи: не знају шта раде.

С рукама препуним црних сребрњака
Јудини регрути гмизају из мрака.

Пропала је шанса да се људска врста
уз гријеха опросте освијести крај крста.

Наш облутак среће плови ријеком бола
уз посмртни мрмор задњег апостола.

Освијетљена сјајем догорјеле свијеће
Пилатова сјенка пада на распеће.

Као гуја пишти врбова свирала
и сад би свјетина Барабу бирала.

БРАВА

Кад босоног крочиш у разроку траву
у којој те свака влат по кожи жари
у себи ћеш кришом откључати браву
која крије давне позлаћене ствари.

И са те позлате кад скинеш патину
угледаћеш одраз који те наткрива
и пустићеш сузу што шкroppи тишину
за све што је било изван твога слива.

И док мутна сјенка постаје све дужа
док се медом пуне нека давна саћа
под ногама букет нерођених ружа.

Испод коже више нема оних мрава
само мјесечина што у јаву враћа
у којој се купа закључана бртва.

СПЛАВ ТИШИНЕ

Једном кад све оно понајљепше мине
када се наћеш сломљен у беспућу
када остану само болне крхотине
изрезбарен златник у давном сванућу
пронаћи ћеш себе у сплаву тишине
и у себе ући просто ко у кућу.

Јер само у теби још таворе наде
покидане давно ко рибарске мреже
вјерујућ да држиш пуну шаку браде
ослобођен звука и без равнотеже
тек кад ставиш тачку на крају баладе
бивши ће облаци престати да сњеже.

Слутиш док је снијега да и тебе има
да још бацаш обрис што улицом капа
идући ко просјак ка дворцу од рима
погнут попут сјенке преломљеног штапа
ослушкујеш пјесму птице у њедрима
јер од ње зависи чврстина канапа.

Ако на том сплаву не пронаћеш златник
дукат из прошлости што се тек сад злати
схватићеш у трену више ниси ратник
и ништа те више не може да врати
јер тек кад уз брдо поћеш као патник
мук ће да ти шапне колико је сати.

ПЈЕСМЕ | ЗДРАВКА
БАБИЋ

Здравка Бабић

БИЛА САМ СЕСТРА ЛАЗАРЕВА

Кажу да сам
у прошлом животу
била сестра Лазарева.
У земљу орлова
као звијезду малу
донијеле ме ласте.
Са ожиљком од трна
из Христовог тијела
рођена!
Пчелице ме поленом задојиле.
Вољом мајке Божије вођена,
да свијем гнијездо
под кровом који волим.
„Свјати Боже, Свјати Крепки
Свјати бесмртни...“
У Твоје име са усана
ријеч ми утекла.
Са очима боје свјетлости
к’о анђео сломљеног крила,
у молитви заспала
Док се Господ јави!

ЗБОГ НАС

Каква је ово
реплика љубави
Дотакла ми косу
лањска сјећања
У осмијеху од иња
помрзле јагоде
Зар овако
славимо прољеће
драги
Због нас је
посиједио и овај април
У мом ћутању
монолог камена и неба
Твоју сам косу
пепелом посула
Плаче прољеће
сузама пијаног пјесника
И ова пјесма је
као покора.

КОШНИЦА

Сунце ће препричавати
 колико уздисаја
 препраних росом,
 од дуге и звијезда
 уткаше пчеле
 у медно саће
 скупивши немире...
 Из нектара пољупца
 једног лептира,
 заспалог на лучи
 поленовог спектра
 са наших усана.
 Кћерка сам неба.
 Душа ми етерска, часна...
 У рукама грумен воска.
 На уснама мед.
 У коси бреза.
 Боже!
 Буди милостив!
 Небеска смо варница вјечности.

РАСПУКЛИ НАР

И кад ћутимо
 Ја чујем шапутање
 магије исконског даха.
 Из распуклог нара
 влажног пољупца
 љубав је васкрсла.
 Као чедна птица из раја
 додирнула нас нежно.
 Липе су процвале
 због тебе, мили.
 Док ћутимо...
 Са твојим дахом
 у маслини
 мога осм'јеха.

МИЛО МОЈЕ

У тамнини твојих очију,
 у невино поспалим звијездама
 сузе моје су препознале рај.
 Међу умрлим пупољцима надања
 мирише цвијет васкрсења
 и моје мило шапуће,
 да све што је твоје, моје је.
 У плаветнилу ненаписане књиге,
 у једној јединој пјесми
 гдје станује срећа...

АРИЈА

Видјела сам
 да си задрхтао
 кад си опипао
 звијезду падалицу,
 одбјеглу сузу
 са длана,
 због које је море замаглило.
 Зажмури...
 Тај сјај у трави
 нека ти душу опече.
 Нежно пољуби ожиљак
 у мојим зјеницама.
 Отисак усана твојих
 написаће
 Арију...

ЦРКВИ ЉЕВИШКИ

„Зеница ока мог гнездо је лепоте твоје“
 Усних те ноћас, уочи Ђурђевдана,
 указа ми се свјетлост, најљепша, Пресвета,
 Богородице Љевишка...
 Васељенски сабор, Светице.
 А, страшни Суд.
 Часовник стао, вјекови се укрстили.
 Душа Ти се на Небо ваздигла.
 У бодљикавој жици, љепотице, тужиш
 у болу земаљског јаука.
 Погурена од кише ледене.
 Долазим ти сестро, обалом немира,
 са иконом Светог Лазара у њедрима.
 Кандило запалила, јелек пригрнула.
 Мајка ми га срмом метохијском везла.
 Ето ме, Љевишко, наду одјенула,
 гробове да чувамо,
 Теби да се молим Теби за љубав, Метохијо
 мученице,
 Српска, видоводна, жуборна!

ЗБОГ ТЕБЕ

Зри невиност у пољима Муза.
 Свјетлост заробљена чека твоје погледе
 љепотом уздаха мами твоје шапате.
 Јави се пјесниче!
 Пјесмом воштаницом донеси утјеху
 нерођеном прољећу
 Угриј прсте поломљене жудњом.
 Открави хаљину од леда.
 Не чекај!
 Нешто важно кажи...
 Стиснуте јецаје у Шопенове ноте
 претвори
 Прије него падне последња киша
 И пјесма твоја...
 У првом лету анђела
 спусти се у откосе
 моје мртве косе,
 као сунцем окупане
 капљице јутарње росе.
 Због тебе пјесниче! Због тебе...

МУЛЕН РУЖ

Дрхтала сам
 у капима мириса
 баршунасте ријечи,
 мазила немире
 у ритму вјетра.
 Грлила бескраје...
 Изгубила се
 у твом врелом јецају
 од жеље згрчена,
 страсно предата,
 пољупцем убијена.
 Шта би рекао Ван Гог
 за твој и мој
 МУЛЕН РУЖ?!

ТВОЈА АТЕХА

Умотала сам те у врућ вјетар
 опила својом сузом
 и закључала на 9. страни
 Хазарског речника
 гдје пише
 Кад се пробудите
 и не боли вас ништа
 знајте да више нисте међу живима
 Ако нека жена пожели да те љуби
 убошће се на оштрицу сопственог срца.

ПРИЧА | ВИД ВИЦКО ВУКЕЛИЋ

Вид Вицко Вукелић

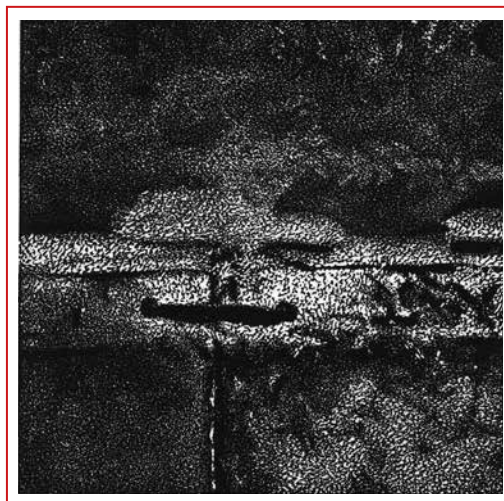
ПРОРОК

Свакакве приче су кружиле змијањским селима о чудном пророку. Људи су се плашили. Понекад им је он знао причати о некаквом злу које ће их задесити. Ми, дјечаци, смо били знатижељни, али о томе нам старији нису много причали. Кога год питамо, одмахивао би руком говорећи о некаквој, тобоже, ђаволској работи уз савјет да се молимо Богу. Чули смо да Светко, којег смо од миља звали Свеле, отац газде Милутина, зна много о томе, али да то нерадо прича па смо ковали план како да распричамо старца. Свеле је већ био времешан и покрети су му се доста успорили. У ове јесење дане свакодневно је ишао до шуме и купио грање како би зиму дочекао спреман. Покушавао је да донесе што више огранака, али нарамци су му били све мањи па је често конопцем везао веће гране и вукао их одозго преко брегова. Он има неку необичну сјекиру коју зове брадвин и коју свакодневно брише, иако није ничим упрљана. Има и свој пањ изнад куће гдје брадвином пресијеца сакупљено грање на одређену дужину, а онда по двадесетак исјечених веже и слаже испод магаци. Свето, Даја и ја смо му пришли и почели хвалити његов брадвин о којем је причао као о нечему тако важном и драгоцјеном. Иако им је био ђед, Свето и Даја су га звали Свеле, по имену. – Могу ли да узмем у руку? – питао је Даја не скидајући поглед са сјекире. – Ооо, нее, ђаволе боктубјо – запрепасти се Свеле у невјерици, како може то да га пита па настави: – Ово м је дао један чоек из Доњег Первана јер сам му у једном дану сав куруз с њиве у кошану преио. Брадвин је швабски, одма да вам речем, а с Нјемца се није шалт, како је доспјо до Доњеперванца, остала је тајна. Ја га имам од своје двадесете и он ће са мном, акобогда, у гроб. Уважавали смо све што нам је Свеле причао, а онда смо с њим ишли по грање, преко бријега и данима му помагали да носи огрјев из шуме. Тек пети дан нам је дао да његов цијењени брадвин пажљиво узмемо у руке, уз његово

надгледање и брзо му га вратимо. То је нама био знак да разведемо језик и да га приупитамо за чувеног пророка. Их, већ су нам се очи цаклиле од радозналости када бисмо се криомице погледали иза Свелетових леђа. Биће приче, биће! Чим смо му то споменули, он исколачи очи па засука бркове: – Шта ме то питате, за име Бога милога и откуд вама, дјецо, то даб ја тако нешто мого знат? Данима смо га убјеђивали док смо му помагали носити суве огранке, које је он звао суварци, јер је како нам каже, само суварке скупљао. Не дај боже да неко посијече младо стабло или грану с њега. То је за њега био злочин. Након десетак дана, Свеле пристаде да нам нешто каже о пророку, али да ником ништа не говоримо и да дођемо кад буде вече и млада недјеља. Пошто су Свето и Даја живјели у истој кући са Светком и његовом породицом, они ми тајно рекоше кад да дођем, а ја се сав стресох. Знао сам, бићемо чувари велике тајне Даја, Свето и ја! Чим се мрак спусти на село, мајци рекох да сам заборавио написати задаћу и да не знам без Свете, под руку ставих свеску и отрчах у Свелиће, како смо их звали. Ватра је пуцкетала у старом шпорету, а на сећији поред креденца сједили су Даја и Свето. На трonoшцу поред шпорета сједио је стари бркати Свеле који отвори враташца на шпорету и убаци дрво, а онда машицама извади комадић жара и стави га у отвор на лули, испод којег се запали сјецкани дуван и кућа замириса. – Нисте ником ништа рекл?! – рече Свеле полугласно. – Нисмо! – одлучно у исти час одговорисмо. Затим он неколико пута климну главом, погледа у замрачени прозор па поче да прича: – Те годне сам имо курузе, горе на Рамцама, нико толке није имо. Брат брату да не лажем, е, волки су бил! – исприча у једном даху. Ухвати се лијевом руком за лакат и склопи шаку показујући величину кукуруза. Затим настави: – А, жути ко злато, ма какво злато, ко сунце. Е, тад, бог га неубће, она несрећа Вујановћа наиће. Онај Симца, ђаво од чоeka. Наиће озго од Масала па

вели: – Добри су ти куруз, Светко. – Добри! – велим. Он се насмија и погледа у небо па ми јопет рече: – Све ћеш ти то, мој Свеле, у сепету једном кући однјет. – Шта велиш, будало?! – реко му ја, богам оштро, само што га не оћера са Рамница. – Оћеш богам – јопет се будала узврати на мене. – Поништјо се дабогда – реко му и настав свој посо, а он звиждућући оде доље према гробљу. Прошло је неђе три-четри дана кад се неки црни облац, озго са Ђукановог виса на село надвише. Чућеш ти шта ће бит. Пирну неки вјетар, ђаво га убо, сву бујад са штале однесе па говеда без крова осташе. А онда кад се поче увртат па све неке колуте прави, курузе трга па и у небо баца, а из онје црње облака киша се просу па све оне курузе што у небо није вјетар диго, поводањ однесе. Браћо драга, оно у животу видјо нисам. Оно т је ђаволска работа, да Бог каже да није. И како он рече, црко дабогда, све у један сепет стаде. Отад сам, дјецо драга, кад Симцу видим, крио се па нек он ћаћи свом курузе одмјерава. Ми смо га нетремице гледали, док је он димове на једној страни уста кроз лулу увлачио и одмах их на другу страну избацивао. Загледа се у плафон па опет у замрачени прозор и бркове уврће. – Моја дјецо – настави Свеле па дим увуче, а на другу страну уста га испусти. – Кажу да је све погађо, змија га ујела. У Вујановћма је сваком говорјо какво ће теле крава отелт и колко ће крмача прасад опраст. Једн су га се бојал, а други су, да вам речем, у њега неку вјеру имал. Кажу да су људ на младу неђељу код њега долазл и питал га за врјеме какво ће бит. Једном је чоку из Доњег Первана реко да дјецу не може имат, на шта се овај наљутјо, ал кад се у те његове тврдње увјерјо, по помоћ је код Симце дошо. Симца му реко да у наместир Гомјенцу оде и да се Богу

помоли па да од Бога дјете тражи. Богам, није прошло неколко мјесеци Доњеперванац му пуну торбу сувог мяса и сланне донесе па му рече да му је жена носећа остала. Реко је да ће неко мушко дјете из Дамјановића неке паметне књиге писат. А, твом ђеду Мјајлу је реко – у мене прстом показа па настави – да ће осморо дјеце сарант и да ће девето живо остат. Енот ћаће, девети у Миољке, ниједног нема прије њега, све, божпомоз у црну земљу ошло. Ђаволски је тај Симца бијо, бојо га се народ. Реко је да ће све суботичке воде неко црно врело попт и да ће с неба за врјеме рата рана падат. Боме, кад је јоште рат трајо, неки су људ кру из авиона бацал. Реко је да ће људ сам са собом причат и да на Змијању неће толко народа бит, да ће се људма чинт да је од пања чоек. Реко је да ће људ са кутијама неким малим причат и да ће на другој стран свјета оног другог с ким прича видт. Шта је он то мислјо, бога питај. Свеле опет отвори враташца шпорета па убаци мокро дрво да пригуши ватру. – Реко је – настави Свеле с причом, у прозор погледа – да ће се син на оца узвраћат и да ће снаје куће водт. А кад је умиро, реко је да ће све ово што он прича неко у књигу турт и да ће на другом крају свјета о том читат. Реко је да га изнесу надво, да у небо погледа па ће им о тајни свијета нешто важно рећ, ал су се бојал па га нијесу ни изнијел. Касније, кад су га саранл, људ су причал да су га ће ној ће ној вићал и да се неком и јавт знао, ал о том ја неб. Тако вам је то, дјецо било. Сад је касно, ти, Вуче, кућ ид, а вас двојца у кревет и да вам речем, о овом ником ни а! Отрчао сам кући, легао у кревет, покрио се по глави и заспао. У сан ми дође Симица, насмијан и бијел са крилима до земље па ми даде неку златну оловку и рече да ће ми требати.

МИРОЉУБИВА АКТИВНА КОЕГЗИСТЕНЦИЈА; линорез; 16 x 16 cm; 2021.

ДОБРЕ СТАРЕ ИГЛЕ

Како би Луси рекла, бити са добре стране
добре старе игле
Психоделици у лечењу, зашто се ништа не зна о томе
Када мрље црног на папиру постају речи и реченице,
зашто се ништа не зна о томе
Када им тачно, придајемо смисао, транспонујући се тамо,
бивајући у дијалогу са аутором песме
Зашто се ништа не зна о томе
До момента када је стварао садржај, до ког ћемо доћи можда
за педесет или сто година
Продрети у мозак и његове могућности, питања свести
психоделици и поезија, то чине спонтано
Евентуално будистичке праксе, али зашто се ништа не зна о томе
Психоделици у термалном стању болести, зрачећи пред смрт
добротом, подршком и благошћу
према онима који остају
Престрављени
Препустити се етарској наркози поезије, не само
код терапије него и дијагностике
Јер супротставити се шоку
теже је него лечити
У ситуацијама фантомског бола, уз нарушен сан
и расположење
У трауми око дела који недостаје, ко
Ко, сем поезије

ДРЖИ СЕ ОНОГ ШТО ИМАШ

Некада посумњам да имам шта у уху,
тресем једну страну, другу
тражим, ослушкујем
Опипавам по темену кожу, израслине, кврге
истежем руку,
изокола истражујем потпазушну јаму
Жлезде грлене, стомачне органе
вене на ногама спреда, одострага
Прсте ножне, да није шта урасло,
шта се прикрпило
Тражим, сваки дан тражим
Један ми лекар рече, тражи, тражи
и наћи ћеш
Но, он не разуме
Живети са уљезом, бити узнемираван свакодневно
пратити мисли, тешке црне
Значи бити близак са собом,
Везати се, припадати,
то ми је одувек недостајало
Овако, ја и моја болест
није то мала ствар, имати неког
Сумњати у надлежности, имати отклон ка другом
Последњи је отпор,
дуготрајног живота у самоћи
Рекли би, породични обрасци
емотивног реаговања, на мучно
И препоручили,
отворити нове перспективе!
Но, ко се једном опекао,
држи се оног што има
Не спекулише

ЕТАРСКИ ВОРТЕКС

Резонантна вибрација изворној садашњости
зато се око поезије окупљају
Увиђају да је оно што говоримо небитно, долазе овамо
да са нама буду
Наш етарски вортекс њихово је возило,
емитовање која се тражи, будућност која се тражи
То се увек тражи
Шта ти причаш шта ја причам, кога то занима
важно је шта зрачиш
Ево реци нису деца покрадена
ево реци, не пљачкају нас или ако и пљачкају

даће нешто у каритативне сврхе
Ево реци председник је нормалан, потпредседник
није битанга, али космос
Он и даље реагује, само на основу емитовања
Да и будала може бити продуктивна
законима акције и реакције, то је доказано
Али морао би бити занет као Анштајн, па не видети
да у размаку од једне до друге позиције
Иста је садашњост, увек садашњост и тамо и овде
Вечито сад, то једино поезији није страно
Мораш заиста бити занет,
мада и занет може бити продуктиван
Да није садашњост код тебе, садашњост код Рембоа
како би писао поезију
Како би знали да треба да те следе
да си им једини спас

ИЗГЛЕДА ДА СТЕ ДОШЛИ ДО КРАЈА

Радовашница, 24 сата отворено
преседање, три превоза
Велика Ремета, затвара се ускоро
Врањаш затворен, дођите нам сутра од 7.00
Заова, додај радно време
Света Меланија Римљанка, прелеп женски,
затворено
Рођење светог Јована Претече
Јањуша, предложи извор навођења
затвара се у 19.00, дакле сада
Павловац у Кораћици, далеко
Одабери област,
покажи све и прикажи листу
женски манастири,
чудотворни манастири
За бољи доживљај, укључи локацију
Најбоље оцењено, отворено сада – нема резултата,
Одустани или додај још филтера
Изгледа да сте дошли до краја
Изгледа да сте дошли до краја

ПРОЋИ КРОЗ НЕУРОТИЧНУ ЗАВЕСУ

Рећи да је свет свињарија
 да је бог мртав
 Да не идемо никуд, то је осредња књижевност разумеш
 Застарело је пити кафу са млеком, услед опште тескобе
 док свет умире, пити кафу са млеком и говорити
 Како свет умире
 Донирати тамо где си све отео,
 и говорити да свет умире
 Изводити свој мали опсцени перформанс
 потписивати објаву, са Дан проведен у природи,
 а у првом плану гузови и критиковати
 Свет који ти узима интиму,
 говорити како свет умире
 Здрава особа пркоси препуштању
 нема проблем да пређе, с Кафке на Кастанеду
 са Сиорана на стрипове
 Здрава особа често се смеје
 Читај Песник у Њујорку и читај Сусрети са изузетним људима
 можда ћеш променити мишљење
 Здрава особа мења мишљење
 Књижевност је бескорисна,
 ако не мења мишљење и
 здрава особа не пише овакву песму
 Здрава особа пориче да пише

САМОСТАЛНИ УМЕТНИК

Какве су некад песме писане
 ужелела сам се тог доба, у та доба...
 Могао си отићи у поезију
 када се чинило да је све изгубљено и бити спашен
 Песма би најједном постајала заклон, за млади твој живот
 неснађене снове
 У ком си могао бити ломан и рањив, заклон
 у ком си могао да похраниш,
 Истоветног себе са лирским својим субјектом
 Заклон, у ком си при посебној светлости риме
 остајао надаље тек рођен, знајући да тебе и божанско
 ништа не може раставити
 Ех, какве су некад песме биле
 тачне и топле, могао си руку у ватру ставити
 Ствари су биле чисте
 Одатле, из тог склоништа за смеле, свратишта
 за одбачене

Излазио си осокољен, струјама се супротстављајући
као бакља усред колоне
Бринути о наредном тренутку, слеп посве за сад и овде
није било шансе томе се предати
Сада би свет значења,
универзум мисли,
Чисто платно странице, причу о љубави и губитку
животу и губитку,
симфонији свуда около и губитку
Глас страсти и ватре, глас који разговора са душама,
поезију где душа с душом прича
Гурнули у радни стаж, самосталног делатника у области културе
правилником о ближим условима,
мерилима о критеријуму
Опоменули те, да водиш рачуна о динамици објављивања
имајући у виду, редовну четворогодишњу проверу
Од тебе отпадника, направити још и издајцу,
који дивну своју поезију напушта
Услед поштовања законика о
самосталном уметнику

ТРБУШАСТА ЕЛИЦЕА

Гледаш како Миозин протеин
У папучама сав вижљаст, дигнутих руку
као Чича Глиша, ритмично
Вуче на својим нејаким плећима, Ендорфин
ка унутрашњем делу мозга
Способан да енергију претвори, у механичку силу
Ружичасти малени Миозин
огромну зелену куглу опијата
Са толиком преданошћу, гибајући се
Мој Миозин седи на трonoшцу,
чека Елицеу
десет милиграмску филм таблету
Задужену за сурово одушевљење
за нову визију паузе,
за рану која не затеже
Добра моја трбушаста Елицеа
уради на дневном нивоу све што може
После још само ноћ
те дан поново
Без хормона среће

ПЈЕСМЕ | ПЕРИЦА
МАРКОВ

Перица Марков

ТАЈ ВИТЕЗ
ДОЛАЗИ ИЗ ГАДАРЕ

Ветар шиба и сунце ме милује
муња је мехур грома
треска после кише
кад све се слије и утиша.

Увек и бива
увек и даје и даваће
тишином која мене
бесомучном, увек, пре;
да нежност живи ако већ мре
са молитвом Рашког ескадрона.

Свети Немањо и Света Анастасијо!
Дајте ми приспеније
за изгон легиона!
Теби да певам
Лепа моја и једина Србијо!

ОКО БАДЕМАСТОГ
КЛОБУКА И ТРНЦА

Чекао сам
лобању бегунца
зеницу снега из росне даљине
папирусу – зрнце
и минут из архиве.

И све равно
било је давно,
а опет накосутра
смејаће се завист;

јер од блаженства
посред крста
нестаће смрт и доћи јутра!

НАОЧИГЛЕД СВЕТА,
ОКОЛИНЕ

Од гладних, жедних, неутешних
речи тискале су свитак
љубезна слова и бдења духа

језиком срдца
изоштрене ране
наочиглед ока, уха

због тражења пута
путника, странца
блажности и околине.

НОЋАС ЈЕ
ЛАВЕЖ ПРАТИО ЧУВАРЕ

Заборав свећа љубио простор
и милост певала нам све
ловор кад окити нас
и окрепи срећа
руј зоре к'о пас.

Ал' сврха ретка је
од стуба соли у нашем оделу
= Ево ти ледни ланци
и жмарци за тело! =
Кад већ пљујеш и лајеш
оном што блиста изнутра
ко дјева невина и чиста!

Па крени и Ти већ једном
да ћутиш и дајеш тако чиста
= И Ти опет да заблесташ!

ПЛАКАЋЕ ЧОВЕК АКО СПАВА ПУТУЈУЋИ

Звониће звона
тишином службе после конца
разбиће се вешало од новца,
а књига живог живота
даваће перо и лист.

Да кажем од крста и круга
кад врзмао се обелиск.

Већ је касно!
Хеј шоферу харфе
од кучине – идилично
живи тутор наших права!

А кад постранице
скочи станце калфе
блистаће се хармонично
жедна јава кондуктера
и ова карта са дистанце.

ЗБОГ ЈЕДНЕ ЧАСНЕ РЕЧИ СВЕТЕ

То кумрије то грлице то гугутке
око гнезда стоје, па лете
високо, па ниже
по земљи рашкој, банатској!
Па, како бих знао
о, давних дана давној зори
да раст је само станиште света
брига сама
и да оне, ето, често са нама круже
око инсеката.
Зрневље и бобице бобају
и код водице лепо се служе
да крила своја испруже!

И гугут носе
те небеске птице
за живот нови што им треба
сваког сата и сваког минута
стуште се видиш = Овде! =
И спусте Банат до Карпата!

ИДЕШ ЛИ ОДАНДЕ ОДАКЛЕ СИ КРЕНУО ДА ИЗЛАЗИШ

Да налазиш
Да си се изгубио случајно
Заборавио штошта
До зла тога
До праваца свих не може се
Право је само првенство, те иди!
И дођи Ту! Дотле!
И ето себе што си Ти
Што види себе
Кроз друге у теби и себи
што су ТИ!
И они кроз више њих су шире
Шире од пространства замршених
глупости
Каже то – клупче клупчасто =

Има има Бога!
Ако Тебе има
И ако ћеш дете, тако =
Дођи једном изненада!

Има доста до колибе
А има и до града!

ПРИЧА | САША
КНЕЖЕВИЋ

Саша Кнежевић

ЗА СВЕ ЈЕ КРИВ МИЛЕ МОНСТРУМ

Баба Винка, татина стрина а наша прва комшиница, имала је највећу крушку у улици. Од њених плодова пекла се најбоља ракија у вароши. Шкрта колико и сирота, Баба Винка је унапријед продавала сав род, а Дуле Биртијаш јој је плаћао што у ракији, што у мливу, шећеру, масти, свему чиме се купују сироти. Како је крушка живјела крај пута, татина стрина је везивала свог пролињалог кера Меду за стабло. Можда је баш стога пењање и крађа тих плодова постало нека врста иницијацијског обреда за дјечаке у нашем крају.

– Ко ми убере, ено ону најслађу, пољубићу га.

Данима сам се храбрила да ово кажем, јер се увијек у овој сцени појави неки жабац спреман за пољубац, спреман да за тај пољубац погине, спреман да прескочи ограду, превари кера, узвер се, убере воћку, виси кô Тарзан на грани вичући Оооо Винка, ћушне ми крушку под нос режећи, *На ти!* Милорад није изгледао кô жабац, Милорад је био говедо.

– Жао ми је, али ја уопште не волим крушке.

Миле ме само погледа телећим очурдама, завитла ону крушчетину скроз у моје двориште, те ми свавинта такву шамарчину од које фино падох на дупе. Дјеца су се смијала док се Миле славodobитно лупао по прсима.

Сутрадан је почињао септембар и ми смо кретали у први разред. Учитељица је по некој само њој знаој злологици одредила да ја у једној клупи до прозора сједим с Милорадом. Или он са мнош, свеједно. Није знала да сам ја била виртуоз тривијалне хистерије која је резултовала доласком педагогике која је само удуплала бесциљну акцију на мом освјешћивању. Увидјевши да су оне много чвршће од мојих родитеља и баке посегла сам за крајњим швиндлом:

– Он је монструм, вриснух преко сузе.

Ту је ријеч мама користила за тату након што би изашла из спаваће собе у ријетким тренуцима кад би се обрео код куће. Нисам јој схватала значење, али је чак и бака на њу одустајала од непринципијелне подршке свом сину. Милета је педагогика распоредила са Душицом, најљепшом дјевојчицом у држави, а мене је учитељица саму смјестила пред себе, на посматрање.

У сриједу сам дошла раније у школу и татиним перорезом и на њеној страни клупе исписала *фукса*. Душица је случај одмах пријавила учитељици као оштећење друштвене имовине, јер, наравно, није умјела читати, ипак је она била најљепша дјевојчица у држави и потоња прва пратиља и друга пратиља. Учитељица је зграбила моју торбу и повела ме код педагогике. Тамо су је истресле на неки сто пун папира, а потом сам морала извадити све из џепова, чак и перорез и спустити га поред слике на којој су се нека дјеца смијала покрај мора. Зачудила се кад учитељица рече да сам нешто написала, а кад јој ова објасни да сам то изрезбарила перорезом, уочих и дозу дивљења на њеном мртвом осмејку. Таман хтједох да се похвалим како сам с татом на шупи истим перорезом исписала цијелу *Заклео се бумбар*, јер ја још нисам умјела чакијом исписати љ, ш и још нека словца, кад ме приупита:

– Знаш ли ти душо уопште шта значи ова ријеч?, на што ја само оштро слегах раменима.

– Ал' знаш да је нешто ружно?

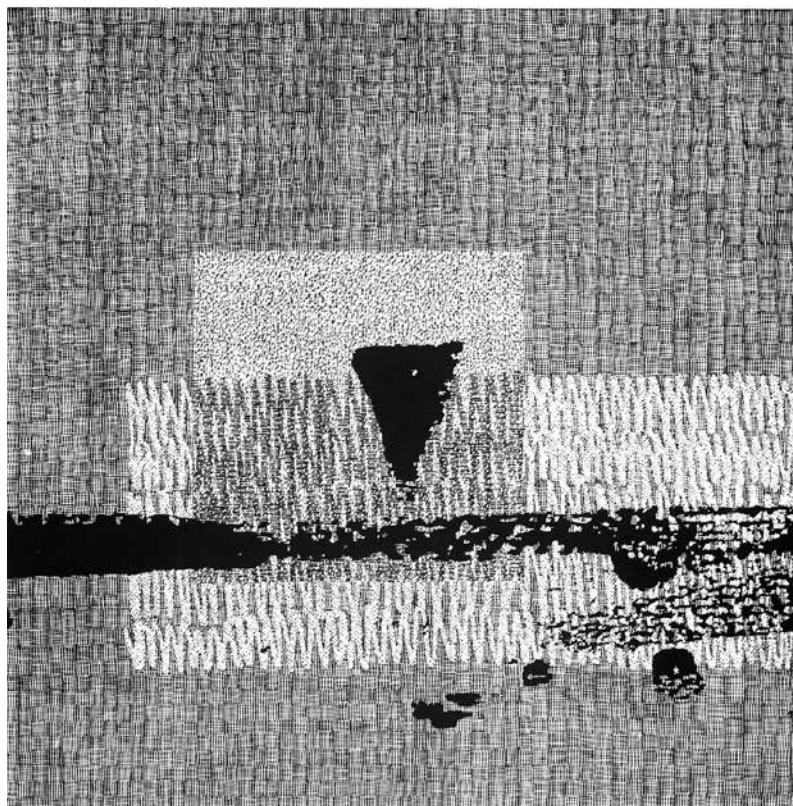
И мој муж зна да је ружно, али се ни пред дјецом не либи да ме тако назове. Он је само још један монструм којег сам пустила у своја јутра. Послије првог шамара жељела сам да му онај перорез забијем у стомак, последије прве модрице хтјела сам да му га сурдукнем у око, након

првих батина, након првих батина одлучила сам да играм једну игрицу у којој је он био Миле монструм, а ја Даница, па ми се свидјело. Двије године сам глумила Маму, а он је био Тата, а онда сам престала да глумим. Својски сам се трудила да зарадим сваки ударац.

И онда јутрос. Дјеца су плакала. Полицајац је стајао у кухињи. Био ми је познат однекуд. Дјеца су плакала као да им је био отац. Понудила сам га кафом, захвалио се и рекао још нешто. Рекох дјечи да данас не морају у школу и да јаве баби и дједу. Кренула сам са њим, водио ме је да га идентификујем. Други полицајац је возио, онај је нешто причао, да су га газили у крчми или тако нешто. Ја бих то ионако одавно учинила да ми је

педагогица ономад вратила перорез. Познала сам га по бурми коју сам му ја купила, ја сам своју давно изгубила у нечијем кревету. Послије тога, кад год би ме тукао шапутао ми је на уво, *Реци фуксо, коме си га натакла на...*

Замолила сам полицајце да ме одвезу до куће мојих родитеља. Тамо одавно нико не живи. Ја сам, ја сам... Често сам ту долазила, никад сама. Сјела сам у двориште. На шупи се још назирало *Да ће на ливади...* Тараба између наше авлије и дворишта татине стрине Винке изложена је у неком од задњих ратова. Дошла сам до оне крушке, са које су усахле гране висиле као дроњци с напуштеног страшила. Сјела сам под њу и мукло заплакала. И крушка је плакала, баш као у оној причи.

НЕ БАШ ЧВРСТО НА ЗЕМЉИ; линорез; 53,7 x 53 cm; 2015.

ПЈЕСМЕ | СЛАЂАНА
МИЛЕНКОВИЋ

Слађана Миленковић

ПАР ЦИПЕЛА

Страдалима у Голубинки

Тражим пар ципела број 38
Не носим сандале као моја мајка
Ни ципелице као моја сестра.
Хапсе, воде у логоре.
Падала је киша, заправо није.
Падао је снег, вејао је и вејао.

Тражим ципеле било који дан, свуда
тражим очи раскопане у врелини снова
сестре живе бачене у јаму.
Крхка, у јединственој гала хаљини
гранитног споменика.

Учитељица испред школе заклана
стоји уз своје ђаке непоклобљиво одана.
Тражим, тражим - увек тражим речи
које миришу љубичасто.

Јутрос полако пада киша у тишини.
Не, заправо пада снег као луд.
Тражим пар ципела број 38
као моја бака, мајка и сестра.

Тражим неке ципеле августовске
на дну овог мртвог мора,
на месту миниране цркве.
О страдалништву народа
Нема друге речи да се дода.

КОЗАРА

На дубокој рани прошлог
на ожилку планине
напуштен окамењени пламичак.
У реду за јаму чекао је
у небо развејан пепелом.

У грчу радости нових родитеља
цвет
позира на панорами бола, нем.
Име не зна,
веру не зна,
нацију не зна,
ништа о себи не зна,
чека вихор за прошлост,
до семена зла
траговима небеским
сићи до корена.

Латице ветру преносе јесењем,
вртећи се у круг
да се цветови у пролеће врате.
Не зна зашто ту.
Причали су.
Да се назру,
да се буде свој на своме.
Са себи једнакима.
По белегу се позна.

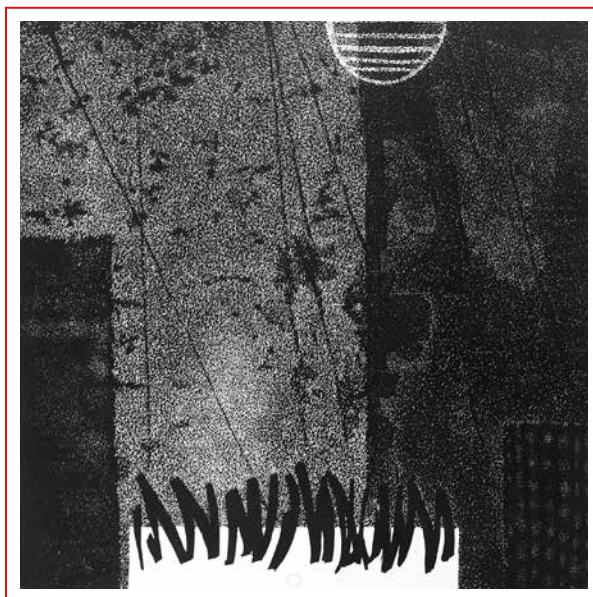
ШАЈКАЧА

Солунац и ратни другови му,
пожутела фотографија.
Сваки пут кад свети водицу
поп пита за њих.
Приповеда се после
у кући све до Васкрса
о подвизима и мукама.

Војничка капа
склопи је у руци са бочне стране
и стави на груди ономад
преко Проклетија.
За ременом или о појасу лети,
Албанску голготу прегазила
на ушима војника, по цичи зими.
Од чоје и да греје и да хлади
и шта год му треба да ратник под њу стави.

Шајкашка капа тамноплава
као галеб – чајка до Шкотске
потом по целом свету
да подсећа на птицу у лету.

Једни је измислили
други прославили
увек има времена да се спасе
шик шајкача
украшена бојама и дезенима
права капа за 21. век.

КОРАК У ПРОШЛОСТ; линорез; 53,7 x 53 cm; 2018.

ПЈЕСМЕ | МИЛЕ
ЛИСИЦА

Миле Лисица

ТУЖНА ЛЈУБАВНА ПЕСМА

Између нас и њих море
Лавиринт
Успавана емоција
Коју нема ко да наслика
У футуру

Између нас и њих ветрењаче
Небо које чека кишу
Киша која чека небо
Испод ноктију

Између нас и њих пас
Нацртан оловком
На безбедној удаљености
Од срца
Од очију

Између нас и њих
Тужна љубавна песма

И прсти
Што вековима неустрашиво вриште

Љубав
Само љубав

ПОРЕД ПУТА

Топи се дрвеће

У оку урамљена брда
Цели октобар

По крову горе звезде
У недрима голим рађа се песма
Епитаф за слепа слова
Жутог лишћа

Дамар дивља
Свет је преплашен

Чује се само
Тихо
Тихо

Срце
Лупа

Мирише соба на белу кафу
Таква је јесен

Мртва трка слова и пса
Поред пута

ИЗМИЧЕШ МИ

Измичеш ми дубоко под морем
На моје раме наслоњена

Измичеш ми из залогаја сунца
Са фотографија сложених у кутији од ципела

Измичеш ми у очима пијаног свирача
На париским улицама које си волела као оца и мајку

Измичеш ми у овај дан отрован даљином
У име жеља неостварених

Измичеш ми из бескрајног бескраја
Љубави ове

Измичеш ми од једне руке до друге
Да ме небо цело боли од недодира твог

Измичеш ми за две лепоте света
У облику неједнаком

Измичеш ми
Свуда где пада лист и цвета цвет

ЗАР ЋЕШ ОД САД ДА БУДЕШ ТРАВА

Да ли ти недостајем
Када из пупка земље рађа се сунце
А јутро замирише
На ненаписану песму
О љубави
После љубави

У мом срцу још гори уље јуна
Око ми пије облак бели
О зар ћеш од сад да будеш трава
Зелено поље
Што се на кришке дели

Да ли ти недостајем
У капима кише
Кажу да све умире у своје време
Не веруј
Љубави
Љубави остаје много више

У мојој души још је онај акварел
Небо се стиснуло уз тло
О зар ћеш од сад да будеш трава
Трава
Само то

ДО НЕБА ЉУБИЛА

Дан нас је прогутао
Легао на леђа
И смешка се
Смешка

О љубави није било ни речи

И јесен је легла у нас
Цела
Дрхтава
Још уплашена од наших жеља
Наших раширених руку
У правцу новембра

О љубави није било ни речи

Улица у нама расплакала је хармонике
И ми смо почели плакати

О љубави није било ни речи

Сети се

Само је тишина
Залеђено море у нама
До неба љубила
Љубила

СРЕЋА СЕ ДЕШАВА НА ЊЕНИМ ХАЉИНАМА

Шта ако се пробуди нека бескрајна дубина
У мом ушећереном оку
Као размажен пас на њеним хаљинама
На којима још шуште звезде
И котрљају се јагоде зреле

Шта ако кактуси бесно процветају
У венама пуним наранџиног сока
Као небо у свитање
И кожа заувек постане лето
У чијем загрљају спава брод
Само њеног мора

Шта ако је душа рођена
Да буде украс црно-белим фотографијама
На трепавицама да је носиш као пахуљу
И да си цео живот слеп због тога
Што љубав коју си упознао као дете
Није љубав која тебе одраслог зна

И онда се два живота питаш
Да ли је и срећа
Срећа
Или је то био само траг твојих прстију изгубљен негде

На њеним хаљинама
На њеним хаљинама

НОЋНА ТИШИНА

Ноћас биљке имају моје очи
Дрхте изнутра
Под твојим небом

У зглобу тишине магла се мрести
А жута гута белу

Ноћас јесен улази у собу
Замишљена
Тај бакарни циркус боја
После кише

Ноћас од лишћа жута
Ништа
Ништа
Није тише

ПРИЧА | ЛЬИЉАНА ЛУКИЋ

Љиљана Лукић

ЦРНИ ЂАВО

Сњежне пахуље сустижу једна другу и пред Милинковим очима трепере у тренутку заустављања воза. Трепере, заправо, пред снажном дизелком коју Милинко зауставља док се најава: „Брзи воз Атина – Париз стигао је на трећи перон“ губи негдје у сњежној бјелини стапајући се с њом.

Једним погледом Милинко обухвата масу путника на перону, од којих се већина склонила под кишобране. – Црне печурке! – прође му кроз свијест и то га онерасположи. Потражи очима киоск на перону и претрну од језе. Ко зна, можда ће баш тад наићи неко да купи његову нову збирку пјесама овјенчану већ двјема значајним наградама. И ко би мислио да је писац те збирке баш овај Милинко, машиновођа тешке дизелке која се баш у том тренутку зауставља.

Милинко сам себи понекад изгледа као највећи срећник, а понекад као патник. Нико не види да иза смиреног возача локомотиве стоји његова сјенка – Црни Ђаво који га тјера да пише и онда кад је најуморнији. Нико не види кошмар који Милинко носи у себи нити чује Ђавола који му шапће: „Пиши! Пиши!“. Шапће му тај Ђаво при клопарању воза и Милинко шкргуће зубима што не може да напусти своје мјесто за командном таблом и узме свеску у коју пише стихове. Уосталом, престао је да је носи са собом. Нека је у поткровљу његове куће, зна да га чека кад сви други заспе.

Јер тад Милинко другује с Ђаволом. С Ђаволом који му говори стихове а он, Милинко, их само записује у дебелу свеску, на чијој првој страници је слика Добрице Ерића, пјесника из Грузе, који је Милинков узор и с којим се и лично упознао на једном пјесничком сусрету. „Орфеј међу шљивама“, „Робинзон из Грузе“ писао је најсложеније пјесничке облике, а завршио је само

основну школу. Све друго постигао је сам. Тако је и Милинко упорно читао и радио док је успио да његове пјесме добију значајне награде а велики писци га тапшу по раменима истичући своје дивљење изазвано његовим стиховима.

А како би то Милинко могао да није Црног Ђавола који му шапће стихове а он их само записује. И тако Милинко ствара један нови свијет, непостојећи до тада. Не вјерује он у Ђавола, али то писање чини му се нечим нестварним јер откуд би иначе машиновођа, син Петра и Стојке из Главичорка, ожењен и отац двоје малољетне дјеце, могао из своје памети, као из суве дреновине, да исциједи у перо вијугаву путању тих пјесама којима се диве и највећи znalци књижевности. Које су то силе које ће му дати специфичну тематику пјесама и ко то управља његовим мозгом док он све то измишља?

– Престани већ једном с тим писањем! – као да чује глас своје Стане и види је како га гледа продорно, готово заповједнички. Престао би он да може, ево овог тренутка из тих стопа, али Ђаво га тјера. Цери му се Ђаво, али Милинко покушава да схвати да то, можда, и није Ђаво крив јер не може он бити крив што Милинко једва чека да узме своју свеску у руке јер он пише увијек оловком, како је навикао још у основној школи кад је почео да пише прве пјесме.

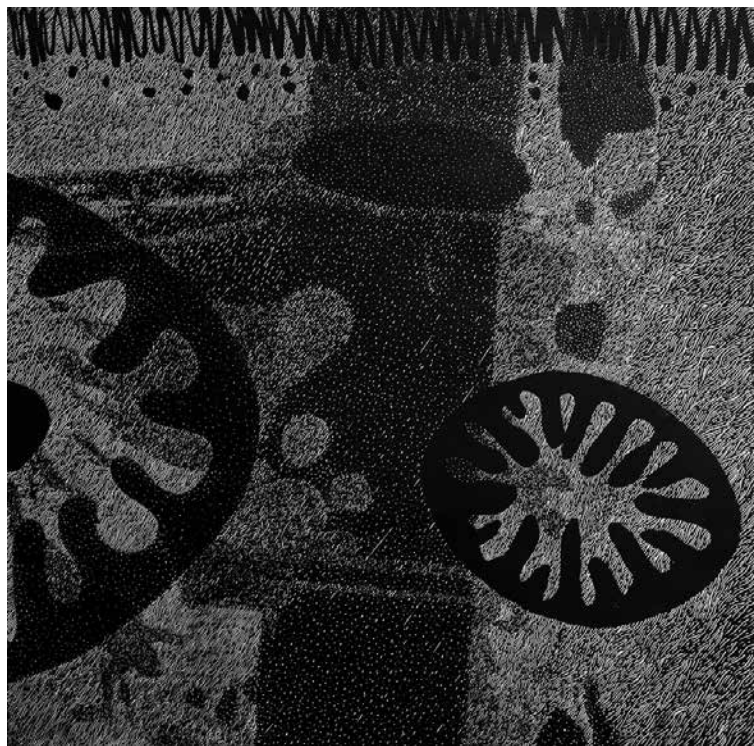
– Свако је ковач своје среће – пролази Милинку кроз главу и он руком брише стакло на локомотиви као да за то нема специјалне уређаје. Чини му се да ће руком одагнати неку маглу која му се ствара пред очима. И као да кроз ту маглу види познатог писца како сједи за својим великим писаћим столом. Сједи и пише полако и натенане и не знајући колико је срећан у свом свијету срећном који га води у славу!

А он, Милинко, дрнда у овој локомотиви, коју вози већ дванаест година и којом је „протрчао“ земљу уздуж и попријеко, ко зна колико пута, вози ову дизелку трудећи се да обавља свој посао савјесно, онако како му нико не би могао приговорити. А и није, него су га хвалили и награђивали за тај рад. Примајући признања, чинило му се да је кривац пред онима који га награђују јер они и не знају да иза њега иде његова вјерна сјенка Црни Ђаво који му не дâ да се сасвим преда свом послу. Јер само кад би се могао ослободити тог Црног Ђавола?!

Па и код куће би тада било другачије. Могао би да се опусти и ужива са својим најближим. Док га синчић вуче за бркове, а ћеркица за рукаве, он не

би имао пред очима Црног Ђавола док му говори: „Пожури! Видиш да у теби настаје нова пјесма! Па то није узалуд. Као сасвим непознат, добио си већ низ награда. Ко не би био поносан на то! Знаш како је речено: ‘Ни дана без ретка!’“ Али Црни Ђаво не схвата да он, Милинко, нема времена да се игра са својом дјецом, да натенане испија кафу са својом Станом, да иде у посјете пријатељима, да попије неку и у кафани с друштвом, да...

Црвена капа отправника возова упозори Милинка да ће ускоро знак за полазак. Спазивши га, Милинко потегну ручицу. Воз крену клопарајући. Сњежна бјелина истисну слику Црног Ђавола који узлетје негдје високо у небо.

НЕКА ЉУБАВ ЦВЈЕТА! линорез; 45 x 45 cm; 2024.

ПРИЧЕ | МИЛЕНА ДРПА

Милена Дрпа

ХЉЕБ И СУЗЕ

Добацивао сам стару дугмад до зида наше накривљене штале кад ме мој брат Марјан позвао да одем у Томин млин и затражим на зајам шерпу брашна. Није ми се ишло јер сам увјежбавао добацивање дугмади што ближе зиду. Припремао сам се за игру коју смо звали блишка и коју смо играли сваки дан кад смо се враћали из школе. У тој игри побједник је био онај који је своје дугме добацио најближе означеном мјесту. Он је од осталих учесника у игри добијао по једно дугме. Од тога није имао никакве користи, али је нека страст чинила да се осјећао страшно важним док је ишао кући са цеповима отежалим од шарене дугмади.

На Марјанов позив тргнуо сам се љутито и таман хтио да му се супротставим кад сам примијетио како је блијед. Обрве су му биле некако чудно опуштене, а шешир нехајно накривљен на десну страну. Моја љутња нестала је у трену. Знао сам да тешка болест туберкулоза у неким данима начини од мог брата оронулог старца. Срећом, он се послјије таквих дана опорави у болници у оближњем граду и опет сине и подмлади се.

Марјан је био наш најстарији брат. А како су нам оба родитеља умрла рано, није нам био само брат, него и отац и мати. Никад о томе није говорио, али ја мислим да се није ни женио зато да би нас четворо извео на пут. Нарочито је бринуо о мени због моје краће ноге с којом сам рођен и због низа операција које су извршене да би се нога бар мало продужила.

Иако сам био мален, некако сам разумио све што се дешава у нашој кући и у нашем животу и зато сам Марјана посебно волио. Поштовао сам га и слушао без поговора. Тако је и жеља да му се одупрем кад ме позвао да га послушам трајала само трен.

Покупио сам своју прашњавау дугмад, стрпао је у задњи џеп, једини који није био шупаљ, и кренуо за њим према кућним вратима. Марјан је ишао споро, кашљући суво сваки час и придржавајући се за тарабу којом је било ограђено двориште. Нисам га ништа питао. Знао сам да не воли да говори кад га стисне болест. Дохватио је с расклиманог стола поред куће дубоку плаву шерпу, пружио ми је и невољно проциједио:

„Реци Томи да ћемо и овај и проšli зајам вратити чим продамо сијено“.

Кренуо сам према млину безвољно, премећући олупану шерпу из руке у руку. Врела прашина пржила ми је босе табане, па сам сваки час убрзавао ход бацајући своју краћу ногу и дижући облачиће прашине иза себе.

Кад сам стигао надомак млина, обузела ме стрепња јер никад нисам знао како ћу проћи код млинара Томе. Иако нам је био први комшија, није му сметало да ме наружи без разлога кад год је био лоше воље, а обично није пропуштао прилику да ми грубо да до знања да смо ми сиромашни, а он богат.

Испред млина је сједило неколико људи из нашег села. Ковач Мићо им је по обичају причао о својим војничким данима, а они су помно слушали његове по сто пута препричане војничке подвиге и успут потезали из флаше коју им је млинар износио чим би се окупили.

Док сам прилазио, први ме је опазио Мато Клицо и одмакнувши флашу од уста довикнуо:

„Еј, шепави, шта рече, хоћеш ли ми дати сестру Матију? Купићу ти за њу ципелу с дебелим ђоном, па ћеш и ти моћи да наћеш цуру!“

Обрисао сам надлактицом нос и знојаво чело, повио се и ћутећи прошао поред Мате, тражећи погледом у унутрашњости млина млинара Тому. Срце ми је тутњало као млински чекић, а у грлу се створила кнедла која ми није дала проговорити. Чинило ми се да ми се моја шепава нога све више скраћује и да ће потпуно нестати док су ваздух испред млина пресијецале пијане шале и поруге на рачун моје сестре Матије и нашег сиромаштва.

Чувши смијех, на вратима се појавио млинар Томо, намргођен, знојав, улијепљен брашном. Учинио ми се да га је смијех још више намргодио, а кад је угледао мене, из њега су покуљале псовке које су кроз моју главу тутњале као најстрашнији громови.

„Опет си ту са шерпом? Ни прошли зајам нисте вратили, а имате образа опет доћи! Још пошаљу тебе шепавог да ме омекшаш! Ама, доста ми је сиротиње и сиротињског кукумавчења! Реци Марјану, прирасла је Матија, нека је уда за Мату Клицу, па ће имати за зета богатог трговца и неће више мени цвилити сваки час!“

Томо је урлао и даље, али ја више нисам чуо ниједну ријеч. Набио сам своју шерпу на главу и кренуо. Једва сам видео куда идем. Једино ми је било драго што више нисам видео искежена пијана лица поред којих сам пролазио.

Шерпу сам скинуо тек кад сам се довољно удаљио од млина. Сјео сам на траву поред Лукине куће и дуго и горко плакао. Лукин пас је дошао до тарабе и није лајао као обично, само је ходао тамо-овамо, цвилио и нервозно махао репом. Лукина жена Анђа појавила се на вратима са неколико комадића мяса и хљеба и пас је одјурио према њој. Остао сам сам и тупо гледао низ цесту према Шамцу, размишљајући да ли ће икада моје немоћне ноге отићи из овог села и наћи неко мјесто на којем ће се заборавити моје сиромаштво. Тако уплакан и ошамућен болом и увредама, размаштао сам се о таквом мјесту. Заборавио сам и гдје сам био и гдје сам кренуо. Наслоњен на кољена, сав умазан знојем и сузама, гледао сам у своје прљаве ноге и замишљао на њима сјајне црне ципеле, скупље од свих ципела на свијету.

„Еј, мали, јеси ли ти то заспао на овом сунцу?“, тргнуо ме глас млинара Јове из сусједног села.

Дигао сам поглед и хтио нешто одговорити, али чим сам се сјетио да је и он млинар, језик ми се завезао, а страх од свих млинара на свијету преплавио ми је цијело тијело. Једина жеља била ми је узети шерпу и побјећи. Али док сам се дизао да кренем, Јово се наједном створио на трави до мене и загрливши ме наставио:

„Јеси ли ти то, момчино, љут? Ко је то тебе наљутио? Хајде, реци ми, па ћеш добити двије свилене бомбоне и коцку шећера“.

Глас овог човјека, кога сам једва познавао, неком чаробном метлом почео је да чисти страх из мене. Послије неколико тренутака упутио сам поглед према њему и с неком наједном стеченом храброшћу све му испричао.

Млинар Јово је све вријеме ћутао. Само је понекад помјерао свој кожни качкет који му је био повелик и падао скоро до ушију. Висок и танак, у својим тамносмеђим панталонама и карираној кошуљи, подсјећао ме је на мог брата Марјана. У тренутку сам помислио да су можда неке добре виле намјестиле да овај човјек наиђе и утјеши ме зато што сам увијек био послушан и зато што сам се свако вече молио Богу.

„Идеш са мном у мој млин“, рекао је наједном млинар Јово.

Као омађијан, кренуо сам за њим. Више ништа нисмо проговорили ни он ни ја. Стигли смо до млина, он ми је натрпао пуну шерпу брашна, помиловао ме кошчатом брашњавом руком по обријаној глави и рекао:

„Иди полако и пази да не проспеш. И реци Марјану да ово није на зајам. А ја и ти ћемо, кад порастеш, бити другари. Бићеш ти момак и по!“

Ишао сам кући поред Толисе, а жабе су се склањале да прођем. Можда ме нису ни препознале. Некако сам се усправио. У руке ми дотекла снага. Нисам ни шепао толико.

ВАЖНО ЈЕ БИТИ ТУЖАН

Стегла сам објема рукама своју жуту торбицу и нагло потрчала према крупној жени у народној ношњи која је с напором вукла своје велике плетене торбе.

Само да опет не буде непозната жена!

Кад сам стигла до ње, нестрпљиво сам је повукла за сукњу, а кад се збуњена жена тргла и спустила корпе, стала сам испред ње и загледала јој се у зајапурено лице прекривено прамењем косе које се извукло испод накривљене и скоро сасвим развезане порхетне мараме.

„Марта“, рекла сам једва чујно, а срце ми је као на концу дамарало: спас, спас, спас!

„Милице, дијете, откуд ти овдје?“, зачуди се Марта.

„Код тетке сам, ту је и тата, идем овдје у школу, али ја хоћу мами! Поведи ме, молим те, само ме немој оставити, јер си ти мој спас зато што ме можеш одвести мами.“

Са мог уплахиреног језика почела је да се котрља бујица ријечи које сам заливала крупним сузама и печатила дубоким уздасима и јецајима. Марта ме пустила да се исплачем и изјадам, а онда ме одвела до оближње клупе, гдје смо сјеле и у миру разрадиле план.

„Све би пропало ако бих покушала да од оца и тетке измолим дозволу за повратак кући“, рекла сам тихо, па је Марта, збуњена и дирнута толиком мојом тугом, пристала на несвакидашњу завјеру. Сковале смо план да се искрадем у договорено вријеме и преселим се код ње до поласка кући.

Све је личило на прави правцати филм. Али успјело је, а то је једино и било важно.

Марта је, као и многе жене из села, долазила сваке седмице у Сарајево са корпама пуним

очишћених пилића и свјежих јаја. Одлазила је са својом робом у станове код градских жена које је на тај начин већ раније упознала. Звала их је „моје госпоје“. Пилиће и јаја мијењала је за њихову ношену одјећу. Кад би све замијенила, враћала би се кући, сређивала одјећу, а онда одлазила у Зеницу и продавала ту одјећу на великој зеничкој пијаци. То се у селу звало шверц, а жене шверцерке. Било је то тих година врло популарно „занимање“. У шверцу су учествовале скоро све млађе жене, а и понека средовјечна или старија жена.

У Сарајеву су остајале три дана, а за то вријеме ноћивале су у јефтиним изнајмљеним собама, у које су похлепне газдарице убацивале толико кревета да се између њих једва могло пролазити.

Кад сам се обрела у тој соби, осјећала сам се као да сам већ помало код куће. Скоро све жене биле су ми познате, а сад су ми наједном постале и блиске, као неко најрођенији. Међу њима сам се осјећала сигурном и заштићеном. Кад сам се наспавала, чак сам се почела и смијати њиховим шалама док су оговарале своје „госпоје“, од којих је, говориле су, највише било „официруша“.

Послије једне узбудљиве ноћи и необичног сутрашњег дана, све жене, и ја с њима, упутиле смо се на станицу и ускоро нашле у великом загушљивом вагону који је у мојој души лично на дворац.

Клизи дворац шинама чаробне искричаве пруге и носи моје срце тамо гдје му је мјесто. Точкови окрећу ријечи које лутају мојим уздрхталим крвотоком:

„Ништа без туге. Остала бих и ко зна да ли би икад наишао овај воз...“

„Важно је бити тужан“, одговара писком удаљена локомотива и вуче напријед вагоне и људе.

МАРКАНОВЕ ЈЕЗИЧКЕ НЕВОЉЕ

Упознах Маркана у Дому здравља. Довео, вели, оног најмлађег љекару. Нисам била баш расположена за причу, али не интересује то Маркана. Њему се, видим, прича, па, шта ћу, прихватим и ја разговор.

„Не мореш ти сад лако ни с овом дјецом, нема лијекова, а они нешто вазда побољевају, к’о за инат“, почиње Маркан своју причу.

„А колико имаш дјеце?“, упитих тек да нешто кажем.

„Немам ја пуно дјеце, четверо. Гадно је оно к’о у мог комшије Јосипа, деветеро. Па сви оће љеба и одијело, а не море то чоек све, разумијеш, постић. Ови млађи и учевнији људи то паметније раде – једно и капак. Увр главе двоје. Ево ови моји у школи – једно јал двоје.“

Распричао се Маркан, као да је чекао бар једну моју ријеч да би добио саговорника, а мене сад заинтересовало гдје он то и шта ради кад оне у школи зове „моји“ (ја сам просвјетар, па прорадила знатижеља), те га приупитам:

„А гдје ти то радиш, Маркане?“

„Ја? Па радим овдје у школи. Ал ја не учим ђаке већ мајсторишем. Није ни тешко. Више не морам ни ђумур уносит. Грије оно парно, па само чистиш и поправљаш оно што дјеца покваре. Ја то радим пјевајући. Љепота!“

„Лијепо ти, значи?“, наставих сад ја да испитујем.

„Посве је мени лијепо радит овај поса. Немам се ја шта на поса пожалит. Мрско ми је једино што морамо на оне њихове сједнице. Кажу, морамо и ми бит кад је неки Збор радних људи. Увијек се питам шта ћу ја тамо. Они су учевни, па причају ли причају, а ја само дангубим. А, руку на срце, ништа и не разумијем. Онда ја шутим, нако цабе куњам, а мого бих за то вријеме пола школе очистит.“

„Па зашто и ти нешто не кажеш? Није ваљда да баш ништа не разумијеш? Буде ту сигурно и обичних прича, да се купи нешто за школу, да се постигне неки договор за раднике. То сигурно разумијеш“, натјера ме нека знатижеља да се све живље занимам за Марканов рад у школи.

Не даде ми Маркан да га пуно запиткујем, настави као да је једва чекао да га баш то упитам.

„Е, не бих ја то никад више! Слушај ти шта је ме ни скоро било. А кад сам хтио да мудрујем, нек ми и буде! Елем, била опет та сједница и почне се причати о овом нашем Сарајеву, о Олимпијади. А о томе и ја знам. Знам, вала, пуно. Слушо ја то, интересује ме кад се код нас нешто гради. И драго ми. На тој сједници причало се како ћемо и ми дати од плата да се то изгради. Мене нешто диже, па чу ти ја рећи: Е, разумијете, ја ћу то дати. Не морем колко ви, ал ако сте ви детонатори, вала сам и ја! Биће Маркан детонатор с педесет иљада, нек се зна! Пиши дер, цуро, то тамо у ту листу! Кад, она се смије ко шашава. Погледам боље, а сви се смију. Ја пропо у земљу. Видим, нешто сам забрљо. Послије ми све реко онај наставник Боро. Ал касно, већ ме дјеца прозвала Маркан детонатор. И реци сад ти мени шта је то мени требало. Зар није боље да шутим кад не знам изговарат те учевне ријечи? И ће ћу ја с учевним људима причат? Они знају све те ријечи које ја нит разумијем нит знам казат. Шути, Маркане, чисти школу и поправљај што се поправити да! И никад више нисам паметово. Ал остадох Маркан детонатор, ето.“

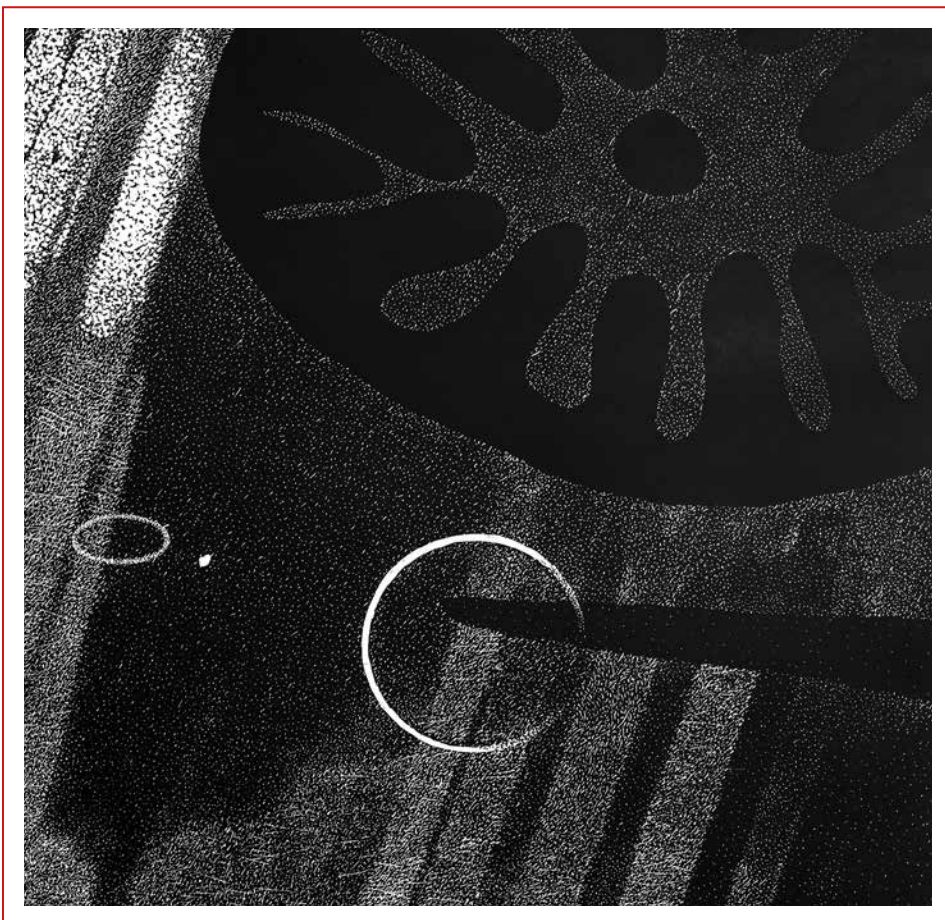
Не кажем Маркану шта мислим о тим „учевним“ и њиховим страним ријечима у говору, али га потапшем по рамену и насмијешим му се, рекавши му одлазећи:

„Људина си ти, Маркане, а они су обичне шушумиге и скоројевићи!“

Гледа Маркан за мном, није му јасно ништа од тога што му рекох, али махну ми руком и благо се насмијешим, закључивши изгледа да сам стала на његову страну и рекла нешто чиме му се опрашта невичност „учевним“ ријечима.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

НЕШТО ДИВНО ЈЕ НА ХОРИЗОНТУ; линорез; 45 x 45 cm; 2024.

Афоризми

Живко Вујић

ИЗБОР АФОРИЗАМА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Живко Вујић

Живко Вујић | ИЗБОР АФОРИЗАМА

ЖИВУЛИЗМИ

Ако медији не лажу, онда је стварност лажна.

Баш нас брига што се на Земљи тешко живи. Ми смо небески народ.

Власт је неправда. Правда је власт.

Гласачи су ваши зато што нису сасвим своји.

Данас нам није добро због оних којима никада није лоше.

Док је високих представника, Срби ће бити ниско представљени.

Док схватите да вас је преварио, њему прође мандат.

ЕУ има будућност. Све док нас не прими.

Живим како знам. А како, то не знам.

Живот је промашај који смрт обавезно погоди.

Закон свих закона је закон здравог разума.

Заслужио је да буде помножен са нулом.

Знамо да смо заједно јачи, али не знамо против кога.

И најдужи живот је кратак.

Идеш ли, роде? Идем, идем на рад – у Њемачку.

Извозимо радну снагу, а увозимо резултате њеног рада.

Јуче је ово данас било сутра.

Кад не кажу ништа, кажу све, а кад кажу све, не кажу ништа.

Ко сув уђе у воду, немогуће је да не постане мокар.

Ко чист уђе у политику, немогуће је да не постане прљав.

Колико новац пуни џеп, толико његовом власнику празни душу.

Криза је све дубља, џепови све плићи.

Лутаћемо све док тапкамо у мјесту.

Машина за испирање мозга има само један програм. Страначки.

Међународно право се не односи на нас. Ми смо мимо свијета.

Ми смо највеће патриоте. Други никада не би вољели овакву државу.
 Многим вођама посљедњи воз је – авион.
 Морал је закон свих људских закона.
 Највећа народна трагедија је кад народ види, а вођа не види – да је слијеп.
 Најдуже се памте оне вође, које нису заслужиле да се памте.
 Народни посланици се служе врло сложеним цифрама и врло простим реченицама.
 Наш вођа има све што ниједан други нема. По томе се успјешни разликују од њега.
 Наше слабости су њихова снага.
 Незапосленост је овдје презапослена.
 Незапосленост нема свуда исти статус. Она на послу се плаћа.
 Није спреман за све, него је спреман на све.
 Није страначки бити поштен, нити је скупштински бити културан.
 Никада нико није живио у будућности!
 Обећавају боље. Боље да не обећавају.
 Ово данас је све даље од бољег сутра.
 Од горег има горе. То горе је горе.
 Оно некада није ово сада. А ово сада ће бити оно некада.
 Онолико богатство није стекао преко ноћи, већ преко мандата.
 Па шта ако нико није на нашој страни? Нисмо ни сви ми.
 Питате за трошкове живота? Трошкова има, а живота нема.
 Покварена роба траје читав мандат.
 Потребан нам је диктатор демократије.
 Први задатак политичара је да не лаже, други да не краде. А трећи – да лаже да не краде.
 Проток шверцоване робе може да успори једино – лежећи полицајац.
 Само у једној држави је могуће да отац Србин има сина Црногорца.
 Свака власт је окупаторска.
 Сваки нови избори су поправни испит за народ.
 Све је исто, само је људи све мање.
 Сиротињо, и Богу си тешка. Влада се труди да Богу олакша посао.
 Слијепи поданици не виде даље од вође.
 Срби би били најгори народ у Европи, да им Ђоковић није покварио просјек.
 Срби себе воле онолико колико их други мрзе. Ненормално.
 Старе и они који су млади.
 Упаљен је црвени аларм. Не због временске непогоде, већ због предизборне.

ЊЕЖНИ ДОДИР; линорез; 70 x 60 cm; 2022.

Критика

РАНКО ПАВЛОВИЋ

О ТАЈНОВИТИМ ЗНАЧЕЊСКИМ НАСЛАГАМА У КОЧИЋЕВОМ ДЈЕЛУ

(Проф. др Миљко Шиндић: *Девет кора говора (Запис о Петру Кочићу)*, Глас Српске, 2024)

АНА СТЕЈЉА

ВАПАЈ ИЗ БАЛКАНСКЕ ПУСТОШИ

(Власта Младеновић: *Грађа за лађу*, КОВ, 2023)

ЖЕЉКА АВРИЋ

ЖИВОТ, СНОВИ И ДРУГЕ ПРИЧЕ

(Саша Кнежевић: *...и друге приче*, Матична библиотека Источно Сарајево, 2023)

ВЕЉКО СТАМБОЛИЈА

СЛИКА БУДУЋЕГ САДАШЊЕГ ВРЕМЕНА

(Анђелко Анушић: *Маглена авлија/ Бајка о путовању у она места*, Прометеј, Нови Сад, Градска библиотека, Нови Сад, 2023)

ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ

РОМАН О ЗЛУ И НАСИЉУ

(Владан Матијевић: *Пакрац, „Лагуна“*, Београд, 2023)

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Ранко Павловић

РАНКО
ПАВЛОВИЋО ТАЈНОВИТИМ ЗНАЧЕЊСКИМ
НАСЛАГАМА У КОЧИЋЕВОМ ДЈЕЛУ(Проф. др Миљко Шиндић: *Девет кора говора (Запис о Петру Кочићу)*, Глас Српске, 2024)

Стил и језик којима Миљко Шиндић продубљује, разлистава и прошива умјетничке и значењске слојеве Кочићевих приповједака имају и облик и обиљежја приповједног обликовања критичког сагледавања дјела писца о чијој је магији приповиједања, стилу и језику написано неупоредиво више страница него што их само то дјело има. При томе, откривајући у једноставности Кочићевог приповједног поступка вишезначне, каткад, попут планинских висова у магли и урлика љутих змијањских мећава, и тајновите значењске наслаге, аутор уочава чудесно усклађену симбиозу здраве народне и народске мисли и набујалих осјећања. Мислило се, и мисли, да о писцу змијањских мотива нема више шта ново да се каже. Шиндић није тако мислио, што потврђује и ова његова књига, написана после петнаестак објављених књига књижевнокритичког, књижевнотеоријског и књижевноисторијског карактера, неупоредиво већег броја приређених првенствено лектирских књига и више стотина критичких приказа, огледа, студија, саопштења на научним скуповима и других дјела. Најновијом књигом увјерава нас да има шта ново да се каже и на нов начин интерпретира.

Самим насловом предговорног текста „Уметност приповедања Петра Кочића“, Шиндић је назначио да ће се, не запостављајући наравно снажне одјеке привржености Истини, Слободи и Отаџбини који громко звоне у свакој реченици истиснутој из душе истинског народног борца и трибуна, првенствено бавити умјетничким вриједностима обимом невеликог, али изузетно значајног, дјела које протицањем времена не губи на актуелности него јој додаје нове димензије, као

што и овај кратки текст има намјеру да укаже на стилску и језичку особеност Шиндићевог рукописа који у много чему кореспондира са стилем приповједне прозе.

У сваком новом приступу и новом читању, каже у уводном тексту М. Шиндић, Кочић је нов, нешто друго и више него што се мисли да јесте. Он, који је истовремено био и творац и јунак својих дјела, наша је „читанка, кућна и школска лектира“. Кочићеве приповијетке су „оличење времена и простора, повест о народном животу, поистовећење писца са завичајем и људима родног краја“, пише Шиндић и додаје да су локална значења, локални мотиви и локални језик, у чему су митско и стварно стопљени у једно, уздигнути до универзалних сазнања. Петар Кочић није „преписивао“ живот него је од животне истине стварао умјетничку истину, тврди аутор ове књиге и додаје да је по умијећу приповиједања истински рапсод и маг.

Стилски и језички призваци умјетничке приповједне прозе нарочито долазе до изражаја у Шиндићевој анализи Кочићевог обликовања и карактеризације ликова и осликавања природе и њених ђуди. Не би било далеко од истине када би се рекло да он својим запажањима још више оживотворује живописно описане Змијањке и Змијањце и да, рецимо, звучним елементима доприноси отјеловљавању љутих мећава које урличу и све пред собом мету по змијањској висоравни у више прича писца који би, да је мање непремостивих језичких препрека, стаменије стајао раме уз раме с најпознатијим свјетским приповједачима. Уосталом, прочитајмо шта сам Шиндић пише: „Онако како је осликао

пределе, Кочић је сликао и људе, своје земљаке, вангоовским колоритом, мрким наслагама патње на лицу тежака и тиморним плаветнилом, у складу са губитничким или победничким расположењима“.

Девет кора говора из наслова ове књиге заправо је девет, како их аутор назива, записа о пет приповједака, затим о стилу и језику Кочићевом, о критичким запажањима познатих критичара о дјелу овог писца, о библиографским подацима аутора и о самом аутору. Ако би се за анализе неких прича и могло рећи да су записи, друге би се могле окарактерисати као озбиљни огледи, па и језгровито исписане студије, драгоцене за школску обраду, колико основцима, средњошколцима и студентима, толико а можда и више њиховим наставницима, што само по себи указује на то да би се најновија Шиндићева књига морала наћи на полицама школских, факултетских и универзитетских библиотека. Туђинска власт и сурове природне непогоде које су љутим мећавама и на друге начине засијавале гињеничке гробове по Змијању, Кочићевим пером рађале су приповијетке каква је, на примјер, „Гроб Слатке Душе“, којој нико није могао одузети право да прича, памти и свједочи, а која је „стваралачким умећем усмртила смрт и постала мера мере живљења и опстајања“.

Мада то нигдје изричито не наглашава, на основу онога како М. Шиндић доживљава приповијетку „Мрачајски прото“, могло би се закључити да, попут оног који ово пише, сматра да јој је мјесто у свим свјетским антологијама, само би требало да се нађу преводиоци који једнако дишу и мисле на језику оригинала (пуном „чворноватих“, али свјежих и окрепљујућих ријечи и израза пишчевог завичаја) и језика на који преводје. Јесте то добра жеља, али могућности да се оствари су готово безизгледне. Да се послужим оним што нигдје није речено у овој књизи (али се наслућује): који би преводилац могао да продре у смисао и преточи их вјерно у други језик протиних ријечи „Дијете, дијете, чувај се селачкије Ђурђија, Ристос их убио. Ђурђија је Ђурђија, удри Ђурђију, криж јој шокачки“, гдје практично ниједна ријеч није употријебљена у свом основном значењу. Шиндић анализу приче завршава поетичким записом и навођењем моћних протиних ријечи: „Новелистичко приповедање о Мрачајском проти Петар Кочић је закључио поетским описом сумрака који се крадом приближавао, док је сунце величанствено издисало на планинским врхунцима. Прото је с пушком на рамену и дугим ножем за појасом, оштрим погледом и дрхтавим очинским шапатом

испратио нежељене госте: ‘Дјецо, црна ноћ на земљу пала. Свак себи! Тражите конак!’“

Текст о приповиједи „Кроз мећаву“ спада у оне за које би се могло рећи да је језгровито писан оглед с елементима кратке студије. Његова аналитичност може задовољити критеријуме добрих зналаца науке о књижевности, али једноставношћу казивања и разумљивошћу исказа прихватљива је и просјечном средњошколцу. У овој причи, како пише Шиндић, „однос говора и ћутања помера и мења границе предмета и појава“. У њој сусрећемо, наводи он даље, невидљиво јединство сродности и супротности, праволинијско и завојито, унутрашње и спољно. Посебно запажа здруженост тврдокорне мисли и дјела Реље Кнежевића „с мрким змијањским пределом у човеку тог врлетног и непокорног краја“. Уочава и корелацију Реље с другим личностима Кочићевих приповједака, па и с Кочићем, човјеком, борцем и писцем.

У анализи ове приповијетке професор Шиндић најочигледније показује колико дубоко је ушао у душу главног јунака и из којих се све углова може сагледавати од какве је тјелесне и душевне грађе саздан Реља Кнежевић, како се може развити и домислити и оно што је Кочић у својим описима и наратији тек назначио, наговестио. Само свој, особен, овај пркосник и страдалник, „сложен и замршен од националне и завичајне грађе“, осуђен је на непрестано опирање и усправно умирање. Он, како закључује критичар и аналитичар, „нестаје у неком митском спајању са Змијањем, као да је ушао у ћуди мећаве, поистоветио се с њом и отишао негде и некуда заувек. Ход смрти сам је себе стигао и усмртио“. Сам Кочић је своје јунаке вајао с наслагом земље и патње, што је Шиндић врло добро спознао и у својој анализи продубио и приближио читаоцу.

На сличан начин „клесан“ је и јунак приче „Вуков гај“, док је Симеун Пејић, Рудар, ђак манастира Гомионице „истесан“ из сасвим другачије јапије. Стално је између митског и стварносног, час у времену у коме је војевао своје измаштане мегдане и оног у коме о својим зулумима и подвизима приповиједа, подијељен између оног што јест и оног што мисли да јест. Када се препусти игри онога другог у себи, „ни ауторски приповедач га не може зауставити и вратити у нормално стање“. Док из њега углавном говори ракија, а улога онога иза каце да, попут хора у античким драмама, подстакне наставак приче тамо гдје је начас застала, дотле Мићан, стално доливајући чаше, у причу крај ракијског котла додаје жар, да је разбукта до усијања.

Један од најсложенијих ликова у књижевности српског реализма, преображавању склон „ћош-касти“ Давид Штрбац, за кога се обично мисли да је добро познат иоле писменом човјеку ових наших крајева, у свом наоко безазленом „еглену“ и „лудовању“ крије много тога што се наслућује или отвара пред читаоцем или слушаоцем овог драмског текста, првобитно написаног у форми приповијетке, тек након другог или трећег читања, односно слушања (гледања). Његовој сатиричној жаоци прво се грохотом смијемо, а касније дубље и потпуније осјећамо њен пуни и свевремени смисао. Његову комичност проткану ожиљцима трагичног, мудрост, лукавост, духовитост, препређеност, бунтовништво и губитништво Шиндић је препознао као својеврсне „грађевинске елементе“, устврдивши да је овај шерет под теретом колективног бола „милијуна душа“ изграђен од сељачке муке. „Критичко истраживање, разматрање и вредновање садржаја, облика, стваралачких поступака сатире Јазавац пред судом, композиционе структуре, изградње и активности ликова, лексичког исказа и израза, обављена је и представљена прва половина посла и прва половина уметничких значења и вредности“, пише аутор ове књиге, док се друга половина остварује сценским изразом и исказом.

Најобимнији, можда и најзначајнији у књизи, запис (а заправо цјеловит, добро структурисан, надјевен свјежим запажањима и дубоким промишљањем) о Кочићевој умјетности приповиједања, посебно о стилу и језику, доноси чињеницама поткријељене судове за које би се могло рећи да су још један, добрим дијелом нов, сноп свјетла који освјетљава дјело писца с планине и испод планине. Нека то овдје поткријепи само неколико примјера. Кретање мисли у Кочићевом приповиједању повезано је истим ритмичким, синтаксичким и звуковним покретом, чиме је створен систем спајања с природом, затим раздвајања и поновног здруживања, чиме се све претапа у хармонију и величанство језика, у пјесму писану прозом и стихом, сматра Шиндић. Уочава да код Кочића боје предјела у којима се одвија његова прича блистају неким звучним сјајем, да свјетлост шуми и мирише и да „прија бол у раздраганој души буђења“.

Читајући приповијетке и пјесме у прози Петра Кочића Шиндић осјећа како се пјени једра свјетлост, а изговорена ријеч се отвара као бисерна шкољка и видљиве доживљаје повезује с невидљивим збивањима мишљења. Прозна реченица се покатакд сама од себе постројава у стихове, ритам реченице прати ритам мишљења

књижевног јунака и писца. Ето, и због тога на некакав флуидан начин Кочићеву умјетност приповиједања упоређујем с умјетношћу Шиндићевог тумачења његовог дјела.

У књизи *Девет кора говора*, у поглављу „Запис о критици критике“, читалац налази и оцјену мишљења девет познатих критичара, теоретичара и историчара књижевности. Тако, између осталог, сазнајемо да је Јован Скерлић, који је од самог почетка пратио Кочићево приповиједање, написао да је овај писац први у српској књижевности описао тиморно плаветнило даљина, дивљину и опасност планина и сњежних мећава, тајновитост старих шума и љепоте сунчаних и расцвјеталих завичајних предјела с којим се домаћи човјек спојио и поистовјетио у стварности и приповиједању. Док је Иво Андрић, као најважније, у Кочићевом дјелу препознао бескомпромисну борбу за чистоту језика у сложеној друштвеној стварности тога времена, Велибор Глигорић је, уз остало, уочио да Кочићев хумор није грађен на веселу „него јадом и чемером, трагичним искуством под туђинским ропством и отимачинама“. Шиндић истиче да је Глигорић посебно указао на Кочићево непосредно доживљавање стварности змијањског села, на сликовитост завичајне природе, љубав према родном крају, дубинско продирање у пркосни и поносни менталитет јунака прича, затим на „исказ и израз творца прича, висинског даха и горштачког здравља, без китњастих епитета“.

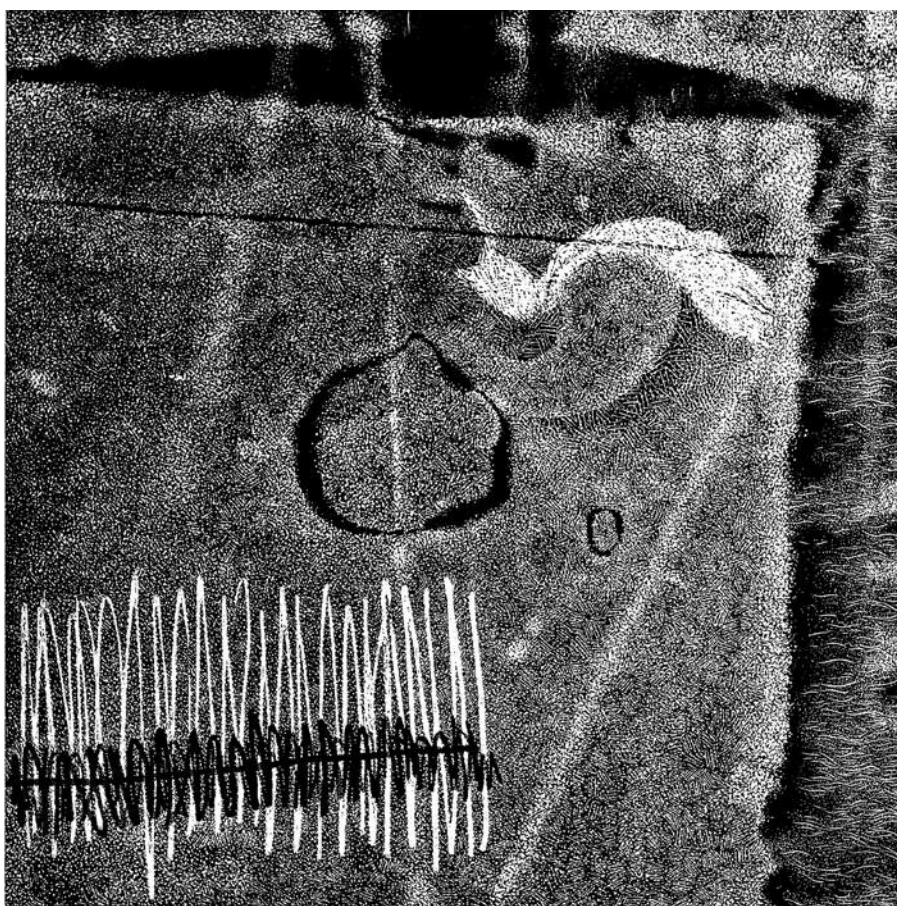
Нешто више пажње посвећено је критичким разматрањима Веселина Маслеше, можда и зато што су до сада мишљења овог аутора мање навођена у сличним књигама. Револуционар, књижевник, новинар и мислилац марксистичке оријентације (погинуо на Сутјесци 1943) истиче да је у периоду до писања његовог текста критика углавном указивала на „Кочићево непосредно доживљавање стварности змијањског села, сликовитост завичајне природе, љубав према родном крају, дубинско продирање у пркосни и поносни менталитет јунака прича, њихову стихичку нарав, мудријашке одлике и слободарске одлуке, изворно говорно умеће, и – 'моћан, велики и силни' језик, исказ и израз творца прича, висинског даха и горштачког здравља, без китњастих епитета, који се мора мерити с оба краја па се у свему не може измерити, схватити и протумачити“. Критика је, сматрао је Маслеша, Кочићев ослободилачки патриотизам и национална својства његовог приповиједања тенденциозно кривотворила и уздизала до националистичких идеала грађанског друштва, „стварала од Кочића мит и упориште великосрпског хегемонизма“.

Мидхат Бегић је наглашавао да, иако прозно, Кочићево дјело има поетску основу и судбину док Миодраг Вулин налази да је његово приповиједање проткано народном епском традицијом и животом змијањског краја. Бранко Милановић наглашава да је у сваком новом читању Кочић „нешто друго и више него што се мисли да јесте“, док се у текстовима Младена Шукала и Луке Кеџмана тежиште ставља на драматуршка разматрања.

Библиографски и биографски записи о М. Шиндићу, попис аутора и наслова текстова о њему и други прилози употпуњавају књигу *Девет кора говора* Миљка Шиндића, а самом аутору допустићемо да својим ријечима закључи

ово критичко разматрање његовог, могло би се рећи, тестаментарног дјела:

„Кочић пише звуком. Његова реч носи у себи одјек времена, мора се мерити с оба краја, па се опет увек измерити не може. Звучно сенчење садржаја повезује видљиве догађаје с невидљивим збивањима у речи, баца светло у ноћ заборава, отвара чулни свет Змијања и грђене, рањаве и жељне људске нарави. Свестрано, смислом и језиком, акцијом, описом, звуком и поетским ритмом, тврдокорно приповедање Петра Кочића показало је трагично осећање живота у ропству, занос борбе, слављење слободе и величанство силовитог босанског говора“.

ИСКУШЕЊЕ; линорез; 53,7 x 53 cm; 2016.

Ана Стјеља

АНА
СТЈЕЉА

ВАПАЈ ИЗ БАЛКАНСКЕ ПУСТОШИ (Власта Младеновић: *Грађа за лађу*, КОВ, 2023)

Да ли је поезија само опсена? Да ли је песник саткан од пене или фигура од беличастих облака, па неретко делује као илузија? Као да нам се само чини да постоји, а да га заправо нема, јер га нико не види и не чује?

Најновија збирка поезије (још једно врсно песничко дело) једног од највећих живих српских модерних песника Власте Младеновића која носи наслов *Грађа за лађу*, није ништа друго до „вапај из балканске пустоши“. Тај вапај или поетски крик попут оног Мунковог који (нема случајности) ове године обележава јубилеј – 130 година од свог настанка, човечанству шаље знак да је утонуло у потпуно ништавило. Страх, заблуде и слутње о мрачној будућности која тек предстоји и прети да нам загорча живот те да убије оно мало љубави, људскости и доброте што је у свима нама остало, као и све већа гордост, мале или веће људске пакости, све то, као један тежак товар људског постојања, Власта Младеновић је ставио на своју лађу.

Песник је слободно биће (или би то бар требало да буде), биће саткано од светлости и доброте, али и интуитивни предсказивач. У његовој поезији крије се безброј знакова и трагова које треба пратити, протумачити и схватити са озбиљношћу, уколико нам је, као човечанству, стало да своју лађу безбедно привежемо на неку мирну обалу.

Власта Младеновић је пером искусног песничког мајстора наново исписао своје песничко предсказање, обогативши га траговима које људском роду треба да

послуже као луча усред мрклог мрака, у сумрак човечанства. И у овом свом песничком остварењу, он је своју поезију оденуо у аутентично рухо, чије је густо ткање проткано траговима прошлости, понајвише античке Грчке, јер његова лађа увек плови у том правцу, или из те постојбине стиже на његов, „балкански исток“.

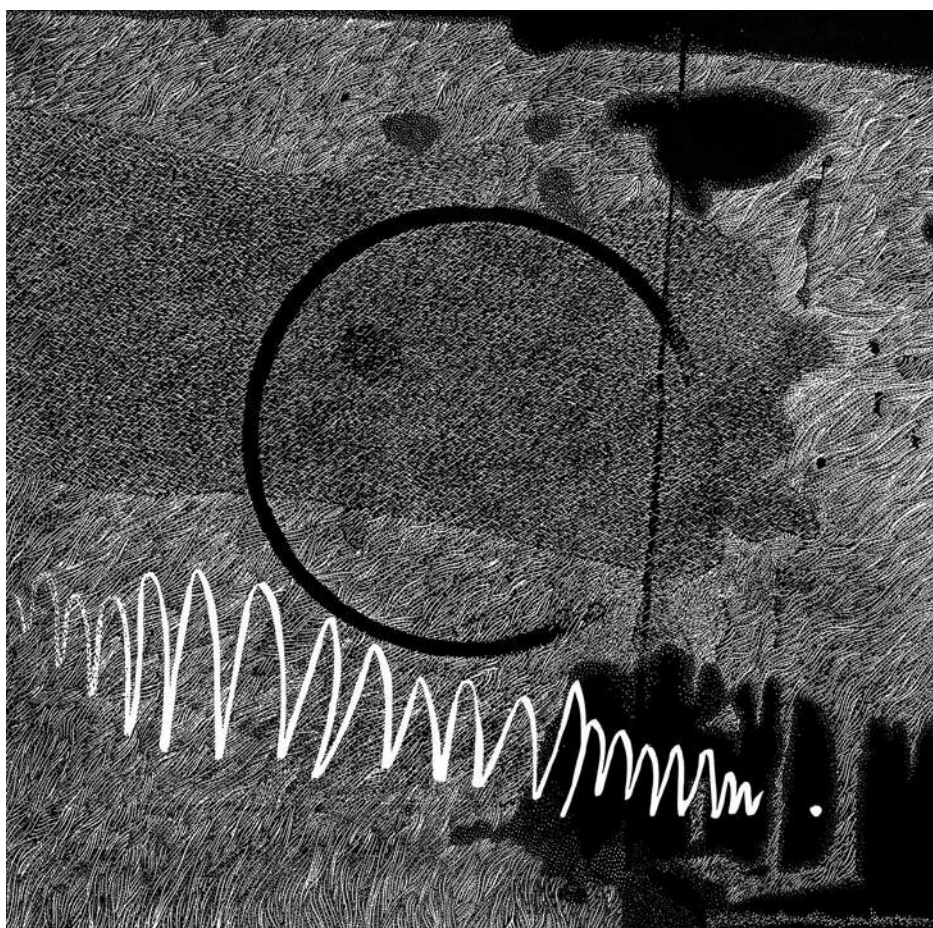
Верни читаоци Младеновићеве поезије већ су навикли да се његова поезија чита у даху, јер песник све што има, каже у неколико речи или кроз једну поетски ефектну песничку слику којој није потребно много стилског кићења. Јер његова је песничка мисао убојита те довољно снажна да, баш као и Мунков „Крик“, у једној слици и у једном даху каже најсажетију мудрост. А само прави песници су уједно и мудраци. Власта Младеновић припада управо тим мудрим песницима, онима који кажу своје и оду, они који за собом оставе дубок траг. Они се не задржавају на једном месту, већ попут лутајућих дервиша или мистика иду од земље до земље и проповедају истину. Само је њима кроз шапат, у глуво доба ноћи, саопштена та истина потекла са божанског извора, да је шире даље, како знају и умеју. А наш песник, српски Орфеј, вапајем из ове наше балканске пустоши то чини на маестралан начин.

На овом песничком путовању, Власта Младеновић окупио је бројне знамените сапутнике, славна имена из античких времена (Хомер, Еуридика, Зиусудра, Катула, Нарцис...), али и велике европске и наше песничке ствараоце (Шарл Бодлер, Силвија Плат, Борхес, Бродски, Раде Драинац, Бранко Миљковић, Тин Ујевић...) који су корачили

овом земљом деценијама уназад, за собом остављајући белутке. Њих, који су на трен засветлуцали у тами, наш песник, неготински Орфеј, Власта Младеновић на време је спазио, све их сакупио и ставио на своју лађу. И не, његова се лађа неће под тежином тих белутака преврнути напред мора, током његовог бега у неке друге и слободније духовне пределе. То се неће десити, јер ће он сву пакост, зло и духовну заосталост ставити у њихове свеопште декаденције и у правом трену их само избацити у море. Тако ће на његовој лађи остати само оно добро, оно што је некада вредело, али и оно што је и данас вредно, дакле човек саткан од љубави, доброте и части. То је план.

Наш песник је купио карту, све је спремно. Оловка је у руци, срце је чисто и блиставо, као јутарње сунце. Бележница је спремна да прибележи сваку реч, јер у почетку беше реч, логос, на чијем је темељу створитељ свих светова и саградио ум овог света.

Реч је грађа за лађу. Папири са исписаним стиховима су разапета једра. Чека се повољан ветар. А песник мирне савести и чистог ума, поносно стоји на обали, чекајући ту своју лађу.

ЗАВРШЕТАК ЦИКЛУСА; линорез; 45 x 45 cm; 2023.

Жељка Аврић

ЖЕЉКА
АВРИЋ

ЖИВОТ, СНОВИ И ДРУГЕ ПРИЧЕ

(Саша Кнежевић: *...и друге приче*, Матична библиотека
Источно Сарајево, 2023)

Девет занимљивих, аутентичних и целовитих приповедака сабрао је Саша Кнежевић у своју нову књигу *...и друге приче* чија предња корица подсећа на текст откуцан писаћом машином, што, нас, који се сећамо великих Олимпија и оних портабл марке Бисер, наводи да је посреди нешто што је прошло, прохујало, заборављено. И заиста, време, место и амбијенти прича смештени су у прошлост. Колико далеку? Довољно, да нам изгледају и старински и помало невероватно, а опет толико блиску као да смо малопре изашли из ње. Приповедач из бремена сећања (јер већина тих сећања су тешка, понека и мучна), из претинаца обележених различитим периодима живота његових јунака, али и сопственог – детињством, школским данима, добом одрастања и зрелости, суровим годинама ратним и злопатним поратним, повлачи конце од којих упреда клупко догађаја, примисли, ликова клесаних својом и туђом патњом, измилелих из махале, чаршије, са дна људскости, његових слабости или узвишености, из ко зна ког родбинског круга и предачког колена. Сликајући њихове судбине и околности које су их изнедриле, писац нас уводи у свој унутрашњи свет надахнућа и стваралачки свет речи, које нас истовремено растужују и засмејавају, упућују на замишљање и промишљање.

У том некадашњем времену, прошлом веку, приповедач је био дечак, младић и јунак једне од својих прича. Књига је мапа места која је обишао, у којима је живео, одрастао, доживео пријатне и болне тренутке, оне које човеку промене живот и означе га, трајно. Кнежевићева књига је језичка ризница, галерија упечатљивих књижевних портрета датих у неколико потеза, виђених у карактеристичном поступку, неуобичајеној ситуацији и реакцији. Књига, напослетку, у

девет појединачних прича, кроз индивидуалне људске драме, љубавне заплете и мале породичне историје обележене свака својим фатумом, слика и менталитет и обичаје колектива којем ти појединци припадају.

Иако су перспективе времена и места различите од приче до приче, заједничко им је да је појединачно део општег, а опште, колективно, рефлектује се у појединачним ситуацијама. Време је ратно и поратно, и савремено. Време је понегде и неодређено, заустављено у неком засеоку, недођији, споредној улици, неоствареној жељи, замци сујеверја, туђим сновима. У овим причама, постоје два света; један који јесте, који пулсира, са непланираним опијеностима и трежњењима, експлозијама и потоњим примиреностима и други, прижељкивани, замишљан, сањан, недостижан.

Временске перспективе се смењују, преплићу; хронолошким редом као у причи „Анксиозност у чаши меда“ или се, као у последњој причи „Црв“, стварно време у којем се налази главни јунак смењује са ретроспективама из детињства и школских дана; асоцијативни флешеви у његовој свести повезују садашњост и прошлост – заточеништво у логору, школске и младићке дане, другове, девојке, разлике, нарави, прећуткивања, непомирљивости. Детиње наивна и безазлена слика у воду потопљених трешања из којих излазе црви, подстиче сећање на махалског и школског познаника Фикру, будућег мучитеља, који је пред запањеном наставницом прогутао црва (предзнак будуће настраности и патологије) и на целу галерију мучитеља који су, сви заједно, потекли из истог чаршијског миљеа, из комшилука и некада ишли у исту школу. Ликови су исти – али сад у другим улогама, у дехуманизованим условима, у својим најгорим, до тада притајеним издањима која

симболично кулминирају у сновима логорског заточеника који сања да га црви изједају изнутра, као и у слици црвљивог свињског мяса, дељеног за Божић утамниченима од стране дојучерашњих комшија и школских другова. Црв као симбол трулежи, поквареног, распаднутог, лешине, има генезу од дечијег доба у којем то труло још није испливало, преко прогутаног црва као најаве нечег претећег, ружног, извитопереног, које ће у облику чистог зла кулминирати у ратном хаосу. Прича је елиптичног облика јер се мотив црвљивих трешања налази и на њеном крају, када главног јунака после тешког рањавања и борбе за живот обилази жена коју је као девојку (друге вере) некада кришом волео, доносећи му трешње али и спокој и сан.

Своје приповетке Саша Кнежевић не разграничава и не укалупљује; оне нису тематско-мотивски омеђене, нити једнозначне. У њима се на чудесан начин укрштају живот, смрт, љубав, снови; преплићу се прошлост и садашњост, људи и њихови судбински путеви, растанци, случајни сусрети и намерна укрштања. Писац не описује искључиво благородне, човекољубне и карактерне душе; он разуме и људске пороке и слабости и тежину последица када превагну над разумом; тежину искушења и силину страсти својих јунака, њихове неостварености и неиспуњене чежње; постојеће животне обрасце и слепо поштовање или рушење истих и њихове несреће, дугове и намиривање истих (приче „Анксиозност у чаши меда“; „Мене ти, оче, само љубав занима“; „И бурек је пита“; „Љубавни јади свештеника из провинције“; „Све смрти баба Руже“).

У Кнежевићевим причама нема општих места, али има болних: *У њему је ћутала сва туга једног детињства*, истовремено тужних и смешних, детиње несташних: *Смијали смо се као што се све луде смију кад изгубе све*. Има и хумора, здравог: *На жалост, вратила му се и жена*, али и грчевитог и горког: *Да се на вријеме не објеси*. И сарказма има, и песимизма заснованог на трагичном искуству, бекства од стварности, неподношљивости трпљења, разилажења и заборављања: *Понио сам га у своју кућу да у њој поживим док опет не дођу комшије. Овај пут није било Хамдије да их спријечи да је не сагоре! Од тог града у коме су остали, у којем их је заборавио!*. Дуплом негацијом истиче презир свог јунака према одсуству смисла за практичност и бригу о домаћинству *нишкористи некаде*. Неодређености и тумарања: *камион ју је повео у негдје*, често воде у пад и ништавило: *на пола пута од нигдје*, или у регресију са надом у промену и

сазнање да је живот бржи од снова, да га живе храбри а сањају кукавице: *Миле Меморија је огромном брзином путовао у сопствену прошлост*.

Свет у причама Саше Кнежевића близак нам је, препознатљив; доживљавамо га у реалном виду или кроз феномен „већ виђеног“ у погледу амбијента, атмосфере, окружења, утицаја, искустава, исхода, последица, неминовности, које одређују неписани закони природе и средине, осећања, обичајних права и сурових (не)људских природа и порива. Једно виђење из другог произлази, обгрљују се, сажимају; неосетно, спонтано, подразумевајуће, присно, чему доприноси и приповедачево обраћање читаоцу у првом лицу у већини прича, што нас учвршћује у уверењу да су делом проживљене или запамћене у својству сведока, посматрача или записивача. Има у томе, засигурно и нешто од поднебесја под којим су се, чудно смешани и невољно испреплетени, у истом вртлогу нашли различити народи, сударале се и не(трпеле) вере којима су Кнежевићеве ликови (као и он), припадали.

Има у овим причама бруталности (прича „Црв“); има лепоте и љубавних просева који или бивају затрвени (прича „Мене ти, оче, само љубав занима“) или некако стидљиво и неприметно клијају, без обзира на све оно што нас дели и разликује (прича „Мојој провидној дјевојчици“); има бекства, чезнућа, трагања и очаја (прича „Анксиозност у чаши меда“), елемената гротеске, фантастике и оностраног у причи „Изгубљени снови“; упечатљивих портрета оних старовремених, свезнајућих и стамених људи из нашег детињства, обојених топлином и хуморношћу као што је дедин у причи „Зави чај“; борбе са сопственим страстима и паланачким менталитетом, у раскораку са друштвено прихватљивом и одредивом представом о породичном човеку а свештеном лицу (прича „Љубавни јади свештеника из провинције“; *Парохија бјеше мала, али провинција бјеше велика*).

Особеност књижевног нерва Саше Кнежевића је да веродостојно приповеда сам живот, по свом или памћењу других и да, сликајући га истинског и исконског, у нама посеје сумњу, изневери очекивање, изнедри препознавање, изазове емпатију или одбијање и готово увек нас – изненади. Способност да упечатљиво и уверљиво представи стварност није научена; она је урођена, природна, самосвојна добром посматрачу и добром психологу, некое ко живот није учио из књига, него га је живео и проживљавао у његовим небрушеним манифестацијама, понекад сировим

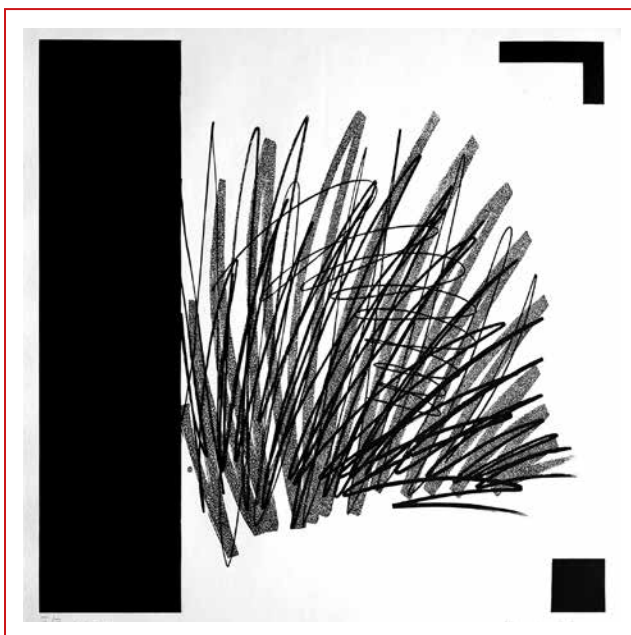
и суровим, ређе нежним и дирљивим, али увек вредним и драгоценим. Писац слика особености поднебља у којем и сам проводи земаљске дане; прототипове људи са реалним пореклом, које је познавао, са којима је растао, друговао, сретао их, имао у кругу фамилије, комшилуку, или је о њиховим судбинама слушао од посредника.

Хронологију приповедања аутор често прекида силаском у прошлост, у првобитност својих ликова, најчешће ретроспективом кроз сећања или унутрашњи монолог са просевима њихове свести и подсвести. Кнежевић ваја нетипичне психолошке профиле и обликује их карактерно кроз поступке, менталитет, начин размишљања, понашање, принудне радње, однос према заједници, породици и самом себи, ставове, а нарочито кроз говор.

Говор јунака књиге ... и друге приче мешавина је локализама (*бастало, махрама*), позајмљеница (*сехара, киштра, цвицанге, максум, хамајлије, авлија, назор*) архаизама (*приждијем, писмена, тијо, мавена*), колоквијалних израза (*хандри, махалуша*), устаљених фраза (*И бурек је пита*) који одражавају специфична расположења, одређена осећања и стања Кнежевићевих јунака, као и њихов однос према појавама, проблемима и другим

људима. Они говоре живописно, као да сликају; њихове речи имају своју кинетику, звучност; осетљивост (*процемрга, помрченоплава, мекопутност, сјаргала, господараст*). Особеност њиховог говора проистиче из њиховог идентитета, открива им порекло и статус, али и стање духа и тренутни сензибилитет (*протихнух*). Тај говор је природан, независан и животан, неодвојив део бића и средине, урастао у појединца колико и у колектив.

То локално, овдашње, реално, уочавамо и у именима и надимцима Кнежевићевих јунака (*Миле Меморија, Хандрка, Јегда, Мемо, Нећко, Азра...*); називима кафана и јела (брзо звани *Белај, бурек код Ахме*), именима постојећих топонима (*Чекркићи, Пофалићи, Велешићи, Лопаре, Бардакчије, Бјелаве, Кошево*), насупрот оном далеком свету скандинавског леда и афричке пустиње у који, од себе, беже неки од његових јунака; насупрот свету неостварених младалачких чежњи од којег се давно скрајнуло у промашеност, у сурогат за љубав, у самоћу и снове; за разлику од оних који су морали, спасења ради, отићи невољно, камионом: *на чијој је циради, бијелим кречом, записала Јања, наставница српског језика Смрти нема. Само сеоба.*

ИМПУЛСИ; линорез; 53,5 x 53 cm; 2012.

Вељко Стамболија

ВЕЉКО
СТАМБОЛИЈА

СЛИКА БУДУЋЕГ САДАШЊЕГ ВРЕМЕНА

(Анђелко Анушић: *Маглена авлија/ Бајка о путовању у она места*, Прометеј, Нови Сад, Градска библиотека, Нови Сад, 2023)

Не одустаје Анђелко Анушић од свог плана и своје теме. Затајена, прогнана и одбачена дуго је чекала либретисту/е који ће истину свједочити. Књига, *божанско добро*, једино добро које је преостало праведнику, ухватила се у коштац са забором. Обмане, лажи и преваре вијековима се вуку земаљским шаром попут густе магле, те маске навучене преко дана, да сакрије свијетлу истину. Може ли књига побиједити зло? Једна не може, али *маглену завјесу*, која заклања свјетлост дана и смањује видљивост истине, могу растјерати томови књига. Магла се увуче и у човјека, нуткајући му заборав, *сметлиште повијести*. Умота се попут меког јастука у сјећање не би ли га успавала. Нема буђења када заборав заузме трон. *Расуло у сјећању* рађа расуло у језику, поступцима, свједочењу без записа, ни у кори дрвета кад није записано, као да се није ни десило. То хоће *маглено тијесто*. Да се не осврћеш и гробља да заборавиш и мртве претке, да бесвјесно главињаш *напријед*. То главињање *напријед* (Владимир Назор: Титов *напријед*!) више пута смо доживјели и увијек нас је бацало назад. Нажалост, не тамо гдје припадамо, већ у неке неизвјесне и неиспитане авантуре које су нас много, премного, коштале. Да ли смо се опаметили, мислим на Србе, од сумњивих авантура и експеримената? Стање у којем се налазимо експлицитно нам указује да нисмо. Ко то може, или смије, да нам каже да не *срљамо напријед*? Књиге?! Ех, да их је само више, па још да стекнемо навику да их и читамо. А не читамо, а ако и читамо брзо заборављамо шта смо прочитали, јер журимо *напријед*. Е, ту нас у засједи чека заборав. Умјетност не познаје освету (Пикасова *Герника* се никоме не свети), не пишу се књиге због освете, оне су ту да упозоре да међу људима, нажалост, има и нељуди.

Попут свиње Јозефине (М. Булатовић: *Људи са четири прста*) сатанистички слѣдбеници стварају антисвијет са тежњом ка свеопштем уништењу. Свиња Јозефина се циклично јавља у морално посрнулим друштвима (нацистичка Њемачка, НДХ...) и ствара антиљудску пројекцију. Једна таква антиљудска пројекција је изгон Срба Крајишника на крају XX вијека. На симболичком плану Анђелко Анушић нас у роману *Маглена авлија* упућује да живимо у замагљеном времену, односно у ретушираној историји.

„О путовању у она места“, читај у опустошену Српску Крајину (српску Атлантиду), Анђелко Анушић гради романескну причу по принципу унутрашњег монолога, ослањајући се на Дантеову *Божанствену комедију*, притом Вергилијев лик, Дантеовог водича кроз *Пакао*, именује у складу са наративном техником унутрашњег монолога. *Сјећање* је нараторов пратилац, приче писца *Енеиде*, по опустошеном завичају и опустошеној осамстогодишњој српској историји (*сваки повратак је силазак у пакао*). Полоније, несрећни страдалник од Хамлетовог мача, у роману *Маглена авлија* име главног лика, покушава да помоћу сјећања реконструише стазе напуштеног и опустошеног завичаја. Већ на самом улазу у бившу домовину доживљава строгу контролу, паклену провјеру која наводи на помисао да силази у онај Дантеов *Пакао* на чијем улазу пише: „Ви што улазите – оставите сваку наду!“ Иронија је главно заштитничко *оружје* прогнанника коме при уласку у завичај разни *експерти* провјеравају анатомску грађу од пете до главе, односно од ципеле до *целатове јабуке*, јер једино што су Срби смјели понијети из *родног мјеста кисика* је прах, прашина, са обуће. И тако *скрозиран* прогнанник-повратник је смио закорачити на тло

раселишта гдје ће га дочекати гробљански мук. Од ријетких становника *раселишта* сазнаће да су ту живјели *Беранитик уз колено целата* по имену *Беранићи*. Такође, да су *политичким шмрком* избрисани и живи и мртви и као једини свједок јавља се *каплајни цријеп – глинена повеља*. Као знаковит примјер грозне опустошености, рјечито нас упозорава одломак о *Анатомији порушених кућа*: *Порушене куће, са совиним дупљама. Утроба покућства расцопана. Кости и изнутрице ситних ствари, са невидљивим тетивама, везивним ткивима, лигаментима, овојницама, нервима и капиларима бивших укућана, поломљене, покидане, на развучене по авлији. Као какве конфете. Уз велики напор, уз помоћ једине својте Сећање, писац покушава да оживи, анатомски персонифицира, некадашње људско укућиште, јер сећати се мора, а живети – успут, мудрује Сећање – чучало испод језика. Ходочашће прогнанника-повратника по опустошеној Крајини суочава се са ружним лицем побједе.*

Маглена авлија, дефабулизовани роман Анђелка Анушића мисаони је *близанац* Андрићеве *Проклете авлије*, јер се оба баве суштинским егзистенцијалним питањима. Фијук Карађозове канције и роктање свиње Јозефине ономатопејски су звуци који су се злокобно проламали изнад глава јасеновачких мученика, упозорава Сећање (богиња Мнемозина) *заборавног* Јанка Полонија. Путовање по обезбљућеној Крајини у једном тренутку Полонија нагони на мисао да се *бајка о путовању на она места* претворила у басну. И стварно тако бива, са простора с кога су нестали људи доселе се животиње, разбокове се шуме, закоријене се њиве, умјесто кућа и кућишта ничу брлози, змијарници. Археолога Јанка Полонија задесила је зла судбина да трага за остацима сопствене прошлости, надајући се да ће пронаћи препознатљиве артефакте, вјеште рукотворине људи, и помоћу њих и сјећања реконструисати некадашњи живот. *Маглена авлија* је роман времена (потоп, Атлантида, Немањићи...) и простора са интертекстуалним епизодама, земља Тврђава (асоцијација на Мешину *Тврђаву*) са Краљем Вудијем, у коме препознајемо Жаријевог краља Ибија и Шекспирове ликове из историјских драма (Магбет, Ричард III...). Интертекстуалност примјећујемо и у цитатима из Библије, пјесмама, занимљива је епизода са *набрајалицама*, својеврсно такмичење у *забројаничавању* између наратора и Сећања, клевете и проклињање (*Крув ти се огадио...*), десетерачке епске пјесме о градњи цркава и манастира *Гомела*, на примјер. Аутор је уложио велики труд да роману да епску ширину и библијски наратив (наратор себе

осјећа као последијепотопно биће), не бјежећи ни од митологизације. Са губљењем вишевијековног животног простора губи се и добар дио идентитета. Претходница губљења идентитета је идеолошка замка у коју лако упадају помирљиви, наивни, добронамјерни и лаковјерни. Анђелко Анушић читав свој књижевни и новинарски рад је усмјерио на досљедно и чињенично разоткривање заблуда српског народа кога су ратови и свакојаке друге несреће разбацале по балканском поднебесју. Сваки његов књижевно-умјетнички рад (пјесма, приповијетка, роман, есеј...) је, заправо, ламент над предвидљивом судбином народа којем припада. *Моћ предвиђања које се стиче озбиљним и упорним сагледавањем чињеница није лако савладати и презентовати у идеолошко острашћеним друштвима. Чак и на развалинама таквих друштава наилази се на неразумијевање. Мало је било праведника у Арки након идеолошког потопа југострадије.*

У *Магленој авлији*, замагљена је историја, читај: забрањена, замагљен је завичај, стилске фигуре су замагљене, књиге су *маглене капље*, дакле непотребне, сјенке прошлости су *болесно испољавање фантазмагорије*. (Са маглом, гладном и слијепом бескућницом, сусреће се путник-наратор и пратилац курир-вођа и у поеми *Очи Владимира Поповића*, али у другом контексту). У *Магленој авлији* нема свјетлости, има само *ледене свијести*. Писцима се узима *брис речи* да се открију неподобни и непотребни *бацили двосмислица*. Кроз све ове утварне радње пролази Јанко Полоније, алијас археолог Јанко Мајсторовић, са не баш наклоњеним путовођом именованим Сећање у периоду од 1991. до 2074. године, како је назначио аутор који је сопственом *крвном плазмом* морао потписати у *леденој лабораторији отпризнање властитог постојања и права да се сјећа завичаја, поријекла и имена*. И, да се, на крају, окани *непотребног лискарања* и археолошког истраживања.

У *Магленој авлији* и сусрет са земљаком представља преступ, иако је овај одавно примио *вакцину заборав*а и преображен наздравља *за зрак и воду спремни* и савјетује Јанка Полонија да *удахне зрак, а издахне ваздух*, јер је земљак, коме је Полоније заборавио име, прошао терапију *мјерења удисаја и издисаја*. На *лаким крилима* сјећања Полоније се прије самог претварања у роботизовану сподобу присјећа идиличног призора жетелаца: *Тамо на оном обронку, наставих, десно, испод оног шумарка, видим, чини ми се, жене. Српају нешто. Жању своје девојаштво, своје цуровање. Поджањују-прижањују женство и мајчинство, поткупљују*

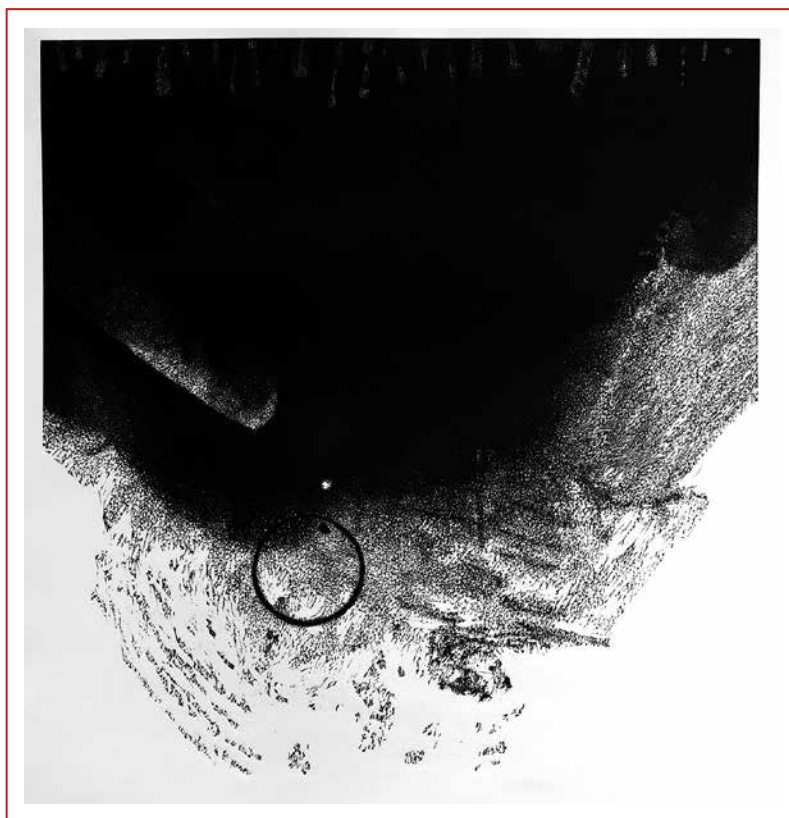
сламке бабљег лета. Ту су им негде и унучад и праунучад. Овакву жетелачку идиличну слику не познају, или не признају, охлађена срца магленоавлијске бесвјетлосне творевине. Ако је ово ауторова пројекција будућности, онда ће, коначно, општа људска нормалност бити проглашена за тешку болест.

У предвиђању будућности *Маглена авлија* „превазилази“ Замјатинов роман *Ми*, Домановићеву *Страдију*, а Орвелов *Велики Брат* и Хакслијев *Врли нови свијет* идилична су слика могућег живота. У предвиђању овако суморне слике аутору су помогли стварни догађаји који су се десили њему и народу којем припада и који је протјеран из, како аутор означава завичај латинизираним кованицом – Крајинацијума.

Маглена авлија је медитативно-путописна проза и њена футуристичка слика, са излетима у прошлост, која у својим лисним њедрима

обзнањује слику будућег живота маглених авлија насталих у демократским процесима на чијим ћемо билбордима моћи прочитати и ово: *Смрт је највиши ступањ демократије*. Неко ће ово објаснити као претјерано иронисање, али искуство нас учи да су се, у не тако далекој прошлости, демократске творевине градиле на смрти комшија, односно сусједа и умјесто демократије изградили тоталитарно друштво. На крају, главни јунак се пита како изградити сопствени свијет у коме *Сећање* неће побјећи, па макар оно било и утопијско.

Анушићево повезивање прошлости и будућности често се веже за *Атлантиђане* (Пекић) који у роману *Маглена авлија* кореспондирају са Србима Крајишницима. Ни у роману *Маглена авлија*, у коме помјера границе свог умјетничког надахнућа, Анђелко Анушић не одустаје од препознатљивог стила у којем користи кованице као раскошни барокни украс.

ИЗНЕНАДНА ПОЈАВА; линорез; 70 x 60 cm; 2020.

Цвијетин Ристановић

ЦВИЈЕТИН
РИСТАНОВИЋ

РОМАН О ЗЛУ И НАСИЉУ

(Владан Матијевић: *Пакрац*, „Лагуна“, Београд, 2023)

Познати српски писац Владан Матијевић (1962) до сада је објавио двије збирке пјесама *Нереметећирасуло* (1991) и *Самосвођење* (1999), двије збирке прича *Прилично мртви* (2000) и *Пристаништа* (2014), књигу есеја *Мемоари, амнезије* (2012) и романа: *Ван контроле* (1995), *Р. Ц. Неминовно* (1997), *Писац издалека* (2003), *Часови радости* (2006), *Врло мало светлости* (2010), *Сусрет под необичним околностима* (2016) и *Слобода говора* (2020). *Пакрац* је његов осми роман.

У новом роману Владан Матијевић се бави врло актуелним проблемима овог времена – злом и насиљем. Иако на почетку књиге напомиње да је она плод маште и да је „свака сличност са стварним догађајима и особама случајна“, њен садржај је увјерљива слика садашње стварности.

Збивања у роману одвију се на двије локације – западнославонском ратишту и на Булевару краља Александра испред пијаце и на пијаци Ђерам у Београду а фабула романа смјештена је у два временска интервала – почетак деведесетих година XX вијека и крај 2019. године. Средишње мјесто у њој заузима болна исповијест ветерана који је као добровољац учествовао у грађанском рату на ширем подручју насеља Пакрац, по коме је Матијевић насловио свој роман. Ратни ветеран подробно ће изложити чињенице о злочинима, страховима и траумама које је преживио у рату и који га прате у миру.

Роман *Пакрац* писац почиње индикативном реченицом: „Решио сам, Пепи, неког да убијем“. Ту намјеру главни јунак романа саопштава свом ратном другу, пошто осјећа да и даље живи у свијету насиља иако је рат на простору његове некадашње државе завршен прије три деценије.

Одлуку да некога убије доноси због немогућности да буде изузетак јер је окужен злочинцима. До момента остварења те намене писац ће главног јунака провести кроз бројна искушења док га не доведе до сазнања да је за његов душевни кошмар највећи кривац управо тај Пепи коме често повјерава своје психичке тегобе.

Однос између главног јунака, који у роману има улогу својеврсног наратора, и Пепија, који интензивно живи само у његовој машти, врло је сложен. Успостављањем различитих веза између та два лика Матијевић је показао право приповједачко мајсторство. Он се исправно определијелио да постепено открива потонуће главног јунака романа, хроничног психичког болесника, чију је свијест ратни друг Пепи толико оптеретио да му се он почео привиђати и у стварности. То ће тог болесника присилити да затражи помоћ психијатра који га је лијечио и прије одласка у рат. Контактима са психијатром Теодосијем он неће поправити своје здравствено стање, пошто психијатар за свако погоршање његовог здравља само појачава дозу лијекова. Схвативши касније да до каквог-таквог мира може доћи тек кад уклони тога која му је сада постао озбиљан узрок погоршања болести, он одлучује да убије Пепија.

Одрастао са родитељима који су га ограничавали у много чему, главни јунак је у дјетињству трпио разне облике насиља, тако да никада није стекао потребно самопоуздање. То је битно утицало на његова будућа несналажења и посртања у животу. Он неће успјети да заврши започете студије на економском факултету; дјевојка Жана са којом је имао најозбиљнију и најдужу везу га оставља због болесне љубоморе; стални посао није имао, а није га ни желио...

Непотврђен на личном и друштвеном плану, он покушава да се докаже као учесник у рату. Мислио је да ће на тај начин побољшати свој социјални положај, али то се није десило, тако да ће стално бити на маргини живота.

По повратку из рата у Београд, психички болесног бившег ратника, изненађују и плаше многе ствари са којима се није сусретао у пријератном периоду. Он се у том граду поново суочава са насиљем, па закључује да се ни три деценије послје завршетка рата у погледу личне безбједности грађана стање није поправило. Да би документовао присуство насиља у Београду, писац континуирано наводи податке из црне хронике које редовно објављују медији. Егзактни показатељи неповољног безбједносног стања вјешто су уклопљени у присјећања главног јунака на ужасне ратне злочине које су чинили други, али у којима је главни јунак и сам учествовао. На тај начин је у роману дата упечатљива мозаична слика зла и насиља.

У Матијевићевом роману нарација се одвија на два плана: спољашњем, којим се прате догађања на наведеним локацијама, и унутрашњем, којим се освјетљавају збивања у душама људи који су оптерећени страхом за егзистенцију. То су особе из нижих друштвених слојева међу које спада и главни јунак романа. За писца који је желио да дâ комплексну слику савременог живота, унутрашњи план је много важнији. Зато он свога јунака доводи међу пропале, безначајне људе који вријеме траће на Булевару краља Александра. По драматичности судбина међу њима се издвајају: загонетни Смајли, просјак Драго, поглавица Брамден, звани Јаки, Миљана, продавачица ручних радова и полицијски доушник, улични свирач Комбуха, новинар карактеристичног имена Шушумига и Пошушњара, перач шофершајбни на аутима, Оливер и други. Пошто главни јунак дијели судбину ситних криминалца, кријумчара и конзумента дроге, алкохоличара, продаваца ситних потрепштина, полицијских доушника, просјака, бескућника и беспосличара, он њихове исповијести о промашеном животу врло сликовито преноси читаоцу.

Уз наведене ликове, писац је озбиљну пажњу посветио полицијском инспектору Васовићу и побуњеници Ири.

Аутор романа читаоце истински изненађује чињеницом да је и ратни ветеран за малу новчану помоћ пристао да буде доушник полицијског инспектора Васовића, који га понижава на разне начине. Пружајући безобзирном Васовићу оба-

вјештења о односу појединаца према актуелној власти, он је на властитој кожи осјетио колико је та власт отуђена од народа и огорчен је не само на полицијског инспектора него на власт уопште. Зато узвикивање парола на пијаци, којима тај психички болесник власт хвали и подржава, дјелује као врло успјела пародија. Ради илустрације, наводимо неколико тих парола: „Власт има капацитет“; „Наша држава зна да функционише“; „Београд има велико срце“.

И док се бивши ратник показује немоћним да се супротстави омрзнутој власти, дотле млада побуњеница Ира¹ својим активностима почиње да придобија све више присталица у борби за промјену постојећег друштвеног стања. Писац је Иру представио као особу непоколебљиву у намјери да мијења свијет. Подарио јој све особине потребне да ту намјеру оствари: младалачку неустрашивост, одлучност, дрскост, провокативност... Борбу са влашћу она започиње исписивањем парола и графита на зидовима Универзитетске библиотеке и других јавних установа у Београду, јер се нада да ће то бити довољно да представницима власти укаже на грешке.

Кад је увидјела да тај вид борбе не даје резултате, Ира је прешла на отворено изражавање неслагања са постојећим стањем у друштву. Њен громки поклич: „Вашим путем никада!“ дјелује као тешка оптужба властодржаца на коју више грађани не остају равнодушни, па Иру у њеним акцијама прате и млади и старији. Главни јунак Матијевићеве приче стога закључује да „због њених узвика који су у себи садржали нешто очајничко и судбоносно на читаву поворку се наједном гледало другим очима. И не само на поворку већ и на читав свет и на Пакрац у њему“ (стр. 305).

Побуну те младе особе писац види као охрабрујуће свјетло у тами, па истиче да је она примјер младалачке упорности у борби за нови свијет и да је „спремна да обликује будућност“. Ира није главни лик у роману, али је сигурно најаутентичнији по својим идејама и формама борбе за промјену учмалог друштвеног стања.

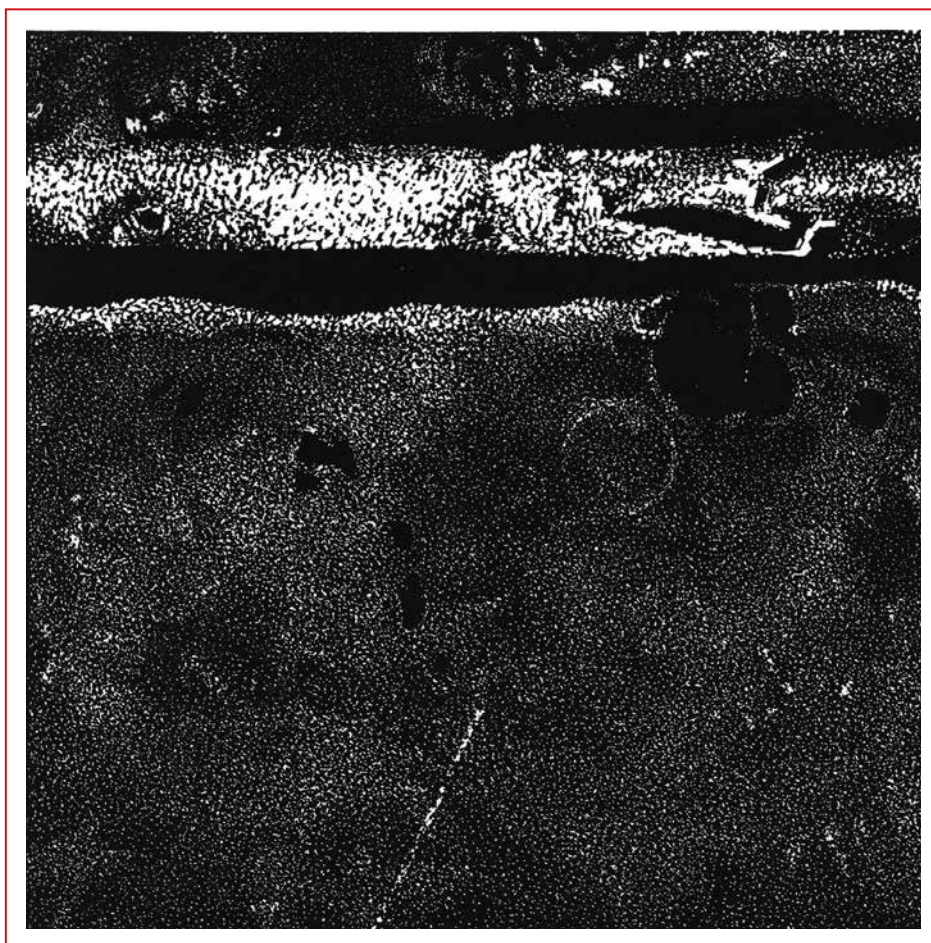
* * *

Описи преживљавања главног јунака и других ликова у роману вјешто су уклопљени у динамичну и узбудљиву причу којом су снажно осликане тешке посљедице ратних сукоба на простору бивше заједничке државе Југославије.

(1) Не случајно, побуњеница Ира својим именом симболише револуционарни покрет за припајање Улстера Ирској као и име римске богиње гњева.

Тужну истину да се за учеснике рат не завршава потписивањем мировног споразума него да у њиховим душама траје до краја живота, аутор романа је исказао врло увјерљиво. Пратећи тешку судбину психички болесног ветерана који на београдској пијаци Ђерам са своје хоклице упорно

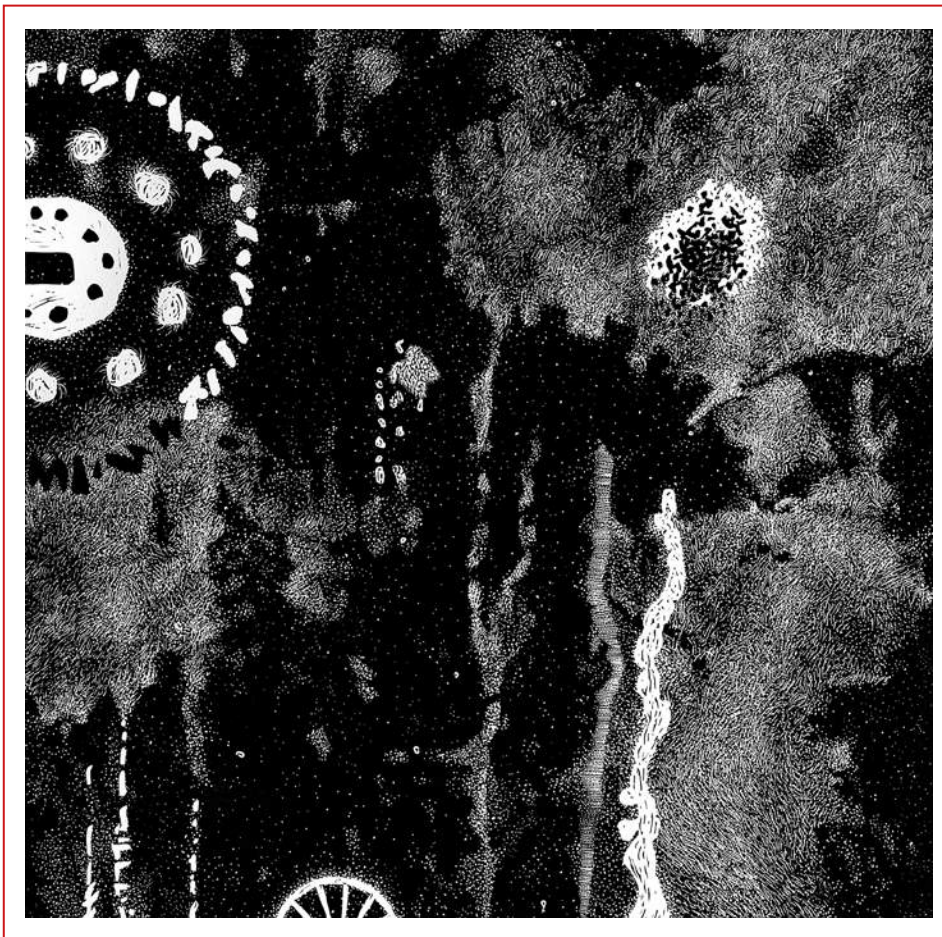
узвикује пароле тобожње подршке власти, писац је своја казивања о човјеку и његовој сложеној природи повремено прожимао хумором и иронијом. Тиме је ово специфично прозно дјело учинио прихватљивијим читаоцу.

ИСПОД ПОВРШИНЕ; линорез; 16 x 16 cm; 2021.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПРОЧИШЋАВАЈУЋА МОЋ СУЗА; линорез; 53,7 x 53 cm; 2017.

Ликовна умјетност

Умјетник у фокусу

МИЛАН КРАЈНОВИЋ

Синиша Видаковић

АМАЛГАМ ЖИВОТА И ЧУЛНОСТИ УМЈЕТНИКОВЕ МИСЛИ

Оливера Вукотић

О ГРАФИЦИ МИЛАНА КРАЈНОВИЋА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Умјетник у фокусу: МИЛАН КРАЈНОВИЋ

Портрет урадио Драго Вејновић

МИЛАН КРАЈНОВИЋ је рођен 7. 5. 1968. у Госпићу. Основне и постдипломске студије завршио на графичком смјеру Академије умјетности Универзитета у Бањој Луци (2006. и 2010).

Запослен на Академији умјетности у Бањој Луци у звању ванредног професора.

Награде и признања:

2003. – Награда за студентску графику „Галерије 96“, Приједор.

2005. – Награда за студентску графику „Галерије 96“, Приједор.

2006. – Награда Академије умјетности у Бањој Луци за најбољи опус.

2008. – Номинација за награду „Мали печат“ галерије „Графички колектив“, Београд.

2015. – Друга награда на 59. Октобарском салону, Народни Музеј, Шабац, Србија.

2016. – Признање: Obras destacadas на 2° BIENAL INTERNACIONAL DE MINIPRINT LAGUNA PAIVA, Santa Fe, Argentina.

2017. – Друга награда на IV Kazan International printmaking biennale “Rider”, Казањ, Русија.

2018. – Honorary prize, 9th International Graphic Triennial, Битола, Македонија.

2020. – Трећа награда на Biennale di Grafica Contemporanea, Premio Diego Donati VI Edizione, Перуђа, Италија.

2022. – Похвала жирија на 5. Међународном бијеналу графике, Чачак, Србија.

2022. – Прва награда на 9. међународној изложби малог формата под називом „Импresiје“, УНУНС, Нови Сад, Србија.

2023. – Certificate Of Artistic Achievement, Luxembourg Art Prize 2020, Luxembourg.

2023. – Certificate of Honour, 1st International Biennial of Miniature Art Graphics And Drawings – Bitola, Macedonia.

2024. – Награда (три равноправне награде) на 5. Бијеналу радова на папиру, Музеј Козаре, Приједор.

Избор колективних изложби:

- 4th International Print Biennale Yerevan 2023, Јереван, Јерменија, 2023.
- AamA video exhibition, December 26, Hangzhou China International Talent Center -5, Кина, 2022.
- Tribuna graphic 2021, Клуж-Напока, Румунија, 2021.
- Biennale di Grafica Contemporanea, Premio Diego Donati VI Edizione – виртуелна изложба, Перуђа, Италија, 2020.
- 8. Ural Print Triennial, Государственный Художественный Музей Имени М В Нестерова, Уфа, Русија, 2019.
- Међународни пројекат „Panchina Rossa“, Ex Monastero di San Benedetto e Santa Chiara Corso Umberto, Licodia Eubea, Катанија, Италија 2019.
- 8th International Print Art Triennial, Галерија СБХ, Софија, Бугарска, 2019.

- IV Kazan International printmaking biennale "Rider", Казањ, Русија, 2017.
- 2° Bienal Internacional De Miniprint Laguna Paiva, Санта Фе, Argentina, 2016.
- The 55th Annual Japan Print Society (JPS) Exhibition (избор српске графике од стране јапанских графичара), Метрополитен музеј, Токио, Јапан, 2014.
- 42° International Print Award Carmen Arozena, Gallery „Brita Prinz Arte“, Мадрид, Шпанија, 2014.
- Global Print 2013, Алихо, Португалија, 2013.
- Трећа графика (пресјек савремене српске графике), Галерија ТИР, Нова Горица, Словенија, 2012.
- Penang Print 2. Међународни тријенале графике, Пенанг, Малезија, 2010.
- Grafik Ohne Grenzen, International Print Network, Међународни графички тријенале Краков, Краков-Олденбург-Беч, Олденбург, Њемачка, 2010.
- 2nd Bangkok Triennale International Print and Drawing Exhibition, Silpakorn University, Бангкок, Тајланд, 2009.

Самосталне изложбе:

2019. – Графике, Умјетничка галерија Центра за културу, Добој.
2019. – Графике, „Амалгам“, Галерија „Сретен Стојановић“, Приједор.
2018. – Графике, „Амалгам“, Галерија СКЦ Нови Београд, Београд.
2018. – Графике, Галерија „Меандер“, Апатин.
2018. – Сlike „Коре“ (заједно са З. Круљем и Н. Каштеровићем), Галерија КЦ УДАС, Бања Лука.
2015. – Графике, Ликовни салон, Културни центар Новог Сада.
2015. – Графике „Вибрације“, Галерија 73, Београд.
2012. – Графике, Галерија „Dogma Arts“, Бања Лука.
2010. – Графике, Галерија београдске тврђаве, Београд.
2009. – Графике „Уобличавање“, Галерија „Стара капетанија“, Земун, Београд.
2008. – Графике, Галерија УДАС, Бања Лука.
2007. – Сlike и графике, Културни центар, Србац.
2003. – Портрети (пастели, цртежи оловком), Викторија-Ареал, Бар, Швајцарска.

УЗДИЗАЊЕ; линорез; 53,7 x 53 cm; 2013.

Синиша Видаковић

СИНИША
ВИДАКОВИЋАМАЛГАМ ЖИВОТА И ЧУЛНОСТИ
УМЈЕТНИКОВЕ МИСЛИ

Аутономност и самобитност градивних елемената графичког израза, првенствено линије и текстуалних модулација, усмјерили су и синхронизовали графичку морфологију Крајновићевих линогравура са еволутивним процесима свијета и умјетности око нас.

Првенствено аналитичар и опсерватор широког радијуса свега оног што се „затекне“ у умјетниковом оку, све сродности и различитости које настају у оваквим врстама побуда, амалгамира процесом који је практично комплексно збивање, са прошлим временима и тренутном мишљу.

Стваралачки опус Милана Крајновића одаје личност веома рафиниране поетике која се напосто метаморфозом и специфичним модулсима умјетничког изражавања дисциплиновано развија, верификујући аутохтоност умјетничког записа у захтјевној области умјетности мулти-оригинала.

И сам умјетник свједочи о вањском свијету фрагмената који га инспиришу и активирају његове метапросторе, одајући једну сасвим личну забиљешку, која у фасцинацији одбаченим, небитним и непримјетним детаљима, дозвољава умјетнику да препозна љепоту у својој есенцијалности.

Њено величанство линија је својом потенциошћу константно отворена као градијент у свим фазама његовог стваралаштва.

Она је еманципована и увијек разложно доминира умјетниковим графичким просторима, те на тај начин формулише изражајност његовог језика, било да се он формулише у строго геометризованом писму, или јој дозвољава да се

потпуно слободно, чак серпентинантно распрос-тире на графичком отиску.

Умјетник бира условно „тврду“ технику линореза да би манифестовано сву своју техничку виртуозност, свједочећи да је могуће вршити и такве врсте рафинираних продужења и излазака из устаљених предрасуда и шаблона, чему свједоче и бременити опуси претходних, и циклуса у настајању.

Одбацујући заводљивост колоризма и његову барокну бајковитост, Милан Крајновић се приклања одређеној врсти колористичког аскетизма, остајући досљедан својој „линији развоја“, која је своје пластичке коријене базично успоставила у његовим раним радовима.

У најновијем циклусу постоји креиран „позитивни хаос“, у којем умјетник конфигурише различите текстуре у интимистичком дијалогу са линијом, и динамичким просторима – опет монохромно структурираним.

Сва насловљавања радова у овом циклусу носе потку лиричности и интимизма, па гледајући: *Чудну пјесму, Чежњу за далеком планином, Прочишћавајућу моћ суза, Сухи врт, Жељу, Када те видим...* итд, директно постајемо уведени у један скоро дневничко-стимулативни свијет, у којем Крајновић несебично открива своје унутрашње биће.

И управо та веза која његове апстраховане визуелне записе амалгамира са животом који пулсира у различитим културним и временским условима, дозвољава да умјетност која је пред нама, креирана од стране ствараоца оваквих менталних и енергетских потенцијала, пос-

матрамо у контексту интернационалних умјетничких језика који су се издигли изнад нивоа локалног, и остварили универзални комуникативни карактер.

Оживотворење „неживе матрице“, процес презахтјеван за све креаторе нових артистичких трагова, посебно на пољу умјетности мулти-оригинала, дозволио је да у овом циклусу откријемо једну сасвим нову спиритуалност,

контемплативност и метафизичку комплексност која је повела графичког поету, какав је Милан Крајновић, из строго геометријског рационализма, у једно ново поље графичке мисли – оно чије мало појашњење стоји у наслову овог краћег приказа.

Верификација и оцјене остављене су публици и критици.

Септембар 2018.

СПРЕГА; линорез; 30 x 30 cm; 2017.

Оливера Вукотић

ОЛИВЕРА
ВУКОТИЋО ГРАФИЦИ
МИЛАНА КРАЈНОВИЋА

Милан Крајновић је уметник чије дело има запажено место на регионалној графичкој сцени. До те позиције стигао је зналачким ликовним размишљањем и преданим радом. Он није од оних који праве уступке текућим ликовним актуелностима, већ лични став употпуњује стеченим знањима, а стваралачка запитаност га доводи до нових ликовних промишљања. Крајновић је доследан и привржен својим раније утемељеним естетичким схватањима. Непоколебљивост његових уверења о чистоти графичког језика и слободи уметничког израза одликује његово дело још од времена када је закорачио на пут уметности а то потврђују и најновији радови.

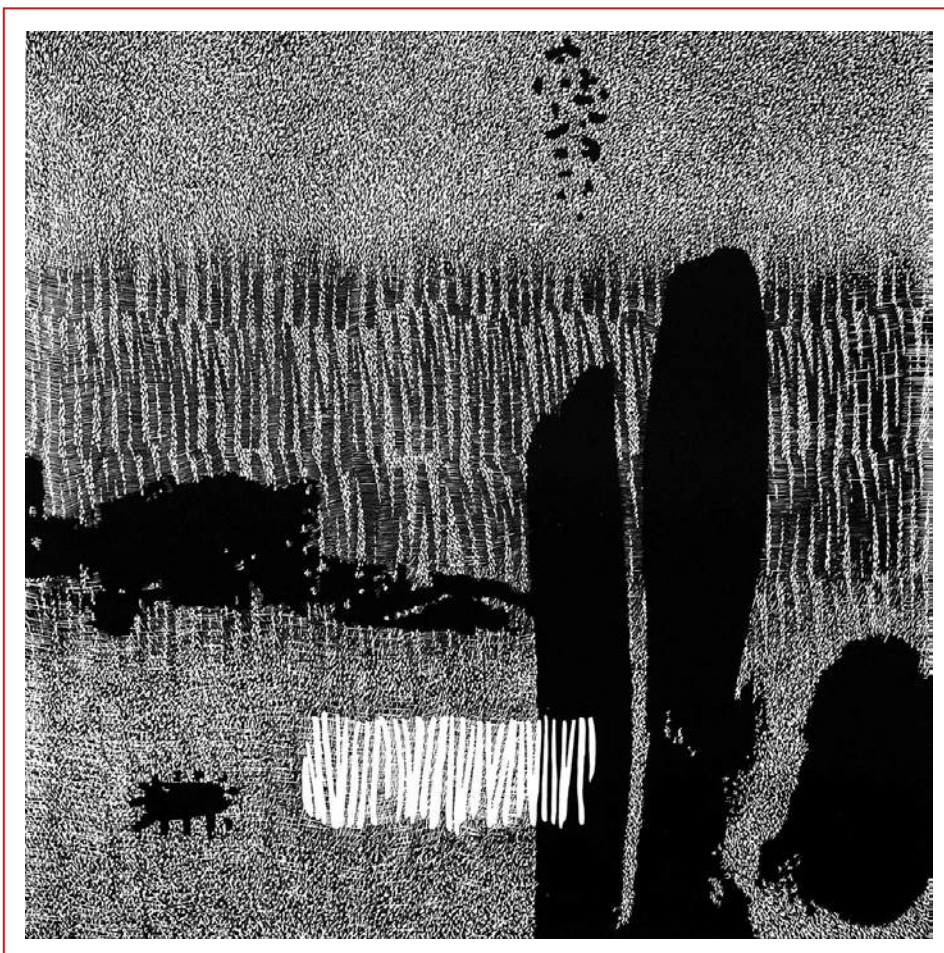
Изложене графике су настале у последње три године а избор који је направљен за ову прилику открива ликовне стазе којима је уметник корачао у овом интервалу. Црно-бели записи исписани су у линорезу који најверније преноси линеарна пространства уметникових замисли. У том непрегледном богатству асоцијација линија, тачка и површина су основни композицијски чиниоци. На њиховом деликатном односу утемељена су осећања тишине, радости и преовлађујуће контемплације. Та ликовно разноврсна стања, уметник постиже међусобним односом елемената. Суштински, сваки графички лист је разиграна целина у којој се преплићу, сударају и усецају различито третиране површине. Постигнута дихотомија израђена је на споју геометријски дефинисаних и условно речено, слободно распоређених елемената. У том колоплету тачака и линија, њихови модалитети варирају, интензитет такође, и ствара се сложен систем метафора. У њиховој демистификацији значајну улогу имају називи радова (*Галиматјас*, *Крај Реченице*, *Импулси*, *Мала блатњава кућица...*), али, ипак, њихова улога је само да „одшкрину“ врата уметниковог света, док ликовна радња води кроз причу. Форме су те које сугеришу, линија саопштава а аналогним закључивањем ишчитава се симболика дела. Изузетак је графика

(*Пејзаж*) у којој су скоро апстрактним средствима дочаране реалистичне форме. Овај искорак из поља апстракције у домен фигурације је за сада усамљен, концепција овог, али и других радова, почива на истим принципима, а обликовна форма је мање значајна у односу на општи утисак који се постиже. Често рашчлањавање композиције са бордурним фризом или монохромним и компактним, правоугаоним пољима истиче опозитност релација, пажњу усмерава на централни део и појачава дејство средишно распоређених дешавања. Насупрот њима су графички листови који су сведени „само“ на енергичан линеарни запис у централном делу и повремено присуство појединих геометријских форми. У распону ова два приступа су разноврсне визуелне ситуације. Тонске вредности су присутне на свакој композицији и оне стварају јак оптички ефекат. Присуство белих поља појачава градијски ефекат и повремено усмерава динамичне токове. Линија је енергична, нежна, танана и снажна, она је та која доминира и композицију чини ритмичном целином. Повремено се претвара у набујали потез који даје финални печат ликовном садржају. Испресецан тачкама/линијама запис је снажан, црн, бео, (а) симетричан и одређује карактер дела. Модалитети и варијације сваког елемента композиције, говоре о Крајновићевом афинитету ка организацији. Понављања нема, сваки рад је осмишљен на другачији начин а сагледани у целини, они показују спектар визуелних решења која су технички маестрално изведена.

У тој пажљивој распоређености елемената, хармонији композиције и валерских складова, уметник изједначава ликовну и мисаону димензију дела. Визуелне асоцијације су у функцији пластичне структуре која преноси унутрашње визије уметника. Изложени графички листови Милана Крајновића носе драгоцен печат, интелектуални и емотивни, печат заокружене уметничке личности.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ВЕОМА НАПЕТА СИТУАЦИЈА; линорез; 53,7 x 53 cm; 2014.

Актуелности

Образложење жирија: МЕЂУНАРОДНА НАГРАДА ЗА ПРЕВОЂЕЊЕ ПОЕЗИЈЕ
„КОЉА МИЋЕВИЋ“

Образложење жирија: ГОДИШЊА НАГРАДА УКРС-А ЗА НАЈБОЉУ КЊИГУ У 2023. ГОДИНИ

Образложење жирија: МЕЂУНАРОДНА КЊИЖЕВНА НАГРАДА „ОТВОРЕНА КЊИГА“

Образложење жирија: КОЧИЋЕВА НАГРАДА
НАГРАДА „МИХАЈ ЕМИНЕСКУ“

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

МЕЂУНАРОДНА НАГРАДА ЗА ПРЕВОЂЕЊЕ ПОЕЗИЈЕ „КОЉА МИЋЕВИЋ“

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА

Жири Удружења књижевника Републике Српске, у саставу: Ранко РISOјевић, предсједник, и чланови Предраг Бјелошевић и Зоран Костић, књижевници и преводиоци, на свом састанку одржаном у просторији Удружења, 2. 2. 2024. године донио је једногласну одлуку да Међународна награда за превођење поезије „Коља Мићевић“ буде додијељена Ристи Василевском за укупно преводилачко дјело.

На расписани конкурс Удружења књижевника Републике Српске који је био отворен до 25. јануара 2024. године, за додјелу Међународне награде за превођење поезије „Коља Мићевић“ са неког страног језика на српски језик или са српског на друге језике, пристигло је осам пријава од којих је жири у ужи избор издвојио приспјеле књиге тројице угледних преводилаца:

1. Ристо Василевски: Приједлог за животно преводилачко дјело са апострофирањем објављених књига у 2023. години, антологијских избора књига и превода поезије са македонског језика на српски језик угледних македонских пјесника: *Рисови извештаји*, Славета Ђорђа Димоског, *Песма палимпсест* Велета Смилевског и *Трећи камен* Христе Петреског, као и превода антологијског избора поезије српског пјесника Душана Стојковића *Сневомрак* на македонски језик, АРКА, Смедерево-Скопље, 2023.

2. Ален Бешић: *Дивљи ирис*, Луис Глик, превод поезије са енглеског, Контраст издаваштво, Београд, 2023.

3. Бранко Анђић: *Незаборавна материја*, Росарио Кастиљанос; превод поезије са шпанског језика, Албатрос Плус, Београд, 2023.

Цијенећи деценијски преводилачки рад академика Ристе Василевског, у широком преводилачком дијапазону са више словенских језика, а посебно значај пјесничких превода са српског на македонски и обрнуто, чиме је задужио културу оба народа приближивши им поезију десетине понајбољих савремених српских и македонских пјесника; жири је донио једногласну одлуку да Међународна награда за превођење поезије „Коља Мићевић“ за 2023. годину буде додијељена управо њему и то за цјелокупно преводилачко дјело.

Додјељујући награду за превођење поезије „Коља Мићевић“, по други пут, жири жели да истакне изузетан препјев Алена Бешића, књиге поезије *Дивљи ирис* америчке нобеловке Луис Глик, као и превод Бранка Анђића, угледне мексичке пјесникиње из друге половине 20. вијека, Росарио Кастиљанос, која се код нас готово по први пут појављује као пјесничко име.

Годишња награда Удружења књижевника Републике Српске ЗА НАЈБОЉУ КЊИГУ У 2023. ГОДИНИ

Жири Годишње награде Удружења књижевника Републике Српске у саставу: проф. др Игор Симановић, председник, Момчило Голијанин и Горан Шаула, чланови; након свестраног и темељитог оцјењивања 24 књиге приспјеле на конкурс, објављене у 2023. години и претходне објаве ужег избора од шест књига, дана, 25. марта 2024. године, усагласивши своје ставове, једногласно је донио

ОДЛУКУ

да Годишња награда Удружења књижевника Републике Српске за 2023. годину буде додијељена роману „Маша и медведи“ Весне Капор.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА

ВЕСНА КАПОР, МАША И МЕДВЕДИ, *Vukotić Media*, Београд, 2023.

Роман Весне Капор *Маша и медведи* снажно је уроњен у свакодневицу човјека XXI вијека, сведену на беспоговорно служење материјалном, гдје конзумеризам постаје кључни принцип савремене егзистенције, а културни естаблишмент често одређен медиокритетима који културу своде на идентичан принцип функционисања. Таквој реалности списатељица супротставља јединог могућег и јединог правог јунака романа – Књигу. Комплетан романескни оквир, у коме се преплићу фикција и стварност, гдје се удвајају писац и књижевни лик, гдје се доноси прича о књизи и настанку/објављивању књиге и храбро проговара о неким кључним проблемима са којима се стваралац суочава у својеврсном кафкијанско/орвеловском свијету, гдје читалац може да сагледа и оне fine, тешко ухватљиве и невидљиве процесе који се одвијају у умјетнику док дјело сазријева и обликује се у његовој свијести – само су бројне манифестације богатог контекста који Књига у себе укључује. Фасцинира начин на који Весна Капор успијева да одржи на окупу све ове разнородне токове који се препознају у тексту, и да их укључи у једно јединствено ткиво Књиге која се исписује, а чему читалац директно свједочи и потврђује се као неизоставан сегмент истог тог књижевног поља. Посебан квалитет романа *Маша и медведи* управо треба препознати у бескомпромисном одговору који ауторка нуди кроз путовање и потрагу за Књигом, а који је исказан у суштини оног прометејског духа садржаног у нужности побуне и немирења са искривљењима стварности која нам се покушавају наметнути као једина могућа. На тренутке сирово, спуштеног гарда, Весна Капор нам баца у лице та искривљења и инсистира на одговору.

Роман Весне Капор је једно богато, разиграно штиво, штиво које пропитује жанровске могућности савременог романа, али и које несумњиво представља тријумф Књиге, чему свједоче и завршне ријечи: „Кроз речи се свет рађа и траје. Речи су наше куће и наш живот. Речима творимо и обликујемо; памтимо; обећавамо, верујемо, варамо, кајемо се... Кроз њих бива и што је у стварности немогуће“.

МЕЂУНАРОДНА КЊИЖЕВНА НАГРАДА
„ОТВОРЕНА КЊИГА“
УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ЗА 2024. ГОДИНУ

Жири Удружења књижевника Републике Српске, у саставу: Ранко Рисојевић, предсједник и чланови Предраг Бјелошевић и Берислав Благојевић донио је једногласну одлуку да овогодишња међународна књижевна награда Удружења „Отворена књига“ за 2024. годину буде додијељена савременом кинеском пјеснику ЛЕИЈУ ПИНГЈАНГУ.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА

ЛЕИ ПИНГЈАНГ (Lei Pingyang) кинески је пјесник и есејиста. Родио се у покрајини Јунан, 1966. године. Замјеник је предсједника Удружења књижевника Јунана и професор на Јунанском универзитету. Од 1980. године објављује више од 20 књижевних радова, као што су, на примјер, *Забелешке из Јунана*, *Планина Цинуо*, *Поздрав води која тече*, *Песме тла* итд. Добитник је великог броја књижевних награда, као што су *Књижевна награда Лу Ксун*, *Награда кинеских медија за поезију*; проглашен је такође пјесником године уз награду *Народна књижевност*, пјесником године уз *Награду периодичних часописа* итд. Он је један од најпопуларнијих кинеских пјесника на међународним фестивалима поезије. Његова дјела су преведена на енглески, француски, шпански, корејски, јапански, руски и др.

Наводимо неколико критичких извода угледних кинеских критичара и есејиста о једном од водећих савремених кинеских пјесника, Леију Пингјангу, нашем овогодишњем, седмом по реду, лауреату међународне књижевне награде „Отворена књига“:

Као птица или животиња, лута земљом – ово није „Јунан“, ово је његов свијет – желим да направим статистику, шта он тражи на својим путовањима? Он не тражи храм у коме би боравио. Он је медитирао о законима свијета међу рушевинама и рушевинама храмова.

Ли Јингзе

Са својом искреном локалном перспективом, он је ефикасно одолијевао ужурбаности космополитизма. Баи као што су му се очи кретале од планине до ријеке, од биљке до дрвета, он је такође био у стању да открије ужасавајуће погледе на живот. Његов језик је груб и густ, а детаљи свечани, оштри и болни.

Ксие Иошун

Леи Пингјанг је посматрач на небу и медитатор у тајној соби. Његов стил писања је меланхоличан, а свеукупни стил суморан. Све његове метафоре, игре ријечи и басне, суочене су са свијетом чудних сила и хаотичних богова, али су пуне добре воље према свијету.

Цанг Ианлинг

Дух истинске поезије која се непрекидно наставља и допуњава у својим пјесмама остварује, пјесничком магијом коју посједује и Леи Пингјанг, да тебе, нас, мрава, освоји до краја, да све оживи, било да је било живо, или је ријеч само о слици еукалиптуса. А не мораш, да знаш шта је еукалиптус. Он је оса, као и сам пјесник, око које све остало настаје и пролази, са чим се мјери и сучељава. Из пјесама Леија Пингјанга чујемо и визуелизујемо поруке хиљадугодишњег пјесничког искуства Кине. Његове пјесме су веза између древног кинеског и савременог кинеског пјесништва као и савремених пјесничких погледа на њену стварност. Испод тог дубоког медитативног пјесниковог ткања везаног за суштину људског постојања у остацима рајског врта, који постоји за оне који знају да га препознају и диве му се,

као снованим предјелима испред себе, у себи и у којима обитавају; дискретно, из подтекста, пропламсаји су отворених питања упућених савременом човјеку окренутом материјалном и технолошком умјесто духовном.

Мало је оваквих пјесника данас, који претварају ноћ у дан, а дан у ноћ да би се дивили магли по брдима. Ово је пјесник достојан велике традиције, велике земље. У његовим пјесмама исписана је сва чаролија пјесништва. Тако, само једну кратку пјесму „Мрави“ можемо да ишчитавамо цијели живот и да будемо усхићени, јер нам указује разлог постојања, твога, мрављег и свих живих створења. А шта смо ми, читаоци који покушавамо да уђемо у магичну мисао пјесника, осим оно што смо одувјек били свих претходних неколико хиљада година.

Важно је истаћи да су Пингјангови есеји такође награђивани, а тематски су веома често повезница између природе, традиције и модерног живота. Есеји у књизи *Стари крајолици* нарочито апострофирају сложен и нераскидив однос човјека и природе, а аутор сагледавајући прошлост истовремено промишља о актуелном и свему ономе што ће тек доћи.

Велико је задовољство наградити оваквог пјесника и код нас, гдје је традиција различита, али поезија одувјек, као и свугдје ако је права, својим духом премошћује простор и вријеме, показујући моћ и љепоту, у овом случају, нашег угледног овогодишњег лауреата, кинеског пјесника Леија Пингјанга.

Честитамо му.

• Међународна књижевна награда „Отворена књига“ ће лауреату, господину Леију Пингјангу, бити уручена 28. октобра 2024, у оквиру програма 9. Међународних књижевних сусрета.

КОЧИЋЕВА НАГРАДА ЗА 2024. ГОДИНУ

Жири који је радио у саставу Ранко Рисојевић, члан, Предраг Бјелошевић, члан, и Душко Певуља, председник, једногласно је донио одлуку да Кочићева награда за 2024. годину припадне пјеснику

МАТИЈИ БЕЋКОВИЋУ

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА

Матија Бећковић је несумњиво водећи савремени српски пјесник. Али поред тога, и више од тога, он је заступник поезије, можда и последњи доказ да је поезија жива и дјелотворна и у вријеме које јој је изразито несклоно. У вријеме кад се пјесничке књиге штампају у тиражима од стотинак примјерака које слабо ко чита, Бећковићеве књиге се доштампавају у великим тиражима, а на његовим пјесничким вечерима људи се тискају као на концертима популарне музике. Он је стекао огромну, широку популарност, а да притом ништа од високих умјетничких критеријума није жртвовао ни изневјерио, што заиста могу само ријетки, они највећи ствараоци. Његово дјело, стварано дуже од шест деценија, толико је обимно и изнутра толико разнолико, да га заиста није могуће сагледати само с једне стране, нити естетски валоризовати само једним аршином. Као илустрацију стваралачких домета тог дјела треба навести тек једну ставку – оно што се послје Његоша чинило не само поетски него цивилизацијски и културолошки немогућим, остварено је у Бећковићевој дијалекатској поезији, у његовом такозваном ровачком трокњижу (*Рече ми један чоек, Међа Вука манитога, Леле и куку*) – десетерац је истовремено почео и да пјева и да мисли у вишој, философској равни, и то седамдесетих година прошлог вијека, кад се већ одавно мислило да је умјетнички мртав. Али пјесник није стао на томе, он се стваралачки непрестано мијењао и мијења и данас кад, са осамдесет и пет година, и даље пјева младићки полетно.

За свог дугог пјесничког вијека Матија Бећковић је био слављен, хваљен и често награђиван пјесник. Тим више чуди чињеница да му до сада није додијељена „Кочићева награда“, коју он по свему заслужује, јер је високим дметима свога дјела постао, попут Кочића, истински народни писац чије су ријечи одавно ушле у пословички рјечник језика и народа којима припада.

МЕЂУНАРОДНА НАГРАДА „МИХАЈ ЕМИНЕСКУ“

ПРЕДРАГ БЈЕЛОШЕВИЋ

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА

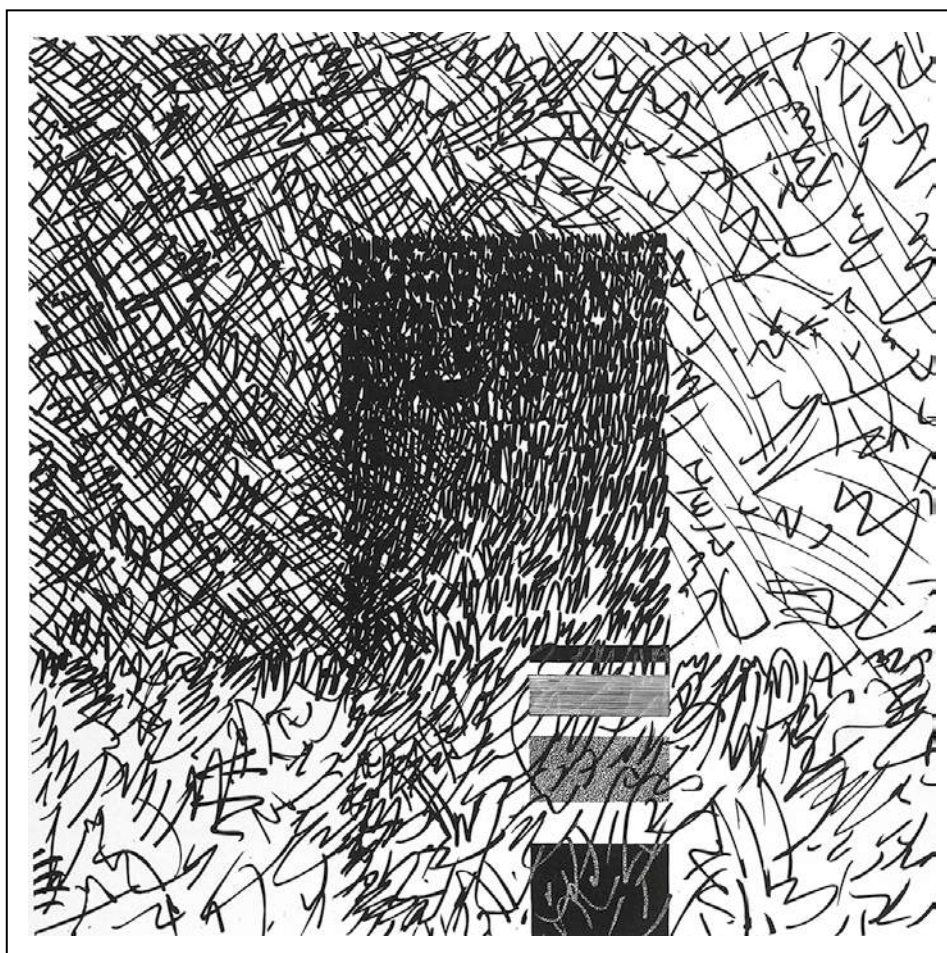
Предраг Бјелошевић, пјесник, приповједач, драмски писац и преводилац, те предсједник Удружења књижевника Републике Српске, учествовао је од 10. до 15. јуна ове године на 13. свјетском фестивалу поезије „Михај Еминеску“ који је одржан у Крајови (Румунија).

Том приликом Бјелошевићу је уручена престижна Награда за поезију „Михај Еминеску“ као и медаља са ликом највећег румунског романтичара. Награду „за његов дубоки лирски говор који потреса темеље свијета“, како је наведено у образложењу, Бјелошевићу је додијелила Интернационална академија „Михај Еминеску“ која га је такође прогласила својим амбасадором културе и примила у редовно чланство.

На Фестивалу су учествовала 32 пјесника из: Италије, Норвешке, Румуније, Грчке, Француске, Чилеа, Гватемале, Доминиканске Републике, САД-а, Србије, Португалије, Шпаније, Чешке, Македоније и др.

Бјелошевић је први лауреат ове свјетски познате престижне књижевне награде за поезију у Републици Српској и БиХ.

УЗНЕМИРЕНИ ПРОСТОР; линорез; 53,8 x 53 cm; 2014.

In Memoriam

Аħим Тодоровић

НА ВИЈЕСТ О ПРЕРАНОЈ СМРТИ МАЈСТОРА
ФРАГМЕНТОВАНЕ ПРОЗЕ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Горан Петровић (1961–2024)

НА ВИЈЕСТ О ПРЕРАНОЈ СМРТИ МАЈСТОРА ФРАГМЕНТОВАНЕ ПРОЗЕ

Владати ријечима значи бити богат човјек!

Ријечи су највећи ресурс којим човјек располаже! Вјерујући да имају моћну снагу громава, убојитост небеских муња, али и љепоту милосвучности наусног говора, свјedoци смо, не тако ријетко, изговаране синтагме „Уби ме прејака ријеч!“ која поткрепљује тезу о снази и оштрини ријечи којима владамо.

Владати ријечима значи бити богат човјек, мада се ово богатство не налази на списку непокретне имовине коју би предак оставио потомку, то је мукотрпно стицање индивидуалних вриједности којима најчешће теже људи који би постајали „слуге“ сопственог предодређења и надоградње постојећег талента. Да бисмо били рјечит човјек и писац, потребно је да смо рођени за ту мисију, да носимо на плећима бреме Божанског милосрђа, а сама употреба и снага ријечи је индивидуални систем „оружја“ којим располажемо.

Човјек са образом и правичан одговоран је према својим мислима, а према ријечима изговореним и ономе што је написао требало би још и више! Један од таквих људи је био и српски књижевник Горан Петровић који је вишеструко награђиван за своје романе: (Књижевна стипендија Фонда „Борислав Пекић“, Просветине награде, Награде „Меша Селимовић“, Рачанске повеље, Златног бестселера, НИН-ове награде за роман године, Виталове награде, Октобарске награде града Краљева, Награде Народне библиотеке Србије за најчитанију књигу године, Награде „Борисав Станковић“, Награде „Светозар Ђоровић“ и Награде „Лаза Костић“).

Ако бисмо мјерили књижевну вриједност писца, засигурно би то било по признањима која је добио, као и преводима његових романа на многе свјетске језике (руски, енглески, француски, шпански, њемачки, пољски, чешки, грчки, украјински, бугарски, словеначки и македонски језик), што Горана Петровића сврстава међу најзначајније и најчитаније савремене српске прозаисте.

Посматрајући задњу четвртину XX вијека, да се примијетити да су је обиљежили и постали класици за живота: Данило Киш, Борислав Пекић и Милорад Павић, али данас можемо устврдити да је и Горан Петровић модерни и „постмодерни“ писац колико и њих тројица, али у свеопштем ритму „националне мелодије“ у којем доминира српски језик, писмо и ријеч (она ријеч са почетка овога текста) која има снагу небеских муња и мелодичну љепоту наусног говора. Петровић је архетипски настављао да дотиче историјске стварности сликама своје прозе метричећи све периоде прошлости, садашњости и будућности од XV вијека до данашњих дана.

Узимајући у обзир да је Петровић долазио из унутрашњости уже Србије, тим више његово богатство ријечи је значајније у књижевности. Великом вјештином и умијећем користио је богату лексику као индивидуални систем оружја којим је располагао за остварење својих циљева. Водећи се тезом: „Срби су сиромашни насљедством, а богати насљеђем“ баштинио је орјечење сјеменских зрна изворности како у аутентичном говору својих јунака тако и духовности која је незаобилазна у димензијама призивања Бога. (Вјеровати у Бога, у свјетлопис знакова и тумачити их духовним приступом јесте освјетљавање

сопствене душе, а ко не освјетљава душу вјером и не тумачи свјетлописне знакове, значи одгони Бога, нема снагу да тумачи, а најмање да пише у мраку затупљелог безвјерја).

Да би било јасније на који начин романописац ствара фрагментарним приказом романа *Иконостас* (Лагуна, Београд, 2022) код Петровића „Иконе лете и путују, доживљавају многе невоље, пресрећу их Турци, разбојници и морске немани, временске непогоде, дочекују их и клањају им се вјерници, али само једна оштећена стиже на двор деспота Стефана Лазаревића готово препознатљива да ни деспотов савјетник Константин Филозоф не препознаје о којем се светитељу ради...!“

Ефекат комуникације који се шири на читаоце може се окарактерисати феноменом распрострањања концентричних кругова на површини воде. У пресликаном значењу од ријечи настају реченице, од реченица свезнала приповиједања; романи или драматургија. Тако су настале Петровићеве књиге: *Савети за лакши живот* (1989), роман *Атлас описан небом* (1993), збирка приповједака *Острво и околне приче* (1996), роман *Опсада цркве Светог Спаса* (1997), роман *Ситничарница „Код срећне руке“* (2000), збирка приповједака *Ближњи* (2002), књига изабране кратке прозе *Све што знам о времену* (2003), драмски текст *Скела* (2004) збирка приповједака *Разлике* (2006), књига записа *Претраживач* (2007), новела *Испод таванице која се љуспа* (2010), књига изабраних прича *Породичне струје* (2011), драмски текст *Матица* (2011) књига изабраних прича *Унутрашње двориште* (2018), и роман *Иконостас* (2022).

Искуство читања и самопријегор надоградње стицан је дугогодишњим сусретима са „великим умовима“ у библиотеци, а неодољиви мирис књиге, тек изашле из штампе, постајао му је еликсир за нова надахнућа.

Једна од главних карактеристика писања Горана Петровића је у фрагментима, исцјепкано, а све те нити са којим се води кроз приповиједање на крају романа се сплићу у цјелину и тек тада се јасно уочавају аналогije фузије. Одређени фрагменти, од самог почетка, исказују повезаност, док други то постижу на крају дјела. Утисак је јасан да овакав начин приповиједања, уз бројне празнине које остају читаоцу као задатак који ће га испунити, доноси слику хаотичних времена и догађаје који су, као по правилу, описани у романима.

Горан Петровић располагао је богатством ресурса ријечи, причао је историју, неострашћено, незлобиво, аутентично изворном говору својих ликова, небитно из кога краја земље они долазили, а истовремено приповиједајући историју. Јасно је давао на знање да све што је земаљско и физички снажно јесте пролазно и крхко и подложно нестајању. Међутим, он је нудио читаоцу и онима који желе да слушају своје приче, приближавање прошлих, па и садашњих времена као историју, а свака прича јесте историја на овај или онај начин.

Зато је Петровић имао широк „арсенал оружја“ – ријечи које имају моћну снагу громава и небеских муња којим је савршено и одмјерено владао – а понекад и пријекотребну милозвучност што га сврставало у богате људе!

Прерана смрт Горана Петровића велики је губитак за српску књижевност.

Аћим Тодоровић